

ΔΗΜΩΔΟΥΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΣΕΙΡΑ Γ'*

ΠΕΡΙ ΗΘΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ

Α'

Ἐν τέλει τῆς πρώτης σειράς τῶν μελετῶν τούτων εἴπομεν ὅτι ἐκ τῆς κοιτικῆς φύσεως τῆς ψυχῆς προκύπτει καὶ ἡ πρακτικὴ φύσις αὐτῆς, καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς δευτέρας προσεθήκαμεν ὅτι ἡ θεωρία τῆς πράξεως ἀντιστοιχεῖ καθ' ὅλα πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς νοήσεως, ὅτι δηλαδὴ ἡ πράξις εἶναι αὐτὴ ἡ νόσις ἐν ἐνεργείᾳ. Νῦν δὲ ὅτε συνεπληρώσαμεν τὴν σύντομον θεωρίαν τῆς νοήσεως καὶ τοῦ ὕψιστου αὐτῆς ἀντικειμένου, τὴν θεωρίαν τουτέστι τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ Θεοῦ, θέλομεν ἴδει ὅτι ἡ ἠθικὴ θεωρία δὲν εἶναι ἡ ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο τούτων ὄρων διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ὅτι ὁ Θεὸς οὐ μόνον εἶναι τὸ ὕψιστον ἀντικείμενον τῆς νοήσεως, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνώτατος ὅρος τῆς πράξεως, τὸ πρῶτον κοητὸν καὶ τὸ πρῶτον ὀρεκτὸν, ὡς ἔλεγεν ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ ὅτι τοιοῦτοτρόπως τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ καλόν, εἰς τὸ ἀφορᾷ ἡ νόσις, συνταυτίζονται διὰ τινος ἀνωτέρας συνθέσεως, ἐν τῷ ἀγαθῷ, εἰς τὸ ὀφείλει ν' ἀφορᾷ ἡ πράξις. Καὶ ἐνταῦθα πολλὰ καὶ σπουδαῖα ζητήματα ἀναφύονται, περὶ ὧν ὅσον ὅσον τε σαφῶς καὶ συντόμως θέλομεν διαλάβει· ὑπάρχει ἠθικὴ πράξις; ὑπάρχει ἠθικὸς νόμος διὰ τὴν πράξιν, καθὼς ὑπάρχουσι λογικοὶ νόμοι διὰ τὴν νόσιν καὶ ὕλικοι διὰ τὴν φύσιν; κατὰ τί ὁ ἠθικὸς οὗτος νόμος διαφέρει τῶν ἄλλων; ποῖα εἶναι αἱ διατάξεις αὐτοῦ; ποῖα τὰ ἐκ τούτων ἡμέτερα καθήκοντα; ποῖα μέσα ἔχομεν ἵνα ἐκτελέσωμεν αὐτά; καὶ πῶς δυνάμεθα ὡς ἐκ τούτων ἀπάντων νὰ ἐκπληρώσωμεν τὸν ἀληθῆ ἡμῶν προορισμόν; Ἐλπίζομεν ὅτι καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην μελέτην, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν ἐφ' ὧν ἐστηρίχθημεν καὶ κατὰ τὰς προηγουμένας, θέλομεν ἐπιτύχει νὰ ἐκθέσωμεν τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν μὲ τὴν ἀκρίβειαν καὶ βεβαιότητα ἃς ἀπαιτεῖ πᾶσα ἀληθὴς ἐπιστήμη.

Καὶ πρῶτον, τί ἐνοοῦμεν ὅτε λέγομεν ἠθικὴν ἐνέργειαν, ἠθικὴν πράξιν; — Ἐνεργοῦμεν καὶ πράττομεν ποικιλοτρόπως, διὰ τοῦ σώματος καὶ διὰ τῆς ψυχῆς, νοερῶς καὶ ἠθικῶς, ἐν γνώσει καὶ ἐν ἀγνοίᾳ, κατ' ἀνάγκην καὶ ἐλευθέρως, ἐλλόγως καὶ παραλόγως, συμφώνως πρὸς τὸν ἀληθῆ ἡμῶν προορισμόν καὶ ἐναντίον πρὸς αὐτόν. Ἡ ἠθικὴ πράξις εἶναι προφανῶς πράξις τῆς ψυχῆς· τὸ σῶμα ἐνεργεῖ, δὲν πράττει, καὶ αἱ ἐνέργειαι τοῦ σώματος, εἶναι ποικί-

* Ἡ δ' σειρά, περὶ Θεοῦ, ἐδημοσιεύθη ἐν Παρισσοῦ τόμ. Β', σελ. 5 καὶ 321.

λαι. Ὑπόκειται καὶ τὸ ἡμέτερον σῶμα εἰς τοὺς φυσικοὺς καὶ χημικοὺς νόμους, ὡς τὰ ἄλλα, καὶ ἔχει ἰδιαιτέρας φυσιολογικὰς ἐνεργείας, δι' ὧν τελούνται αἱ λειτουργίαι τῶν ὀργάνων ἀναγκαῖα πρὸς μέρψωσιν, διατήρησιν, ἀνάπτυξιν τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτοῦ καὶ μετὰδοσιν τῆς ζωῆς. Αἱ λειτουργίαι αὗται ἐνστιγματικῶς καὶ ἀκουσίως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τελούνται ὄλον, ἢ ἀναπνοή, ἢ πέψις, ἢ κυκλοφορία τοῦ αἵματος κλπ., ἀλλ' ἔχομεν ἐν μέρει συνείδησιν αὐτῶν, καὶ δυνάμεθα ἐπ' αὐτῶν νὰ ἐπενεργήσωμεν. Δυνάμεθα νὰ συντελέσωμεν εἰς τὰς ἐνεργείας ταύτας, προσεγγίζοντες εἰς τὰ ὄργανα τὴν ἐξωτερικὴν ὕλην ἧς ἔχουσιν ἀνάγκην, ἢ ἀπομακρύνοντες αὐτήν, καὶ οὕτω νὰ ἐνισχύσωμεν ἢ ἐξασθενώσωμεν αὐτάς, καὶ ἐὰν θέλωμεν δυνάμεθα ἐν μιᾷ στιγμήν ὅλην τὴν σωματικὴν ἡμῶν ζωὴν νὰ καταστρέψωμεν. Δὲν δυνάμεθα ὁμῶς οὔτε ν' ἀλλοιώσωμεν ἀτιμωρήτως τὴν σύστασιν τοῦ ἡμέτερου σώματος, τὰ ὄργανα αὐτοῦ καὶ τὰς λειτουργίας αὐτῶν, οὔτε ν' ἀναστειλώμεν τὴν πορείαν τῶν νόμων καθ' οὓς τὸ ἡμέτερον σῶμα μορφοῦται, ἀναπτύσσεται, διατηρεῖται, ἀκμάζει, παρακμάζει καὶ θνήσκει. Ἄλλ' εἶδομεν ὅτι ἐν τῷ σώματι ὑπάρχει καὶ πολλαχῶς συνδέεται μετ' αὐτοῦ ἡ μία, ταυτούσιος, αὐτενεργὸς καὶ ἔλλογος ὑπόστασις, ἣν ψυχὴν ὀνομάζομεν. Ἄμα ἀρχεται ἡ ἐνεργεία αὐτῆς, ἀρχεται ἡ ἠθικὴ ἐνεργεία. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐνεργεία αὐτῆς εἶναι αὐτενεργεία, ὡς εἶδομεν, τὸ πρῶτον στοιχεῖον τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας εἶναι ἡ ἐλευθερία, περὶ ἧς διελέθομεν καὶ ἦν ἀρκούντως ἀπεδείξαμεν (ὄρ. ἀριθρ. 5' Σειρ. α'). Ποῖον εἶναι τὸ δεύτερον;

Τὸ δεύτερον στοιχεῖον τῆς ἠθικῆς πράξεως εἶναι ὁ λόγος. — Ἡ ἠθικότης ὑποθέτει τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν λόγον, καὶ προκύπτει ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν δύο τούτων στοιχείων. Ἄμα ἐκλείψῃ τὸ ἓν ἢ τὸ ἕτερον, συνεκλείπει καὶ ἡ ἠθικότης. Πράξις ἄνευ ἐλευθερίας ἢ ἄνευ λόγου δὲν εἶναι πράξις ἠθικὴ, καὶ πᾶν ὅ,τι ἐλαττοῦ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἕτερον τῶν δύο τούτων ὄρων, ἐλαττοῦ τὴν ἠθικότητα, καὶ ἡ κατάργησις αὐτῶν τὴν καταστρέφει. Ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο τούτων στοιχείων γίνεται ποικιλοτρόπως. Ἀναμιγνύονται ἐνίοτε εἰς αὐτὰ καὶ ἕτερα ἐλατήρια, τὸ ἐνστιγμα, τὸ πάθος, τὸ συμπέρον, αἱ πλάνας καὶ αἱ προλήψεις, ὥστε πᾶσα ἠθικὴ πράξις δὲν εἶναι δι' αὐτὸ τοῦτο καὶ ἀγαθὴ, σύμφωνας τουτέστι πρὸς τὸν ἠθικὸν νόμον. Ἀγαθὴ πράξις εἶναι μόνον ἡ ἀφορῶσα εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἠθικοῦ νόμου· ἀλλ' εἴτε ἀγαθὴ εἴτε κακὴ, τῆς ἠθικῆς ἡμῶν πράξεως εἴμεθα πάντοτε ὑπεύθυνοι δηλ. αἱ συνέπειαι καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς οὐ μόνον ἐπιβαρύνουσιν ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ δικαίως εἰς ἡμᾶς ἀποδίδονται. Ἐλευθερία, λόγος καὶ εὐθύνη εἶναι τρεῖς ὄροι ἀλληλένδετοι· τὸ τρίτον προκύπτει ἐκ τῆς συνυπάρξεως τῶν δύο πρώτων. Ἐὰν ὑποκύπτομον εἰς τὴν βίαν, ἢ ἐὰν στερούμεθα τὸ φῶς τοῦ λόγου, εὐθύνη δὲν ὑπάρχει, καθὼς δὲν ὑπάρχει διὰ τὰ παρεπόμενα τῶν πράξεών μας ὅσα δὲν ἠδυνάμεθα ἐλλόγως νὰ προΐδωμεν ἢ διὰ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν νὰ προλάβωμεν. Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι τὰ στοιχεῖα τῆς ἠθικότητος, ἐξ ὧν

προκύπτει τὸ ἠθικὸν πρόσωπον, ὁ ἠθικὸς χαρακτήρ, καὶ ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ ἀξιομισθία ἢ ἡ ἀναξιομισθία, ἡ βράβευσις ἢ ἡ τιμωρία, ἡ ἀγαθὴ ἢ ἡ κακὴ ὑπόληψις, ὁ ἔπαινος ἢ ὁ ψόγος, ἡ τιμὴ ἢ ἡ ἀτιμία, καὶ ἐνὶ λόγῳ, ἅπας ὁ ἠθικὸς βίος τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐκ τούτων δὲ ἀναφαίνεται ἀμέσως ἡ προαγγελθεῖσα ἀντιστοιχία τῆς πράξεως πρὸς τὴν νόσιν, καθ' ὅσον καὶ ἡ νόσις προκύπτει, ὡς εἶδομεν, ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ τῆς αὐτενεργείας τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ λόγου, τῆς συνεργείας διαμέσων δυνάμεων, τῆς συνειδήσεως, τῆς ἀντιλήψεως, τῆς προσοχῆς, τῆς μνήμης καὶ ἀναμνήσεως, τῆς συζεύξεως, τῆς ἀπαιρέσεως καὶ γενικεύσεως, τῆς φαντασίας· πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὗται εἶναι τφόντι δίαμεστοι, καθ' ὅσον δι' αὐτῶν λαμβάνομεν ἔσωθεν ἢ ἐξωθεν τὰ στοιχεῖα τῶν γνώσεων, τὰ διατηροῦμεν καὶ συνδυάζομεν ὑποβάλλοντες αὐτὰ εἰς τὸν τύπον τοῦ λόγου, καὶ τοιοῦτω τρόπῳ διὰ μὲν τοῦ ἀληθοῦς διατυποῦμεν τὴν ἐπιστήμην, διὰ δὲ τοῦ καλοῦ ποιοῦμεν τὴν τέχνην. Παρομοίως, ὅτε ἡ αὐτενεργεία, ἢτοι ἡ ἐλευθερία, ἐξωτερικεύεται διὰ τῆς ἠθικῆς πράξεως, πάλιν διερχομένη ἄλλα δίαμεσα ἐλατήρια, τουτέστιν αἰσθήσεις, ἐνστιγματα, αἰσθήματα, πάθη, νοήματα, καὶ ἐπενεργούσα ἐπ' αὐτῶν, μετὰ τοῦ λόγου συνδυάζεται, καὶ εἰ μὲν πράττει συμφώνως πρὸς τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ καλόν, πρὸς ὅ,τι δηλαδὴ ἐπιβάλλει ὁ ὀρθὸς λόγος, ἢ πράξις εἶναι ἀγαθὴ, εἰ δὲ τὸ ἐναντίον, εἶναι κακὴ. Ἄρα μεταξὺ σοφίας καὶ ἀρετῆς ὑπάρχει τόσον ἐνδόμυχος σχέσις, ὥστε δυνατόν εἶπεν, ὅτι ἡ σοφία εἶναι ἡ ἀρετὴ τῆς νοήσεως καὶ ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ σοφία τῆς πράξεως. Τοῦτο ἐννοοῦσιν οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι λέγοντες ὅτι ἡ διαλεκτικὴ τοῦ νοῦς καὶ τῶν νοημάτων, καὶ ἡ τῆς θελήσεως καὶ τῶν ἔργων εἶναι μία καὶ ἡ αὐτὴ, καὶ τοῦτο ἐνδεικνύει ἀπὸ τοῦδε ὅτι τὸ ἀγαθὸν δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ πρακτικὴ ὄψις αὐτοῦ τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ καλοῦ, ὡς θέλει ἀποδειχθῆ σαφέστερον δι' ὅλης τῆς θεωρίας τοῦ ἠθικοῦ νόμου καὶ τῶν ἡμετέρων καθηκόντων.

Τί εἶναι ὁ ἠθικὸς νόμος;

Ὁ ἠθικὸς νόμος ἔχει μὲν τὴν αὐτὴν ἀρχὴν καὶ φύσιν τῶν ἄλλων νόμων, διαφέρει δὲ αὐτῶν κατὰ τὸ ἰδιαιτέρον ἀντικείμενον εἰς ὃ ἀφορᾷ καὶ κατὰ τὸν τρόπον δι' οὗ ἐκτελεῖται. Πάντες οἱ νόμοι τῆς φύσεως ἐνυπάρχουσιν ἐν ἐκείνῳ τῶν συνδυασμῶν αἰτίων, μέσων καὶ τελῶν, ὃν ὀνομάζομεν ἔλλογον τάξιν τῶν ὄντων, καὶ δὲν εἶναι εἰμὴ οἱ διάφοροι τρόποι καθ' οὓς τὰ αἴτια, τὰ μέσα καὶ τὰ τέλη συνδυάζονται πρὸς παραγωγὴν τῶν φαινομένων τῆς φύσεως. Ὁ νόμος δὲν εἶναι λοιπὸν ἀπλὴ διαδοχὴ ὡς φρανοῦσι τινὲς τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων, εἶναι συνδιάταξις ποικίλων ἐνεργειῶν, δυνάμει τῆς ὁποίας τὰ γεγονότα σχετίζονται πρὸς ἄλληλα καὶ συνκποτελοῦσι τὴν τάξιν τοῦ κόσμου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ συνδυασμὸς οὗτος εἶναι κατ' ἀνάγκην, δηλ. δὲν δύναται νὰ ἦναι ἄλλως ἢ ὡς εἶναι, ὁ νόμος οὐδὲν ἕτερον εἶναι οὐσιωδῶς ἢ κατὰ φύσιν ἀνάγκη. Ἄλλ' ἐν τῇ τάξει τῶν ὄντων περιλαμβάνεται καὶ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἤδη ἠξυόμενοι ὅτι κατὰ μὲν τὸ σῶμα ὑπόκειται

εἰς τοὺς νόμους τῶν ἄλλων ὁμοειδῶν σωμάτων, εἰς φυσικοὺς, χημικοὺς καὶ φυσιολογικοὺς νόμους, οἵτινες ἔχουσι πάντες τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα τῆς ἀνάγκης, κατὰ δὲ τὴν ψυχὴν εἶναι αὐτενεργός, ὃ ἐστὶν ἐλεύθερος, καὶ ἐν ᾧ τὰ ἄλλα ὄντα ἐκπληροῦσι τὸν ἴδιον νόμον ἐν ἀγνοίᾳ, ὃ ἄνθρωπος, καθὼς ἔλλογος, ἐκπληροῦ αὐτὸν ἐν γνώσει. Ὁ ἠθικὸς νόμος λοιπὸν ὁ κανονίζων τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἔννοια τοῦ λόγου, καὶ ἐκπληροῦται διὰ τῆς ἐλευθερίας θελήσεως, καὶ κατὰ τὰ δύο ταῦτα διακρίνεται τῶν ἄλλων νόμων, καθ' ὅσον κανονίζει τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν, καὶ δὲν ἐκτελεῖται ἀσυνειδήτως καὶ κατ' ἀνάγκην, ἀλλ' ἐν γνώσει καὶ μετ' ἐλευθερίας. Καθὼς λοιπὸν ὑπάρχει ἠλικὴ τάξις, καθ' ἣν ἐνεργεῖ ἢ ἐν τῇ ὕλῃ δύναμις παράγουσα τὰ φαινόμενα τῆς ὑλικῆς φύσεως, καὶ νοητικὴ τάξις καθ' ἣν πρέπει νὰ τελῶνται αἱ πρὸς γνῶσιν τοῦ ἀληθοῦς καὶ ποιήσιν τοῦ καλοῦ λειτουργίαι τοῦ πνεύματος, παρομοίως ὑπάρχει καὶ ἠθικὴ τάξις, καθ' ἣν πρέπει νὰ ρυθμίζωνται αἱ ἠθικαὶ τοῦ πνεύματος λειτουργίαι πρὸς πραγματοποίησιν τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐπειδὴ δὲ εἶδομεν ὅτι ἡ πράξις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν νόησιν, οἱ κανόνες τῆς ἠθικῆς τάξεως, ἦτοι αἱ διατάξεις τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ἀντιστοιχοῦσιν, ὡς θέλομεν ἴδει, πρὸς τοὺς κανόνας τῆς νοήσεως;

Ἡ ἠθικὴ πράξις εἶναι λοιπὸν πράξις ἐλευθερὰ καὶ ἔλλογος, καὶ ὁ ἠθικὸς νόμος εἶναι ὁ κανονίζων αὐτήν, καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει τῶν ἄλλων νόμων καθ' ὅσον ἐκπληροῦται ὑφ' ἡμῶν ἐν γνώσει καὶ ἐλευθερίᾳ. Εἶναι, ὡς οἱ ἄλλοι νόμοι, κατὰ φύσιν ἀνάγκη, καὶ αἱ διατάξεις αὐτοῦ φέρουσι τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀνάγκης, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἐκτέλεσις αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας, ἡ ἀνάγκη τοῦ ἠθικοῦ νόμου ὑπάρχει ἐν τῷ ἐπιτάγματι αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῇ ἐκτέλεσει, ὥστε δυνατὸν εἶπαι, ὅτι στοιχεῖον τῆς ἀνάγκης καὶ ὅρος αὐτῆς ἀπαραίτητος εἶναι αὐτὴ ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἀνάγκη αὕτη λέγεται ἠθικὴ, καὶ ἐπομένως ὁ ἠθικὸς νόμος δύναται νὰ ὀρισθῇ ἐπὶ τέλους, ἠθικὴ κατὰ φύσιν ἀνάγκη. Ὑπάρχει ὡς ἐκ τούτου καὶ ἑτέρα μεταξὺ τοῦ ἠθικοῦ καὶ τῶν ὑλικῶν νόμων διαφορὰ, συνέπεια τῶν προηγουμένων, τὴν ὁποίαν δέον νὰ διαφωτίσωμεν, ὅπως ἔχωμεν πλήρη περὶ αὐτοῦ ἰδέαν. — Ἐπειδὴ οἱ νόμοι τῆς φύσεως κατ' ἀνάγκην ὑπάρχουσι καὶ κατ' ἀνάγκην ἐκτελοῦνται, εὐρίσκομεν αὐτοὺς εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς φύσεως, καὶ τοὺς ἀνακαλύπτομεν διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς ἐπαγωγῆς, ὡς εἶδομεν ἐν τῇ πρώτῃ Σειρᾷ (ἀρθ. θ'). Ἀλλ' ὁ ἠθικὸς νόμος καὶ μὲν ὑπάρχει κατ' ἀνάγκην, ἀλλὰ δὲν πραγματοποιεῖται κατ' ἀνάγκην, δὲν εἶναι ὁ νόμος τοῦ ὅ,τι εἶναι καὶ γίνεται, ἀλλὰ τοῦ ὅ,τι πρέπει νὰ ἦναι καὶ νὰ γίνηται, δὲν εἶναι ἀπλῶς ὁ νόμος τοῦ ὄντος, ἀλλὰ τοῦ δέοντος· ἐπομένως δὲν δυνάμεθα νὰ τὸν εὕρωμεν εἰς τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων, αἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀντιβάνουσι πρὸς αὐτὸν, δὲν δυνάμεθα ἐν αὐταῖς νὰ τὸν ἀνακαλύψωμεν διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ ἐπαγωγῆς, ἀλλ' ἀναγκαζόμεθα νὰ τὸν ζητήσωμεν ἀλλαχού, καὶ νὰ τὸν ἀνακαλύψωμεν δι' ἄλλης μεθόδου.

Πρέπει νὰ ζητήσωμεν οὐχὶ τί πράττει ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ τί εἶναι κατὰ τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ φύσιν, καὶ τί ὀφείλει νὰ πράττῃ. Ὁ ἠθικὸς νόμος εἶναι λοιπὸν καθαρὰ ἔννοια τοῦ λόγου, ὡς αἱ μαθηματικαὶ ἔννοιαι, αἵτινες δὲν ἀληθεύουσιν ἀκριβῶς ἐν τῇ φύσει, διότι ἐν τῇ φύσει οὔτε σημεῖον ὑπάρχει, οὔτε γραμμὴ, οὔτε σχῆμα τέλειον· καὶ καθὼς αἱ μαθηματικαὶ ἀληθείαι δὲν ἀνακαλύπτονται διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ ἐπαγωγῆς, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ καθαροῦ λόγου συλλαμβάνονται καὶ δι' αὐτοῦ ἀπυδεικνύονται, παρομοίως αἱ ἠθικαὶ ἐν τῷ λόγῳ ὑπάρχουσι, καὶ διὰ τοῦ λόγου ὀρίζονται καὶ ἀπυδεικνύονται, ἡ δὲ παρατήρησις καὶ ἡ ἐπαγωγὴ χρησιμεύουσιν ὡς ἐπικουρικὰ μέσα πρὸς ἀνταπόδειξιν καὶ ἐπιβεβαίωσιν αὐτῶν ἐκ τῶν ὑστέρων. Ἐβόρηθη ὅτι καὶ πρὶν χαραχθῆ ὑλικὸς κύκλος, ἡ μαθηματικὴ τοῦ κύκλου θεωρία ἦτο πάντοτε ἀληθής· παρομοίως, καὶ πρὶν τοῦ πρώτου φόνου, ἀληθές ἦτο ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἱερὰ καὶ ἀπαραβίαστος. Καθὼς δὲ καθαρὰ ἔννοια τοῦ λόγου ὁ ἠθικὸς νόμος οὐ μόνον ταυτίζεται μὲ τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἔχει πρὸς τούτοις τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα τοῦ ἰδανικοῦ τῆς καλλιτεχνίας, καὶ ἐνδομύχως σχετίζεται μετ' αὐτοῦ, εἶναι καὶ οὗτος ἐντέλεια τῆς ἐλλόγου τάξεως, ἰδανικὸς τύπος τελειότητος, ὅστις ἔνεκεν τῆς ἡμετέρας ἀδυναμίας οὐδέποτε πραγματοποιεῖται ὁλοκλήρως ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἀλλ' ὅν ὀφείλομεν νὰ πραγματοποιῶμεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον διὰ πάσης προσπαθείας, διὰ πάσης θυσίας· καὶ ἐπειδὴ ἡ πραγματοποίησις αὐτοῦ εἶναι τὸ ἀγαθόν, καὶ πάλιν ἀναφαίνεται ἡ ἐν τῷ ἀγαθῷ συνταύτησις τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ καλοῦ. Ἐπὶ τέλους, καθὼς ὑποκείμενον τοῦ φυσικοῦ νόμου εἶναι ἡ ὕλη, ὑποκείμενον τοῦ ἠθικοῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἔχει συνείδησιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ φύσεως, ἔχει συνείδησιν καὶ τοῦ νόμου αὐτῆς, καὶ αὕτη εἶναι ἡ ἠθικὴ λεγομένη συνείδησις. Δυνάμει τῆς συνείδησεως ταύτης, ἐὰν τὸ ἐν αὐτῇ λογικὸν φῶς δὲν ἐπισκοπίζεται ὑπὸ τοῦ πάθους ἢ τοῦ συμφέροντος ἢ ὑπὸ ἄλλου φθαρτικοῦ αἰτίου, ὁ ἄνθρωπος συναισθάνεται τί ὀφείλει νὰ πράττῃ κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν, καὶ ὅτε μὲν ἐκπληροῦ τὸ ὀφειλόμενον, εὐαρεστεῖται καὶ εὐδαιμονεῖ, ὅτε δὲ παραλείπει αὐτὸ ἢ πράττει κατ' αὐτοῦ, δυσαρεστεῖται καὶ ταλαιπωρεῖται τιμωρούμενος ὑπὸ τῶν δηγμάτων τῆς συνείδησεως, ἧτις δὲν εἶναι μόνον ὁ ἐσωτερικὸς χρησμός, ἀλλὰ καὶ ὁ δικαστὴς καὶ ἐκτελεστὴς τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Ἐπειδὴ ὁμοίως ἡ ἀνθρωπίνη συνείδησις εἶναι ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην δύναμιν ἀτομικὴ, καὶ πολλῶν σφάλλεται, ἡ δὲ εἶναι ἀρκούντως πεφωτισμένη, ἢ ἐκ τῶν παθῶν, τῶν συμφερόντων καὶ τῶν κακῶν ἕξω διαφθείρεται, δὲν εἶναι δυνατὸν ἐπὶ μόνῃς τῆς συνείδησεως νὰ στηριχθῇ, ὡς ἐνόμισάν τινες τῶν ἠθικολόγων, ἡ ἠθικὴ ἐπιστήμη, ἧτις ἀφορᾷ οὐχὶ εἰς τὸ μερικὸν καὶ σχετικὸν καὶ ἐνδεχόμενον, ἀλλ' ὡς ἡ μαθηματικὴ, εἰς τὸ καθολικὸν καὶ ἀπόλυτον καὶ ἀναγκαῖον, τὰ δὲ ἐσωτερικὰ φαινόμενα τῆς συνείδησεως, ὡς τὰ ἐξωτερικὰ ἀποτελέσματα τῆς πράξεως, χρησιμεύουσι μόνον ὡς ἐπιβεβαίωσις τῶν θεωριῶν τῆς. — Τὰς θεωρίας ταύτας δυνάμεθα

ἤδη νὰ ἐκθέσωμεν, διότι ἔχομεν τὰς πρώτας βάσεις αὐτῶν. Ἠξέυρομεν τί εἶναι ἡ ἠθικὴ πράξις, ὁ ἠθικὸς νόμος, κατὰ τί διαφέρει τῶν ἄλλων νόμων, ποῦ πρέπει νὰ τὸν ζητήσωμεν, καὶ πῶς δυνάμεθα νὰ τὸν ἀνακαλύψωμεν.

B'

Ἐὰν ἀληθεύουσιν ὅσα εἶπομεν μέχρι τοῦδε, ὁ ἠθικὸς νόμος εἶναι ὁ νόμος τοῦ τέλους, ἦτοι τοῦ προορισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Ὑπόκειται καὶ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν ἔλλογον τάξιν τῶν ὄντων ἄρα εἶναι μέσον μεταξὺ αἰτίου καὶ τέλους, καὶ νόμος αὐτοῦ εἶναι νὰ πρᾶττῃ τὸ τέλος του. Ἀλλὰ ποῖον τὸ τέλος του; Τὸ τέλος ἐκάστου ὄντος προκύπτει ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτῆς διαγινώσκειται καὶ ὁρίζεται. Τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐμελετήσαμεν κατὰ τὴν πρώτην Σειρᾶν, καὶ εἶδομεν ὅτι εἶναι ψυχὴ ἐν σώματι, τουτέστι, μία, ταυτούσιος, αὐτενεργὸς καὶ ἔλλογος ὑπόστασις νοούσα ἐκυτὴν καὶ τὸν κόσμον, καὶ διὰ τῆς νοήσεως ταύτης τείνουσα πρὸς τὸ ἀληθές καὶ τὸ καλόν. Εἶδομεν προσέτι, ἐν τῇ δευτέρᾳ Σειρᾷ, ὅτι τὸ ὑψιστον ἀντικείμενον τῆς νοήσεως εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός· ἄρα διὰ τῆς νοήσεως τείνει ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἐὰν ἡ πρακτικὴ τάσις αὐτοῦ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν νοητικὴν, διότι ἄλλως δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ ἐνότης φύσεως καὶ προορισμοῦ, ὡς ὑπάρχει ἐν πᾶσι τοῖς οὐσι, ἔπεται ὅτι πρὸς τὸν Θεὸν ὀφείλει νὰ τείνῃ καὶ διὰ τῆς πράξεως. Ἀλλ' ὁ Θεὸς εἶναι ὃν ἄπειρον καὶ τέλειον, καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι πλάσμα πεπερασμένον καὶ ἀτελές, καὶ ζῆ μίαν μόνην στιγμὴν ἐν τῷ πεπερασμένῳ καὶ ἀτελεῖ τούτῳ κόσμῳ, ὥστε κατὰ πρώτην ὄψιν φαίνεται ὅτι μεταξὺ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς τάσεως αὐτοῦ ὑπάρχει ἀντινομία, διότι πῶς, ἐν ᾧ πάντα τὰ πεπερασμένα τείνουσι πρὸς τι τέλος, πεπερασμένον, μόνον ὁ ἄνθρωπος τείνει διὰ τοῦ τέλους αὐτοῦ πρὸς τὸ ἄπειρον; Ἡ ἀντίφασις αὕτη, καὶ ἂν ὑποτεθῆ ἄλυτος, δὲν καταστρέφει τὴν βεβαιότητα τῆς φύσεως καὶ τάσεως τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸ πολὺ ἤθελε μᾶς ὑποχρεώσει νὰ εἴπωμεν καὶ ἐπὶ τούτου, ὡς καὶ ἐπὶ ἄλλων ὁμοειδῶν ζητημάτων, ὅτι ἂν καὶ γινώσκωμεν ὅτι δύο πράγματα φαινόμενα ἐναντία συνυπάρχουσιν, ἀγνοοῦμεν πῶς συμβιβάζονται, ἂν καὶ πρέπει νὰ συμβιβάζονται. Ἀλλ' ἡ ἀντίφασις δὲν εἶναι ἄλυτος, καὶ διὰ βαθυτέρας μελέτης τοῦ ζητήματος διασκαδάζεται.

Ὅτε λέγομεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος, καίτοι πανταχόθεν πεπερασμένος, τείνει πρὸς τὸ ἄπειρον, δὲν λέγομεν ὅτι ταυτίζεται μετὰ τοῦ ἀπείρου, διότι τοῦτο θὰ ἦτο τῶν ἀντιφατικῶν καὶ ἀδύνατον, ἀλλὰ λέγομεν ὅτι προσεγγίζει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πρὸς αὐτό, χωρὶς ὅμως νὰ συνταυτισθῆ ποτὲ μετ' αὐτοῦ. Ἐκ τῶν προτέρων ἄρα οὐδὲν παράλογον ἐν τῇ πρὸς τὸν Θεὸν τάσει τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος. Ἀλλ' ἐκ τῶν ὑστέρων, νέα ἐγείρεται ἐνστάσις, καὶ αὕτη εἶναι κατὰ τινὰς ἀκαταμάχητος. Τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου βλέπομεν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, καὶ ἠξέυρομεν ὅτι περιορίζεται ἐντὸς στενωπότητος κύκλου.

Γεννᾶται μικρὸς καὶ ἀδύνατος καὶ ἀμαθής, ἀναπτύσσεται ἀτελῶς πάντοτε, φθάνει εἰς τινὰ ἀκμὴν, ἣτις οὔτε μίαν στιγμὴν διαρκεῖ, διότι ἀμέσως ἀποκλίνει εἰς τὴν παρκαμὴν καὶ τὸν θάνατον· οὐδὲν ἄπειρον ἐν τούτοις· τὸ τέλος τοῦ ἀνθρώπου, ὁ προορισμὸς αὐτοῦ εἶναι νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν κόσμον καὶ νὰ ἐξέλθῃ ὡς σκιά, καὶ σκιάς θῆρα εἶναι ὅλη ἡ ζωὴ του. — Ὑπάρχει ἐν τῇ σκιά τούτῳ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου πραγματικὴ τις ἀλήθεια, ἀλλ' οὐχὶ ὅλη ἡ ἀλήθεια· διέρχεται τῶν ὄντων ὁ ἄνθρωπος τὴν σκηνὴν τοῦ κόσμου ὡς σκιά, βραχὺς εἶναι ὁ βίος του καὶ πλήρης ὀδυνῶν, καὶ ὁ ὀργανισμὸς του ἀναλύεται εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη, ἄτινα εἰς ἄλλους ὀργανισμοὺς μεταβαίνουντα, εἰς τὴν ἀδιακοπὸν ἀνακύκλωσιν τῆς ζωῆς συντελοῦσιν. Οὐδὲν ἦττον, καίτοι μίαν μόνην στιγμὴν διαμένων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, δὲν ἀπέργεται χωρὶς ν' ἀφήσῃ ἔχοντος τῆς διαμονῆς του. Κυριεῦει τὴν γῆν, τὴν οικειοποιεῖται, τὴν μεταβάλλει, τὴν καλλιεργεῖ, τὴν γονιμοποιεῖ, αὐξάνει καὶ τελειοποιεῖ τὰ προϊόντα τῆς, καὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ ταῦτα μεταδίδει εἰς τοὺς ἀπογόνους του. Διὰ τῆς φιλοπονας καὶ οἰκονομίας του δημιουργεῖ καὶ ἀποθησαυρίζει κεφάλαια, καὶ ταῦτα γονιμοποιεῖ ἐπίσης καὶ μεταδίδει, καὶ ὁ κοινωνικὸς πλοῦτος ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν αὐξάνει καὶ ὡς ζωηφόρον βεῖθρον πανταχοῦ διαχέεται καὶ παρέρχεται τὴν ὕλικὴν εὐημερίαν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Παρὰ τὴν βιομηχανίαν ὁ ἄνθρωπος γενεᾷ ἐπιστήμας, ἐξ ὧν αἱ μὲν ἀμέσως ἐφαρμοζόμεναι χρησιμεύουσιν εἰς μείζονα ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανίας, αἱ δὲ τελειοποιῶσι τὰ ἦθη, ἀνυψοῦσι τὸ φρόνημα, ἀνακαλύπτουσι τὰ ἀπόρρητα τῆς φύσεως, τὰ ἀπόκρυφα τῆς ἱστορίας· διερευνεῖ τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανόν, καὶ πανταχόθεν πορίζεται νέας γνώσεις περὶ τῆς φύσεως τοῦ κόσμου, καὶ καθ' ὅσον προοδεύει εἰς τὰς γνώσεις ταύτας, κατὰ τοσοῦτον διορθεῖ τὸ ἄπειρον ἐντὸς αὐτοῦ, ἐκτὸς αὐτοῦ, ἐν τῷ σπερῶματι καὶ ἐν τῷ ἐλαχίστῳ μορίῳ τῆς ὕλης, διότι καὶ αὕτη ἡ ἐπιστήμη τῆς ὕλης τείνει πρὸς τὸ ἄπειρον, καὶ αἱ γνώσεις αὗται ἐπίσης μεταδίδονται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν καὶ πληθύνονται καὶ τελειοποιοῦνται. Τελευταίην, μετὰ τῆς ἐπιστήμης θάλλει καὶ ἀκμάζει ἡ καλλιτεχνία, καὶ τὰ μνημεῖα αὐτῆς ἀνεγείρουσιν ὡσαύτως τὸ πνεῦμα εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ἀπείρου καὶ τελείου, καὶ αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ ἐξ αὐτῶν ἀρύνονται τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀλοῦ καὶ δι' αὐτῆς ἡμερόνονται καὶ ἠθικῶς βελτιοῦνται. Πάντα ταῦτα συνστῶσι τὸν λεγόμενον πολιτισμὸν, ὅστις προοδεύει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον καὶ τελειοποιεῖται. Τίς δὲ θέλει τολμήσει νὰ θέσῃ ὄρια εἰς τὴν πρόοδον αὐτοῦ; Ἡ ἀνθρωπότης τείνει λοιπὸν προφανῶς πρὸς τὸ τέλειον καὶ τὸ ἄπειρον, καὶ τὸ ζήτημα εἶναι ἐὰν καὶ τὰ άτομα, ἐξ ὧν συγκροτεῖται ἔχουσιν ἢ οὐκ ἔχουσιν αὐτὴν τάσιν. Ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀναγόμενον τὸ ζήτημα δὲν εἶναι πλέον ζήτημα, διότι ἡ ἐνέργεια τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εἶναι εἰμὴ αὕτη ἡ περιληπτικὴ ἐνέργεια τῶν ἀτόμων, καὶ μόνον ἀπομένει νὰ ἰδῶμεν ἐὰν ἡ τάσις αὕτη ὑπάρχει ἀποκλειστικῶς πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ὅλου, οὐχὶ δὲ καὶ τῶν εἰς αὐτὴν συνεργούντων ἀτόμων, ἢ ἐὰν ἡ πρὸς τὸ ἄ-

πειρον πρόδος τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι ἀπ' ἐναντίας οὐ μόνον συνέπεια καὶ ἀποτελεσμα, ἀλλὰ καὶ προαγγελία καὶ ἐγγύησις ὁμοίου προορισμοῦ τῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων. Τῶντι δύναται τις νὰ εἴπῃ, ἡ ἀνθρωπότης διακμενεῖ, διακωνίζεται, δὲν ἀποθνήσκει, ἐν ᾧ ὁ ἀνθρώπος ἀποθνήσκει.

Ἐὰν μὲ τὴν λέξιν θάνατον ἐννοοῦμεν τὴν διάλυσιν καὶ ἀποσύνθεσιν τοῦ ὀργανισμοῦ, οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἀποθνήσκει. Ἄλλ' ἐὰν ἐννοοῦμεν ὅτι μετὰ τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ἡ ψυχὴ μὴδενίζεται, παραδεχόμεθα ὑπόθεσιν ὅπως αὐθαίρετον καὶ ἐναντίαν πρὸς πάντα τὰ γνωστὰ γεγονότα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς φύσεως. Ἐν τῇ φύσει, μὴδενίσις δὲν ὑπάρχει. Αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι, αἵτινες συναρμολογούμεναι μετὰ τῆς ἐπιστήμης τοῦ πνεύματος, ἀναρίθμητα τῇ παρέχουσι βοθηήματα, ἀποδεικνύουσιν ὅτι καθὼς οὐδὲν δημιουργεῖται ἐν τῇ φύσει, παρομοίως οὐδὲν μὴδενίζεται. Ὅσῳ καὶ ἂν πολλαπλασιαζῶνται καὶ ἐπαναλαμβάνωνται αἱ ἐνέργειαι καὶ οἱ συνδυασμοὶ τῆς σύσεως, οὐδὲν μόνον τῆς ὕλης ἐκλείπει, καὶ ἡ ἐν αὐτῇ δύναμις πάντοτε ἰακμενεῖ ἔμμονος καὶ ἡ αὐτῇ, ποικίλλουσα μόνον τὰς ἐνεργείας καὶ τοὺς συνδυασμούς τῆς. Ὡστε τὴν μὴδενίσις δὲν δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν ἢ διὰ τῆς φαντασίας, καὶ εἶναι ἐξ ἴσου ἀκατάληπτος ὡς ἡ ἐκ τοῦ μὴδενὸς δημιουργία, μετὰ τὴν ὁμῶς τὴν διαφορὰν ὅτι τὴν μὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ποίησιν τοῦ κόσμου ἐπιβάλλει αὐτὸς ὁ λόγος, τὴν δὲ μὴδενίσις τῆς ψυχῆς αὐτὸς ὁ λόγος ἀποκρούει. Καὶ τῶντι, ποῖος λόγος ὑπάρχει ἵνα μὴδενισθῇ ἡ ψυχὴ; Τοῦτο θὰ ἦτο ἐξαιρέσις τοῦ γενικοῦ νόμου τοῦ παντός, καὶ πᾶσα ἐξαιρέσις πρέπει νὰ ἀποδειχθῇ, καὶ ἡ ἐξαιρέσις αὕτη οὐδέποτε ἀπεδείχθη. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν δύναται νὰ ὑποστῇ οὔτε ἐκείνην τὴν ἀποσύνθεσιν ἣν ὀνομάζομεν θάνατον, καὶ ἥτις δὲν εἶναι εἰμὴ μεταμόρφωσις καὶ οὐδὲν μὴδενίσις. Καὶ τῶντι ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι σύνθετος ὡς ἡ ὕλη, καὶ ὕλικόν ὀργανισμὸν δὲν ἔχει. Τὸ πρῶτον προσὸν ὅπερ εὔρομεν ἐν αὐτῇ εἶναι ἡ ἐνότης, καὶ τὸ προσὸν τοῦτο ὁ τοῦληρότατος σκεπτικισμὸς οὔτε ἀρνεῖται οὔτε δύναται ν' ἀρνηθῇ, καὶ εἴπομεν ὅτι ἄλλη ἐνότης ἐν τῇ φύσει δὲν ὑπάρχει, καὶ εἰ μὴ ὑπῆρχεν ἡ ἐν ἡμῖν ἐνότης, οὔτε τὴν ιδέαν τῆς ἐνότητος θὰ εἶχομεν. Τὸ δεύτερον προσὸν αὐτῆς εἶναι ἡ ταυτότης, παρῆτασις τῆς ἐνότητος ἐν χρόνῳ, καὶ ἄλλην πραγματικὴν ταυτότητα ἐπίσης ἐκτὸς ἡμῶν δὲν εὐρίσκομεν. Τὸ τρίτον εἶναι ἡ ἐλευθερία, καὶ ἐν τῇ φύσει ἐλευθερία δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ἀνάγκη, καὶ τὴν ἀνάγκην ταύτην ἡ ἐλευθερία τῆς ψυχῆς δύναται, καθ' ὅσον ἐκτείνεται ἡ ἐνέργει αὐτῆς, νὰ κατανικήσῃ. Ἐπίσης ὕλικόν ὀργανισμὸν ἡ ψυχὴ δὲν ἔχει. Ἐνεργεῖ ποικιλοτρόπως, συνδυάζει τὰς ἐνεργείας τῆς πρὸς τι τέλος, ἀλλ' ὁ ἰνσυματικὸς οὗτος ὀργανισμὸς οὐδὲν ὁμοιάζει τὸν ὀργανισμὸν τοῦ σώματος, ὅστις προκαλεῖ αὐτὸν, ὑπηρετεῖ εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ δὲν τὸν κυριεύει. Καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ὕλικώτερα φαινόμενα τῆς ψυχῆς, οἷα τὰ τῆς ἀντιλήψεως, σωματικὸς ὀργανισμὸς συλλέγει καὶ μεταδίδει τὰς ἐντύπώσεις, ἀλλὰ δὲν ἐνδεικνύει πῶς ἡ ἐντύπωσις

μεταβάλλεται εἰς αἴσθησιν, καὶ τί εἶναι ἡ αἴσθησις, τοῦτο εἶναι ἔργον ἄλλης δυνάμεως. Πολὺ ὀλιγώτερον μᾶς διδάσκει τί εἶναι ἡ μνήμη, ἡ νόησις, ὁ συλλογισμὸς, ἢ οἷα δὴποτε ἄλλη νοητικὴ ἐνέργεια, ὥστε ἐὰν λέγομεν ὅτι ἔχει ὀργανισμὸν ἡ ψυχὴ, ἡξυρομεν ὅτι μεταχειρίζομεθα μεταφορικὴν λέξιν μὴ ἐκφράζουσαν τὴν ἀλήθειαν. Οὐδὲν λοιπὸν τῶν προσόντων τῆς ὕλης καὶ τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτῆς ὑπάρχει ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ ἐὰν ὁ θάνατος εἶναι ἀποσύνθεσις καὶ μεταμόρφωσις τοῦ ὀργανισμοῦ, ἀναντιρρήτον εἶναι ὅτι ἡ ψυχὴ μετὰ τοῦ σώματος δὲν ἀποθνήσκει. Ἀποθνήσκει ἄρα ἕτερον θάνατον οὐ οὐδεμίαν ἔχομεν ἔννοιαν, καὶ ἂν ἀναγκάζομεθα νὰ ὑποθέσωμεν ἵνα ἀπαλλαγῶμεν τῆς ἐνοχλητικῆς ιδέας τῆς αἰωνιότητος; δικαιοῦμεθα ταυτοῦτον θάνατον νὰ ὑποθέσωμεν;

Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπαντᾷ τὸ τέταρτον προσὸν τῆς ψυχῆς, ἡ λογικότης. Ἡ οὐδὲν βέβαιον ὑπάρχει, ἡ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ λόγος τείνει πρὸς τὸ ἀπειρον. Προσπαθήσατε νὰ περατώσητε τὸν λόγον, δὲν θέλετε τὸ κατορθώσῃ. Καὶ πρῶτον, ὁ λόγος μᾶς βεβαίῳ ὅτι εἴμεθα ἐν τῷ ἀπέριπῳ τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, καὶ ὅτι καὶ αὐτῇ ἡ ὕλη τοῦ κόσμου δύναται, ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ ἐκταθῇ ἐπ' ἀπειρον, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ διακριθῇ καὶ ὑποδικαιρηθῇ ἐπ' ἀπειρον καὶ ἐπ' ἀπειρον νὰ διακριθῇ ἢ δὲ μαθηματικῇ, ἢ βεβαιωτάτη τῶν ἐπιστημῶν, ὑποβάλλει τὸ ἀπειρον εἰς τοὺς ὑπολογισμούς τῆς. Τί ζητεῖ ὁ λόγος; δὲν ζητεῖ τὰ αἴτια τῶν ὄντων; καὶ τὸ αἴτιον πρῶτον καὶ ἀπειρον, οὐδὲν αἴτιον ὑπάρχει, δὲν εἶναι δι' αὐτὰ τοῦτο ὁ ἀνώτατος ὄρος τοῦ λόγου; Καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἀτελεύτητος, διότι καθ' ὅσον ἐκτείνεται καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις, κατὰ τοσοῦτον τείνει καὶ προσεγγίζει εἰς τὸ ἀπειρον. Ἐρωτήσατε οἰονδήποτε ἐπιστήμονα ἐὰν δύναται νὰ περιορίσῃ τὴν ἀλήθειαν ἣν ἀνεκάλυψε, θέλει σὰς ἀπαντήσῃ ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀλήθεια ἐν παντί τόπῳ καὶ χρόνῳ, ἐφ' ὅσον ἡ φύσις ὑπάρχει καὶ δὲν μεταβάλλεται. Ἐρωτήσατέ τον ἐὰν παρὰ τὴν ἀλήθειαν ταύτην ὑπάρχουσιν ἄλλαι, καὶ θέλει σὰς εἴπει ὅτι αἱ ἀλήθειαι εἶναι ἀπειράριθμοι, ὅτι αἱ γνωσταὶ εἶναι μὴδὲν ἀπέναντι τῶν ἀγνώστων, καὶ ὅτι οὐδεὶς ἀνθρώπος δύναται νὰ θέσῃ ὄρια εἰς τὴν πρόδον τῆς γνώσεως. Ἐὰν δὲ ἐξετάσητε πῶς ἐπιδιώκει τὴν ἀλήθειαν, θέλετε ἴδει ὅτι εἰς τὴν ζήτησιν αὐτῆς ἀποκλειστικῶς ἀφοσιούται καὶ θυσιάζει τὰ πάντα; λησμονεῖ τὸ συμφέρον, ἀναισθητεῖ πρὸς τὸ πάθος, περιφρονεῖ τὸν πλοῦτον, παλαίει κατὰ τῆς τύχης, ὑπομένει ἀγογγύστως τὸν καταδιωγμὸν τοῦ φθόνου, τῆς ἀμαθείας, τῆς προλήψεως, τῆς δεισιδαιμονίας, γηράσκει ἀφανῆς καὶ ἀγνωστος, διανυκτερεύει ἐν μελέτῃ, διαχειμάζει εἰς τοὺς πάγους τοῦ πόλου, διέρχεται τὰς ἐρήμους, πολεμεῖ κατὰ θηρίων, κατὰ θηρωδεστέρων αὐτῶν ἀνθρώπων, ἵνα διαφωτισθῇ ἐν μόνον ζήτημα, ἵνα συνεισφέρῃ μίαν μόνην ιδέαν εἰς τὸ ταμεῖον τῆς μαθήσεως. Ὑπάρχουσιν οἱ μάρτυρες τῆς ἐπιστήμης καθὼς ὑπάρχουσιν οἱ μάρτυρες τῆς πίστεως. Ὁ ἔρως τῆς ἐπιστήμης εἶναι ὁ ἔρως τοῦ ἀπέριπῳ, καὶ ὁ ἔρως τῆς δόξης, ἥτις ἐνίοτε

λάμπει μόνον ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἐπιστήμονος, οὐδὲν ἕτερον εἶναι καὶ οὗτος εἰμὴ ἔφρασις τῆς ἀθηναισίας. Ὁ καλλιτέχνης ἔτι μᾶλλον φαίνεται ἐμπνεόμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ τούτου ἔρωτος τοῦ ἀπειροῦ καὶ τοῦ τελείου. Αὐτὴ ἡ ἰδανικὴ ὑπόστασις τοῦ καλοῦ δὲν εἶναι εἰμὴ τελειότης ἀνύπαρκτος ἐν τῷ κόσμῳ, ἣν συλλαμβάνει διὰ τῆς φαντασίας, καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐξωτερικεύσῃ καὶ ἐνσαρκώσῃ διὰ τῶν ἔργων του. Ἐρωτήσατε καὶ τοῦτον ἐὰν εὐχαριστεῖται εἰς τὴν σύλληψιν καὶ ἐκτέλεσιν τῶν καλλιτεχνημάτων του, ἐὰν θεωρεῖ τὸ καλὸν ὅπερ ἐπανθεῖ εἰς τὰ ἔργα του ὡς πλῆρες καὶ τέλειον, ἐὰν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄλλο τελειότερον· θέλει σὰς ἀπαντήσῃ: ὅτι τὸ καλὸν εἶναι θεοῦ τύπος εἰς τὸν ἀνατείνει διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας, ὃν προσπαθεῖ μίαν στιγμὴν νὰ συλλάβῃ καὶ μονιμοποιήσῃ εἰς τὰ πλάσματα τῆς φαντασίας του, ἀλλ' ὅτι ἀποσύρεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὰ ὕψη καὶ ἐδρεύει μόνον παρὰ Θεῷ ὡς λάμψις αὐτῆς τῆς θείας ἀληθείας. Τοιαύτας ἀπαντήσεις δίδουσιν οὐ μόνον οἱ ἐπιστήμονες καὶ οἱ καλλιτέχναι, ἀλλὰ πᾶς ἄνθρωπος, διότι πᾶς ἄνθρωπος ἐφίεται τοῦ ἀπειροῦ, τείνει πρὸς αὐτὸ, διὰ τοῦ νοῦς, διὰ τῆς καρδίας, διὰ τῆς φαντασίας, διὰ τοῦ αἰσθήματος, διὰ τοῦ πάθους, διὰ πᾶσων τῶν δυνάμεων του. Καὶ ὅτε παραγκυριεῖ τὸ ἀληθὲς ἄπειρον καὶ ἀπομακρύνεται αὐτοῦ, πάλιν τὴν ἀπατηλὴν αὐτοῦ εἰκόνα νομίζει ὅτι διοῖται εἰς τὸ ἀντικείμενον τοῦ πάθους ὑπ' οὗ κυριεύεται. Ὁ ἐγωῦτης, ὁ ὑπερήφανος, ὁ φίλαρχος ἀνυποῖ ἐκυτὸν ὑπεράνω τῶν ἄλλων, καὶ θέλει νὰ ἦναι θεὸς ἐν μέσῳ τῶν ἀνθρώπων· τὸν ἐμπαθῆ οὐδὲν δύναται νὰ κηρέσῃ, τὸ ἀντικείμενον τοῦ πάθους γίνεταί πρὸς αὐτὸν ἀντικείμενον λατρείας, καὶ ἐὰν ἀπολαύσῃ αὐτοῦ, νομίζει ὅτι ἀπήλαυσεν εὐδαιμονίας ἀτελευτήτου. Ὁλὴ ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἔφρασις τοῦ ἀπειροῦ, ζήτησις τοῦ ἀπειροῦ, προσπάθεια πρὸς ἀπολαβὴν αὐτοῦ, ἣτις ματαιοῦται ἐὰν τὸ ἄπειρον ἐπιδιώκει ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὅπου δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ἣτις οὐχ ἤττον μαρτυρεῖ τὴν τάξιν καὶ ἐπομένως τὸν προορισμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος. Τὸν προορισμὸν τοῦτον ἀποδεικνύουσι τὰ φαινόμενα τοῦ ἠθικοῦ βίου ὑπὲρ πάντα τὰ ἄλλα. Τί εἶναι ὁ ἠθικὸς βίος; Ἐξ ὅσων ἤδη ἠξέυρομεν, εἶναι ἡ ἐλευθέρα ἐνέργεια τῆς ψυχῆς πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Ἄγνοοῦμεν εἰσέτι τὰς διατάξεις τοῦ νόμου τούτου, ἀλλ' ἐὰν εἶναι νόμος, πρέπει νὰ ἔχῃ τὸ κύριόν του, πρέπει δηλ. νὰ βραβεύῃ τοὺς ἐκτελοῦντας καὶ νὰ τιμωρῇ τοὺς παραβαίνοντας αὐτόν. Τὸν χαρακτήρα τοῦτον ἔχουσι πάντες οἱ νόμοι, διότι πᾶς νόμος εἶναι κατὰ φύσιν ἀνάγκη, ὡς εἶπομεν, καὶ εἰ μὲν συμμορφούμεθα πρὸς τὴν ἀνάγκην ταύτην, ἀπολαύομεν τῆς ὠφελείας τοῦ νόμου, εἰ δὲ παραβαίνομεν αὐτὴν ὑπομένομεν τὰς συνέπειας τῆς παραβάσεως. Τοιοῦτοι οἱ νόμοι τῆς ὕλης, τοιοῦτοι οἱ νόμοι τοῦ ὄργανισμοῦ, τοιοῦτοι οἱ νόμοι τῆς νοήσεως, τηρούμενοι ὠρελοῦσι, παραβαίνοντο βλάπτουσιν. Ἐὰν δὲ ὁ νόμος τῆς πράξεως εἶναι ὁ νόμος τοῦ τέλους καὶ τοῦ προορισμοῦ, ἔπεται ὅτι ὁ πρὸς αὐτὸν σύμφωνος βίος πρέπει νὰ ἐπιφέρει τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ ἡμῶν, καὶ δι' αὐτῆς τὴν εὐδαι-

μονίαν, διότι παντὸς ὄντος ἡ εὐδαιμονία ὑφίσταται εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ ἠθικοῦ νόμου εἶναι τὸ ἀγαθόν, ἔπεται ὅτι ὁ πράττων τὸ ἀγαθὸν πρέπει νὰ εὐδαιμονῇ, καὶ ὁ μὴ πράττων αὐτὸ νὰ κακοδαιμονῇ. Ἡ δὲν ὑπάρχει ἠθικὸς νόμος, καὶ τότε ὁ ἄνθρωπος ἄλλον νόμον δὲν ἔχει παρὰ τὸν τοῦ κτήνου, ἢ ὑπάρχει, καὶ τότε φέρεται κατὰ λογικὴν ἀνάγκην ταῦτα τὰ ἀποτελέσματα. Καὶ σημειωτέον, ὅτι περὶ τοῦ κύριου τῶν ἄλλων νόμων οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ, καὶ εἰς τὴν ἰσχὺν αὐτῶν στηρίζεται πᾶσα τέχνη, πᾶσα ἐπιστήμη. Τώρα ἐρωτῶμεν, πληροῦται ἡ ἠθικὸς νόμος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καθὼς πληροῦνται οἱ ἄλλοι πάντες; βραβεύεται πάντοτε ἡ ἀρετὴ, καὶ τιμωρεῖται πάντοτε ἡ κακία; ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ ἠθικοῦ νόμου ἐπιφέρει πάντοτε τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ ἡ παράβασις αὐτοῦ τὴν κακοδαιμονίαν; Ὁχι βεβαίως. Καὶ ὅτε προτίθεται ὁ ἄνθρωπος νὰ ἐφαρμώσῃ εὐσυνειδήτως τὴν δικαιοσύνην, δύναται ποτε νὰ τὴν ἐφαρμώσῃ ἀκριβῆ καὶ τελείαν, οἶκν τὴν συλλαμβάνει ὁ λόγος, οἶκν τὴν ἀπαιτεῖ ἡ συνειδήσις; εἶναι ἡ στάσις τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης ἀναμάρτητος; Ἡ δικαιοσύνη αὕτη, ἣτις ἔπρεπε νὰ ἦναι ἡ πραγματοποίησις, δὲν εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰμὴ ἡ παρωδία τῆς ἀπολύτου δικαιοσύνης. Οὔτε ὁ νόμος δύναται νὰ προῖτῃ καὶ νὰ ρυθμίσῃ ἀκριβῶς πᾶσιν περιπτώσιν, οὔτε ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου δύναται νὰ γίνῃ ἀναμάρτητος, ὥστε ἡ τύχη μᾶλλον ἢ ἡ δικαιοσύνη φαίνεται διέπουσα τὰ ἠθικὰ γεγονότα τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Καὶ τῶντι, τὰ κατὰ τῆς ἀδικίας τῆς τύχης παράπονα ἀντηχοῦσιν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου καὶ δὲν παύουσι μίαν στιγμὴν. Ἄλλ' εἶναι τῶντι τυφλὴ τύχη ἢ διέπουσα τὸν κόσμον; Οὐδεὶς πιστεύει ὅτι τυφλὴ τύχει διέπει τὸν κόσμον τῆς ὕλης, πῶς λοιπὸν τυφλὴ τύχει διέπει τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος, τὸν ἠθικὸν κόσμον; ἢ εἶναι δύο ἀρχαὶ διάφοροι διέπουσαι τοὺς δύο τούτους κόσμους; ἢ ὁ Θεὸς εἶναι δίκαιος πρὸς τὴν ὕλην καὶ τὰ κτήνη, καὶ ἀδίκος πρὸς τὸν ἄνθρωπον; Ἐπλάσσε λοιπὸν αὐτὸν ἵνα τὸν τυραννήτῃ, καὶ ἐν ᾧ τὸν ἀνηγόρευσε βασιλέα τῆς κτίσεως καὶ διήνοιξεν αὐτῷ τὰ μυστήρια τῆς δημιουργίας, τὸν κατεδίκασε νὰ μεταβαίῃ ἀπὸ ἀπάτης εἰς ἀπάτην, ἀπὸ ἀποτυχίας εἰς ἀποτυχίαν, καὶ νὰ ἦναι ὅλη ἡ ζωὴ του πικρὸς περιγελῶς καὶ ὀδυνηρὸν μαρτύριον. Ἀρχ ὁ Θεὸς δὲν εἶναι πανάγαθος, καὶ ἐὰν δὲν εἶναι πανάγαθος, δὲν εἶναι οὔτε πάνσοφος οὔτε παντοδύναμος, δηλ. δὲν εἶναι Θεός. Ἡ πρέπει λοιπὸν ν' ἀρνηθῶμεν τὸν Θεὸν καὶ τὰς ἀληθείας ὅσας ἀπεδείξαμεν μέχρι τοῦδε, καὶ πᾶσαν ἀλήθειαν, διότι πᾶσαι ἐκ τῆς ἀληθείας τῆς θείας φύσεως ἐξαρθῶνται, ἢ νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ ἠθικὸς νόμος, ἐὰν δὲν πληροῦται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, πληροῦται ἀλλαχοῦ, καὶ ὅτε τὸ ἡμέτερον πνεῦμα τείνει φύσει πρὸς τὸ ἄπειρον ἔχει προορισμὸν ἀθάνατον. Τὰ ἠθικὰ ταῦτα ἐπιχειρήματα ἔπληξαν τὸν ἐμβριθέστατον καὶ σκεπτικώτατον τῶν νέων φιλοσόφων, καὶ διὰ μόνης τῆς λογικῆς ἀνάγκης τῆς ἠθικῆς τάξεως ἀνθρώπων ὁ Κάντιος ὄλον τὸ οἰκοδόμημα τῶν πνευματικῶν δογμάτων, ὅπερ

διὰ τῆς ἐπικρίσεως τοῦ καθ' ἑαυτὸν λόγου εἶχε πρότερον κατεδαφίσει, ἐν τῷ πρακτικῷ λόγῳ, τουτέστι ἐν τῷ ἠθικῷ νόμῳ, εὐρίσκε καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὸν θεῖον νομοθέτην, καὶ ἐπέκεινα τῆς προσκίρου βασιλείας τοῦ κόσμου τούτου ἀνεγνώρισε τὴν αἰώνιον βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἐν ἣ ἡ ἀναμάρτητος κρίσις καὶ ἡ πλήρης δικαιοσύνη. Τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα ἐπληξάν τὸ πνεῦμα πάντων τῶν λαῶν, διότι πάντες οἱ λαοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν μέλλουσαν ζωὴν. Καὶ τὴν πίστιν ταύτην μαρτυροῦσι τὰ εἰς τιμὴν τῶν μεταστάντων μνημεῖα, αἱ ὑπὲρ αὐτῶν δεήσεις καὶ ἐξιλασμοὶ καὶ πᾶσαι αἱ ἐπικλήσεις τελεταί. Πάντες οἱ λαοὶ συνησθάνθησαν τὴν μεγάλην ταύτην ἀλήθειαν, ὅτι ἡ ἠθικὴ τάξις δὲν πληροῦται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὅτι ἐδῶ μόνον βλέπομεν τὴν πρώτην φάσιν τῆς ὑπάρξεώς μας, φάσιν προετοιμασίας καὶ δοκιμασίας, καθ' ἣν οὔτε ὁ ἀγαθὸς οὔτε ὁ καλὸς ἀπολαμβάνουσιν ὅ,τι ὀφείλεται αὐτοῖς, καὶ ὅτι ὁ Θεὸς θὰ ἦτο ἄδικος, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ ἀντιφατικὸν καὶ παράλογον, εἰ μὴ ὑπῆρχεν ἐν ἄλλῃ ζωῇ κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις. Καὶ προσθετόν ὅτι οὕτω καὶ οὐχὶ ἄλλως προβαίνομεν κατὰ τὴν μόρφωσιν τῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν ὅτε μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποθέσωμεν ἐν τῷ συστήματι τοῦ παντός οὐδὲν ἀντιφατικὸν καὶ παράλογον, καὶ ἐν ἐλλείψει αἰσθητῶν διδομένων δυνάμει λογικῶν ἀρχῶν βεβαιούμεν ὅτι τὸ δεῖνα ὄργανον ὑποθέτει τὸν δεῖνα ὄργανισμόν, καὶ μεταδημιουργοῦμεν διὰ τοῦ λόγου ζῶα ἐκλείψαντα πρὸ πολλῶν αἰώνων ἀνεγείρομεν ἐκ τινῶν ἐρειπίων πλήρη καὶ ἄρτια ἀνθρώπινα μνημεῖα πρὸ χιλιᾶδων ἐτῶν κατεδαφισθέντα, καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ δι' ἀσφαλῶν ὑπολογισμῶν ὀρίζομεν ἐκ τῆς τάσεως τῶν ἀστέρων τὴν ὅλην περιφορὰν αὐτῶν, τὸ σημεῖον καὶ τὴν στιγμὴν τῆς ἐμφανίσεώς των, πληροῦμεν τὰ κενά, ἰσχυρίζομεν ὅτι κατὰ τὸν ὀρθὸν ἐπιστημονικὸν λόγον πρέπει νὰ ὑπάρχη ἐν τῷ δεῖνῳ σημεῖῳ τοῦ στερεώματος οὐράνιον σημεῖον, καίτοι μὴ ὄρωμενον καὶ οὐδέποτε ὄραθὲν, καὶ αἱ βεβαιώσεις αὗται τῆς ἐπιστήμης, πολὺ διαφέρουσαι τῶν ἀπλῶν εἰκασιῶν, εἶναι λογικαὶ ἀλήθειαι ἃς οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ καὶ ἡ πεῖρα ἐπαληθεύει. Καὶ ἀγνοοῦμεν διατὶ ὅτε πρόκειται περὶ τοῦ κόσμου παραδεχόμεθα ἀδιστακτικῶς τὰ λογικὰ ἐξαγόμενα τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου, καὶ ὅτε πρόκειται περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, δισταζόμεν. Ἀληθεύει ἄρα ὅ,τι εἶπεν ὁ Πασχάλ ὅτι καὶ τὰς μαθηματικὰς ἀληθείας ἠθέλομεν διαφιλονικῆσαι, ἐὰν τὸ συμφέρον ἢ τὸ πάθος ἐνάιχοντο εἰς αὐτάς.

Γ'

Ἐξ ὧν εἶπομεν μέχρι τοῦδε τὸ τέλος καὶ ὁ ἀληθὴς τοῦ ἀνθρώπου προορισμὸς εἶναι νὰ τείνη διὰ πασῶν τῶν δυνάμεων αὐτοῦ πρὸς τὸ ἄπειρον, τουτέστι πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ Θεὸς εἶναι τὸ πρῶτον αἴτιον καὶ ἐν ταυτῷ τὸ ἀνώτατον τέλος. Ἄρα τὸ γενικὸν ἐπίταγμα τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ἢ πρώτη αὐτοῦ

διάταξις καὶ κυρία ἐντολὴ εἶναι ὅτι ὀφείλομεν διὰ πασῶν τῶν δυνάμεων νὰ τείνομεν πρὸς τὸν Θεόν, μελετῶντες καὶ ἐκπληροῦντες τὸν νόμον αὐτοῦ ἵνα ἀξιοιωθῶμεν τῆς μετ' αὐτοῦ ἐνώσεως. Τοῦτο εἶναι τὸ γενικὸν καθήκον καὶ τὸ ἄκρον ἀγαθόν, εἰς ὃ ὀφείλομεν ν' ἀφωρῶμεν διὰ τῶν νοημάτων καὶ αἰσθημάτων καὶ ἔργων ἡμῶν. Περὶ τοῦ κυρίου καθήκοντος καὶ τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ πολλαὶ ὑπάρχουσι φιλοσοφικαὶ θεωρίαι ἐκπηγάζουσαι ἐκ τῶν διαφορῶν σχολῶν καὶ πρὸς αὐτάς ἀντιστοιχοῦσαι. Ἄλλ' ἐὰν ἐν τῇ ἠθικῇ, ὡς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῆς νοήσεως, πρῶτον πρέπει νὰ ἦναι τὸ κυρίως πρῶτον, καὶ ἄκρον τὸ τέλειον, καὶ ἐὰν ταῦτα οὐχὶ τὸ αἰσθηματὶ ἢ ἡ φαντασία, ἀλλὰ μόνος ὁ λόγος ἐνδεικνύει, ἀφρευκτος ἢ συνέπεια ὅτι ἡ ψυχὴ ὀφείλει νὰ τείνη πρὸς τὸν Θεόν, διότι οὕτω μόνον ἐκπληροῖ τὸν ἀληθῆ αὐτῆς προορισμόν, καὶ πᾶν ὅ,τι ἔχουσι ἀληθὲς αἱ ἄλλαι θεωρίαι ἐν τῇ ὑψίστῃ ταύτῃ ἀληθείᾳ περιέχεται καὶ μετ' αὐτῆς συμβιβάζεται. Ἀφ' ἐτέρου οὐδὲν ἄλλο ἀντικείμενον εἶναι τῶν ἡμετέρων προσπαθειῶν. Πάντα τὰ πεπερασμένα παρέρχονται ἀνεπιστρέπτως, οὐδὲν δὲ ἐξ αὐτῶν ἐξισοῦται πρὸς τὴν ἔφρασιν τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας. Ἀγωνιζόμενοι ἐνίστε πρὸς ἀπολαβὴν τινος ἐξ αὐτῶν, νομίζομεν ὅτι ἅμα τὸ ἀπολάβωμεν, ἐξησφαλίσαμεν διὰ παντός τὴν εὐδαιμονίαν· ἀλλ' ἅμα τῇ κατοχῇ ἀρχεται ὁ κόρος καὶ ἡ ἀνία, καὶ πρὸς ἕτερον στρεφόμεθα, καὶ τοῦτο ἐπίσης εὐρίσκωμεν φροῦδον καὶ μάταιον, καὶ εἰ μὴ καταλήξωμεν εἰς τὸ μόνον κύριον καὶ βέβαιον καὶ σωτήριον, ἢ ζωὴν παρέρχεται ὡς σειρά μωρῶν προσπαθειῶν καὶ ματαιουμένων ἐλπίδων, καὶ καταντᾷ εἰς τὸ μηδέν. Τείνοντες δὲ πρὸς τὸ ὑψιστον ἀντικείμενον, οὐ μόνον δὲ εἶναι ἀνάγκη νὰ παραβλέψωμεν τὰ ἄλλα, εἰς ἃ ἀφορῶσιν αἱ ποικίλαι δυνάμεις καὶ ἐνέργειαι τοῦ ἡμετέρου ὄντος, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ὀφείλομεν πάντα ταῦτα νὰ λῶσιν ὑπ' ὄψιν καὶ συναρμολογήσωμεν πρὸς αὐτό. Τὸ κύριον καὶ πρῶτον καθήκον τοῦ τείνειν πρὸς τὸν Θεόν ἀποσυντίθεται λοιπὸν εἰς ἄλλα πολλὰ καὶ ποικίλα, ἅτινα καταδεικνύει αὐτὴ ἢ φύσις ἡμῶν ἐν τοῖς στοιχείοις αὐτῆς, καὶ μάλιστα διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν κατὰ μέρος τούτων καθηκόντων ἢ τοῦ πρώτου καὶ κυρίου ἀποβαίνει ἐντελεστέρα καὶ ἀσφαλεστέρα. — Τὰ ποικίλα ταῦτα καθήκοντα προκύπτουσιν ἐξ αὐτῆς τῆς ψυχολογικῆς ἀναλύσεως ἣν ἐξεθέσαμεν ἐν τῇ πρώτῃ Σειρᾷ, διότι ἡ ἠθικὴ δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ ψυχολογία ἐν ἐνεργείᾳ. Τί εἶδομεν ἐν τῇ ψυχολογίᾳ; Ὅτι ἡ ψυχὴ τείνει πρὸς τὸ ἀληθές· καὶ τὸ καλόν, καὶ εἶπομεν ἤδη ὅτι τὸ ἀληθές καὶ τὸ καλὸν πραγματοποιούμενα ἐν τῇ ἠθικῇ ἐνεργείᾳ ταυτίζονται μετ' ὁ ἀγαθόν. Καὶ τῶν ὅντων, ἐὰν τὸ ἀγαθόν ἐκάστου ὄντος εἶναι ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ προορισμοῦ αὐτοῦ, καὶ ἐὰν προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ ἀληθές καὶ τὸ καλόν, ἔπεται ὅτι διὰ τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ καλοῦ καὶ τὸ ἀγαθὸν πραγματοποιεῖται. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις, ἀρκεῖ νὰ παραβῶμεν τὰς τρεῖς ταύτας ἐνοίας πρὸς ἀλλήλας ἵνα βεβαιωθῶμεν ἔτι μάλλον περὶ τούτου. Τὸ ἀληθές εἶναι

καθ' ἃ εἴπομεν, ἡ ἔλλογος γινώσις τοῦ ὄντος καὶ τὸ καλὸν ὑπεροχὴ ὄντοῦ-
τος· ὑπάρχουσιν ἐν τῇ φύσει ἢ ποιουμένη ὑπὸ τῆς τέχνης. Τώρα, ὁ πράττων
τὸ ἀγαθὸν οὐ μόνον γινώσκει, ἀλλὰ καὶ ἐφαρμόζει αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, τὴν
σπουδαιοτάτην καὶ ὑψηλοτάτην, τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἀνθρωπίνου προορισμοῦ,
καὶ τὴν πραγματοποιοῖ δι' ὄλου τοῦ βίου αὐτοῦ, καὶ ὑπερέχει τῶν ἄλλων
ἀνθρώπων διὰ τῆς εὐγενεστερᾶς ὑπεροχῆς, διὰ τοῦ νοῦς καὶ τῆς καρδίας, ἡ
δὲ ἠθικὴ καλλονὴ ἦτις, ὡς ἀποδεικνύεται ἐν τῇ καλλολογίᾳ εἶναι ἡ ψυχὴ
καὶ ὑπόστασις πάσης ἄλλης, οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ αὐτὴ ἡ ἀρετὴ. Ταυτίζε-
ται ἄρα τὸ ἀγαθὸν μὲ τὰ τιμιώτερα ἤδη τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ καλοῦ, καὶ
τὴν ταυτότητα ταύτην ἔτι σαφεστέρην θέλει καταδείξει ἡ θεωρία τῶν καθ'
ἕκαστα καθηκόντων.

Τὰ καθήκοντα εἶναι πράξεις ὑποχρεωτικῆ ἐπιβαλλόμεναι ὑπὸ τοῦ ἠθι-
κοῦ νόμου. Πῶς δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν αὐτὰ; Προφανῶς διὰ τῆς μελέτης
τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Καὶ ἡ ψυχολογικὴ ἀνάλυσις μᾶς ἐδίδαξεν ἤδη ὅτι
ἡ ἡμετέρα φύσις εἶναι πρὸ πάντων μία, ταυτούσις, ἐλευθερά καὶ ἔλλογος
ὑπόστασις. Ποῖον εἶναι λοιπὸν τὸ πρῶτον καθήκον; Τὸ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ
πρῶτα προσόντα τῆς ψυχῆς. Τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ταυτότητα οὔτε νὰ πα-
ραχάγωμεν δυνάμεθα οὔτε νὰ καταστρέψωμεν ἐπ' αὐτῶν οὐδεμίαν, ἔχομεν λα-
βὴν. Ἀλλὰ τὸ τρίτον προσόν, τὴν ἐλευθερίαν δυνάμεθα καὶ νὰ ἐνισχύσωμεν
καὶ νὰ ἐξασθενώσωμεν καὶ ἐντελῶς ν' ἀπολέσωμεν. Καὶ ὀφείλομεν οὐ μόνον νὰ
διατηρήσωμεν αὐτὴν ἀκεραίαν καὶ ἀλώβητον, ἀλλ' ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ ἐν
πάσῃ περιπτώσει δι' αὐτῆς νὰ ἐνεργῶμεν, ἐπειδὴ εἶναι ὁμοχλὸς δι' οὐ πάν-
τα τὰ ἄλλα ἐκτελέσει δυνάμεθα νὰ διευθύνωμεν συμφώνως πρὸς τὸ ἀγαθὸν
ἐκπληροῦντες τὰ ἄλλα καθήκοντα πιστῶς καὶ ἀπαρεγκλίτως. Ἡ πλήρης
κατοχὴ ἡμῶν αὐτῶν (possession de soi) ἦν ἠθικὴν κυριότητα ἢ ἀπλῶς
ἐγκράτειαν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν, εἶναι λοιπὸν κατὰ πάντα λόγον τὸ
πρῶτον τῶν καθηκόντων, καὶ διότι λογικῶς προηγεῖται τῶν ἄλλων, καὶ
διότι πρακτικῶς ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ἄλλων τὴν ἐκπλήρωσιν αὐτοῦ προαπαι-
τεῖ καὶ ὑποθέτει. Πῶς δὲ ἐκπληροῦται τὸ καθήκον τοῦτο; πῶς ἐνισχύεται
ἡ ἐλευθερία, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς μοχλὸς ἀγαθῶν καὶ μεγάλων ἔργων; Διὰ
τῆς συχνῆς χρήσεως, διὰ τῆς ἀσκήσεως. Ἡ ἀσκῆσις τῆς ἐλευθερίας παρὰ-
γχει κατὰ τε τὴν νοητικὴν καὶ ἠθικὴν τάξιν θαύματα ἀπίστευτα καὶ ἕξεις
ταυτιζόμενας ἐπὶ τέλους τῇ ἡμετέρᾳ φύσει, καὶ ἄλλην τελειοτέραν ἐπ' αὐ-
τῆς οἰκοδομοῦσας. Ἡ ἐλευθερία εἶναι προσὸν τῆς θελήσεως, καὶ τῆς ἐλευθέ-
ρας θελήσεως ἡ ἀσκῆσις παρὰγει ἐπὶ τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς ἀντιλήψεως
τὴν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ φαινόμενα ἔντονον καὶ διηνεκῆ προσο-
χὴν, ἀπαραίτητον ὄρον τῆς παρατηρήσεως καὶ πρώτην πηγὴν τῆς ἐπιστή-
μης. Ὁ τὴν προσοχὴν ἀσκήσας παρατηρητὴς γίνεται ὀξυδερκέστερος, ὁρᾷ
πληρέστερον τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀτελῶς ὀρώμενα, καὶ ὁρᾷ τὰ πρὸς τοὺς ἄλ-
λους ἄορατα. Ἐντεῦθεν ἡ ἐπιστημονικὴ διάγνωσις, ἐφ' ἣ ἀπορεῖ καὶ θαυ-

μάζει ὁ ἰδιώτης, καὶ ἡς τὸ μυστήριον κατέχει καὶ κατανοεῖ ὁ ἐπιστήμων.
Πῶς διατρέγουσι τὸν κοινὸν ἄνθρωπον, ἄτινα ἀμέσως διακρίνει ὁ μύστης τῆς
ἐπιστήμης, καὶ ἐπιμελῶς συλλέγει, καὶ λεπτομερῶς ἀναλύει, καὶ ἐλλόγως
συνενοῖ καὶ ἐρμηνεύει, εἴτε πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν νόμων τῆς φύσεως, εἴτε
πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτῶν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ βίου. Καθημερινὰ παραδείγμα-
τα ἔχομεν σὺν τοῖς ἄλλοις τὰς διαγνώσεις τῶν ἰατρῶν καὶ τὴν ἐμπειρίαν
τῶν πραγματοποιωμένων. Πῶς ἀποκτᾶται ἡ εἰδικὴ καὶ θαυμαστὴ ἰκανότης
τῆς ἐπιστημονικῆς ἀντιλήψεως δυσδιακρίτων καὶ ἀοράτων σχεδὸν φαινομέ-
νων; Διὰ τῆς ἀσκήσεως τῆς προσοχῆς, ἦτις εἶναι τῆς ἐλευθερᾶς θελήσεως
πολύτιμον προῖόν. Ἐρωτηθεὶς ὁ Νεύτων πῶς ἀνεκάλυψε τὸν καθολικώτατον
νόμον τοῦ κόσμου, ἀπήντησε, διὰ τῆς ἐπιμόνου σκέψεως· καὶ τὴν ὑπομονὴν
ὁ Βυρφὼν ἐθεώρει ὡς πηγὴν τῆς μεγαλονοίας. Πᾶσα δὲ νοητικὴ δύναμις διὰ
τῆς ἀσκήσεως τῆς ἐλευθερίας κραταιοῦται, ἰδίως ἡ μνήμη, ἐπιδεκτικὴ οὕσα
μεγίστης τελειοποιήσεως· ἀλλὰ καὶ ἡ ἀφίρσις καὶ ἡ γενίκευσις καὶ ὁ συλ-
λογισμὸς διὰ τῆς αὐτενεργείας ἐνισχύονται, καὶ κατὰ τὴν ἔντασιν καὶ τὸ
βῆλος τῶν ἐξ αὐτῶν γνώσεων τελειοποιῶνται, διότι πᾶσαι αἱ νοητικαὶ ду-
νάμεις ὑπόκεινται εἰς τὴν προσωπικὴν ἀρχὴν, καὶ εἶναι ἐπιδεκτικαὶ διευθύν-
σεως, καὶ τὴν διευθύνσιν ταύτην ἀδιαλείπτως ἐξήσκησαν οἱ ἐμβριθέστεροι
τῶν φιλοσόφων, καὶ πάντα τὰ μέγλα ἔργα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης,
ὅσα καὶ ἂν φαίνωνται αὐθόρμητα, ὑποθέτουσι μεγάλην προσπᾶθειαν, πει-
σματώδη πάλην καὶ ὀριστικὴν νίκην κατὰ πάντοιων δυσκολιῶν καὶ προσ-
κομμάτων. Ἀλλὰ τῆς ἠθικῆς κυριότητος τὰ ἀποτελέσματα ἔτι θαυμαστό-
τερα εἶναι κατὰ τὴν ἠθικὴν τάξιν πρὸς μόρφωσιν τοῦ χαρακτῆρος καὶ ἀπό-
κτησιν τῆς ἀρετῆς. Τὴν ἀρετὴν ὤρισεν, ὁ Πυθαγόρας ἐξεν τοῦ δέοτος, καὶ
οὐδεμίαν ἕξιν ἀποκτᾶται ἄνευ ἐπιμόνου θελήσεως, δηλ. ἄνευ διηνεκοῦς χρή-
σεως τῆς ἐλευθερίας. Καὶ τῶντι, ἡ ἐλευθερία εἶναι, ὡς εἶδομεν, τὸ πρῶτον
στοιχεῖον τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας· ἄρα ἡ ἐνίσχυσις αὐτῆς εἶναι ὁ πρῶτος ὅρος
τῆς ἀρετῆς, τὸ πρῶτον καθήκον. Καὶ καθὼς ἡ ἠθικὴ κυριότης ἀντιστοιχεῖ
πρὸς τὸ πρῶτον στοιχεῖον τῆς ἠθικῆς ἐνεργείας, τὴν ἐλευθερίαν, παρομοίως,
πάντα τὰ ἄλλα καθήκοντα ἀντιστοιχοῦσιν, ὡς θέλομεν, ἴδει βραδύτερον,
πρὸς τὸ δεύτερον, τὸν λόγον. Ἐν τούτοις, τὰ κατὰ τὴν ἠθικὴν τάξιν θαυ-
μάσια τῆς ἠθικῆς κυριότητος ἀποτελέσματα μαρτυροῦνται ὑπὸ πλείστων ὄσων
παραδειγμάτων τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ νέου κόσμου. Ὁ Πυθαγόρας, ὁ Σω-
κράτης, ὁ Κλεάνθης, ὁ Κλάτων, οἱ Στωϊκοί, δι' αὐτῆς ἐμόρφωσαν ἠθικούς
χαρακτῆρας διαμεινάντας ὡς πρότυπα τελείας ἀρετῆς. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέ-
ρων εἰς τὸν ὕψιστον βαθμὸν τῆς ἠθικότητος ἀγῆθλον ὄσοι τὰ πρότυπα ταῦ-
τα ἐμιμήθησαν. Ἐκ τῶν πολλῶν ὄσους ἠδυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν περιορι-
ζόμεθα εἰς τὸ παράδειγμα τοῦ Φραγκλίνου. Ὁ περικλεῆς οὗτος φιλόσοφος καὶ
μέγας πολίτης, περὶ οὗ ἐρρήθη ὅτι ἀφῆρπασε τοῦ οὐρανοῦ τὸν κεραυνὸν καὶ
τῶν τυράννων τὸ σκῆπτρον (Eripuit coelo fulmen sceptrumque tyrannis), καθὸ

ἀνακαλύψας τὴν ταυτότητα τοῦ κεραυνοῦ καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ συντείνας εἴπερ τις καὶ ἄλλος εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του, ἐγεννήθη πτωχὸς καὶ ἄσημος καὶ οὐχὶ ἄνευ ἐλαττωμάτων, ἐξ ὧν παρεσύρθη εἰς ἠθικὰ παραπτώματα; ἄτινα εἰς ἀνάμνησιν ἧς ἄλλοτε μετῆρχετο τέχνης, ὠνόμαζεν ἔπειτα τυπογραφικὰ παροράματα; ἀποφασίσας δὲ νὰ μὴ ὑποπέσῃ πλέον εἰς αὐτὰ ἐμελέτησεν ἐμβριθῶς ἐκυτὸν, καὶ συνηθίσθη ποῖκι ἦσαν αἱ ἐλλείψεις του, καὶ ποῖκι αἱ ἀρεταὶ ἃς ὤφειλε ν' ἀποκτήσῃ. Τὰς ἀρετὰς ταύτας, δεκατρεῖς οὖσας, ἐσημείωσε τὴν μίαν κάτωθεν τῆς ἄλλης ἐν τινι βιβλιαρίῳ, καὶ ἀφιέρωσεν ἐκάστην ἐβδομάδα εἰς τὴν ἄσκησιν μιᾶς ἐξ αὐτῶν παρασημειῶν ἐν τέλει τῆς ἡμέρας τὰς ἐπ' αὐτῆς παρεκτροπὰς. Τὸ βιβλιαρίον δὲ τοῦτο κατέλιπεν εἰς τοὺς ἀπογόνους του, ἵνα μάθωσιν ἐξ αὐτοῦ τίνι τρόπῳ εἰς τῶν προγόνων αὐτῶν βοηθούμενος ὑπὸ τῆς θείας χάριτος ἀπέλαβε διὰ τῆς μικρᾶς ταύτης τέχνης σταθερὰν δι' ὄλου τοῦ βίου εὐδαιμονίαν μέχρι τοῦ ἐβδομηκοστοῦ ἐνάτου ἔτους. Αἱ δεκατρεῖς ἀρεταὶ κατετάσσοντο ὡς ἐφεξῆς: ἐγκράτεια, σιωπὴ, τάξις, ἀπόφασις, λιτότης, φιλοπονία, εὐκρίνεια, δικαιοσύνη, μετριοπάθεια, καθαρὴ ἡσυχία, ἀγνεία, ταπεινοφροσύνη, καὶ πρὸς αὐτὰς εὗρισκεν ἀντίστοιχα παραγγέλματα ἀναπτύσσοντα καὶ τρόπον τινὰ ὀρίζοντα αὐτάς: πρὸς τὴν πρώτην λ. χ. ἀντιστοιχεῖ τὸ παράγγελμα «μὴ τρώγῃς μέχρι κτηνωδίας, καὶ μὴ πίνῃς μέχρις ἐξάψεως τῆς κεφαλῆς» πρὸς τὴν δευτέραν, «μὴ λάλει εἰμὴ περὶ τῶν ὠφελίμων εἰς σεαυτὸν ἢ εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς: ἀξιοσημείωτον δὲ εἶναι ὅτι παρὰ τὴν τελευταίαν ἔγραψε: «μιμοῦ τὸν Σωκράτην καὶ τὸν Ἰησοῦν». Ἐδικαιολογεῖ δὲ τὴν τάξιν ταύτην καὶ «πρώτην μὲν, ἔλεγεν, ἔθικα τὴν ἐγκράτειαν, »διότι δι' αὐτῆς ἔχομεν ψυχρὰν τὴν κεφαλὴν καὶ καθαρὰς τὰς ἰδέας, ὅπερ ἀναγκασιότατον ἵνα ἀγρυπνῶμεν πάντοτε καὶ προφυλαττώμεθα, ὅπως πο-» λεμησώμεν τὰ θέλητρα τῶν κακῶν ἐξέων καὶ τὴν δύναμιν τῶν αἰείποτε ἀνανεουμένων πειρασμῶν. Ἐνόμισα δὲ ὅτι ἐνισχυθεὶς εἰς τὴν πρώτην ταύ-» την ἀρετὴν, θὰ ἐτήρουν εὐκολώτερον τὴν σιωπὴν, καὶ ταύτην ἔταξα δευ-» τέραν, διότι ἐξ Ἰσοῦ ἐπεθύμουν ν' ἀποκτήσω γνώσεις καὶ νὰ προοδεύσω εἰς » τὴν πρᾶξιν τῶν ἀρετῶν, καὶ εἶχον παρατηρήσει ὅτι εἰς τὰς συναναστροφὰς » περισσώτερα μαθητῆται τις διὰ τοῦ ὠτός ἢ διὰ τῆς γλώσσης, καὶ εἶχον ἀπο-» φασίσει ν' ἀπαλλαγῶ ἧς εἶχον ἔξωθεν νὰ λαλῶ περὶ μηδαμινῶν, καὶ κατὰ » πᾶσαν στιγμὴν νὰ εὐφρολογῶ καὶ ἀστεϊεύωμαι γινόμενος εὐάρεστος μόνον » εἰς τοὺς ἐπιπολαίους ἀνθρώπους. Καὶ ἤλπισα ὅτι διὰ τῆς σιωπῆς καὶ τῆς » μετ' αὐτὴν τάξεως θὰ εἶχον περισσώτερον καιρὸν πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ » σχεδίου μου καὶ τῶν μελετῶν μου. Ἐνόμισα ὅτι ἡ ἀπόφασις μεταβαλλο-» μένη εἰς ἕξιν θὰ μοι ἔδιδε τὴν ἀναγκαίαν ἐπιμονὴν πρὸς ἀπόκτησιν τῶν » ἄλλων ἀρετῶν, καὶ ὅτι ἡ λιτότης καὶ ἡ φιλοπονία ἀπαλλάττουσαί με τοῦ » χρέους ὅπερ εἰσέτι μ' ἐπεβάρυνε καὶ εἰσάγουσα εἰς τὸν οἶκόν μου τὴν ἀνε-» ροσίαν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν, θὰ μοι διηκούλουν τὴν ἄσκησιν τῆς εὐκρί-

» νείας, τῆς δικαιοσύνης κλ.». Ἐξασκήσας δὲ ἐπὶ χρόνον μακρὸν τὴν τέ-» χνην ταύτην τῆς ἀρετῆς, ὡς τὴν ὠνόμαζεν, ἀπέλαβεν αἰσιώτατα ἀποτελέ-» σματα, τὴν ὑγείαν, τὴν μακροβιότητα, τὸν πλοῦτον, τὴν ἐπιστήμην, τὴν » ψυχικὴν γαλήνην, τὴν εὐθυμίαν, τὴν ἀγάπην τῶν συγγόνων του καὶ τὴν » μετὰ θάνατον δόξαν. «Ὀλίγοι διήλθον,» λέγει ὁ σοφὸς καὶ εὐγλωττος βιο-» γράφος του κ. Μινιέ, «τοσοῦτον ἐναρέτως καὶ ἐνδόξως τὸ στάδιον τοῦ βίου, » ὅσον ὁ υἱὸς οὗτος βαφέως τινὸς τῆς Βοστώνης, ὅστις κηροποιὸς χρηματίσας » κατ' ἀρχὰς καὶ μετέπειτα τυπογράφος, συνέταξε τὰς πρώτας ἐν Ἀμερικῇ » ἐφημερίδας, ἔδρυσεν τὰ ἐν αὐτῇ πρώτα χαρτοποιεῖα, ἐπηύξησε τὴν ὑλικὴν » αὐτῆς εὐημερίαν καὶ τὰ φῶτα, ἀνεκάλυψε τὴν ταυτότητα τοῦ ἠλεκτρικοῦ » ἤρεστοῦ καὶ τοῦ κεραυνοῦ, ἔγινε μέλος τῆς ἐν Πικρισίῳ Ἀκαδημίας τῶν » νέπιστημῶν, καὶ πασῶν σχεδὸν τῶν ἐν Εὐρώπῃ, ὑπῆρξε παρὰ τῇ μητροπό-» λει ὁ εὐτολμος ἀντιπρόσωπος τῶν ὑποτεταγμένων ἀποικιῶν, καὶ παρὰ τῇ » Γαλλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ ὁ ἐπιτυχὴς πράκτωρ αὐτῶν ἐπαναστατημένων, ἀνε-» δείχθη μετὰ τοῦ Οὐασιγκτῶνος ἰδρυτῆς τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν, καὶ ἐπὶ » τέλους, ἀφ' οὗ ὀγδοήκοντα τέσσαρα ἔτη διήλθεν εὐεργετῶν, ἀπεβίωσεν ἐλ-» κύσας πρὸς ἑαυτὸν τὸ σέβας τῶν δύο κόσμων, καθὸ σοφὸς ἐπεκτείνας τὴν » γνῶσιν τῶν νόμων τοῦ παντός, καὶ μέγας πολίτης συντελέσας εἰς τὴν ἀπε-» λευθέρωσιν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος του»—Καὶ ταῦτα μὲν εἶναι τὰ » νοητικὰ καὶ ἠθικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἠθικῆς κυριότητος, τοῦ πρώτου τῶν » καθηκόντων. Ποῖον δὲ εἶναι τὸ δεύτερον; ἀφ' οὗ ἀποκτήσωμεν τὴν διηνεκῆ » ἡμῶν κυριότητα, εἰς τί κατὰ πρῶτον ὀφείλομεν ν' ἀσκήσωμεν αὐτήν; τοῦ » ἰσχυροῦ τούτου μοχλοῦ ποῖα πρέπει νὰ ἦναι ἡ πρώτη χρῆσις;

Π. ΒΡΑΙΑΑΣ ΑΡΜΕΝΗΣ.

Η ΥΣΤΕΡΑΙΑ ΤΗΣ ΕΝ ΠΛΑΤΑΙΑΙΣ ΝΙΚΗΣ *

«Ὅτε ἀρχομένου τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 479 ἀνηγγέλθη εἰς τὸν Μαρδόνιον » ὅτι οἱ Ἕλληνες συνηθροίσθησαν ἐν τῷ Ἰσθμῷ ἵνα ἐπέλθωσι κατ' αὐτοῦ, ὁ » στρατάρχης τῶν Περσῶν ἀπῆλθεν εἰς Θήβας. Ἐν ᾧ δὲ ἡτοίμαζεν ἐκεῖ τὰ » τῆς ἀμύνης, προσεκλήθη εἰς δεῖπνον ὑπὸ τοῦ Ἀτταγίνου, πλουσίου Θηβαίου. » Δι' ἄνδρα Θηβαῖον ἦτο μεγάλη τιμὴ νὰ ξενίξῃ τὸν Πέρσην. Ἐκτὸς δὲ τοῦ » στρατηγοῦ ἐκλήθησαν εἰς τὸ μεγαλοπρεπὲς συμπόσιον καὶ πεντήκοντα Περ- » σῶν οἱ λογιμώτατοι. Ὅμοτράπεζοι δ' αὐτῶν ἐγένοντο, κληθέντες ὑπὸ τοῦ » Ἀτταγίνου, καὶ πεντήκοντα Θηβαῖοι. Δι' ἄνδρας Θηβαίους ἦτο τιμὴ νὰ » παρακάθηνται σύνδειπνοι τῶν Περσῶν. Τὸ δεῖπνον ἦτο λαμπρῶς παρεσκευα- » σμένον ἀναλόγως τοῦ περιφανοῦς ξένου· ὁ δὲ φιλομηδισμὸς τοῦ θαλιάρχου εἰ-

* Ἐκ τῶν πανεπιστημιακῶν μαθημάτων τοῦ χειμερινοῦ ἔξαμήνου 1878—1879.

γεν ἐπινοήσει τρόπον κατ'ἀλλήλων ἵνα καταστήσῃ οικειοτέρους τοὺς ξένους πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας. Ἐπὶ ἐκάστης κλίνης, ἐπειδὴ, ὡς γνωστὸν, οὕτω κατακεκλιμένοι συνεποσίαζον οἱ ἀρχαῖοι, κατέκλινεν ἐναλλάξ ἓνα Θηβαῖον καὶ ἓνα Πέρσην. Ὁμόκλινος δ' ἐνὸς τούτων τῶν Περσῶν ἦτο Θέρσανδρος ὁ Ὀρχομένιος, ὅστις διηγῆθη τὰ ἐξῆς εἰς τὸν Ἡρόδοτον. Τὸ δεῖπνον εἶχε τελειώσει καὶ οἱ συμπόται διέτριβον περὶ τὸ πίνειν, ὅτε εἶπε τὰ ἐξῆς ἑλληνιστὶ ὁ Πέρσης πρὸς τὸν Ὀρχομένιον. «Ἐπειδὴ τώρα ἔγεινες ὁμοτράπεζός μου καὶ ὁμόκλινος, θέλω νὰ σοὶ ἀφήσω μνημόσυνον τῆς ἐμῆς γνώμης, ἵνα καὶ σὺ ἔχων γνῶσιν ἐκ τῶν προτέρων δυνηθῆς νὰ σκεφθῆς περὶ σεαυτοῦ τὰ συμφέροντα. Βλέπεις αὐτοὺς ἐδῶ τοὺς συνεποσίαζοντας Πέρσας καὶ τὸν στρατὸν τὸν ὁποῖον ἀρήσαμεν ἐκεῖ κάτω, πλησίον εἰς τὸν ποταμὸν στρατοπεδεύομενον; Ὀλίγος καιρὸς θὰ παρέλθῃ καὶ ἐκ τούτων πάντων ὀλίγους τινας θὰ ἴδῃς τοὺς περισωθέντας». Ταῦτα ἔλεγεν ὁ Πέρσης καὶ ἅμα ἔχυνε δάκρυα πολλά. Ὁ δὲ Θέρσανδρος θαυμάσας τὸν λόγον εἶπε πρὸς αὐτόν. «Λοιπὸν αὐτὰ πρέπει νὰ τα εἶπῃς εἰς τὸν Μαρδόνιον καὶ εἰς τοὺς μετ' ἐκείνου ἐν ἀξιώμασιν ὄντας τῶν Περσῶν». Ἐκείνος δὲ εἶπε μετὰ ταῦτα. «Ἔβλεπε, ὅτι εἶνε ἀποφασισμένον νὰ γείνη ἐκ τοῦ θεοῦ δὲν δύναται ἄνθρωπος νὰ το ἀποτρέψῃ· διότι καὶ τὴν ἀλήθειαν ἂν εἶπῃ τις, δὲν θέλει νὰ τον πιστεύσῃ κανεὶς. Ταῦτα δὲ, καίτοι πολλοὶ τῶν Περσῶν τὰ γνωρίζομεν, ἀλλ' ἀκολουθοῦμεν δεδεμένοι ὑπὸ τῆς ἀνάγκης. Εἶνε δὲ αὕτη ἡ βραχυτάτη θλιψὶς τῶν ἐν ἀνθρώποις, πολλῶν πρῆγματων νὰ ἔχη τις γνῶσιν καὶ νὰ μὴν εἶνε κύριος νὰ κάμῃ τίποτε».¹

Τοιαῦτα εἶπεν ὁ Πέρσης εἰς τὸν Ὀρχομένιον λόγια σοφὰ καὶ πικρὰ, ἐγκλείοντα τὴν προφητείαν τοῦ προσηχοῦς μέλλοντος. Μετ' ὀλίγης δὲ ἡμέρας συνεκροτεῖτο ἐν Πλαταιαῖς ἡ γνωστὴ ἐκείνη μάχη, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες ἐπεκράτησαν ὀριστικῶς τῶν βαρβάρων. Τὸ ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐνίκων οἱ Ἕλληνες ἐν Μυκάλλῃ, καὶ ἐτελεύτα ὁ κίνδυνος καὶ ἐνικάτο ὁ ἀγὼν μετὰ ἑνδεκα ὄλων ἐτῶν μάχης καὶ ἀγωνίας καὶ δηλώσεως.

Τὸ ἔργον τῶν Ἑλλήνων ἦτο διπλοῦν τὸ ἐξῆς, τὸ μὲν νὰ θύσωσιν εἰς τοὺς θεοὺς τὰ εὐχαριστήρια ἐπὶ ταῖς γενομέναις νίκαις καὶ νὰ πολαύσωσι τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν, τὸ δὲ νὰ ἐξασφαλίσωσιν εἰς τὸ ἐξῆς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ νέας ἐπιδρομῆς τῶν βαρβάρων.

Τὸ πρῶτον ἦτο βεβαίως ἀκοπώτερον καὶ εὐχαριστότερον, οἱ δ' Ἕλληνες, θάπτοντες τοὺς ἑαυτῶν νεκροὺς καὶ τιμῶντες τοὺς θεοὺς τοὺς βοηθήσαντας αὐτοῖς εἰς τὴν νίκην, ἐτέλουν νόμιμα καθιερωμένα.

Ἡ λεία ὑπῆρξε πολλὴ μετὰ τὴν μάχην τὴν ἐν Πλαταιαῖς. Ὁ Πέρσης δὲν ἠδύνατο νὰ ποδᾶλλῃ οὐδ' ἐν τῇ ὥρᾳ τῶν πολέμων καὶ τῶν μαχῶν τὰς ἀπολάυσεις καὶ τὴν τρυφήν τῆς Ἀσίας ἐκείνης τῆς πλουσίας καὶ φιληθόνου, εἰς ἣν μόνη ἑλληνικὴ πόλις μία, ἡ Σύβαρις, ἐφιλονείκησε τὸ προνόμιον τοῦ νὰ καταστῇ παρομιώδης ἐπὶ τρυφῇ. Ἐκ τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν δὲν ἔλειπεν

¹ Ἡρόδ. IX, 16.

οὔτε ὁ χρυσὸς οὐδὲ ὁ ἄργυρος ὅστις ἐκόσμηε τὰ μέγαρα τῆς πατρίου γῆς, οὐδ' αἱ κάμηλοι καὶ αἱ ἀρμάμαξαι καὶ οἱ μάγειροι καὶ αἱ παλλακίδες αἱ πολλαί. Τὴν λείαν ταύτην ὁ Παισαυνίας διὰ τοῦ κήρυκος παρήγγειλε νὰ μὴ ἐγγίση κανεὶς καὶ διέταξε τοὺς Εἰλωτας νὰ συγκομίσωσι τὰ λάφυρα. Ἀφέλεστατα, ἀλλ' ὡς ἐν εἰκόνι περιγράφει ὁ Ἡρόδοτος τὴν συγκομιδὴν τῶν λαφύρων. «Παισαυνίης δὲ κήρυγμα ποιησάμενος μηδένα ἄπτεσθαι τῆς λείας, συγκομίζειν ἐκέλευσε τοὺς Εἰλωτας τὰ χρήματα. Οἱ δὲ ἀνὰ τὸ στρατοπεδον σκιδνάμενοι εὗρισκον σκηρὰς κατασκευασμένας χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κλινὰς τε ἐπιχρύτους καὶ ἐπαργύρους, κρητῆρὰς τε χρυσοῦς καὶ φιάλας τε καὶ ἄλλα ἐκπώματα. Σάκκους τε ἐπ' ἀμαξέων εὗρισκον, ἐν ταῖσι λέβητες ἐφάνιντο ἐνεόντες χρυσοῖ τε καὶ ἀργύρου· ἀπὸ τε τῶν κειμένων νεκρῶν ἐσκόλευον ψέλια τε καὶ στρεπτοὺς καὶ τοὺς ἀκινάκας ἐόντας χρυσοῦς, ἐπεὶ ἐσθῆτός γε ποικίλης λόγος ἐγένετο οὐδὲ εἰς». Ἡ εἰκὼν εἶνε γραφικωτάτη. Φαντάσθητε τὴν ὕστεραίαν τῆς μάχης τὸ πεδῖον ἐκεῖνο τὸ μυριόνεκρον, ἔνθα τὴν προτεραιάν μέγας ἐγένετο ἀγὼν καὶ συνεκρούοντο τὰ δόρατα καὶ αἱ ἀσπίδες καὶ ἔφευγεν ἡ ἵππος καὶ ἀντήχει ἡ ἀλαλαγὴ καὶ αἱ οἰμωγαὶ ὀλλύντων τ' ὀλλυμένων τε. Ἐκεῖ νῦν ἀκούονται τῆς νίκης μόνον οἱ ἀλαλαγμοὶ ἐν μέσῳ πολυθρηνήτου σωρείας οἰκειῶν καὶ φίλων νεκρῶν καὶ μυριάδων βαρβάρων οἵτινες κείνται πεσόντες οὐχ ἤττον γενναίως ὑπὲρ ἀγῶνος ἀδίκου. Ἀλλ' αἶφνης ἤχει τοῦ ἱεροῦ κήρυκος ἡ διάτορος φωνὴ καὶ οὐδεὶς τολμᾷ νὰ ἐπιληφθῇ τῶν λαφύρων ἐκείνων, ἅτινα δὲν εἶνε ὠρισμένα διὰ μόνους τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἀνήκουσι καὶ εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τὰς θεαίνας. Τὸ φιλόχρυσον γένος τῶν Εἰλωτῶν λαμβάνει τὴν διαταγὴν νὰ συναγάγῃ καὶ φέρῃ ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὴν λείαν. Οἱ Εἰλωτες σκορπίζονται ταχεῖς ἀνὰ τὸ στρατόπεδον, ὁ εἷς ἐδῶ, ὁ ἄλλος ἐκεῖ· οἱ μὲν εἰσέρχονται ἐκαστοὶ εἰς τὰς σκηρὰς τὰς πλουσίας, οἱ δὲ θαυμάζουσι τὰς κλινὰς καὶ τοὺς κρητῆρας καὶ τὰ ποτήρια. Ἀλλ' ὁποῖα ἡ ἐκπληξὶς τῶν ἄλλων περαιτέρω· ἐκεῖνοι οἱ σάκκοι ἐπὶ τῶν ἀμαξέων περιέχουσι λέβητας, ἀλλ' οἱ λέβητες ἐκεῖνοι εἶνε χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ καὶ οἱ Εἰλωτες διανοίγουσι μεγάλους τοὺς ὀρθαλομοῦς, διότι κρατοῦσι παρὰ τὸν Ἀσωπὸν ποταμὸν ἰδίαις χερσὶ σκευὴ ἀπείρως πολυτιμότερα τῶν ἀκκλῶν ἐκείνων, ἐντὸς τῶν ὁποίων παρῆσαν παρὰ τὸν Εὐρώταν τὸν μέλανα ζωμὸν τοῦ λιτοῦ αὐτῶν δεσπότη. Ἄλλοι ἐτράπησαν εἰς συναγωγὴν λείας προχειροτέρως· ὅτε μὲν πίπτοντες ἐπὶ τὰ γόνατα, ὅτε δὲ πρηνεῖς σκυλεύουσι τὰ πτώματα τῶν πεσόντων. Καὶ αἱ ἐσθῆτες εἶνε ποικίλαι καὶ πολυτελεῖς πρὸς τὴν πενιχράν αὐτῶν ἐξωμίδα. Ἀλλὰ τίς θέλετε νὰ προσέξῃ εἰς τὰς ἐσθῆτας; Ἔως τις γυμνώσῃ ἓνα νεκρὸν καὶ λάβῃ μίαν ἐσθῆτα, ὁ ἄλλος συνήγαγε ψέλια πολλὰ ἐκ τῶν χειρῶν καὶ πολλοὺς στρεπτοὺς ἐκ τῶν λαμῶν καὶ πολλοὺς ἀκινάκας αἵματοςσταγείς. Ἄν εἶνε πολλὰ τούτων μεστὰ αἱμάτων καὶ λύθρου, τί σημαίνει; Εἶνε χρυσὸς, καὶ δὲν ὑπάρ-

¹ Ἡρόδ. IX, 80.

χει κηλίδος δυναμένη να κυριεύσει τὴν λάμψιν τοῦ χρυσοῦ. "Άλλος σύρει καμήλους πεφορτωμένους" ἢ καμήλος προεκρούει τοὺς πόδας ἐπὶ πτωμάτων καὶ ἴσως που ἀκούεται στεναγμὸς οὐπω ἐκπνεύσαντος τραυματίου.

"Όλην ταύτην τὴν ποικίλην καὶ πλήρη κινήσεων καὶ ἀντιθέσεων εἰκόνα ἐξάγομεν ἐκ τῶν ὀλίγων λέξεων τοῦ Ἡροδότου, ἃς παρέθηκε ἀνωτέρω. "Όλα περιέχονται ἐν τοῖς ὀλίγοις ἐκείνοις στίχοις, ἀρκεῖ νὰ ἀναγνωσθῶσι καὶ κατανοηθῶσι καλῶς. Τοιαύτας δὲ εἰκόνας, περιλαμβανομένας ἐν ὀλίγαις λέξεσιν ἃς ἀρκεῖ μόνον νὰ ἀναπτύξῃ ἡ φαντασία, περιέχει πολλὰς τὸ ἔργον τοῦ Ἡροδότου, καὶ διὰ τοῦτο δικαίως ἔλεγεν ὁ μέγας Γερμανὸς ἱστορικὸς Niebuhr «'Ό διατρίβων περὶ τὴν φιλολογίαν θὰ ζήσῃ καὶ θὰ χαρῆ μετὰ τὸν Ἡρόδοτον» πρέπει νὰ ἀναγινώσκηται καὶ πάντοτε ἐκ νέου νὰ ἀναγινώσκηται». Τὴν εἰκόνα δ' ἐκείνην ἀνέπτυξα διὰ μακρῶν οὐ μόνον ἵνα δεῖξω ἐν μικρῷ δείγματι τὸν γραφικὸν τρόπον τοῦ Ἡροδότου, ἀλλὰ καὶ ἵνα δηλώσω τὴν διαφορὰν τῆς ἀρχαίας ἀπὸ τῆς νέας ἱστοριογραφίας ἐν ταῖς εἰκόσιν. Ἡ τέχνη ἡμῶν τῶν νεωτέρων ἐνασμενίζει εἰς εἰκόνας γραφικὰς. Καλλιτεχνουμένον μετὰ χρωμάτων καὶ τὸ ἔργον ἡμῶν στηρίζεται εἰς τὴν κατάλληλον ἐναλλαγὴν τοῦ φωτὸς καὶ τῆς σιαιᾶς. Λέγομεν δὲ ταῦτα, ἐννοεῖται, περὶ τῆς ἱστοριογραφίας ὡς καλῆς τέχνης, οὐχὶ δὲ περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναδιφήσεως. Ἄλλὰ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἡ ἱστορικὴ τέχνη εἶχεν ἄλλους κανόνας· αἱ εἰκόνες αὐτῆς εἶνε διαγράμματα, ἔχουσι πλαστικὸν τὸ κάλλος. Ὁ δὲ νεώτερος ἱστοριογράφος δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ φαντασμογορῶν, ὅταν περιγραφὰς τῶν ἀρχαίων πηγῶν μετατρέπη εἰς εἰκόνας οἷας ἀπαιτεῖ ὁ νεώτερος κόσμος, ὅταν τὸ πλαστικὸν ἔργον μεταπλάσῃ εἰς ζωγραφικὸν μόνον δ' εἶνε ἀνάγκη πᾶσαι αἱ γραμμαὶ τῆς ζωγραφίας ταύτης νὰ περιέχωνται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ εἰκόνι. Καὶ δι' ἄλλον δὲ τινα λόγον ἀνέπτυξα τὴν περιγραφὴν ταύτην, ἵνα φανῇ ὅποια ἀξιόλογα θέματα ἱστορικῶν ζωγραφικῶν περιέχει ἡ ἀρχαία ἱστοριογραφία, μελετωμένη ὡς δεῖ. Ὅταν ἡ ἑλληνικὴ ζωγραφικὴ ἀνδρωθεῖσα ἐπιληφθῇ μεγάλων ἱστορικῶν θεμάτων δὲν θά μελήτῃ βεβαίως νὰ ἐπιχειρήσῃ εἰς ἐξεικόνισιν τῶν *Εἰλωτῶν σκιδραμένων ἀπὸ τὸ στρατόπεδον καὶ συγκομιζόντων τὰ χρήματα*.

Ἐμαρτηγόρησα, παρεκκλίνας ἴσως τῆς εὐθείας ὁδοῦ· ἀλλ' ἡ ἱστορία ἐγκλείει τὸσαύτην ὕλην, ἐμπνέει τὸσαύτας ἰδέας, ὥστε κατ' ἀνάγκην ἐνίοτε ἡ εὐθεῖα ὁδὸς τῆς διηγήσεως χρησιμεύει μόνον ὡς ἀφορμὴ πρὸς ποικίλας παρεκβάσεις. Καὶ ἀλλαγῶν μὲν εἶνε δυνατὸς ὁ χωρισμὸς τῆς ποικίλης ἱστορικῆς ὕλης διὰ τὴν ὑπαρξίν πολλῶν ἱστορικῶν ἐδρῶν, παντοίων συλλόγων, περιοδικῶν συγγραφῶν, ἱστορικῶν μουσείων, ἀρχείων. Ἡ ἱστορικὴ ἀναδιφήσις, ἡ ἱστορικὴ παράστασις ἀκτινοβολεῖται ὡς ἀπὸ ἐστιῶν μυρίων· καταβαίνει δὲ μέχρι τῶν κατωτάτων στρωμάτων τῆς κοινωνίας καὶ διειδύει εἰς τὰ μυχαίτατα τῆς καρδίας ἢ ἐπίδρασις ἢ ἐκ τοῦ παρελθόντος. Τὴν δ' ἐθνικὴν ἱστορίαν ζωοποιεῖσι πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ λαοῦ τῶν μεγάλων ἐθνῶν

τῆς Ἑσπερίας καὶ Ἀρκτοῦς Εὐρώπης καὶ πίνακες ἀναμνηστικοὶ ἐπὶ τῶν οἰκιῶν τῶν μεγάλων ἀνδρῶν καὶ ἀγάλματα ἀνὰ τὰς ἀγυιάς καὶ τὰς πλατείας καὶ πᾶσα ἄλλη τέχνη, οὐ μόνον ἡ γραφικὴ ἐκ τοῦ ἀκρίβαντος τοῦ ἐργαστηρίου καὶ ἡ ὑποκριτικὴ ἐκ τοῦ θεατρικοῦ λογαίου, ἀλλὰ καὶ πᾶσα μικροτεχνία καθήκουσα μέχρι τῶν καθ' ἡμέραν ἀναγκῶν τοῦ βίου. Οὕτω δὲ βέβαια ἀναζῆ ὁ κόσμος ὁ παρελθὼν, οἶονεὶ βλέπων καὶ κινούμενος ἐν ἡμῖν, τὸ δ' ἐνεστὼς θερμαίνεται ὑπὸ τοῦ παρελθόντος καὶ φρονηματίζεται καὶ ὀρθοποδεῖ. Ἐν μὲν ἡμέραις εὐτυχίας παρίσταται οἶονεὶ κατὰ πᾶσαν στιγμὴν τὸ φάσμα δυστυχιοῦς παρελθόντος ἐπιφωνοῦν ὡς ὁ δοῦλος τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων τὸ «Φίλιππε μέμνησο ὅτι ἄνθρωπος εἶ». Ἐν δὲ ἡμέραις ἐθνικῆς ἐδύνης καὶ αἰσχύνης ἀναστρεφόμενοι ἐν τοῖς θλιβομένοις οἱ αἴτιοι τῆς πάλαι δόξης μετὰ φωνὴν μελιχίαν ὡς ἀπ' ἄλλου ἀπωτάτου κόσμου ἐπιφωνοῦσι παρκαμυθοῦντες τὸ «θαῤρεῖτε· τάχ' αὐρίον ἔσσετ' ἄμεινον».

Τοιαύτη ἡ ἱστορία ἐν τοῖς εὐδαίμοσιν ἐκείνοις ἔθνεσι τοῖς φιλοστοροῦσι. Σοβαρεύεται ἀπὸ τῆς ἀκαδημειακῆς ἑδρας, παίζει μετὰ τῶν παιδίων, παρακῆθεται εἰς τὴν τράπεζαν ὡς εἰκὼν ἐν τῇ τρυβλίῳ, προσνεύει ἀπὸ τῶν τοίχων ὡς ζωγραφία, δρᾷ ἐπὶ τοῦ θεάτρου, ἐδραιοῦται ἐπὶ ὑψηλῶν στηλοβατῶν ἀνὰ τὰς ὁδοὺς, βασανίζει τὰς νύκτας τοῦ ἐπιστήμονος, εὐφραίνει τὰς ἐσπερίδας τῆς κόρης, εὐρίσκειται πανταχοῦ ἡμέρας καὶ νυκτὸς, ὅτε μὲν ὡς βιβλίον, ὅτε δὲ ὡς κόσμημα.

Ἄλλὰ δὲν εἶνε παρ' ἡμῖν τοιαύτη ἡ ἱστορία· θεωρεῖται δὲ μᾶλλον ρικνὴ καὶ ἀλλόκοτος μάμμη μυθολογοῦσα περὶ πραγμάτων ἀδιαφόρων ἀπὸ ἐδρῶν τινῶν γυμνασιακῶν καὶ ἀκαδημειακῶν. Ἡ ἄτιμος αὕτη θέσις πρέπει νὰ ἐκλείψῃ τῇ συνεργίᾳ τῶν ὀλίγων τῶν δυναμένων νὰ σώσωσι τὴν τιμὴν αὐτῆς. Ἡ ἱστορία ἃς μείνῃ σοβαρὰ ἔνθα πρέπει, ἀλλ' ἃς γείνη αἰμύλη ὅταν δύναται καὶ πρέπη, ἃς γείνη κτήμα πάντων καὶ πασῶν, πάντοτε καὶ πανταχοῦ, ἃς γείνη ἐνδιαφέροντα ἀπὸ ἀδιαφόρου, ἀγαπητὴ ἀντὶ μισητῆς, ἃς ἀφθῇ τοῦ βίου, ἃς ἀνέρχεται εἰς τὸ παρελθὼν ἀπὸ τοῦ παρόντος καὶ ἃς κατέρχεται εἰς τοῦτο ἀπ' ἐκείνου, καὶ τότε μόνον θὰ διδάξῃ ἀληθῶς καὶ θὰ ὑψώσῃ καὶ θὰ φρονηματίσῃ.

Τὸ κατ' ἐμὲ, καίτοι ἐδήλωσα εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὅτι θὰ διδάσκω ἀπὸ τῆς ἑδρας ταύτης τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν κατὰ τὰς πηγὰς, δὲν θεωρῶ ἀσυμβίβαστον τὸν αὐστηρὸν καὶ ἀκριβῆ τρόπον τῆς ἐρεύνης πρὸς τὴν ζωηρὰν παράστασιν τῆς ἱστορίας. Ἡναγκασμένος δὲ ὢν νὰ περιορίζωμαι εἰς ἓν μόνον ἱστορικὸν μάθημα, θὰ παρεμβάλλω ἐκάστοτε ἰδέας καὶ γνώσεις γενικωτέρας περὶ ἱστορίας, περὶ ἐρεύνης τῶν πηγῶν, περὶ ἱστορικῆς μεθόδου, περὶ τῆς ἱστορικῆς τέχνης, περὶ τῆς γραμματολογίας τῆς ἱστοριογραφίας ἐνθα δύναται ἡ παρέκβασις νὰ γείνη δεόντως καὶ τὰ πράγματα νὰ διδασθῶσι χωρὶς νὰ κουράσωσι. Μόνον δὲ τοῦτο θὰ προσπαθήσω πάντοτε, ὅταν γίνηται ἡ λοξοδρομία, νὰ μὴ ὑποβάλλω τοὺς ἀκροωμένους εἰς τὸν κόπον νὰ ἐπαγέρ-

χωνται μετ' ἐμοῦ εἰς τὸ κύριον θέμα διὰ τοῦ αὐτοῦ δρόμου, ἐπειδὴ ἐξέορθε ὅτι ἡ ἐπιστροφή δὲν εἶνε πάντοτε τόσο ἐυχάριστος ὅσον ἡ πρώτη διάβασις τῆς ὁδοῦ.

Μετὰ τὴν γραφικὴν ἐξεκόνισιν τῆς συγκομιδῆς τῶν λαφύρων ὑπὸ τῶν Εἰλώτων ὁ Ἡρόδοτος διδάσκει ἡμᾶς πρᾶγμα ἄξιον στιγματισμοῦ, ἂν ἐγένετο ἀληθῶς. Λέγει δὴλα δὴ ὅτι οἱ Εἰλωτες ὅσα μὲν τῶν λαφύρων δὲν ἠδύναντο νὰ κρύπτωσιν ἐφανερόνον, ἀλλὰ καὶ πολλὰ πράγματα κλέπτοντες ἐπώλουν πρὸς τοὺς Αἰγινήτας καὶ ὅτι ἐκεῖθεν ἔλαβον ἀρχὴν οἱ μεγάλοι πλοῦτοι τῶν Αἰγινήτων, οἵτινες ἠγόραζον παρὰ τῶν Εἰλώτων τὸν χρυσὸν ὡς ὄντα δὴθεν χαλκόν. Τὸ διπλοῦν ἔγκλημα τῆς κλοπῆς τῶν Εἰλώτων καὶ τῆς ἀπάτης τῶν Αἰγινήτων εἶνε δυστυχῶς οὕτως ἑλληνικόν, ἔχον πολλὰ τὰ ἀνάλογα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀρχαίας καὶ νέας Ἑλλάδος, ὥστε μὰ τὴν ἀλήθειαν δὲν θὰ ἐδίσταζον νὰ παραδεχθῶ αὐτὸ, ὡς ἐγένετο δεκτὸν ὑπὸ πάντων τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἱστορίας. Μόνον δὲ τινες δισταγμοὺς ἐξήνεγκεν ὁ Ἄγγλος Lloyd, ὅστις ἐξέδωκε πρὸ τεσσάρων ἐτῶν δίτομον ἱστορίαν τοῦ αἰῶνος τοῦ Περικλέους· ἀλλὰ καὶ οὗτος, ἐκφράσας τινὰς δισταγμοὺς τὸ πρῶτον, παραδέχεται ἔπειτα τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου, λέγων ὅτι οἱ Εἰλωτες ἔκρυψαν πιθκῶς τὰ πράγματα εἰς τόπους ἐνθα οὐδ' αὐτοὶ ἔπειτα ἠδύναντο νὰ ἐπανεῦρωσιν αὐτὰ καὶ ὅτι οἱ Αἰγινήται ἠγόρασαν παρὰ τῶν Εἰλώτων οἴοντι τὸ μυστήριον τῶν κεκρυμμένων τούτων θησαυρῶν ἐκτὸς τῶν σκευῶν καὶ ὄπλων ἅτινα ἠγόρασαν παρ' αὐτῶν ἀμέσως. Περὶ δὲ τοῦ λεγομένου ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ὅτι ἐπώλουν τὸν χρυσὸν ἀντὶ χαλκοῦ λέγει ὅτι οἱ Εἰλωτες, ἕνεκα τῆς ἀποκλειστικῆς αὐτῶν δουλοσύνης ὑπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, ἦσαν περὶ τὰ πολύτιμα τῶν μετὰλλων ὁμοίως ἀμαθεῖς ὅσον οἱ Ἑλβετοὶ, οἵτινες δρώσαντες τὰς σκηνὰς καὶ σκυλεύσαντες τὰ σώματα τῶν Βουργουνδιῶν ἐν Granson τῷ 1486 ὑπὸ Κάρολον τὸν Τολμηρὸν, ἔχαιρον λαμβάνοντες τὴν τιμὴν χαλκοῦ διὰ σκευὴ χρυσᾶ ἅτινα πάντως δὲν θὰ ἠδύναντο ποτε νὰ κρύψωσιν ἢ νὰ μεταχειρισθῶσι πρὸς τι.¹

Ἄλλ' ἡ ἀναλογία αὕτη εἶνε ἐζητημένη, νομίζω δὲ μάλλον ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου λεγόμενα εἶνε ἐξ ἐκείνων τῶν λόγων, τῶν παραδόσεων, αἵτινες, ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τῶν Αἰγινήτων τὸ πρῶτον διαδοθεῖται, ἔμειναν ἔπειτα λεγόμεναι ὑπὸ τῶν φρονούντων τὸν πλοῦτον τῆς ἐμπορικωτάτης ταύτης νήσου. Ὅτι δὲ καὶ ἄλλως ὁ Ἡρόδοτος παρέλαβε τοιοῦτους λόγους ἀπειθυνομένους κατὰ τῶν Αἰγινήτων, γίνεται δὴλον ἐξ ὅσων αὐτὸς ἀναφέρει ὅτι ἐν τοῖς κενοταφείοις, ἅτινα ἐχώθησαν ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις διὰ τοὺς ἐπισχυνομένους ὅτι ἀπέσχον τῆς μάχης ἐν Πλαταιαῖς, ὑπῆρχε καὶ τάφος Αἰγινήτων καλούμενος, ὅστις λέγεται χωθεῖς μετὰ δέκα ἔτη παρακλήσει τῶν Αἰγινήτων ὑπὸ Κλεάρχου τοῦ Πλαταιέως, ὄντος προξένου αὐτῶν.² Καὶ ὁμοίως

1 Lloyd, The age of Pericles. London. 1875. Τόμ. Α' σελ. 101.

2 Ἡρ. δ. ΙΧ, 85.

αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος μνημονεύει ἀλλαγῶν τῶν Αἰγινήτων ὡς μετασχόντων τῆς μάχης.¹

Ἐν δὲ τοῖς διηγήμασι τοῦ Ἡροδότου περὶ τῶν μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην γενομένων ὑπάρχουσιν οὕτω πολλὰ τὰ διακρινόμενα εὐχερῶς ὅτι εἶνε λόγοι τῶν Ἑλλήνων, ὥστε δυνάμεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι καὶ ταῦτα τὰ περὶ Αἰγινήτων εἶνε μυθεύματα τῶν μεταγενεστέρων. Πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἦτο σύγχρονος τῶν περσιῶν πολέμων, ὅτι ἔγραφε περὶ τὰς τέσσαρας δεκάδας ἐτῶν μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν, μέχρι δ' ἐκείνου τοῦ χρόνου ἡ πλουσία φαντασία τῶν Ἑλλήνων εἶχε διακοσμήσει τὰ γεγονότα ἀφειδῶς καὶ εἶχε περιυφάνει περὶ τὰ ἀληθῶς συμβάντα πέπλον πλασματῶν μονοῦ ἀδιαφανῶν. Ὡς συμβαίνει σχεδὸν πάντοτε περὶ τὰς τοιαύτας ἐποχὰς, ἐκάστη πόλις, ἕκαστον ἱερόν, ἐκάστη φατρία, ἕκαστος οἶκος ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἐξάρωσι τὰς ιδέας ἀρετᾶς καὶ νὰ μειώσωσι τὰς ὑπηρεσίας τῶν ἄλλων. Ὁ Ἡρόδοτος δὲν ἦτο φιλοφειδῆς, οὐδ' ἠδύνατο νὰ πατηθῆ αὐτός· ἀλλ' ἡ συγγραφή αὐτοῦ ἔχει ταύτην τὴν βῆσιν, ἐγὼ δὲ ὀφείλω λέγειν τὰ λεγόμενα, πείθεσθαι γὰρ μὴν οὐ παντάπασι ὀφείλω, καὶ μοι τοῦτο τὸ ἔπος ἐχέτω ἐς πάντα τὸν λόγον.²

Τοιοῦτο μὲν τὸ ἔθος τοῦ Ἡροδότου, ἀλλ' ἡμεῖς ἔχομεν τὸ δικαίωμα ἢ μάλλον τὸ χρέος νὰ ἐξετάζωμεν τὰ λεγόμενα ταῦτα καὶ νὰ ποκαθαίρωμεν διὰ τῆς κριτικῆς μεθόδου τὰ φαινόμενα ἀληθῆ ἀπὸ τῶν καθαρῶν πλασματῶν.

Ὅτε δὲ τέλος συνεφορήθησαν ὀπωρδήποτε τὰ λάφυρα, πρῶτον ἔργον τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξε νὰ ἐξικρέσωσι τὰ ὀφειλόμενα εἰς τοὺς θεοὺς. Καὶ πρῶτον μὲν ἐξείλον δεκάτην τῶ ἐν Δελφοῖς θεῶ, εἶτα δὲ ἄλλην δεκάτην τῶ Ὀλυμπίῳ Διὶ καὶ τέλος τρίτην εἰς τὸν ἐν Ἴσθμῶ Ποσειδῶνα.³ Καὶ ἐκ μὲν τῆς δεκάτης τοῦ ἐν Ἴσθμῶ θεοῦ κατεσκευάσθη ἐπτάπηγος χαλκοῦ Ποσειδῶν, ἐκ δὲ τῆς τοῦ Ὀλυμπίου ἀγχλμα δεκάπηγος χαλκοῦ Διός, ἐν εἶδεν ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ ὁ περιηγητὴς Παυσανίας, φέροντα εἰς τὰ δεξιά τοῦ βήθρου ἐγγεγραμμένας τὰς πόλεις τὰς μετασχούσας τοῦ ἔργου, εἴκοσι καὶ ἐπτὰ τὸν ἀριθμόν.⁴ Ἐκ δὲ τῆς δεκάτης τοῦ δελφικοῦ θεοῦ κατεσκευάσθη τρίπους χρυσοῦς ἐπὶ τρικεφάλου χαλκοῦ ὄψεως. Τὸ ἀνάθημα δὲ τοῦτο εἶνε ἄξιον πολλοῦ λόγου διότι κατὰ τὴν κοινὴν πεποίθησιν, εἰς τὴν πάνυ ὀλίγοι ἀντετάχθησαν, διασώζεται μέχρι τοῦ νῦν. Διὰ τοῦτο δ' εἶνε ἀνάγκη νὰ λαλήσω περὶ αὐτοῦ διὰ μακροτέρων.

Πρῶτος τῶν ἀρχαίων ποιούμενος λόγον περὶ τούτου τοῦ ἀναθήματος εἶνε ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας, λέγων αὐτολεξεῖ τάδε· «Συμφορήσαντες δὲ τὰ χρήματα καὶ δεκάτην ἐξελόντες τῶ ἐν Δελφοῖσι θεῶ, ἀπ' ἧς ὁ τρίπους ὁ χρυσοῦς ἀνέτεθη ὁ ἐπὶ τοῦ τρικαρήνου ὄφις τοῦ χαλκοῦ ἐπεστεῶς ἀγχίστα

1 Ἡρ. δ. ΙΧ, 81.

2 Ἡρ. δ. VII, 152.

3 Ἡρ. δ. ΙΧ, 81.

4 Παυσαν. γ, 23.

» τοῦ βωμοῦ κτλ. ¹ » Καὶ ἀλλαγῶ δὲ γίνεται λόγος παρ' Ἡροδότῃ περὶ τοῦ τοῦ τρίποδος ².

Μακρότερον δὲ περὶ τούτου λόγον ποιεῖται ὁ Θουκυδίδης· ἔνθα παρ' αὐτῶ γίνεται λόγος περὶ τῶν παρανόμων δίκαιημάτων τοῦ Πausανίου ἐν Βυζαντίῳ ἀναφέρει ὁ ἱστορικός ὅτι οἱ σύμμαχοι ἀνεσκόπουσαν τὸ παρελθὸν τοῦ Σπαρτιατοῦ ἵνα ἴδωσιν ἂν εἶχεν ἤδη πράξει τι ἐναντίον τῶν καθεστῶτων νομίμων. Καὶ εὗρισκον λοιπὸν ὅτι «ἐπὶ τὸν τρίποδ' ἄποτε τὸν ἐν Δελφοῖς, ὃν ἀνέθεσαν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῶν Μήδων ἀκροθίνιον, ἠξίωσεν ἐπιγράψασθαι αὐτὰς ἰδίᾳ ἐν τῷ ἐλεγείῳ τὸδε·

Ἑλλήνων ἀρχηγός, ἐπεὶ στρατὸν ὤλεσε Μήδων,
Πausανίας Φοῖβ' ἠνέθηκε μνήμ' ἀνέθηκε τὸδε.

Ἐν τῷ μὲν οὖν ἐλεγείῳ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐξέκλόαψαν εὐθὺς τότε ἀπὸ τοῦ τρίποδος τοῦτο καὶ ἐπέγραψαν ὀνομαστικὰς τὰς πόλεις ὅσαι ζυγαθελοῦσαι τὸν βαρβάρων ἔστησαν τὸ ἀνάθημα. ³ » Καὶ αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ ὀλίγαι δηλοῦν δὴ ὧν τὸ ὄνομα εἶχεν ἐπιγραφῆ ἐπ' ἐκείνου τοῦ τρίποδος, ἐκαυχῶντο ὅτι ἡ πόλις αὐτῶν μετέσχε τοῦ πανελληνίου ἀγῶνος, ὡς ἐποίουν οἱ Πλαταιεῖς μετὰ πεντήκοντα ἔτη, ἐπὶ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. ⁴ Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μνημονεύουσι τοῦ τρίποδος τούτου. Οὕτω δὴ ὁ Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Νεαίρας λόγῳ, ἢ ὅστις ἄλλος εἶνε ὁ γράψας ἐκείνον τὸν λόγον, λέγει τὰ ἑξῆς· «Ἐφ' οἷς φησὶ Πausανίας ὁ τῶν Λακεδαιμονίων βασιλεὺς ἐπέγραψεν ἐπὶ τὸν τρίποδα ἐν Δελφοῖς, ὃν οἱ Ἕλληνες οἱ συμμαχῆσάμενοι τὴν Πλαταιαῖς μάχην καὶ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν ἠναυμαχῆσαντες, κοινῇ ποιησάμενοι, ἀνέθηκον ἀριστεῖον τῷ Ἀπόλλωνι ἀπὸ τῶν βαρβάρων,

Ἑλλήνων ἀρχηγός, ἐπεὶ στρατὸν ὤλεσε Μήδων,
Πausανίας Φοῖβ' ἠνέθηκε μνήμ' ἀνέθηκε τὸδε,

ὡς αὐτοῦ τοῦ ἔργου ὄντος καὶ τοῦ ἀναθήματος, ἀλλ' οὐ κοινοῦ τῶν συμμάχων. Ὁργισθέντων δὲ τῶν Ἑλλήνων οἱ Πλαταιεῖς λαγχάνουσι δίκην τοῖς Λακεδαιμονίοις εἰς τοὺς Ἀμφικτύονας χιλίων ταλάντων ὑπὲρ τῶν συμμάχων ἡκαὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς ἐκκόψαντας τὰ ἐλεγεία ἐπιγράψαι τὰς πόλεις τὰς κοινωνοῦσας τοῦ ἔργου ⁵». Πλὴν δὲ τούτων ποιῶνται μνείαν τοῦ τρίποδος ὁ Κορινθίος Νέπως ⁶, ὁ Ἄϊλιος Ἀριστείδης ⁷, ὁ Σουΐδας ⁸, ὁ Πλούταρχος ἐν τῷ περὶ τῆς Ἡροδότου κακοηθείας ⁹. Ἀξιωματικῶς δ' εἶνε δύο χωρία τοῦ

¹ Ἡροδ. IX, 81.

² Ἡροδ. VIII, 82.

³ Θουκυδ. I, 132.

⁴ Θουκυδ. III, 57.

⁵ Δημοσθ. κατὰ Νεαίρας, 97 - 98.

⁶ Pausan. I.

⁷ Ἐπεὶ τῶν τεττάρων σελ. 175, ἐκδ. Dindorf. Πρῶτ. καὶ σελ. 281.

⁸ Ἐν λ. Πausanίας.

⁹ Κερ. 42.

Διοδώρου καὶ Πausανίου. Ὁ μὲν Διόδωρος λέγει τὰδε· «Οἱ δ' Ἕλληνες ἐκ τῶν λαφύρων δεκάτην ἐξελόμενοι κατεσκεύασαν χρυσοῦν τρίποδα καὶ ἀνέθηκον εἰς Δελφοὺς, ἐπιγράψαντες ἐλεγείον τὸδε·

Ἑλλάδος εὐρυχόρου σωτήρες τόνδ' ἀνέθηκον,
δουλοσύνης στυγερᾶς ῥυσάμενοι πόλιαν ¹.

Ἐν τῷ ἐπιγράμματι τοῦτο ἦτο γνήσιον, θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ εἶνε τὸ γραφέν μετὰ τὴν ἐκκόλαψιν τῶν γραμμῶν ἕτινα ἐχαρῆχθησαν διαταγῇ τοῦ Σπαρτιατοῦ Πausανίου. Ἀλλ' ὑπάρχουσι λόγοι δι' οὓς ἀναγκάζομεθα νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τὸ ἐπιγράμμα τοῦτο εἶνε ὑποβολιμαῖον, ὡς ἄλλα τινὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Διοδώρου. Τότε δὲ τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα δὲν φαίνονται διαφωνοῦντα πρὸς τὰς ἄλλας μαρτυρίας ἅς ἐξέθηκα ἀνωτέρω. Τέλος δὲ σπουδαῖον εἶνε χωρίον τι τοῦ περιηγητοῦ Πausανίου ἔχον ὡς ἔπεται· «Ἐν κοινῷ δὲ ἀνέθεσαν ἀπὸ ἔργου τοῦ Πλαταιαῖσιν οἱ Ἕλληνες χρυσοῦν τρίποδα, δράκοντι ἐπικείμενον χαλκῷ. Ὅσον μὲν δὴ χαλκὸς ἦν τοῦ ἀναθήματος, σῶον καὶ εἰς ἐμὲ ἔτι ἦν· οὐ μόντοι κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ τὸν χρυσὸν οἱ Φωκέων ὑπελίποντο ἠγεμόνες». ² Αἱ λέξεις αὗται ὑπενθυμίζουσι σχεδὸν τὰς λέξεις τοῦ Ἡροδότου μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ μὲν Πausανίας ὀνομάζει δράκοντα, ὁ δὲ Ἡρόδοτος ὄφιν, προσθέτων καὶ ὅτι ὁ ὄφις ἦτο τρικάρηνος. Προσθέτει δὲ ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὅτι ὁ ὄφις ἔκειτο ἀγχιιστα τοῦ βωμοῦ, τοῦθ' ὑπερ παραλείπει ὁ Πausανίας, ἀλλ' ἐκ τῆς σειρᾶς καθ' ἣν μνημονεύει τὰ ἐν Δελφοῖς ἀναθήματα γίνεται δῆλον ὅτι τὸν αὐτὸν τρίποδα ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ἔνοσεν καὶ ἐκεῖνος. Μανθάνομεν δὲ παρὰ τοῦ Πausανίου, ἐξ ἄλλου αὐτοῦ χωρίου, ὅτι τὸ ἐλεγείον οὗ μνείαν ποιεῖται ὁ Θουκυδίδης ὡς ἐκκόλαφέντος ἦτο ἔργον τοῦ Σιμωνίδου. ³

Κατὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν τὴν ἀνάθεσιν τοῦ τρίποδος τούτου γενομένην ὡς ἑξῆς. Εὐθὺς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐχωρίσθη ἡ δεκάτη ἢ ὠρισμένη διὰ τὸν ἐν Δελφοῖς θεόν. Ὁ Πausanίας, ἀναλαβὼν τὴν φροντίδα περὶ κατασκευῆς καὶ ἀνιδρύσεως τοῦ ἀναθήματος, διατάσσει νὰ ἐπιγράψωσι τὴν μνημονευθεῖσαν ἐπιγραφὴν ἄλλ' οἱ Ἕλληνες ἐξανίστανται κατὰ τῆς αὐθαρεσίας αὐτοῦ, δι' ἧς ἠθέλε νὰ παραστήσῃ ἑαυτὸν ὡς τὸν νικῆσαντα τοὺς Μήδους καὶ ἀναθέντα τὸν τρίποδα. Οἱ Ἀμφικτύονες, συνειδῶτων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων, ἀναδέχονται τὸ ἔργον καὶ τὸ ἐπιγράμμα ἐκκόλαπτεται, ἀντ' αὐτοῦ δὲ πρόκειται νὰ τεθῆ νέα ἐπιγραφὴ. Ἀλλὰ τότε ἄρχεται ὁ ζήλος καὶ ἡ ἀμιλλα τῶν συναγωνισαμένων καὶ πρὸς ἀποφυγὴν σκανδάλων ἀποφασίζεται νὰ θεωρηθῇ τὸ μνημεῖον ὡς κοινὸν ἀνάθημα τῶν συναγωνισαμένων κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ νὰ γραφῶσι τὰ ὀνόματα πασῶν τούτων τῶν πόλεων ἐπὶ τοῦ τρίποδος. Ἐντεῦθεν δ' ἐξηγουνται καὶ αἱ δια-

¹ Διοδώρ. XI, 33.

² Πaus. X, 13, 5.

³ Πaus. III 8, 1.

φορκι αἱ ὑπάρχουσαι μεταξύ τῆς ἀναγκρῆς τῶν ὀνομάτων τῶν πόλεων ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ, περὶ ἧς εἶπον ἀνωτέρω, καὶ τοῦ σωζομένου τούτου ἀναθήματος. Διότι ὁ κατάλογος παρὰ Παυσανίᾳ περι-
ρίζεται εἰς εἰκοσιεπτὰ μόνας πόλεις, ὁ δὲ τοῦ δελφικοῦ τρίποδος, περιλαμβάνων
ταύτας πάσας, περιέχει καὶ τὰ ὀνόματα τῶν Θεσπιέων, Ἐρετριέων, Λευκα-
δίων καὶ Σιφνίων οἵτινες δὲν ἦσαν ἀναγεγραμμένοι ἐπὶ τοῦ ἀναθήματος τοῦ
ἐν Ὀλυμπίᾳ. Ὑπῆρχε δὲ ὁμοίως λόγος νὰ περιληφῶσι καὶ τούτων τὰ ὀνόματα
ὡς μετασχόντων τοῦ πνευλληνοῦ κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνος.

Ἄλλὰ ποῦ σώζεται τὸ ἀνάθημα τοῦτο; Ἦδη ἀνωτέρω ἀνέφερα ὅτι
κατὰ τὸν περιηγητὴν Παυσανίαν οἱ Φωκεῖς εἶχον ἀφαιρέσει ἐκ τοῦ ἀναθήμα-
τος ὅσα μέρη ἦσαν χρυσᾶ. Βραδύτερον δὲ, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου,
ὅστις πολλὰ τῶν ἐν Ῥώμῃ καὶ κατὰ τὴν Ἑλλάδα γλυπτικῶν ἔργων διέ-
ταξε νὰ μετακομισθῶσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, μετεφέρθη εἰς τὴν νέαν
μητρόπολιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἀνιδρύθη κατὰ τὸν Ἰππόδρομον. Μαρ-
τυροῦσι δὲ τοῦτο πολλοὶ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων, εἰς τῶν σχολιαστῶν
τοῦ Θουκυδίδου¹, οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς Εὐσέβιος², Σωζόμενος³ καὶ
Σωκράτης⁴, ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος⁵, ὁ Ζώσιμος⁶, ὁ Κωδίνος⁷. Μνεῖαν δὲ ποι-
οῦνται τοῦ ἀναθήματος τούτου καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως καὶ μετὰ τὴν ἀλωσιν
τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπισκεψαμένων
τὴν μεγάλην ἐκείνην πόλιν περιηγητῶν, ἀπὸ τοῦ Χριστοφόρου Bondelmonte,
τοῦ μεταβάντος ἐκεῖσε τῷ 1422, μέχρις αὐτῶν τῶν ἐπισκεψαμένων τὴν πόλιν
ἀρχομένου τοῦ 17 αἰῶνος. Ἄλλ' οὐδεὶς εἶχε προσεξίει δεόντως εἰς τὸ ἀνά-
θημα τοῦτο καὶ οὐδεὶς εἶχεν ἀναγνωρίσει τὰς ἐπιγραφὰς αἱ φέρει. Τῷ δὲ
1856 ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Journal de Constantinople ἀκριβέστερα περὶ αὐτοῦ
εἰδήσεις. Ὑπὸ ταύτης παραινῆθεις ὁ ἐκεῖ τότε διατριβὼν γερμανὸς κα-
θηγητῆς Frick ἠσχολήθη περὶ αὐτὸ ἀκριβέστερον. Μετὰ τινα δὲ χρόνον ὃ
τότε ἐν Μιτυλήνῃ πρόξενος τῆς Ἀγγλίας, νῦν δὲ διευθυντῆς τοῦ βρετανικοῦ
μουσείου Newton, τῇ συνεργασίᾳ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει βρετανικῆς πρε-
σβείας ἐνεργήσας τὰ δέοντα, κατώρθωσε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸν καθαρισμὸν καὶ
τὴν ἐντελῆ ἔκθεσιν τοῦ ἀναθήματος τοῦ ἰδρυμένου ἐν τῷ Ἀτμεϊδᾶν.

Εἶνε δὲ τοῦτο πλέγμα τριᾶδος ὄψεων ἐκ χαλκοῦ, ἀποτελούμενον ὑπὸ εἰκοσιν
ἐννέα σπειρῶν καὶ ἔχον ὕψος μέτρων 5,55. Τούτων τῶν σπειρῶν αἱ δεκαπέντε
ἦσαν πρότερον κατακεχωσμένοι. Ὑψοῦται δὲ τὸ πλέγμα τοῦτο ἐπὶ βάσεως ἐκ
γρανίτου, ἣτις εἶνε προσθήκη τῶν μεταγενεστέρων βυζαντινῶν χρόνων, ὅτε

¹ Εἰς Θουκυδ. I, 132.

² Ἐν βίῳ Κωνσταντίνου III, 54.

³ Ἐκκλ. Ἱστορ. II, 5.

⁴ Ἐκκλ. Ἱστορ. I, 16.

⁵ Ἱστορ. ἔκκλ. VIII, 33.

⁶ II, 31.

⁷ Περὶ ἀγαλμάτων 55 ἐκδ. Bekker.

τὸ ἔργον μετεσκευάσθη εἰς πίδακα ὕδατος, διατρηθὲν ἐσωτερικῶς. Τὰ τρία σώ-
ματα τῶν ὄψεων περιπλέκονται χαριέντως καὶ μετὰ μεγάλης τέχνης, ὡς
μαρτυροῦσιν οἱ ἐξ αὐτοφίας ἰδόντες τὸ ἔργον. Ἐπὶ δὲ τῶν σπειρῶν εἶνε ἐπι-
γεγραμμένα τριᾶκοντα καὶ ἐν ὀνόματα πόλεων ἑλληνικῶν, ἐκείνων αἵτινες
συγκαθεῖλον τὸν βράβειον ὑπερῶν δὲ τούτων φέρεται ἐν ἄλλῃ σπείρᾳ ἐπι-
γραφή ἣτις δὲν διαγινώσκεται καλῶς, φαίνεται δ' ἴσως καὶ περιέχουσα λάθη
τινὰ τοῦ γλύπτου. Ἐνομήσθη δὲ ὁμοίως σημερινόσιν αὐτῶν «ΑΠΟΛΟΝΙ ΘΕΩ
ΑΝΑΘΕΜΑ ΤΟΝ ΕΛΛΑΝΟΝ»; (sic). Τὰ δὲ ὀνόματα τῶν πόλεων τῶν ἐς ἀεὶ
ἀξίων μνήμης, γεγραμμένα διὰ γραμμῶν ἀρχαϊκῶν καὶ ἐνίοτε ἐν τύποις
διαλεκτικαῖς, εἶνε τὰ ἐξ ἧς Ἀκεδαιμόνιοι, Ἀθηναῖοι, Κορινθιοί, Τεγεᾶται, Σε-
κυόνιοι, Αἰγινᾶται, Μεγαρεῖς, Ἐπιδαύριοι, Ἐρχομένιοι, Φλειάσιοι, Τροζάσιοι,
Ἐρμιονεῖς, Τυρόνιοι, Πλαταιεῖς, Θεσπιεῖς, Μυκηνεῖς, Κεῖοι, Μάλιοι, Τένιοι, Νά-
ξιοι, Ἐρετριεῖς, Χαλκιδεῖς, Στυρεῖς, Ἐκλεῖοι, Ποτειδαῖοι, Λευκαδίοι, Γανα-
κτοριεῖς, Κύθιοι, Σίφιοι, Ἀμπρακιῶται, Λεπρεῖοι. Εἶνε ἀληθές ὅτι τινὲς
τῶν ἀρχαιολογούντων ἀπεπειράθησαν νὰ μνησθεῖσιν τὴν γνησιότητα τοῦ
ἀναθήματος τούτου, στηριζόμενοι εἰς τινὰς διαταγὰς ἀναφερομένους εἰς
τὸν τρόπον τῆς ἰδρύσεως τῶν ἀναθημάτων παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ εἰς τινὰς
ἰδιορρυθμίας τῶν ἐπιγραφῶν αἵτινες εἶνε γεγλυμμένοι ἐπὶ τῶν σπειρῶν τῶν
δρακόντων. Ἐξήτησαν δὲ νὰ εὔρωσι καὶ ἀντίθεσιν τοῦ σωζομένου ἐν Ἀ-
τμεϊδᾶν μνημείου πρὸς τὰ λόγια τῶν συγγραφέων. Ὁ μάλιστα δ' ἀντιτείνας
εἶνε ὁ Κούρτιος, ὅστις καὶ ἰδίαν περὶ τοῦ μνημείου τούτου διατριβὴν ἀνέγνω
πρὸ τῆς ἐν Γοτίγγῃ ἀκαδημείας τῶν ἐπιστημῶν τῇ 7 Δεκεμβρίου τοῦ 1861.¹
Ἄλλὰ νομίζω ὅτι δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μνησθεῖσιν τὰ λεγόμενα περὶ
τῆς ἱστορίας καὶ τῆς τεχνικῆς κατασκευῆς τοῦ μνημείου ὑπὸ τοῦ προμνημο-
νευθέντος Frick, ὅστις ἔγραψεν ἀκριβεστάτην περὶ τοῦ πράγματος μονογρα-
φίαν.² Περὶ δὲ τῆς γνησιότητος τῶν ἐπιγραφῶν, ὧν τὰ ἰδιορρυθμια ἐξηγοῦνται
πληρέστατα ἐκ διαλεκτικῶν τύπων καὶ διαφορῶν τῆς γραφῆς, ἀρκεῖ νὰ
στηριχθῶμεν ἀπόφως εἰς τὴν γνώμην δεινοῦ στηλοκόπα, τοῦ ἐν Βερολίῳ
καθηγητοῦ Kirchhoff. Ἄδεῶς ἄρα δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐν
τῷ Ἀτμεϊδᾶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἔχομεν βυζαντινὴν ἀπομίμησιν
καὶ παραχάραξιν τῆς βάσεως τοῦ ἀπολωλὸτος δελφικοῦ τρίποδος, ὅστις χρυ-
σοῦς ὧν εἶχε βεβαίως ἤδη πρὸ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν μετακομίσεως
ἀρπαγῆ, ἀλλ' ἔχομεν αὐτὸ τὸ ἀνάθημα τῶν Ἑλλήνων τὸ ἀνατεθὲν εἰς τὸν
δελφικὸν θεὸν ὡς δεκάτην τῆς λείας τῆς ἀπὸ τῶν βαρβάρων.

Τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ ἐπίσημα ἀναθήματα τῶν Ἑλλήνων πάντων ὁμοῦ
εἰς τοὺς θεοὺς. Ἄλλ' ἐπρόκειτο νὰ λάβωσι μέρος τῶν λαφύρων καὶ αἱ πόλεις
καὶ οἱ ἀριστεύσαντες τῶν ἰδιωτῶν καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀγωνισαμένων. Μετὰ
δεινὴν φιλονεικίαν, ἧς μνεῖαν ποιεῖται ὁ Πλούταρχος³, διαλλαγόντες τέλος

¹ Nachrichten von der Königl. Gesellschaft des Wissenschaften zu Göttingen 1861.

² Ἐν τῷ τρίτῳ Supplement-Band der Jahrbücher 1859 σ. 487 κέ.

³ Ἐν βίῳ Ἀριστείδου, 20.

οἱ Ἕλληνες ἐξεχώρησαν ὀρθοῶντα τάλαντα εἰς τοὺς Πλαταιεῖς, οὗτοι δὲ φιλοδόμησαν ἐξ αὐτῶν τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἔστησαν τὸ ἀγαλμα αὐτῆς καὶ διεκόσμησαν τὸν ναὸν διὰ ζωγραφιδῶν, αἵτινες διεσώζοντο μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Χαϊρωνέως. Βεβαίως δὲ ἐδόθησαν δῶρα καὶ εἰς τοὺς ἀριστεύσαντας τῶν Ἑλλήνων ἐν Πλαταιαῖς, ἀλλ' ὁ ἀγαθὸς Ἡρόδοτος δὲν ἠδυνήθη νὰ μάθῃ τὰ ἀριστεῖα ταῦτα, ἀλλὰ προσθέτει μετὰ πεποιθήσεως δοκέω δ' ἔγραψε καὶ τούτοιαι δοθῆναι. Τοῦτο δὲ μόνον φαίνεται μαθῶν βεβαίως, ὅτι ὑπὲρ τοῦ Πausανίου ἐξηρέθησαν δέκα πάντα καὶ ἐδόθησαν αὐτῶ, γυναῖκες, ἴπποι, κάμηλοι καὶ ἐκ παντὸς ἄλλου εἶδους ὁμοίως¹. Βεβαίως δὲ ὑπῆρχον μετὰ τῶν αἰχμαλώτων γυναικῶν καὶ Ἑλληνίδες, οἷα ἡ Κόρα ἐκείνη, ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἡγητορίδου καὶ παλλακίς τοῦ Πέρσου Φερωνδᾶτους, ἣτις, διαρκούσης ἔτι τῆς μάχης γενομένη αὐτόμολος, εἶχε προσέλθει εἰς τὸν Πausανίαν, ὅστις καὶ ἠλευθέρωσεν αὐτήν. Ἰδοὺ πῶς περιγράφει ὁ Ἡρόδοτος τὸ πρᾶγμα· «Κοσμησάμενη χρυσοῦ πολλῶ καὶ αὐτὴ καὶ αἱ ἀμφί-» πολοὶ καὶ ἐσθῆτι τῇ καλλίστῃ τῶν παρεουσέων, καταβάσα ἐκ τῆς ἀρμαμά-» ξης ἐχώρεε εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ἔτι ἐν τῆσι φονῆσι ἐόντας, ὁρῶσα δὲ » πάντα ἐκεῖνα διέποντα Πausανίην, πρότερόν τε τὸ οὖνομα ἐξεπισταμένη καὶ » τὴν πᾶν ὥστε πολλὰς ἀκούσασα, ἔγνω τε τὸν Πausανίην καὶ λαβο-» μένη τῶν γυνάτων ἔλεγε τάδε· ὦ βασιλεῦ Σπάρτης, ῥύσαι με τὴν ἐκείνι » αἰχμαλώτου δουλοσύνης. Σὺ γὰρ καὶ εἰς τότε ὤνησας, τοὺςδε ἀπολέσας τοὺς » οὔτε δαιμόνων οὔτε θεῶν ὅπιν ἔχοντας»². Ἄλλη, ὡς βλέπετε, εἰκὼν, ἀντί-» τοιχος τῆς ἄλλης τῆς παριστάσεως τοὺς Εἰλωτας *οικιδραμένους ἀπὸ τὸ στρα-» τόπεδον*.

Τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ λάφυρα τῶν Ἑλλήνων. Διανεμηθέντες δὲ ταῦτα ἐφρόντισαν περὶ τῆς ταφῆς τῶν ἰδίων νεκρῶν. Καὶ οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι κατεσκευάσαντο τριπλᾶς θήκας, μίαν μὲν διὰ τοὺς ἐφήβους τοὺς παρὰ Λακεδαιμονίοις καλουμένους *ἱρένας*, ἄλλην δὲ διὰ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τρίτην διὰ τοὺς Εἰλωτας. Χωριστὰ δὲ ἔθαψαν τοὺς ἐκυτῶν νεκροὺς οἱ Τεγεᾶται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Μεγαρεῖς καὶ οἱ Φλιάσιοι. Ἄλλοι δὲ τῶν Ἑλλήνων διέταξαν ἔπειτα τὴν κατασκευὴν κenoταφίων, ἐπισχυνόμενοι διὰ τὴν ἀπὸ τῆς μάχης ἀπεστώ, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος³· καὶ ἐδεικνύοντο ἔπειτα τοιαῦτα κenoτάφια, ἐν οἷς καὶ τὸ τῶν Αἰγινητῶν, κατὰ τὸν ψευδῆ, ὡς νομίζω, λόγον, περὶ οὗ ἐποιησάμην λόγον ἀνωτέρω.

Θάψαντες δὲ καὶ τοὺς ἐκυτῶν νεκροὺς οἱ Ἕλληνες ἠρώτησαν τὸν ἐν Δελφοῖς θεὸν πῶς νὰ διατάξωσι τὰ κατὰ τὴν πανελλήνιον ^{Θυσίαν} ~~θεῶν~~. Ἡ δὲ Πυθία ἀπεκρίθη εἰς αὐτοὺς νὰ θύσωσιν εἰς τὸν Δία τὸν Ἑλευθέριον, ἀλλ' ἐπέδραθεν εἰς αὐτοὺς καθαρτήριόν τινα ὄρον. Ἡ θυσία ἔπρεπε νὰ γείνη διὰ πυρὸς καθα-

¹ Ἡρόδ. IX, 81.

² Ἡρόδ. IX, 76.

³ Ἡρόδ. IX, 85.

ροῦ, ἀλλὰ τὸ πῦρ τὸ κατὰ τὴν χώραν τῶν Πλαταιῶν εἶχε μίανθη ὑπὸ τῶν βαρβάρων. Διὰ τοῦτο δ' ἔπρεπε νὰ λάβωσιν οἱ Ἕλληνες ἄλλο καθαρὸν ἐκ Δελφῶν ἀπὸ τῆς κοινῆς ἐστίας. Περιῆλθον λοιπὸν τὴν χώραν καὶ τὸ στρατόπεδον οἱ ἄρχοντες τῶν Ἑλλήνων ἀναγκάζοντες τοὺς ἔχοντας πῦρ νὰ ποσέσωσιν αὐτὸ, ἐφρόντισαν δὲ νὰ στείλωσιν εἰς τοὺς Δελφοὺς ἄνδρα ὅστις ταχέως λαβῶν νὰ φέρῃ πάλιν εἰς Πλαταιὰς τὸ πῦρ ὡς τάχιστα. Εἶχε δὲ τοῦτο διπλὴν καὶ βραθεῖαν θρησκευτικὴν σημασίαν· ἔπρεπεν ὁ ἀναλαμβάνων τὸ ἔργον νὰ σπεύσῃ ἐκ Δελφῶν, ἵνα κομίσῃ τὸ πῦρ ὡς καθαρῶτατον ὅσον τὸ δυνατόν ὀλιγωτέρως ὥρας μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς κοινῆς ἐστίας μετάδοσιν αὐτοῦ, νὰ τρέξῃ δὲ πολὺ, ἵνα ὁ ἐν μέσῳ χρόνος ὑπάρξῃ ὅσον τὸ δυνατόν ἐλάχιστος καὶ θεωρηθῇ τὸ ἱερὸν πῦρ οἶονεὶ συνεχές. Τὸ ἔργον ἀνέλαθεν ὁ Πλαταιεὺς Εὐχίδας καὶ τρέξας εἰς Δελφοὺς ἤγγισε μὲν τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ περιεράντισεν αὐτὸ, ἐστεφανώθη δὲ μὲ δάφνην καὶ λαβῶν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ τὸ πῦρ ὀρομακίως πάλιν ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Πλαταιὰς καὶ ἐπανῆλθε πρὸ ἡλίου δυσμῶν. Ἀσπασάμενος δὲ τοὺς πολίτας καὶ τὸ πῦρ παραδοὺς εὐθὺς ἔπεσε καὶ μετὰ μικρὸν ἐξέπνευσεν. Οἱ δὲ Πλαταιεῖς τιμῶντες τὴν μνήμην αὐτοῦ ἔθαψαν ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Εὐκλείας Ἀρτέμιδος, ἐπιγράφοντες τὸ ἐξῆς τετράμετρον·

Εὐχίδας Πυθῶδε θείας ἦλθε τῆδ' αὐθημερόν. †

Τοιαύτη ἐγένετο τότε ἐν Πλαταιαῖς ἡ τελετὴ, ἀλλὰ προσέτι ἀνετέθη εἰς τοὺς Πλαταιεῖς καὶ τὸ ἐξῆς ἐνικυσία θυσία ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Τὴν δὲ θυσίαν ταύτην πιστῶς ἐξηκολούθησαν τελοῦντες ἐν πομπῇ οἱ Πλαταιεῖς μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἐτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πλουτάρχου τῇ δεκάτῃ ἕκτῃ τοῦ κατὰ Βοιωτοὺς Ἀλακκομενίου μηνὸς ἅμα τῇ ἡμέρᾳ σαλπικτικῆς ἐγκλεουόμενος τὸ πολεμικὸν προσεξήρχετο τῆς πομπῆς. Εἶποντο δὲ ἅμαξαι μυρσίνης μεστὰ καὶ στεφανωμάτων καὶ μέλας ταῦρος καὶ νεκνίσκοι ἐλεύθεροι κομίζοντες χοὰς οἴνου καὶ γάλακτος ἐν ἀμορσεῦσι καὶ στάμνους ἐλαίου καὶ μύρου. Ἦσαν δ' ἐλεύθεροι, διότι εἰς οὐδένα δούλον ἐπετρέπετο νὰ μετάσχῃ τῶν περὶ τὴν διακονίαν ἐκείνην διὰ τὸ τοὺς ἄνδρας ἀποθανεῖν ὑπὲρ ἐλευθερίας. Τελευταῖος δ' ἔκλειε τὴν πομπὴν ὁ ἄρχων τῶν Πλαταιέων, εἰς ὃν τὸν ἄλλον χρόνον δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον νὰ ἐγγίσῃ σίδηρον οὐδὲ νὰ φορέσῃ ἄλλην ἐσθῆτα πλὴν λευκῆς, φορῶν τότε χιτῶνα πορφυροῦν. Οὗτος σηκώσας ἀπὸ τοῦ γραμματοφυλακίου ὕδριαν προῆγε διὰ μέσης τῆς πόλεως ξιφῆρης ἐπὶ τοὺς τάφους. Εἶτα δὲ λαβῶν ὕδωρ ἀπὸ τῆς κρήνης μὲ τὰς ἰδίας του χεῖρας ἀπέλουε τὰς στήλας καὶ ἔχριεν αὐτάς μὲ μύρον καὶ πρὸ τῆς πυρᾶς σφάζας τὸν ταῦρον καὶ εὐχῆθεις εἰς τὸν Δία καὶ τὸν Ἑρμῆν τὸν Χθόνιον, τὸν προστάτην τῶν ὑπὸ γῆν κειμένων, προσεκάλει τοὺς γενναίους ἄνδρας τοὺς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀποθανόντας ἐπὶ τὸ δεῖπνον καὶ τὴν αἵμακουρίαν. Ἐπειτα κρατῆρα κεράσας

† Πλουτ. Ἀριστ. 20.

οίνου και ποιήσας σπονδήν επέλεγε «Προπίνω τοῖς ἀνδράσι τοῖς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων ἀποθανούσι». ²

Οὕτως ἐπανηγύριζον οἱ Ἕλληνες ὑπερπεντακόσια ὄλα ἔτη μετὰ τὴν μάχην τὴν ἐπενεγκούσαν αὐτοῖς τὴν ἐλευθερίαν, και δουλεύοντες ἤδη, τὴν ἀνάμνησιν τῆς μεγάλης ἡμέρας. Φαίνεται, τότε οἱ Ἕλληνες δὲν ἐλησμόνουσαν τὰς χεῖρας και εὐκόλως ὄσα εἶχον καθῆκον νὰ ἐνθυμῶνται.

ΣΠΥΡ. Π. ΛΑΜΠΡΟΣ

ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΥΠΟ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΟΝΤΟΥ

§ 1.

Ἀνάγνος κακῶς ἀντὶ τοῦ ἀνάγνωθι.

Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς βραβάρως τὴν προστακτικὴν τοῦ ῥήματος πλέω σχηματίσας εἶπεν ἐν τῷ Προτρεπτικῷ σελ. 80 «γεώργει, φαμέν, εἰ γεωργὸς εἶ, ἀλλὰ γινῶθι τὸν θεὸν γεωργῶν, και πλείθι ὁ τῆς ναυτιλίας ἐξῶν, ἀλλὰ τὸν οὐράνιον κυβερνήτην παρακαλῶν» ἢ πλείθι, ὡς εἶνε γεγραμμένον παρὰ τῷ Ψευδοηρωδιανῷ σελ. 316 Ἑβρ. «πλημμυλοῦσιν οἱ λέγοντες τὸ προστακτικὸν ζῆθι και πλείθι, δέον λέγειν σὺ ζῆ και σὺ πλείθι» (Ἰδε Ἐφημερ. Φιλομ. Ἔτ. ΚΖ', σελ. 2).

Και ἄλλοι δὲ πάμπολλοι τερατώδεις και ἔκφυλοι τύποι ἐφέροντο ἐν τῇ ἐπικήρως διακειμένη συνηθείᾳ τοῦ μεταγενεστέρου ἑλληνισμοῦ. Ἄλλ' οὐδεὶς ἔτιωσ τούτων δύναται νὰ παραβληθῆ πρὸς τὸν ἀνάγνος (ἀντὶ τοῦ ἀνάγνωθι), οὗ πολλάκις ποιεῖται χρῆσιν ὁ Οἰκονόμος ἐν τῷ περὶ τῶν Ἑβδομήκοντα συγγράμματι λέγων Τόμ. Α', σελ. 108 «τὰ δ' ἐφεξῆς ἀνάγνος ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς» και σελ. 272 σημ. «ἀνάγνος πάλιν τὸν σὸν Γαληνόν» και Τόμ. Β', σελ. 41 «Ἀνάγνος ὄσα τούτου ἀποσπάσματα μετέγραψεν ὁ Εὐσέβιος» και σελ. 500 «Ἀνάγνος μεταθείς» και Τόμ. Γ', σελ. 256 «οὕτως ἀνάγνος» και Τόμ. Δ', σελ. 463 «ἀνάγνος, φησὶν Ὀδῖος, ἡστέρικται». Ἐγραψε δ' ὁ Οἰκονόμος και «Σὺ δὲ σύγγνωσ ἀναγνώστα» ἀντὶ τοῦ σύγγνωθι ἐν Τόμ. Β', σελ. 248.

Ἄν οἱ παῖδες προχείρως πῶς ἐνίοτε και ἀνεπιστάτως τὴν προστακτικὴν τοῦ φημί σχηματίζοντες λέγωσι φάθι και φάε, εὐκόλως πᾶς τις περὶ αὐτοῖς συγγνώμην ἄλλ' ἡκιστα, νομίζομεν, συγχωρεῖται και μετρίως πεπαιδευμένῳ ἀνδρὶ νὰ σφάλληται περὶ κοινότατον και γνωστότατον ῥηματικὸν

2 Πλουτ. Ἀριστ. 21.

τύπον προφερόμενος ἀνάγνος και σύγγνωσ, ὧν οὐδὲν διαφέρει τὸ ἀπόδοσι ἀντὶ τοῦ ἀπόδοθι και τὸ ἐκδοσι ἀντὶ τοῦ ἐκδοθι. Τοσαύτη δ', ὡς μὴ ὄφρατε, περὶ τούτων τύπων τῶν ῥημάτων ὀλιγοῖα και εὐχέρεια παρ' ἡμῖν ἐπαπόλασεν, ὥστ' ἐλέγχων τίς τινὰ ποτε μετὰ πολλῆς σεμνότητος και κελύων αὐτὸν σφάλμα τι νὰ ἐπανορθώσῃ ἐποιήσατο χρῆσιν τῆς προστακτικῆς διόρθωσ, ἥτις και τῆς ἀνάγνος βραβάρωτέρα και μοχθηροτέρα εἶνε. Ἄλλὰ θαρτεῖν χρῆ, φίλε Βάττε τὰχ' αὐριον ἔσσετ' ἀμεινον.

Παρατηρητέον δ' ὅτι και παρὰ τῷ Φωτίῳ ἐξέδωκεν ὁ Οἰκονόμος (Ἄμφιλοχ. 97, σελ. 167) «ἀνάγνος κατ' ἐρώτησιν» σημειούμενος «Ἡμετέρα διόρθωσις ἐν δὲ ἈΡ. και ἐπιστ. ἀνάγγνωσ» (Περβ. και Ἐπιστολ. 67, σελ. 380 Βκλ.).

Ἄλλὰ τὸ μὲν ἀνάγγνωσ ἠδύνατο νὰ εἴπῃ ὁ Φώτιος τῇ ἀδοκίμῳ ἀκολουθῶν συνηθείᾳ, οὐδαμῶς δὲ τὸ ἀνάγνος, ὄπερ ὄλωσ τερατώδες και ἀλλόκοτον ὄν οὐτε τοῦ Φωτίου τῷ στόματι ἀρμόζει οὐτ' ἄλλου οὐδενὸς ἐπισταμέου ὄπωσδήποτε νὰ ἐλληνίζῃ. Ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν μεταγενεστέρων, ὡς ἐλέγγοτο ὄφρατε ἀντὶ τοῦ ὄφρατε και ἡμάρτησα ἀντὶ τοῦ ἡμάρτετε, κτλ. και ἀπέδρασα ἀντὶ τοῦ ἀπέδρατε, οὕτω και ἔγρωσα ἀντὶ τοῦ ἔγρωτε, κτλ. ἀντὶ τοῦ ἔγρωτε ἀντὶ τοῦ ἔγρωτε, κτλ.

Ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Φωτίου φέρεται σελ. 272,30 «ἦν δὲ τῇ συνόδῳ προαγγνώσεν οὕτω τοῖς ῥήμασιν ἔχει», παρὰ δὲ τῷ Ἐπιφανίῳ κεῖται Τόμ. Δ', 6', σελ. 54,6 «ἦ τὸν λόγον και τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς τῷ κόσμῳ προαγγνώσασα». Περβ. και Κορυμ. Ἄν. Ὁξ. Τόμ. Α', σελ. 302,19 «οὐκ ἔγραψα ἀλλ' ἀνέγρωσα» και Ἡσύχ. «Ἐκφοινίξαι: ἀναγγῶσαι», ἀνθ' οὗ ὁ Ἀθρέσχιος εἶκασεν αἰματώσαι ἀλλ' ὁ Μεινέκιος μετέβαλε τὸ ἐκφοινίξαι εἰς τὸ ἐκφοινίξαι (Περβ. και Βεργικιον Griech. Literat. Τόμ. Α', σελ. 198 και Γοιέλιον Λεξικ. Τόμ. Α', σελ. 116). Τοῦ ἀορίστου ἀνέγρωσα ἐγένετο χρῆσιν και ὑπὸ Δημητρίου Προκοπίου εἰπόντος «ἄς οὐκ ἂν τις ἀναγγῶσαι ἀνευ θυμῆτος» (Περβ. Μαυλλάχιον Γραμματ. σελ. 60).

Ἀνεγινώσκετο δ' ἄλλοτε και παρὰ τῷ Ψευδοβουλιανῷ Ἄλκ. 7 «αὐλήσασαι τοῖς ἀνάλοισ και ἀναγγῶσαι ἢ γράψαι τοῖς ἀγραμμάτοις». Ἄλλ' οἱ νέοι ἐκδότῃ ἀποκατέστησαν τὸν δόκιμον τύπον ἀναγγῶσαι, ὄστις και ἐν ἀντιγράφῳ φέρεται.

Παρὰ τῷ Ψευδοκαλλισθένει εὐρίσκειται γεγραμμένον Γ', κβ', 15 (σελι 133 Διδ.) «ἐάν γὰρ γνῶσῶσι σε ὄντα Ἀλέξανδρον», παρὰ δὲ Σωκράτῃ τῷ Σχολαστικῷ Ἐκκλ. Ἱστορ. Α', κ', 9 «εἰ ἐπιγνώσει τὸν θεὸν τὸν ὑπ' αὐτῆς γινωσκόμενον». Ἀπκντῆ δὲ και ἐν τοῖς τοῦ Φίλωνος Τόμ. Γ', σελ. 201 «οὐκ ἀπέγρωσε τὴν γένεσιν Ἰσαάκ», περὶ οὗ δύναται τις ν' ἀμφιβάλλῃ ἀν ὄγιως ἔχῃ.

Διάφορος τοῦ παρακεκομένου ἀορίστου ἀνέγρωσα ἀντὶ τοῦ ἀνέγρωτε εἶνε ὁ Ἰωνικὸς ἀνέγρωσα ὁ ἰσοδυναμῶν τῷ ἀνέπεισα, ὄσον Ἡρόδ. Α', 68 «χρῆσιν

δὲ ὡς ἀρέγγωσε ἐνοικίσθη» καὶ Α', 87 «Κρίσει, τίς σε ἀνθρώπων ἀρέγγωσε ἐπὶ γῆν τὴν ἐμὴν στρατευσάμενον πολέμιον ἀντὶ φίλου ἐμοὶ καταστῆναι;» καὶ Γ', 61 «τοῦτον τὸν ἄνδρα ἀναγνώσας ὁ Μάγος Πατιζέιθης ὡς οἱ αὐτὸς πᾶντα διαπρήξει κτέ.» καὶ Ε', 106 «τούτους ἀναγνώσας ἅμα ἐκείνοισι ἐπεσθαι», κτλ. Εὐρίσκειται δὲ κακῶς ἐνίοτε γεγραμμένον ἀναγνώσαι ἀντὶ τοῦ ἀναγνώσαι ἦτοι ἀναπεῖσαι (Ἴδε Σχαιφῆρον Γρηγ. Κορ. σελ. 503 κέξ. καὶ Κόβητον Μνημοσ. 1875, σελ. 223). Ἀκριβῶς περὶ τῆς χρήσεως τοῦ ἀναγνώσκω ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ ἀναπεῖθαι θὰ διαλάβωμεν ἐν ἐτέρῳ τόπῳ.

§ 2.

Ὀργασμός ἐκ τοῦ ὀργάζω, οὐχὶ ἐκ τοῦ ὀργῶ.

Συχνότατον ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς γλώσσῃ ὑπάρχει τὸ ὄνομα ὀργασμός ταυτόμενον ἐπὶ τῆς διαθέσεως τοῦ ὀργῶντος. Φαίνεται δ' ὅτι συνετέλεσεν εἰς τὴν χρῆσιν ταύτην ὁ μακαρίτης Σκαρλάτος ὁ Βυζάντιος γράφων ἐν τῷ Λεξικῷ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης σελ. 942 ἐκδ. στερ. α' Ὀργασμός (ὁ), ἡ πράξις τοῦ ὀργάζειν (ἀπαλύνειν διὰ ζυμώσεως), (κοιν.) ὀργασμ. 2) ἡ κατάστασις τοῦ ὀργῶντος, ὀρμὴ φυσικὴ διὰ πλητμονὴν χυμῶν (τρπ.) σφοδρὰ (ἀκράτητος) ἐπιθυμία».

Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὄνομα ἀπᾶξ μόνον εὐρέθη ἐν ταῖς Ἱπποκρατεῖσις Τόμ. Α', σελ. 619 «ὀργασμός, ἀνοιξίς, κένωσις» ἐκ τοῦ ὀργάζω δὲ παραχθὲν δὲν δύναται ἄλλο τι νὰ σημαίνῃ ἢ τὸν μαλαγμὸν, ὡς ὀρθῶς ἐξελήθη ὑπὸ τοῦ Ἑρωτιανοῦ παρατιθεμένου καὶ ἱαμβεῖον τοῦ Σοφοκλέους, ἐν ᾧ κεῖται τὸ πηλὸν ὀργάζειν. σελ. 6,1 Κλ. α' Ὀργασμός: ὁ μαλαγμός. Μνηνται τῆς λέξεως καὶ Σοφοκλῆς ἐν Πανδῶρ λέγων

καὶ πρῶτον ἄρχου πηλὸν ὀργάζειν χερσίν.

Καὶ Ἀττικοὶ δὲ ἰδίως λέγουσιν ὀργάσαι τὸ τὰ ὑγρά τοῖς ξηροῖς μῆξαι καὶ ἀναφυῶσαι καὶ οἷον πηλὸν ποιεῖν».

Ἐποήσατο δ' ὁ Σοφοκλῆς καὶ τοῦ ἀορίστου χρῆσιν, ὡς διδακόμεθα ἐκ τοῦ Μεγάλου Ἑτυμολογικοῦ σελ. 629,34 «καὶ γὰρ ὀργάσαι τὸ πηλοποιῆσαι ἐστὶ καὶ ὑγρῶ ξηρὸν μῆξαι. Σοφοκλῆς: θέλωμι πηλὸν ὀργάσαι» (Πρβ. καὶ Οὐαγνήρον Τραγ. Ἀποσπ. Τόμ. Α', σελ. 354).

Εἶπε δὲ καὶ ὁ Εὐπόλις ἐν Προσπαλταῖσις «ἢ πηλὸν ὀργάζειν τινά» καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ἐν Ὀρνισι στίχ. 839 «πηλὸν ἀποδὸς ὀργασον» καὶ ὁ Νίκανδρος ἐν Ἀλεξίφαρμάκοις στίχ. 155 «ὀργάζων λίπετ' ῥοδέφ' ἠρόνα» (Πρβ. καὶ Θηριακ. 652). Ἐν τοῖς Δειπνοσοφισταῖσις τοῦ Ἀθηναίου σελ. 455, ε' μνημονεύεται γρίφος ἐπὶ τῆς πιστάνης ἔχων οὕτω

κριθῆς ἀφλοίου χυλὸν ὀργάσας πίε.

Εὐστάθ. σελ. 1218,30 «Παρ' οἷς κεῖται καὶ ὅτι κριθῆ συνθέτως ἀφλοῖος ἢ

πιστάνη, ἐφ' ἣ γρίφος οὗτος: κριθῆς ἀφλοίου χυλὸν ὀργάσας πίε. Τί δὲ ἐστὶ τὸ ὀργάσαι δηλοῦσιν οἱ τοῦ κωμικοῦ Ὀρνιθεῖς» (Πρβ. καὶ σελ. 219,24).

Πολυδεύκ. Ζ', 165 «κηρὸν τήκειν, ἀλεαίνειν, χεῖν, λύειν, ἀνιέναι, ὀργάζειν, μαλλάττειν: λέγεται δὲ καὶ πηλὸν ὀργάζειν».

Φρόνιχ. Σοφιστ. Προπκρ. σελ. 53,31 α' Ὀργάζειν πηλόν: τὸ διαθρέχειν οὕτω γὰρ τὸ ὑγραίνειν οἱ ἀρχατοὶ λέγουσιν.

Ἡσύχ. α' Ὀργάσαι: ἐτοιμάσαι. Καὶ τὸν πηλὸν ὀργάσαι φατίν, ὃ ἐστὶν ἐτοιμάσαι, φυῶσαι, βρέζει, ἀναδαῦσαι» καὶ α' Ὀργάσας: μαλλάξας». Πρβ. καὶ Φώτ. Λεξ. σελ. 344,1.

Σχολ. Νικάνδρ. Ἀλεξ. 155 α' Ὀργάζων δ' ἀντὶ τοῦ μιγνύων τὴν γῆν τὴν Παρθενίαν ἢ καταθρέχων ἐλαίῳ ῥοδίῳ».

Ψευδοηροδιαν. σελ. 468 Πειρσ. α' Ὀργάσαι ἐπὶ πηλοῦ, μῆξαι ἐπὶ μᾶζης».

Ὅτι δ' ἐτίθετο καὶ ἐπὶ δέρματος τὸ ὀργάζω ἰσοδυναμοῦν τῷ δέψω δηλοῦται σαφῶς ἐκ τῆς παρ' Ἡροδότῳ χρήσεως βιβλ. Δ', 64 ἀμτὰ δὲ σαρκί-σας βοῶς πλευρῇ δέψει τῆσι χερσὶ, ὀργάσας δὲ αὐτὸ ἄτε χειρομάκτρον ἔκτινται». Πρβ. Γαλιην. Τόμ. III', α', σελ. 436 «ὡσπερ, φησί, καὶ τὰ δέρματα τὰ εὐδεψήτοτατα, τούτεστι τὰ κάλλιστα μεμυλαγμένα, πλείστην ἐπίδοσιν ἔχει: καὶ γὰρ ὁ ποιητῆς ἐπὶ τοῦ μαλλάξαι τὸ δεψῆσαι λέγει: κηρὸν δεψῆσας μελιηδέα». Τὸ κηρὸν δεψῆσας μελιηδέα, τούτεστι κηρὸν ὀργάσας, κεῖται ἐν Ὀδυσσεῖσις M, 49, ποιοῦμενος δὲ περὶ αὐτοῦ λόγον ὁ Εὐστάθιος γράφει σελ. 1710,15 «Ζεψῆσαι δὲ κηρὸν τὸ μαλλάξαι ἀπὸ τοῦ δέψω δέψω, ἐξ οὗ καὶ βηρσοδέψης καὶ βοῆη, τούτεστι βύρσα, ἀδέψητος — Ἐξ αὐτοῦ δὲ καὶ σκύλαος δέψης (Γρ. σκυλαδέψης) κατὰ τοὺς παλαιούς: καὶ σκυλάδεψος ὁ δέρματα δέπων, ἄλλα μέντοι παρὰ τὰς βύρσας». Ἀντὶ τοῦ δέρματα δέπων ἐκέλευσεν ὁ Κουστῆρος νὰ γραφῆ δέψων (Ἴδε Βεκκῆρον Ἀριστογ. Τόμ. Β', σελ. 138). Κακῶς ἐν τῷ περὶ Γυμναστικῆς τοῦ Φιλοστράτου κεφ. Γ' ἀναγινώσκεται «ρίνουδ' γὰρ πιστάτων βοῶν ἐψοντες ἱμάντα ἐργάζονται πυκτικὸν ὀζύν». Τὴν ὀρθὴν γραφὴν δέψοντες ἀποκατέστησεν ὁ Κόβητος περὶ Φιλοστρ. σελ. 39. Ἐκ τοῦ δέψω ἐσηματίσθησαν τὰ ἐπίθετα ἀδέψητος καὶ εὐδέψητος καὶ τὰ προσηγορικὰ ὀνόματα βηρσοδέψης (κακῶς παρ' Ἐπιφανίῳ Τόμ. Α', σελ. 157, 10 βηρσοδέψης), ναποδέψης, ρινοδέψης (Ἡσύχ. «ρίνοδέψου: βηρσοδέψου»), σκυλόδεψος καὶ σκυλοδέψης, σκυλόδεψος καὶ σκυτοδέψης. Πρβ. καὶ Ἑτυμ. Μέγ. σελ. 235,43 «Γλωττοδεψεῖν: αἰσχροφυεῖν». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Ἡσυλίου κεῖται «Βουδεψῆιον: τὸ βηρσεῖον». Πρβ. βηρσοδεψεῖον. Ἑτυμ. Μέγ. σελ. 187,17 «οἷον — ἱατρεῖον, ἱαμβεῖον, βηρσοδεψεῖον, ἐπισκοπεῖον». Ἀλλ' ἐν Δωρικῇ ἐπιγραφῇ ἀριθμ. 5594,70 εὐρίσκειται γεγραμμένον «οὐ ποιησοῦντι δὲ βηρσοδέψιον». Περὶ τῶν εἰς ION καὶ EION ὀνομάτων θὰ γράψωμεν ἀκριβέστατ' ἀλλαχοῦ. Ὁ δὲ τῷ A προσηνεγμένος τύπος σκυλάδεψος ἢ σκυλοδέψης, οὗ ποιεῖται μνησκὸν ὁ Εὐστάθιος καὶ ἐν σελ. 450,6, εἶνε τοῦ πονηροῦ κόμματος.

Παρατηρητέον δ' ὅτι πολλαχῶς παρεφθάρη τὸ ῥῆμα ὀργάζω καὶ τὰ κινήματα αὐτοῦ. Παρ' Ἡσυχίου φέρεται «Ὀργάζειν: δεύειν, μαλάσσειν» ἀντὶ τοῦ ὀργάζειν καὶ ἌΩργάσαι πηλόν: ἔτοιμον παρασχεῖν» ἀντὶ τοῦ ὀργάσαι. Παρ' Ἡρόδοτον Δ', 64 ἔχουσι τάντιγραφα οὐ μόνον ὀργάσας ἀλλὰ καὶ ὀργίσας καὶ ὀργήσας (Πρβ. καὶ Λέξ. Ἡροδ. «Ὀργίσας: μαλάξας». Ἴδε Βρεδόνιον π. Διαιλ. Ἡροδ. σελ. 81). Ἐν τῷ Θεαιτήτῳ τοῦ Πλάτωνος σελ. 164, γ' ἀναγινώσκεται κατὰ τοὺς κώδικας «ὄταν μὲν ὁ κηρός του ἐν τῇ ψυχῇ βαθύς τε καὶ πολὺς καὶ λεῖος καὶ μετρίως εἰργασμένος ἢ τὰ ἰόντα διὰ τῶν αἰσθήσεων κτέ.» ἢ «εἰργασμένον τὰ ἰόντα κτέ.» Ἄλλ' ἡ γνησίη γραφή εἶνε «ὄταν μὲν ὁ κηρός του — μετρίως ὀργασμένος ἢ, τὰ ἰόντα κτέ.» Διεσώθη δ' ὑπὸ τε τοῦ σοφιστοῦ Τιμαίου Πλάτ. Λέξ. σελ. 179 «Μετρίως ὀργασμένος: ἀντὶ τοῦ μεμαλαγμένου ἢ δεδευμένου» καὶ σελ. 281 «Ὀργασμένος: μεμαλαγμένος» (Πρβ. καὶ Φώτ. Λέξ. σελ. 264,15) καὶ ὑπὸ τοῦ Σουίδα ἌΩργασμένος: ἀντὶ τοῦ μεμαλαγμένου, ἀναδευμένου. Πλάτων Θεαιτήτῳ ὄταν μὲν ὁ κηρός του ἐν τῇ ψυχῇ βαθύς τε καὶ πολὺς καὶ λεῖος καὶ μετρίως ὀργασμένος (ἢ). Ὀργάζειν δὲ κυρίως τὸ ταῖς χερσὶ τὸν πηλὸν ἀναδεύειν καὶ φυρᾶν». Ἐν τοῖς Ἱπποκρατεῖσι Τόμ. Β', σελ. 344 ἔκειτο ἄλλοτε «ἵνα γούρ ὀργισμένον τὸ σῶμα ἢ πρὸς τὴν φαρμακοποίησιν». Ὑπάρχει δὲ καὶ γραφή ἀνωργισμένον. Ἄλλὰ τὸ ὀρθῶς ἔχον εἶνε «ἵνα ἀνωργασμένον τὸ σῶμα ἢ πρὸς τὴν φαρμακοποίησιν». Γαλην. Τόμ. ΙΘ', σελ. 82 «Ἀνωργασμένον (ἀνωργισμένον): τὸ τε ἀναμεμαλαγμένον, ἐπειδὴ καὶ τὸ μαλάξει ὀργάσαι, καὶ τὸ οἶον κτέ.» Ἐν τοῖς τοῦ Ἐρωτιανοῦ φέρεται σελ. 16,6 «Ἀνωργισμένον: ἦγουν τετελεσμένον» (Πρβ. καὶ Φώσιον Οἰκονομ. Ἱπποκρ. σελ. 42). Ἀποφάνεται δ' ὁ πολὺς Κόβητος (Μνημοσ. 1860, σελ. 43) ὅτι δὲν ἔγραψεν ὁ Εὐριπίδης ἐν Ἱππολύτῳ στίχ. 504:

καὶ μὴ σε πρὸς θεῶν, εὖ λέγεις γάρ, αἰσχυρὰ δέ,
πέρα προβῆς τῶνδ' ὡς ὑπειργασμαι μὲν εὖ
ψυχὴν ἔρωτι

ἀλλ' ὑπόργασμαι, τούτέστιν ὑπομεμαλαγμαι. Τοῦ ἐνεργητικοῦ ὑποργάσαι ἐποιήσατο χρῆσιν ὁ Ἱππῶναξ παρ' Ἐρωτικῶν σελ. 125, 1 (Πρβ. Μεινέκιον Χωλιαμβ. σελ. 127 καὶ Βέργκιον Ποιητ. Ἀνρ. σελ. 775 ἐκδ. γ'). Μετεβλήθη δὲ καὶ τὸ παρ' Ἀλκίφρονι Ἐπιστ. Γ', ζ', 4 «ἄναψυ καὶ γάρον καὶ ὄξος ἐργασάμενος» ὑπὸ τοῦ Μεινεκίου (σελ. 127) εἰς τὸ ὀργασάμενος, περὶ οὗ γράφει ὁ Κόβητος (Var. Lect. σελ. 57) «ὀργασάμενος: Attici ὀργάσας». Πρβ. Εὐστάθ. σελ. 219,27 «ἴσως δὲ καλὸν εἰπεῖν ὅτι οὐχί, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὀργάζω, οὗ κεῖται ἡ χρῆσις παρὰ τῷ κωμικῷ ὡς γὰρ ὀργάζεται τις πηλὸν κικῶν καὶ ἀναπαράττων, οὕτω τρόπον τινὰ καὶ ἐοργίζεται, ὃ ἐστὶ τορυνᾶται». Ἄλλὰ περὶ τούτου ἀκριβέστερον ἐν ἄλλῳ τόπῳ.

Ἐκ τῶν διειλημμένων φανερόν, νομίζομεν, καθίσταται ὅτι τὸ ῥῆμα ὀργάζω εἶχεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὴν δύναμιν τοῦ μαλάσσω, οἷον πη-

λὸν ὀργάζω, κηρὸν ὀργάζω, δέρμα ὀργάζω. Ἐπὶ τοῦ κηροῦ παρελαμβάνετο καὶ τὸ δέψω, ἀλλὰ συχνοτέρως χρῆσις αὐτοῦ ἐγένετο ἐπὶ τοῦ δέρματος: ὅθεν βυρσοδέψης, κτλ. Ἐλέγετο δ' οὐ μόνον ὀργάζω πηλόν ἀλλὰ καὶ φυρῶ, ὡς καὶ φυρῶ ἢ δεύω σταῖς, οἷον Ἡρόδ. Β', 36 «φυρῶσι τὸ μὲν σταῖς ταῖσι ποσὶ, τὸν δὲ πηλὸν τῆσι χερσὶ» (Πρβ. καὶ Στράβ. σελ. 823 καὶ Γαλην. Τόμ. ΙΗ', α', σελ. 472, κτλ.). Εὐπολ. Ἄποσπ. 341 «εἰ μὴ κόρη δεύσει τὸ σταῖς ἕθεος». Πρβ. καὶ Διονύσ. Ἀλικαρν. Ῥωμ. Ἀρχ. σελ. 1495 «ἄς ἀλφίτοις ζέας ἀναδεύσαντες προσέφερον τοῖς θύουσιν ἐπὶ κανῶν», κτλ. Εὐρίσκειται δὲ καὶ ἐφύρασε καὶ ἔδουσε, καὶ τὰ μὲν πέψαρτες, τὰ δὲ μάξαρτες παρὰ Πλάτωνι Τιμ. σελ. 73, ε' καὶ Πολιτ. σελ. 372, β', καὶ μάττω, δεύω, πέττω παρ' Ἀριστοφάνει Ἄποσπ. 266, καὶ τὸ δεῦσαι καὶ μάξαι παρὰ Ξενοφῶντι Οἶκον. Γ', 11. Περὶ τοῦ φύρω καὶ φυρῶ γράφει ὁ Μοσχόπουλος π. Σχγδ. σελ. 192 «Φύρω τὸ συγγέω, φυρῶ τὸ μιγνύω ἄλευρον ὕδατι, ὅθεν φύρωμα ἢ ζύμη» (Ἴδε Λοβέκκιον Σοφοκλ. Ἀλ. σελ. 182 ἐκδ. β'. Πρβ. καὶ Κόβητον Collect. Crit. σελ. 163).

Ἐπειδὴ δὲ τὸ ῥῆμα ὀργάζω δηλοῖ μαλάσσω, πᾶς τις εὐκόλως κατανοεῖ ὅτι καὶ τὸ ὄνομα ὀργασμός ἀναγκαστικῶς ἐρμηνεύει τὴν ἔνοιαν τοῦ μαλαγμός ἢ μάλαξις. Ὅπως διάφορον τοῦ ὀργάζω εἶνε τὸ ὀργῶ, οὐδέποτε δ' ἐν τῇ φωνῇ τῶν Ἑλλήνων σύγχυσις αὐτῶν ἐγένετο. Ὅθεν κατ' οὐδένα τρόπον δύναται τὸ ὀργασμός νὰ παριστᾷ τὴν διάθεσιν τοῦ ὀργῶντος ἢ ν' ἀναφέρεται ἐτυμολογικῶς εἰς τὸ ὀργῶ, ἐξ οὗ καὶ δύσκολον ἄλλως εἶνε, ἵνα μὴ εἴπωμεν ἀδύνατον, νὰ σχηματισθῇ τοιοῦτος ὄνομακος τύπος. Περὶ τοῦ πλάσασμός καὶ ἄλλων τινῶν θὰ διαλέξωμεν ἄλλαχού.

Πλὴν ἀλλ' ὅμως ὁ Γαληνός, πολυμαθέστατος ἰατρός ἀλλὰ πολλῶς καταγελάστας σφαλλόμενος, οὐδαμῶς ἄκνησε νὰ ὑπολάβῃ τὸ ὀργασμός παρὰ γωγον τοῦ ὀργῶ γράφων Τόμ. ΙΓ', σελ. 191 «Ὅττω καὶ τὸν ὀργασμὸν βλέπειν δεῖ: ἐπὶ γὰρ τῶν ἐτοιμοτάτων εἰς ἔκκρισιν ἐπειγομένων τε πρὸς κένωσιν ὑγρῶν κατὰ πολλοὺς ἀφορισμοὺς φαίνεται χρώμενος τῇ ὀργῆ φωνῇ (Γρ. ατῆ ὀργῆν φωνῆ) ἐκ μεταφορᾶς ἀπὸ τῶν ὀργῶντων ζῶων». Πρβ. καὶ Τόμ. ΙΖ', α', σελ. 916 «Δύναται δ' ἴσως, ὥσπερ φήθησαν ἔνοιαι, τὸ ὀργίσασθαι (Γρ. ὀργάσασθαι) ἐκ μεταφορᾶς ἀπὸ τῶν ὀργῶντων εἰρηθῆσαι ζῶων — ἐπὶ γὰρ τῶν ἐτοιμοτάτων εἰς ἔκκρισιν ἐπειγομένων τε πρὸς κένωσιν ὑγρῶν ἐνταῦθα τε καὶ κατ' ἄλλους ἀφορισμοὺς φαίνεται χρώμενος τῇ ὀργῆν φωνῇ» καὶ Τόμ. ΙΘ', σελ. 82 «Ἀνωργασμένον: τὸ τε ἀναμεμαλαγμένον, ἐπειδὴ καὶ τὸ μαλάξει ὀργάσαι, καὶ τὸ οἶον σπαργᾶν καὶ ὀργᾶν (Γρ. «καὶ τὸ οἶον σπαργῶν καὶ ὀργῶν»), ὡς ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ νοῦτων τῷ μερίζονι» καὶ Ἐρωτιαν. σελ. 100,19. Τὸ ὀργάσασθαι μνημονεύων ὁ Γαληνός ἐν Τόμ. ΙΘ', σελ. 128 γράφει «Ὀργάσασθαι: ἀναμιτᾶν, συγκεράσαι» (Πρβ. Κόβητον Μνημοσ. 1860, σελ. 35 καὶ Ἐρμερίσιον Ἱπποκρ. Τόμ. Β', σελ. IV). Φέρεται δὲ καὶ ἐν τοῖς εἰς Ἀριστοφάνη Σχολίοις σελ. 229,8 Διδ. «Ἀποδύς

ὄργασον: κυρίως πίσσωσαι' ὄργῃ γὰρ παρ' Ἰωσιν ἡ πίσσα. Σημαίνει δὲ καὶ τὸ σπαργᾶν, ὀργίζεσθαι· νῦν δὲ ἀντι τοῦ μάλαξον. Εὐπολις Προσπαλιτίους· ἢ πηλὸν ὀργάζειν τινὰ». Ὁ Οὐκχνῆρος (Γρα). Ἀποσπ. Τόμ. Α', σελ. 354) ἀνέγνω ὀργάζειν ἀντι τοῦ ὀργίζεσθαι.

Περὶ τοῦ ῥήματος ὀργᾶ πολλάκις ἐποιήσατο λόγον ὁ Γαληνὸς καὶ ἰκανῶς πως τὴν δύνανται αὐτοῦ περὶ ἑστῆσαν, ὡς Τόμ. Θ', σελ. 584 «Τὸ μὲν δὲ ὀργᾶν κυρίως μὲν ἐπὶ τῶν ζώων εἴθισται λέγεσθαι τῶν ἐπιειγομένων χρησθῆσθαι συνουσίᾳ· μετενήνεκται δὲ νῦν ἐπὶ τὰ κατεπίγοντα καὶ κινούμενα ταχέως νοσήματα, καὶ μάλα ἔπειδὴν ἐρεθίζηται πως ἢ τοῦ κάμνοντος ἀσθησις ὑπὸ τῆς τῶν ὑγῶν τε καὶ πνευματικῶν ἀτάκτου κινήσεως» (Πρβ. καὶ Τόμ. ΙΣ', σελ. 260). Τόμ. ΙΖ', β', σελ. 441 «τὸ δ' ὀργᾶν ἀπὸ τῶν ὀργῶν τῶν ζώων μετενήνοχεν ἐπὶ τοὺς χυμούς· καθ' ὃν γὰρ τρόπον ἐκεῖνα ἡσυχάζειν οὐ δύνανται γαργαλιζόμενά πως καὶ κινούμενα καὶ δικνιστάμενα πρὸς τοῦ πάθους, οὕτω καὶ οἱ χυμοὶ πολλάκις ἐν κινήσει σφοδρότερον καὶ μεταρρῖσει μορίων εἰς μόρια κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ νοσήματος ἐνοχλοῦσι τὸν ἀνθρώπον κινῶντες καὶ γαργαλιζόντες καὶ ἡσυχάζειν οὐκ ἐπιτρέποντες» (Πρβ. καὶ Τόμ. ΙΑ', σελ. 352). σελ. 653 «Οὐ μὴν οὐδ' ἐν τούτῳ πάσας ὅσαι δέονται καθάρσεως ἐπιτρέπει καθάρειν, ἀλλ' ἢν ὀργᾶ, φησί, τούτῃ ἐπιείγεται· μετενήνεκται γὰρ ἀπὸ τῶν ὀργῶν ἐπὶ συνουσίαν ζώων ἢ προσηγορίῃ. Ὅταν οὖν κινῶνται τε καὶ φέρονται πάντη τοῦ σώματος οἱ πλεονάζοντες χυμοὶ μηδέπω καθ' ἑν τι μόριον ἐστηριγμένοι, τηλικαῦτα πρὸς τὴν ἀπόκρισιν αὐτῶν ἢ φύσις ὀργᾶ καὶ δεῖται πως (τοῦ) ὀρέζοντος, χεῖρα καὶ ποδὴ γήσοντος αὐτὴν τὴν ὀρμὴν ἐπὶ τὴν γαστέρα». σελ. 668 «Ἐρητά μοι καὶ πρόσθεν ὅτι τὴν ὀργᾶ φωνὴν (Γρ. «τὴν ὀργᾶν φωνὴν») ὁ Ἱπποκράτης ἀπὸ τῶν ζώων μετενήνοχε τῶν ἐπιειγομένων χρησθῆσθαι συνουσίᾳ φυσικὴν τινα ταύτην ἐπιθυμίαν ἰσχύοντων αὐτῶν εἰς τὴν τοῦ σπέρματος ἀπόκρισιν· ἐδείχθη γὰρ ἐν τοῖς περὶ σπέρματος λόγοις καὶ τὸ θῆλυ κατὰ τὰς συνουσίας σπερμαίνον. Ὅταν οὖν ἦτοι γε ἐν ὅλῳ τῷ σώματι περὶ πλησίον τῆδε γέννηται τῆς φύσεως ὀρμὴ πρὸς ἀπόκρισιν τῶν περιττῶν ἢ εἰ καὶ μὴ καθ' ὅλον, ἀλλὰ γε κατὰ τὰ κυριώτατα μέρη, τὸ τοιοῦτον ὁ Ἱπποκράτης ὀργᾶν ὀνομάζειν εἴωθεν» (Πρβ. καὶ Τόμ. ΙΙ', σελ. 161 καὶ Τόμ. ΙΗ', β', σελ. 559).

Τὸ ὀργᾶ ἐτάκτετο μὲν κυρίως ἐπὶ τοῦ πολὺν χυμὸν καὶ ἰκμάδα ἔχοντος ἢ τοῦ πλήρους ὄντος ζωτικῆς δυνάμεως καὶ ἀκμῆς ἢ τοῦ σφριγῶντος καὶ ἐπιειγομένου πρὸς συνουσίαν (Πρβ. καὶ σπαργᾶ, θυῶ, ἀραθυῶ, σκυζῶ, οἰστρῶ, καπρῶ), παρελαμβάνετο δὲ καὶ μεταφορικῶς ἐπὶ τοῦ ἰσχυρῶς φερομένου ἐπὶ τι ἢ σφοδρᾶν ὀρμὴν πρὸς τι ἔχοντος, κτλ. Πολυδεύκ. Α', 230 «Ἐπὶ φυτῶν καὶ δένδρων καρποφόρων ἐρεῖ, ἀκμάζει, ὀργᾶ, σπαργᾶ, βρούει». Ἡσύχ. «Ὀργᾶ: ἐπιτεταμένως ἐπιθυμεῖ· δηλοῖ δὲ καὶ τὸ ἀκμάζειν» καὶ «Ὀργῶν: ἐπιθυμῶν, ὀρεκτικῶς ἔχων» καὶ «Ὀργῶσαν: ἐπιθυμοῦσαν» καὶ «Ὀργᾶ (Γρ. ὀργᾶ)· οἰστρεῖ, γαυριᾶ ἢ πρὸς συνουσίαν ἐπιείγεται ἢ κατεπίγεται» καὶ «Ὀργῶν:

ἐπιθυμῶν» καὶ «Κατοργᾶν: ὑπερακμάζειν». Φώτ. «Ὀργᾶν: τὸ ἐπιείγεται καὶ κατοργᾶν: τὸ κατεπίγειν» καὶ «Ὀργῶσα: ἐπιθυμοῦσα ἢ μακρῶσα», κτλ. (Ἴδε Ῥουγκήνιον Τιμ. σελ. 193. Ἰακώβιον Ρορσ. Advers. σελ. 286. Βλῆριον Πλουτ. Φιλοσοφίμ. σελ. 38. Πρβ. καὶ Ἑρμερίσιον Ἰπποκρ. Τόμ. Α', σελ. 507). Οὐδένα δὲ λαμβάνει τὸ πλασματικῶδες ἐκεῖνο διήγημα, καθ' ὃ ὁ Ἡρόδοτος εἶπε πρὸς τὸν πατέρα τοῦ Θουκυδίδου «ὦ Ὀλορε, ὀργᾶ ἢ φύσις τοῦ υἱοῦ σου πρὸς μαθήματα» (Μαρκελλ. βί. Θουκ. 54 Πόππ.) ἢ «μακροῖζω σε, ὦ Ὀλορε, τῆς εὐτεκνίας· ὁ γὰρ σὸς υἱὸς ὀργῶσαν ἔχει τὴν ψυχὴν πρὸς τὰ μαθήματα» (Σουῖδ. λ. ὀργᾶν καὶ λ. Θουκυδίδης. Πρβ. καὶ Φώτ. βιβλ. σελ. 19, 41). Ἐν τῷ Οὐνδοβ. Λεξικῷ σελ. 130, 16 ἀναγινώσκειται «Ὀργῶ: ἀντι τοῦ ἐπιθυμητικῶς κενήνημα. Ἡρόδοτος· ὁ γὰρ σὸς υἱὸς ὀργῶσαν ἔχει τὴν ψυχὴν πρὸς τὰ μαθήματα».

§ 3.

Σιτοπομπία διὰ τοῦ Ι, οὐχὶ σιτοπομπεία διὰ τοῦ ΕΙ.

Ἐκ τοῦ ῥήματος πομπεύω σχηματίζεται τὸ τε παρὰ Πλάτωνι ἀπαντῶν ὀνομαζόμενον καὶ τὸ παρ' ἄλλοις ἐδρισκόμενον πομπεία, ὅπερ φυσικώτατα διηρολογησάμεθα. Ἄλλ' οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει τῆς διὰ διφθόγγου ἐκφορᾶς τοῦ σιτοπομπία, ὅπερ ὡς ἐκ τοῦ σιτοπομπίας παραγόμενον ὀφείλει νὰ γράφηται δι' ἀπλοῦ Ι. Οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν ἂν οἱ βιβλιογράφοι παραφθείρωσιν αὐτὸ ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν παλαιῶν μεταρρυσμίζοντες πρὸς τὸ πομπεία. Πρβ. Δημοσθέν. σελ. 254, 87. σελ. 307, 241. σελ. 326, 304 (σελ. 671 155) καὶ Θεμιστ. σελ. 221, β'. Ὁ Βοισσονάδης ἐκδούς παρ' Εὐκλείῳ σιτοπομπείαν σημειοῦται (Τόμ. Α', σελ. 207) «σιτοπομπείαν] ABCD σιτοπομπίαν. Confer Dorvillium ad Char. p. 446».

Ὀρθῶς ἀναγινώσκειται παρὰ τῷ Δημοκρίτῳ περὶ Ἑρμην. 92 «Ὅσον ἂν τὴν τοῦ σίτου κομιδὴν σιτοπομπίαν λέγῃς· πολὺ γὰρ οὕτω μείζον. Τάχα δ' ἂν καὶ λυθέντος ὀνόματος εἰς λόγον ἕτερον τρόπον μείζον γένοιτο, ὡς σίτου πομπῆ ἀντι σιτοπομπίας» καὶ παρὰ τῷ Ἀριστείδῃ Τόμ. Β', σελ. 271 «τῆς δὲ σιτοπομπίας οὐ χρὴν προῖδειν ὅπως ἔσσονται κύριοι» (Πρβ. καὶ Τόμ. Α', σελ. 562).

Παρὰ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ ἔκειτο ἄλλοτε πλημμελῶς μὲν ἐν βιβλ. ΙΑ', 55 «ἄμα δὲ τῆς σιτοπομπείας ἐπιλιπούσης» καὶ Κ', 29 «τὴν μὲν οὖν σιτοπομπείαν διεκώλυε», ὀρθῶς δ' ἐν βιβλ. ΙΕ', 34 «παραφυλάξοντα τὴν σιτοπομπίαν». Ἀλλαχοῦ ἐφυλάχθη μὲν ἢ παραλήγουσα ἀδιάφορος, ἀλλ' ὁ τοῖς προηγήθη κακῶς, ὡς βιβλ. ΙΙ', 88 «καὶ τῶν σιτοπομπίων ἀποκλείοντες» καὶ ΚΑ', 12 «τῶν ἀπὸ τῶν Σαρδῶν καὶ Σικελῶν σιτοπομπίων». Ἐποιήσατο δ' ὁ Οὐεσσαλίγγιος εἰς τὸ χωρίον «καὶ τῶν σιτοπομπίων ἀπο-

κλείοντες» τὴν παρατήρησιν τήνδε: «In Eclog. 12 L. XXI, εἶργειν τῶν σιτοπομπίων. At τῆς σιτοπομπείας ἐπιλιπούσης Lib. XIV, 35. Ergone et hic τῶν σιτοπομπίων rectius erit? Equidem non reicerem, modo Codd. praerent». Ἡ ὀρθὴ γραφὴ ἀναντιλέκτως εἶνε σιτοπομπίων, τῶν δὲ κωδικῶν οὐδὲν φροντιστέον, ὅταν πρόκειται περὶ τονισμοῦ. Πολλὰ ἐν αὐτοῖς εὐρίσκονται ὅμοια τῷ σιτοπομπίων, ὡς κοχλίων, τροχίλων, ἀπαρκτίων, μηλίων, πυρφόρων, ἐσχάρων, κτλ. (Πρβ. καὶ Λόγ. Ἑρμ. Τόμ. Ε', σελ. 22) ἔτι δὲ ἐδάσων, κελύφων, κτλ.

Παρὰ Δίωιν τῷ Κασσίῳ ΔΘ', α', 4 φέρεται κατὰ ἀντίγραφον «ἐπεχείρησαν τὴν τε γέφυρον καταλαβεῖν καὶ τὴν σιτοπομπίαν — ἀφελέσθαι», περὶ οὗ γράφει ὁ Ρεϊμάκος σελ. 190 «paulo ante σιτοπομπείων forte scribendum velut usitatius Dionii». Πρβ. σελ. 39, 25 «καὶ ἡ σιτοπομπεία παντελῶς ἀπεκλείετο». σελ. 548, 15 «τῆς τε σιτοπομπείας ἐστέρηντο». σελ. 816, 62 «καὶ τὴν σιτοπομπίαν τῶν Ῥωμαίων ἐνεδρεύοντες ἐκώλουν». Τῷ Ρεϊμάκῳ ἠκολούθησε καὶ ὁ Στούρτζιος Τόμ. Α', σελ. 477 (Πρβ. καὶ σελ. 264). Ἄλλ' ὁ Α. Δινδόρφιος ἀποκατέστησε παντάχῳ παρὰ τῷ Κασσίῳ τὸν ὀρθῶς ἔχοντα τύπον ἤτοι τὸν διὰ τοῦ Ι προσηνεγμένον.

Νομίζομεν δ' ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Ψελλοῦ αὐτὸ μέχρι δὲ τούτου κατεστράτηγει τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ καὶ τὰς ναῦς ἀπέχων, ὅποσαι εἰς τὸ πομπεῖον ἐτύγγανον ἰκαναί, κτέ., περὶ οὗ ἐγένετο λόγος ἐν τῷ περιοδικῷ συγγράμματι Ἀθηναίῳ Τόμ. Γ', σελ. 680, ἐπανορθοῦται κάλλιστα, ἂν μεταγραφῆ ὁπόσαι εἰς σιτοπομπίαν ἐτύγγανον ἰκαναί».

Ὁμοίως τῷ σιτοπομπία εἶνε ἐσχηματισμένον τὸ κριθοπομπία. Ἡσυχ. α' Ρόικον κριθοπομπία: Ἑρατοσθένης ἐν τῷ ἐνάτῳ τῶν Ἀμαθουσιῶν βασιλέα τοῦτον αἰχμαλώτον γενόμενον, εἶτα ὑποστρέψαντα πρὸς ἑαυτὸν, τῇ πόλει Ἀθηναίων κριθὰς ἐκπέμψαι φησίν». Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουΐδα εἶνε γεγραμμένον Ρύκου κριθοπομπία ἀντὶ τοῦ Ρόικου. Καὶ τὸ Μοιρῶ δὲ μετεβλήθη ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων εἰς τὸ Μυρῶ (Ἴδε Κόβητον Collect. Crit. σελ. 493).

Θυμαστὸν ἡμῖν φαίνεται ὅτι ὁ Γ. Δινδόρφιος ἐξέδωκεν ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ Ἀποδείξει τοῦ Εὐσεβίου Ε', 5 (σελ. 284, 17) «ἢ διὰ θυτικῆς ἢ δι' ὄνειροπομπείας ἢ διὰ κληδόνων». Ὁ ἀνὴρ εἶνε ἐμπειρότατος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ εὐκόλως, νομίζομεν, πείθεται ὅτι δὲν δύναται νὰ λεχθῆ ἑλληνιστὶ ὄνειροπομπεία. Τὸ ἐπίθετον ὄνειροπομπός, ἐξ οὗ ἐσχηματίσθη τὸ ὄνειροπομπία, εὐρίσκεται καὶ παρ' ἄλλοις καὶ παρὰ τῷ Γαληνῷ λέγοντι Τόμ. ΙΒ', σελ. 251 «τῶν δὲ καλουμένων φίλτρων, ἀγωγίμων, ὄνειροπομπῶν τε καὶ μισήτρων» (Ἴδε Λοβέκκιον Ἀγλαοφ. σελ. 222). Πρβ. καὶ εὐθυπομπός, ἱεροπομπός, νεκροπομπός, ψυχοπομπός (εὐπομπος καὶ παθητ. θεόπομπος, ταχύπομπος, τηλέπομπος ἔτι δὲ ὠκυπομπός — ὠκύπομπος, περὶ οὗ ἄλλαχού). Ἐκ τοῦ ψυχοπομπός παρήχθη τὸ ψυχοπομπεῖον (Πλούτ.

Ἠθικ. σελ. 555, γ' καὶ σελ. 560, ε'), ᾧ ἐμπερὲς τὸ σιτοπομπεῖον (Στράβ. σελ. 311). Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Σουΐδα ἀναγινώσκειται «Ἀληθαίων: κατὰ Ῥωμαίους ἢ ἐκταγὴ τοῦ σιτοπομπείου καὶ ἡ ἀνονῶν μετακομιδὴ».

Οὐδένα λόγον ἐν τῷ παρόντι ποιούμεθα οὔτε περὶ τῆς γραφῆς τοῦ ὀνόματος προπομπία — προπομπεία οὔτε περὶ τῆς γνώμης, καθ' ἣν σιτοπομπία μὲν λέγεται ὅταν ὁ σίτος κομίζεται διὰ θαλάσσης, ἐπιωτισμός δ' ὅταν κατὰ γῆν.

ΑΛΗΘΕΙΑ ΕΝ ΓΕΝΕΙ

ΚΑΙ ΙΔΙΩΣ ΕΝ ΠΟΙΝΙΚΑΙΣ ΔΙΚΑΙΣ.

Ἀλήθειαν συνήθως καλοῦμεν πᾶν ὅ,τι ἡμεῖς ἢ οἱ περὶ ἡμᾶς ἢ ὁ αἰὼν καθ' ὃν ζῶμεν ἢ ἡ κοινωνία ἐν ἣ ζῶμεν πιστεύουσιν ὡς πραγματικόν. Οὐχὶ δὲ σπανίως καλοῦμεν ἀλήθειαν καὶ τὰς δόξας μερίδος τινος μόνον τῆς κοινωνίας ἢ τάξεως ἢ αἰρέσεως, ἧς τὰ δόγματα ἡμεῖς ἀσπαζόμεθα.

Ἄν ὅ,τι ὡς ἀληθὲς ἐπίστευσεν ὁ ἄνθρωπος ἦτο πάντοτε ἀληθὲς, δὲν ἤθελε τοῦτο ὡς πλάνη οἰκτρά ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων πολλάκις μετὰ χλεύης ἀπορριφθῆ, οὔτε ὡς εἰδῶλον ψευδές, προσκαίρως λαβὼν ἀληθείας μορφήν, ἀσπλάγχχνως κατόπιν συντριβῆ.

Ἄλλὰ, καίπερ ὑποκείμενος εἰς πλάνας ὁ ἄνθρωπος, πρέπει νὰ ἐκζητῆ καὶ ἀδιαλείπτως ἐκζητῆ τὴν ἀλήθειαν, ὑπὸ τῆς θείας αὐτοῦ ἐλαυνόμενος φύσεως. Αἱ πλάναι εἰς ἃς ὑποπίπτει δὲν ἀποθαρρύνουσιν, οὔτε πρέπει ν' ἀποθαρρύνωσιν αὐτόν. Ἡ ἐκ πεπλανημένης καὶ σφαλερῆς δοξασίας δυστυχία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι κατὰ πολὺ ἐλάσσων τῆς εὐτυχίας, ἣν ἀπολαμβάνει ἐκζητῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ τοῦ κέρδους τὸ ὅποσον καρποῦται ἐκ τῆς πίστεως αὐτοῦ ἐπὶ τὰς ἰδίας πεποιθήσεις καὶ δοξασίας, ἐκ τῆς ἱερᾶς πίστεως ἣτις ἐδραιοῦται ἐν αὐτῷ μετὰ εἰλικρινῆ πνευματικῆν ἔρευναν. Δὲν πρέπει ὁ ἄνθρωπος ἐκ φόβου μὴ πλανηθῆ νὰ αἰωρῆται καθ' ἅπαντα αὐτοῦ τὸν βίον ἐν ἀμφιβολίαις καὶ δισταγμοῖς ἐπέχων νὰ μορφώσῃ πεποιθήσιν, ἀλλ' ὀφείλει ὡς ὃν λογικὸν νὰ συλλέξῃ περὶ ἑαυτὸν πάντα τὰ στοιχεῖα τὰ συντελοῦντα πρὸς φωτισμὸν τῆς διανοίας αὐτοῦ καὶ μετὰ εἰλικρινῆ καὶ ἐπιμελῆ ἔρευναν ν' ἀποδεχθῆ τι ὡς ἀληθὲς ἢ ἀπορρίψῃ ὡς ψευδές.

Ὁ δικαστῆς, μεθ' ὅλην τὴν εἰλικρινῆ ἔρευναν πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας, δὲν δύναται νὰ εἴπῃ πάντοτε ὅτι ἀνεκάλυψεν αὐτὴν, δύναται ὅμως νὰ εἴπῃ ὅτι ἀπέκτησεν ἠθικὴν βεβαιότητα περὶ τοῦ ὅτι ἔχει τι οὕτως ἢ ἄλλως. Ἐὰν, φερ' εἰπεῖν, ἑκατὸν μάρτυρες βεβαιώσωσιν ὅτι ὁ Α εἶναι ἐνοχὸς φόνου ἢ κλοπῆς καὶ ἐὰν πάντα τὰ τεκμήρια ἦναι κατ' αὐτοῦ, ὁ δικαστῆς δὲν δύ-

ναται μὲν νὰ ἦναι ἀπολύτως βέβαιος περὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ κατηγορουμένου, ἀλλ' ἀπέκτησε τὴν ἠθικὴν ἐκείνην βεβαιότητα, ἣτις ἀρκεῖ δι' αὐτὸν καὶ τὴν δικαιοσύνην. Ὁφείλει νὰ ρίψῃ μέλαιναν ψῆφον. Δὲν πρέπει δὲ νὰ εἴπῃ, ὅτι ἐπειδὴ πολλὰ ὑπάρχουσι παραδείγματα πεπλανημένων καὶ ἀδίκων ἀποφάσεων δὲν δύναται νὰ ρίψῃ καταδικαστικὴν ψῆφον, διότι τότε ἡ δικαιοσύνη ἤθελεν ἀπολέσει περισσότερον ἢ ὅσον ἤθελε κερδίσει.

Ἄλλ' ἤθελεν εἶσθαι μωρὸς καὶ διεστραμμένος τὰς φρένας ὁ δικαστὴς ἐκεῖνος, ὅστις ἤθελε βεβαιῶ τὸν κόσμον ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπλανήθῃ, ὅτι ἡ ἀπόφασίς του εἶναι ἡ αὐτοαλήθεια. Τὸ ἀλάθητον εἰς μόνον ἐπὶ τῆς γῆς ἐτόλμησε νὰ κηρύξῃ ὡς δόγμα, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασαν τὰ χεῖλη του νὰ κλείσωσι καὶ εἶδεν ὡς νεκροῦ σποδὸν πᾶσαν τὴν φοβερὰν αὐτοῦ ἰσχὺν καταρέουσιν. Κακὸς δ' ἤθελεν εἶσθαι ὁ δικαστὴς ἐκεῖνος, ὅστις ἀπαξ ἀποφασίσας τι ἤθελε κλείσει μετ' ἐπιμονῆς τὰ ὄμματα καὶ φορᾷ τὰ ὄψα πρὸς πᾶσαν πληροφορίαν, ἣτις ἤθελε παρουσιασθῆ μετὰ τὴν ἀπόφασίν του ἵνα διασκεδάσῃ τὴν πλάνην, εἰς ἣν τυχὸν ὑπέπεσε αὐτὸς καὶ οἱ εἰς τὴν πλάνην παρασύραντες καὶ ἐξ ἧς ἐγένετο θῦμα πολίτης ἀθῶος, ἀτυχῆς ἀδελφός. «Ἡμεῖς τὸν δικαστὴν τοῦτον οὐ μόνον δικαστὴν δὲν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν, ἀλλ οὐδὲ ὄν λογικόν. Ἡ φιλαυτία ἡ πληροῦσα τὰ στέρνα του ἐξήρκανε καὶ εἰς ζήρὸν μετέβαλεν ἀσκὸν καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὰς φρένας του.

Ὅτι ὁ δικαστὴς ὑποπίπτει εἰς πλάνην καὶ καταδικάζει ἐνίοτε τὸν ἀθῶον ἀντὶ τοῦ ἐνόχου γινώσκωμεν ἐκ πολλῶν παραδειγμάτων. Ὁ κόσμος ὅλος γινώσκει τὴν καταδικὴν καὶ τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ ἀθῶου ἀρτοποιοῦ τῆς Βενετίας, τοῦ Calas, τοῦ Lesurques καὶ ἄλλων, ἀλλ' ἀγνοεῖ πόσοι ἐπίσης ὡς ἐκεῖνοι ἀθῶοι κατεδικάσθησαν, διότι τὰ μυστήρια ἀδίκων καταδικαστικῶν ἀποφάσεων δὲν ἀποκαλύπτονται πάντοτε ἐν τῷ πενιχρῷ τούτῳ κόσμῳ τῷ μὴ πύχοντι πολὺ ἐπὶ τῇ συμφορᾷ τοῦ πτωχοῦ καὶ ἐρήμου γείτονος.

Ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ δικαστικῆς πλάνης δι' ἧς πλήσσει ὁ ἀθῶος τὸ πνεῦμα ἡμῶν, λέγει ὁ Ὁρτολάν, καταπαεῖται. Ἡ δὲ κοινωνία θέλει ἑσσεῖ θεωρεῖ τὴν δικαστικὴν πλάνην ὡς μεγίστην συμφορὰν. Καὶ ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, καίπερ ἔχοντες ἐν χρήσει τὸ ὀρκωτὸν σύστημα καὶ ἐλευθέριον διαδικασίαν, εἶδομεν ὁμοίαν πλάναν. Πρέπει λοιπὸν μόλις ἡ δικαστικὴ πλάνη ἀποκαλυφθῆ καὶ νὰ παύσῃ παραχερῆμα τῆς ποινῆς τὰ ἀπατελέσματα.

Κατὰ τὸν Μαλεβράγγειον ὀρισμὸν πλάνη εἶναι ἡ ἐσπευσμένη συναίνεσις τῆς θελήσεως, ἣτις θαμβοῦται ὑπὸ ψευδοῦς τινος φωτός, ἀντὶ δὲ νὰ τηρήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν, ἐπαναπαύεται ἀτημελῶς ἐπὶ τῆς ἐπιφάσεως τῆς ἀληθείας.

Ἄ! ὀπόσης πικρίας παραίτιος ἐγένετο ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἡ ἐσπευσμένη τῆς θελήσεως συναίνεσις, ὁ κοῦφος δικαστὴς ὀλίγον ἐννοεῖ, ὀλίγον αἰσθάνεται.

Διὰ τὸν ἀλήθη δικαστὴν δὲν δύναται, κατὰ τὸν Μιττερμάιερ, νὰ ὑπάρξῃ

βεβαιότης ἐὰν μὲν ἀμφιβολία τις. Ἄλλὰ τί ἄλλο λέγει ἡμῖν ὁ λόγος ὁ ὀρθός καὶ ὁ νοῦς ὁ ἐπὶ τῶν;

Ἐξακολουθῶν ὁ σοφὸς ἀνὴρ λέγει, ὅτι «τῆς βεβαιότητος πρέπει νὰ προηγηθῆ προσπάθειαι βαθεῖαι, ἐμβριθεῖς καὶ ἀπροσωπόληπτος ἀπελευθέρουσα πᾶν ὅ,τι ἤθελε τείνει ἵνα καταστήσῃ ἀποδεκτὴν τὴν ἐναντίαν λύσιν. Ὁ ἐπιθυμῶν ν' ἀποκτήσῃ ταύτην δὲν κλείει τὴν θύραν εἰς τὴν ἀμφιβολίαν» σταματᾷ ἐνώπιον πάντων τῶν τεκμηρίων, τὰ ὅποια θὰ ὠδήγουν αὐτὸν εἰς ταύτην, ὅταν δ' ἐντελῶς ἀπεμάκρυνε τὴν ἀμφιβολίαν, ἡ ἀπόφασίς του καθίσταται ἀνεκκλήτος».

Ἄλλ' ὁ δικαστὴς ὁ δικάζων τὸ πρὸ αὐτοῦ ἀνθρώπινον πλάσμα δὲν διαπράττει ἀμάχητον μέγιστον κατὰ τῆς Ὑψίστης Σοφίας, τοῦ θείου λόγου, κατὰ τῆς κοινωνίας ἐν ἣ ζῆ, καθ' ἑαυτοῦ καὶ κατὰ τοῦ ἰδίου σπέρματος, ἐὰν, σπεύδων πρὸς τὴν ἀπόφασιν, πᾶσαν μὲν πληροφορίαν ἐναντίον τοῦ ἐνώπιον του ἱσταμένου ἀτυχοῦς πλάσματος μετ' ἐπιμελείας συλλέγῃ, πᾶσαν δ' ἄλλην ἐπιπολιῶς καὶ ἀνεξετάστως ὡς κίβδηλον καὶ ψευδῆ ἀπορρίπτῃ;

Μεταξὺ τῶν ἀποδεικτικῶν μέσων περὶ τῆς ἐνοχῆς ἡ ἀθώότητος τοῦ κατηγορουμένου τὸ κυριώτατον εἶναι ἡ φωνὴ τοῦ μάρτυρος. Ἄλλὰ τίς δύναται νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ὁ μάρτυς δὲν ὑπόκειται εἰς πλάνην καὶ ὅτι τὸ χεῖλος αὐτοῦ οὐδέποτε ἐψεύσθη;

Ἐξοχος φιλόσοφος καὶ ἐρμηνευτὴς τοῦ ποινικοῦ νόμου, ὁ Faustin Hélie, λέγει περὶ τοῦ μάρτυρος τοὺς ἐξῆς ἀξιωμαθημονεύτους λόγους:

«Ὁ μάρτυς, τὸ θαυμάσιον τοῦτο τῆς ἀληθείας ὄργανον, ἔχει τὰς ἀτελείας καὶ ἀδυναμίας του. Ὁ ἀνθρώπος ὑπόκειται εἰς πλείστα πᾶθη, εἰς πλείστας προλήψεις, εἰς πλείστας ἀδυναμίας, αἱ δὲ πράξεις αὐτοῦ φέρουσιν ἔχνη αὐτῶν. Ὅ,τι βλέπει ἢ ὅ,τι νομίζει ὅτι βλέπει δὲν εἶναι πάντοτε τὸ ἀληθές. Εἶναι δ' εὐκόλον νὰ καταδείξῃ τις τὰς κυρίας αἰτίας τῆς πλάνης αὐτοῦ. Ἡ μάλιστα ἐπίρροος εἶναι τὸ προσωπικὸν αὐτοῦ συμφέρον. Ὑπὸ συμφέροντος ἐλκυσόμενος δὲν δύναται νὰ ἦναι ἀπροσωπόληπτος· ἡ συνειδήσις του ταράσσεται· δὲν θεωρεῖ τὰ πράγματα ἢ διὰ μέσου τῶν ζημιῶν ἢ ὑπέστη ἢ τῶν ὠφελημάτων τὰ ὅποια ἐπιθυμεῖ· ἀδυνατεῖ νὰ συλλάβῃ ἀκριβῆ καὶ πιστὴν αὐτῶν εἰκόνα. Τοῦτο δὲ συμβαίνει αὐτῷ πάντοτε ὁσάκις συνταράσσεται ἐκ συμπαθειῶν ἢ ἀντιπαθειῶν, ὑπὸ τοῦ φόβου ἢ τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐδικηκῆτος· τὰ γεγονότα μεταμορφοῦνται ἐνώπιον τῶν προκατειλημμένων αὐτοῦ ὁμμάτων καὶ λαμβάνουσι διαστάσεις ἀπατηλάς. Αὗται δὲ αἱ ἀποπλανήσεις τῷ συμβαίνουσιν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ καὶ ὅταν ἀκόμη οὗτος οὐδεμίαν ἔχη πρόθεσιν ν' ἀποκρύψῃ τὴν ἀλήθειαν. Τὸ συμφέρον ἢ ἡ πρόληψις προδίδεται ἐκ τῶν δηλώσεων αὐτοῦ, ἐκ τῶν λέξεων ὧν ποιεῖται χρῆσιν, ἐκ τῶν γεγονότων εἰς ἃ ἐπιμένει καὶ ἐξ ἐκείνων τὰ ὅποια παρέρχεται ἐν σιγῇ. Ἐκ τῆς παραχῆς μόνως τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τὰ μὲν λησμονεῖ, τὰ δὲ ἐπιδεικνύει, ἐγγαράττων εἰς τοὺς λόγους του ἐννοίαν ἄλλοιαν τῆς πραγματικῆς. Ὑφ' ἑκα-

στον τῶν βημάτων τοῦ μάρτυρος συμπυκνοῦνται ἕτεροι σκοπελοὶ. Ὅτε μὲν δύναται οὗτος ν' ἀπατηθῆ ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ αἰσθήσεων· ἀντελήφθη, φέρ' εἰπεῖν, μακρόθεν τῶν γεγονότων, τὰ ἑποῖα ἀναφέρει, ἢ κακῶς παρετήρησε ταῦτα. Ὅτε δὲ ὑπὸ τῆς ἀμαθείας του· ὅταν δὲ ἐνόησε τὰ γεγονότα ταῦτα καὶ τοῖς δίδει ἔνοιαν ἣν δὲν ἔχουσι. Ἄλλοτε ὑπ' αὐτῶν τῶν προλήψεων του· ὅταν, φέρ' εἰπεῖν, ἀπὸ ἀπόψεως στενῆς καὶ δικτελῶν ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἐξεῶς τινος αἰσθάνηται ἑαυτὸν διατεθειμένον νὰ βλέπῃ τὰ πράγματα ὑπὸ μίαν ἑποψίαν καὶ νὰ περιβάλλῃ ταῦτα διὰ τοῦ αὐτοῦ χρώματος. Ἡ φαντασία, τὸ δῶρον τοῦτο τὸ πολυτιμότεον τοῦ πνεύματος, εἶναι διὰ τὸν μάρτυρα πηγὴ κινδύνου ἔτι μείζων· δίδει εἰς τὰ πράγματα νέαν ὄψιν, τὰ μεγαλύνει καὶ εἴτα κατατάσσει κατ' ἀρέσκειαν. Ὁ Τάκτιος ἔλεγεν, ὅτι πλάττει τις διὰ τῆς φαντασίας καὶ συνάμα πιστεύει ὡς ἀληθὲς τῆς φαντασίας τὸ πλάσμα. Οὕτως ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τέλους πιστεύει τὸ χιμαιρικὸν ἔργον τῆς διαβολῆς αὐτοῦ καὶ δὲν δύναται νὰ διακρίνῃ τὸ ἀληθὲς ἐν τῷ ἀντικείμενῳ ὅπερ εἶδεν ἀπὸ τοῦ φαντασιώδους, τὸ πραγματικὸν ἀντικείμενον ἀπὸ τοῦ πλάσματος τῆς φαντασίας του· εἶναι δ' οὗτος εἰς τῶν μεγίστων κινδύνων τῆς μαρτυρίας αὐτοῦ. Ἀλλὰ πόσον μείζων εἶναι ὁ κίνδυνος ὅταν μακρὴν διάστημα χρόνου χωρίζῃ τὴν στιγμήν τῆς διαπράξεως τῶν γεγονότων ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς δηλώσεως τοῦ μάρτυρος, ὅταν αἱ πράξεις αἱ διαπιστευόμεναι εἰς τὴν μνήμην δὲν εἰμὴ ἀσφαεῖς καὶ συγκεχυμέναι, ὅταν ὁ μάρτυς ἀναμνησθῆ εἰς τὰς πρώτας αὐτοῦ ἐντυπώσεις ἐτέρας ἐντυπώσεις τὰς ὁποίας ἀντλεῖ ἐκ περιπτώσεων ἃς ἔμαθε κατόπιν. Τότε ἡ ἀπιστος μνήμη ἀσπάζεται μετὰ προθυμίας τὰ ὄνειρα τοῦ πνεύματος καὶ ἀπὸ χρηστοῦ τοῦ συνειδότος καὶ ἀκουσίως ὁ μάρτυς ἀποδέχεται ὡς πραγματικὸν τὸ ἀνακρίβες.»

Ὡς πάντες γινώσκουσι, τὸ ἰσχυρότατον τῶν ἐπιχειρημάτων τῶν ζητούντων τὴν κατάρτησιν τῆς θανατικῆς ποινῆς εἶναι ἡ πλάνη τοῦ δικαστοῦ καὶ ἡ καταδικη πολλῶν ἀθώων ἀντὶ ἐνόχου. «Εἶναι ἀνάγκη, λέγει ὁ De Pastoret ἐν τοῖς Ποινικαῖς Νόμοις, νὰ ὑπομνήσω τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἀβεβαιότητα τῶν ἀποδείξεων, τὰς δικαστικὰς πλάνας! Ἡ δικαιοσύνη δύναται ν' ἀνεύρῃ τὸν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῆς φυγόντα ἔνοχον, ἀλλὰ δὲν ἀνευρίσκει τὸν σφαγέντα ἀθῶον!»

Ὅσα τὸ διαπραττόμενον ἔγκλημα εἶναι φοβερώτερον τοσοῦτον εἶναι εὐκολώτερον ν' ἀποτυφλωθῆ ἡ κοινωνία καὶ ὁ δικαστής. Τὸν ὡς ἔνοχον συλλαμβανόμενον ἀμέσως αἱ ἐφημερίδες οὐ μόνον πρὸ τῆς δίκης, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἀνακρίσεως καὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ παρπεμπόντος αὐτὸν εἰς τὸ κακουργιοδικεῖον βουλευμάτος κηρύττουσιν ἔνοχον. Κλητῆρες δὲ καὶ χωροφύλακες, μίραρχοι καὶ ἀστυνόμοι διεκδικοῦσι μετὰ πείσματος τὴν τιμὴν τῆς ἀνευρέσεως καὶ συλλήψεως τοῦ δυστυχοῦς ἀδελφοῦ τῶν, ζητούντες οἱ μὲν σταυροῦς, οἱ δὲ χρήματα καὶ προκωγλήν. Ἡ ἀστυνομικὴ ἐξουσία παραδίδει εἰς χεῖρας τοῦ ἀνακριτοῦ τὸν ὑποτιθέμενον ἔνοχον. Ὁ ἀνακριτὴς ὡς ἐπὶ τὸ πολλὸ πιστεύει,

ὅτι ὁ εἰς χεῖρας του ῥιφθὲς εἶναι ἔνοχος καὶ πᾶσαι αἱ ἐρωτήσεις του, ὅτε μὲν ἐπιτόλαιοι, ὅτε δὲ ἀκκτάληπτοι καὶ μυστηριώδεις, τείνουσι κυρίως οὐχὶ ὅπως ἀπαλλάξωσιν αὐτὸν τῆς κατηγορίας, ἀλλ' ὅπως τὸν ἀποστείλωσιν εἰς τὸν κύριον δικαστήν. Ἄμα ἀπαξ παραπεμφθῆ, ὁ δικάτων δικαστῆς ἀποκτᾷ πλείονα βεβαιότητα περὶ τῆς ἐνοχῆς τοῦ κατηγορουμένου, ὁ δὲ δημόσιος κατηγορὸς δεικνύει διπλὴν σειρὰν ἀγρίων χαυλιοδόντων εἰς τὸν δυστυχῆ κατηγορούμενον καὶ τὸν μάρτυρα τῆς ὑπερασπίσεως, ὅστις οὐχὶ σπανίως μεταβάλλεται εἰς ἀληθὴ μάρτυρα, φοβερὸν ὑφιστάμενον μαρτύριον. Θέλει νὰ εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀκούει ἀπειλᾶς. Ἡ χεὶρ τοῦ εἰσαγγελέως δεικνύει αὐτῷ τὴν πύλιν τοῦ δεσμοτηρίου καὶ ὁ μάρτυς ἀγνοεῖ τί νὰ εἴπῃ ἵνα προφυλαχθῆ ἀπὸ τῶν ὀνύχων ἀκατονομάστου δικαιοσύνης, ἧς δὲν ἐνοεῖ τὴν γλῶσσαν, τὸ σκῶμμα, τὴν εἰρωνείαν καὶ τοὺς μυστηριώδεις ὑπαινιγμούς. Τρέμει ἢ φωνῆ καὶ ἡ ψυχὴ του ὡς τὸ ἔρημον ξηρὸν φύλλον. Οὕτως ἀνακρίθηται ἀδικοὶ καταδικαστικαὶ ἀποφάσεις ἔχουσι ἐνδοθῆ. Τὰ ὀνόματα μόνον τῶν ἀδίκως καταδικασθέντων συλλεγόμενα δύνανται νὰ πληρῶσσι τόμους βιβλιοθήκης πλουσιωτάτης.

Παρὰ λαοὺς εὐφραντάστους καὶ ἐστερημένους κρίσεως συχνότερα εἶναι αἱ ἀδικοὶ καταδικαστικαὶ ἀποφάσεις. Ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς μᾶλλον σώφροσι λαοῖς δικασταὶ σοφοὶ, ἐμβριθέστατοι καὶ πεπειραμένοι ὑπόκεινται εἰς πλάνους. Δὲν ἀνατρέχουσι εἰς ἐποχὴν πολὺ μεμακρυσμένην πρὸς κύρωσιν τῶν ἡμετέρων λόγων. Πέρυσιν ἐν Ἀγγλίᾳ κατηγοροῦντο ἐπὶ βιασμῷ οἱ Jutcliffe, Crossley καὶ Mallinson. Καὶ οἱ τρεῖς ἐκηρύχθησαν ἔνοχοι ὑπὸ τῶν δώδεκα ὀρκωτῶν πολιτῶν καὶ καταδικάσθησαν ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς δικαστοῦ Hawkins εἰς δέκα ἐτῶν εἰρκτήν. Ἀπαγγέλων τὴν ἀπόφασιν ὁ Ἀγγλὸς δικαστῆς εἶπεν ὅτι δικαιοτέρα θὰ ἦτον ἡ ἀπόφασις ἂν κατεδικάζοντο εἰς εἴκοσι ἐτῶν εἰρκτήν. Καὶ ὅμως οἱ καταδικασθέντες ἦσαν ἐντελῶς ἀθῶοι, ἀφοῦ δὲ μετὰ τινος χρόνου ἀπὸ τῆς καταδικῆς των οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἀμφισβόλια ὑπελείφθη περὶ τῆς ἀθωότητός των ἀπηλλάγησαν τῆς ποινῆς.

Ὁ Benjamin Constant μετὰ τὴν καταδικῆν τοῦ ἀτυχοῦς Wilfrid Regnault τοῦ εἰς θάνατον καταδικασθέντος, ἀναλαβὼν τὴν ὑπεράσπισίν του, δημοσιεύει δύο ἀξιοσημειώτους ἐπιστολάς, δι' ὧν ἀποδεικνύει ὅτι ἡ κατηγορία ἐστηρίχθη ἐπὶ πλαστῶν ὑποθέσεων, ἃς δὲν ἐπετράπη εἰς τὸν κατηγορούμενον κατὰ τὴν δίκην ν' ἀναιρέσῃ. Ὁ δυστυχῆς, τυχὼν τοσοῦτον εὐγλώττου συνηγόρου, κατάρθωτε ν' ἀπαλλαγῆ τοῦ μαρτυρίου ἀδίκου ποινῆς.

Πολλῶν καταδικαστικῶν ἀποφάσεις ἐκδίδονται ἐκ πλάνης περὶ τὴν αὐτότητα τοῦ κατηγορουμένου. Οὕτω κατεδικάσθη ἐν Γαλλίᾳ εἰς θάνατον καὶ ἐθανατώθη ὁ ἀθῶος Lesurques, ἔχων μεγίστην ὁμοιότητα πρὸς διάσημον κακοῦργον, ὅταν αὗτος μεταμφιεζόμενος ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ξανθὴν φανέλλην. Καὶ ἐν Μεσολογγίῳ ἐκαρτομήθη πρὸ ἐτῶν ἀθῶος χωρικός ὡς ὧν δῆθεν ὁ ἀρχιληστὴς Λύκος. Ἀλλ' εἶχεν ἤδη μεταβῆ εἰς τὴν αἰωνιότητα ὁ ἀπλοῦς

χωρικός, ὅτε ἠκούσθη ὁ Λύκος θριαμβεύων περὶ τὴν μεθόριον γραμμὴν. Ὁμοίως κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ὁ Γεώργιος Σκακλῆς μεγίστην ὁμοιότητα ἔχων πρὸς ἕτερον δικαπρόξαντα ληστρικὰς πράξεις. Ἄλλ' εἰς τοῦτον ἀπενεμήθη χάρις ἐγκρίτως.

Δὲν ὑπάρχει ἴσως ἄνθρωπος, ὅστις ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ νὰ μὴ ἠπατήθη ἐκλαδῶν τὸν Ἰωάννην ἀντὶ τοῦ Πέτρου, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ ἄνθρωπον ὅπως ξένον ἀντὶ γνωστοῦ καὶ οἰκείου. Φίλος τις Ἑλλήν σπουδάζων τὴν ἱατρικὴν ἐν Παρισίοις εἶδεν ἡμέραν τινὰ αἴφνης ἐν τινι τῶν αἰθουσῶν τοῦ Νοσοκομείου Hôtel Dieu ἄνθρωπον ξένον καταπληκτικὴν ἔχοντα ὁμοιότητα πρὸς τὸν ἴδιον ἐκυτοῦ πατέρα, ὃν δὲν ἀνέμενε εἰς Παρισίους. Ἀφοῦ τὸν παρετήρησεν ἐφ' ἱκανὴν ὥραν, τοσοῦτον ἐπέισθη ὅτι ὁ ξένος ἦτον ὁ πατὴρ του, ὥστε ἐρρίφθη ἐπὶ τοῦ τρυχῆλου του κατασπαζόμενος αὐτόν.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1871 ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1872 ἐδικάζετο τις ἐν Παρισίοις ὡς ὀπκὸς τῆς Commune. ΠΑΝΤΕΣ οἱ μάρτυρες ἐβεβαίουν ὅτι διέπραξε στυγερόν ἔγκλημα, τοῦ ὁποῦ ποινὴ ἦτον ὁ θάνατος. Ὁ δυστυχὴς ἐλαίει, διεμαρτύρετο περὶ τῆς ἀθωότητός του, ἀλλ' εἰς μάτην. Τὰ πρόσωπα τῶν δικαστῶν ἐδείκνυον ὅτι ἐπέιθοντο περὶ τῆς ἐνοχῆς του. Αἴφνης φέρεται ἐντὸς τοῦ δικαστηρίου ἄνθρωπος καταπληκτικὴν ἔχων ὁμοιότητα πρὸς τὸν κατηγορούμενον· πάντες δικασταὶ καὶ ἀκραταὶ ἔμειναν ἐμβρόντητοι· ὁ ἄνθρωπος οὗτος ἦτον ὁ ἀληθὴς ἐνοχός, ὁ δ' ἕτερος, κηρυχθεὶς ἀθῶος, ἐπήδησεν ἀπὸ τῆς ἑδρας τοῦ κατηγορουμένου καὶ ἐξῆλθε τοῦ δικαστηρίου χύνων ἄφθονα δάκρυα ἐκ συγκινήσεως ὡς μωρὸν παιδίον.

Ἄλλὰ περιφανὲς καὶ περιέργον παράδειγμα πλάνης περὶ τὴν ταυτότητα παρέσχεν ἡμῖν ἡ διασημοσύνη τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων, ἡ τοῦ ψευδο-Τίτζβορν. Κατὰ τὴν δίκην ταύτην, διακρίσασαν δέκα ὅλους μῆνας, πλείους τῶν τριακοσίων μαρτύρων ὠρίσθησαν, ὅτι ὁ κατηγορούμενος ἦτον ὁ ἀληθὴς Τίτζβορν. Μεταξὺ τούτων ἦσαν οἱ ὑπηρέται αὐτοῦ, τινὲς τῶν συναδέλφων του ἀξιωματικῶν, πάντες οἱ ὑπ' αὐτὸν στρατιῶται καὶ ἡ διδασκάλισσα τῆς ἐξαδέλφης του. Τὸν εἶχε δὲ ἀναγνωρίσει καὶ ἡ μήτηρ του ὡς υἱὸν τῆς, ἀλλὰ κατὰ τὴν δίκην του δὲν ἦτο πλέον ἐν τῇ ζωῇ. Ἄλλ' ὅμως τὸ δικαστήριον ἀπεφάνθη ὅτι πάντες οὗτοι ἐπλανήθησαν. Ἐπλανήθη ἡ μήτηρ, ἂν καὶ ὁ συνήγορος τοῦ κατηγορουμένου εἶπεν, ὅτι ἡ μήτηρ, καὶ τυρλὴ οὕσα, διὰ τῶν δακτύλων ψάφουσα τὸ ἴδιον τέκνον, θὰ τὸ ἀνεγνώριζεν. Ἄλλὰ καὶ ἡ μήτηρ ἐπλανήθη! Ὅ,τι δ' εἶναι ἀξιοσημείωτον ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ εἶναι ὅτι ἐνῶ τοσοῦτοι μάρτυρες ἀνεγνώρισαν αὐτόν, οἱ μὲν ἐκ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ὀμμάτων του, οἱ δὲ ἐκ τῶν τριχῶν τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν σημείων τοῦ προσώπου καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ, οἱ μὴ ἀναγνωρίζοντες αὐτόν ὡς Τίτζβορν, ἐπίσης πολυπληθεῖς ὡς οἱ πρῶτοι, ἐβεβαίουν καὶ αὐτοὶ μεθ' ὅρκου, ὅτι οὔτε αἱ χεῖρες του ἦσαν οἷαι αἱ τοῦ ἀληθοῦς Τίτζβορν, οὔτε τῆς κεφαλῆς του αἱ τρίχες, οὔτε οἱ χαρακτῆρες τοῦ προσώπου καὶ τὰ σημεῖα τοῦ σώματος αὐτοῦ. Ἄρα

εἶναι δυνατόν καὶ ἐκ δύο ἀνθρώπων ὁ εἰς μόνον ν' ἀπατηθῇ περὶ τὴν ταυτότητα τρίτου προσώπου, ὁ δ' ἕτερος ν' ἀπορῇ ἐπὶ τῇ πλάνῃ εἰς τὴν αὐτὸς ὑπέπεσε.

Ἄλλὰ πλὴν τῆς πλάνης περὶ τὴν ταυτότητα, αὐτὴ ἡ σφοδρὰ ἐπιθυμία πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ ἐνόχου δύναται νὰ ἐκθέσῃ εἰς κίνδυνον τὴν τιμὴν καὶ τὰς ἡμέρας καὶ τοῦ ἀθωοτάτου ἀνθρώπου. Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐν Ἀγγλίᾳ κούρεός τις ἀσεληγήσας ἐπὶ μικρᾷ κόρης ἐφόνευσεν αὐτήν, τυλίξας δὲ τὰ μέλη ἐντὸς ἐφημερίδος ἐσκόρπισεν εἰς τοὺς ἀγρούς, τεμάρχια δὲ τῆς κεφαλῆς ἔκρυψεν ἐντὸς καπνοδόχης. Ὡς ἐνοχός συνελήφθη ἄνθρωπος ἀνέστιος, καθ' οὗ ἀμέσως ἐξεφύτρωσαν ἀπειροὶ μαρτυρίαι. Ἡ ἀστυνομία συνέλαβεν αὐτόν. Τὰ κατ' αὐτοῦ τεμάρχια ἦσαν τοσοῦτον ἰσχυρὰ, ὥστε ἐλαμβάνοντο πάντα τὰ προφυλακτικὰ μέτρα ἵνα μὴ ὑποβληθῇ ὑπὸ τοῦ ἐξημμένου λαοῦ εἰς τὸ Lynch law, τὴν σύλλαμ τῶν ἀρχαίων, δηλαδὴ εἰς τὸν νόμον τῆς βιαιῶς ἐξεγειρομένης συνειδήσεως λαοῦ ὀλοκλήρου, ὅστις ζητεῖ οὐχὶ διὰ τῶν ἐντολοδόχων του δικαστῶν ἀλλὰ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χειρῶν νὰ τιμωρήσῃ σπαράσσων τὸν ἐνοχόν. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους εἰς θηρευτικὸς κύων ἀνεῦρε, πρὸς μεγίστην ἐκπληξιν τοῦ κοινοῦ, τὸν ἀληθῆ ἐνοχόν, τὸν κούρεα. Παράδοξον ὅτι καὶ οἱ κύνες αὐτοὶ εἶναι ἐνίοτε λογικώτεροι αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων.

Ὡς παράδειγμα τῆς ἀνεξηγήτου προθυμίας ὑφ' ἧς ἐνίοτε καταλαμβανόμεθα καὶ τῆς μυστηριώδους πνευματικῆς ἐνεργείας δι' ἧς προσπαθοῦμεν νὰ μετατρέψωμεν καὶ τὰς ἀμφιβολίας αὐτὰς εἰς βεβαιότητα ἵνα κηρύξωμεν ἄνθρωπον ἀθῶον ἐνοχόν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀνέφερον ἡμῖν πεπειραμένος δικαστικὸς λειτουργὸς τὸ ἐξῆς. Κατὰ τὸ 1874 ἐδόλορονήθη ἐν Πάτρικς ἄνθρωπός τις ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ διὰ πολλῶν πληγῶν. Πάντες οἱ γείτονες ἐβεβαίουν ὅτι κατὰ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην μόνος ὁ ὑπηρέτης τοῦ φονευθέντος εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν καὶ ὅτι αὐτὸς ἦτον ὁ φονεύς. Ἡ κοινὴ ὀλοκλήρος εἶχε πεισθῆ περὶ τούτου καὶ ἐζήτει τὴν εἰς δίκην ταχεῖαν παραπομπὴν τοῦ ὑποτιθεμένου κακούργου· ἀλλ' ὁ ἀνακρίνων δικαστικὸς λειτουργὸς εἶχεν ἐνδοιασμούς. Ὁ καθ' οὗ αἱ μαρτυρίαι οὐδεμίαν ἔφερον αὐτὸς πληγὴν· ἡ δὲ στάσις τοῦ φονευθέντος, αἱ πολλαὶ πληγαὶ του καὶ ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου ἐδείκνυον ὅτι ὁ θάνατος ἐπῆλθε μετὰ φοβεράν πλάνην. Ὁ δὲ κατηγορούμενος, καθ' οὗ αἱ πολυπληθεῖς τῶν γειτόνων μαρτυρίαι, εἶχε τοσαύτην βῶμην ὥστε διὰ μιᾶς μόνης πληγῆς ἠδύνατο νὰ φονεῦσῃ τὸ θῆμά του, δὲν ἦτο δ' ἀνάγκη νὰ παλαίσῃ πρὸς αὐτὸ καὶ νὰ τῷ καταφέρῃ τριάκοντα καὶ ἑπτὰ πληγὰς. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀνακρίνων δικαστικὸς λειτουργὸς δὲν εἶχε τι πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐνδοιασμῶν του ἠτοιμάζετο νὰ παραπέμψῃ τὸν κατηγορούμενον εἰς τὸ κακούργιοδικεῖον, ὅτε, θεῖξ τινὶ μοίρᾳ, προσάγεται ἐνώπιόν του ἄνθρωπος ἐπὶ κλοπῇ κατηγορούμενος. Τοῦτον ἐρωτᾷ ἂν γνωρίζῃ τίς εἶναι ὁ φονεύς. Ὁ δὲ κλέπτης τῷ ἀποκαλύπτει τὸν πραγματικὸν φονέα καὶ λέγει τίς δύναται νὰ δώσῃ πληροφορίαι περὶ αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ τόπου ἐν ᾧ ἐκρύβηται τὰ

αίμοσταγή πειστήρια. Μετὰ σύντομον ἐνέργειαν εὐρεθεὶς ὁ ἀληθὴς φονεὺς — ὅστις οὐδεμίαν εἶχεν ὁμοιότητα πρὸς τὸν ἀτυχή, καθ' οὗ αἱ πολυπληθεῖς μαρτυρίαι καὶ ὅστις ἔφερε καὶ διάφορον ἐνδυμασίαν — ἐπέδειξε τὰς πληγωμένους ἐκ τῆς πάλης χειρὸς του, ὡμολόγησε τὴν πράξιν του καὶ ἐξέθηκε τοὺς λόγους, οἵτινες ὤθησαν αὐτὸν εἰς τὸν φόνον.

Ἴσως ἐνθυμοῦνται οἱ ἀναγνώσται ἡμῶν ὅτι εἶχε ποτὲ κλαπῆ ἡ εἰκὼν τῆς Παναγίας τῆς Τήνου. Ὁ λαὸς, ὡς εἰκὸς, κατεθορυβήθη καὶ ἐζήτησε τὸν ἔνοχον. Πάντες τότε οἱ κάτοικοι μετεβλήθησαν εἰς ἀστυνομικὰ ὄργανα· πολλοὶ ὑποπτοὶ συνελήφθησαν· ἀλλ' ἐπὶ ἓνα ἔπεσαν ὁ κληρὸς τοῦ μαρτυρίου καὶ τῆς οἰκίας. Τὸν ἄνθρωπον τοῦτον, περὶ τοῦ ὁποῖου ἐσχηματίσθη πεποιθήσις ὅτι ἦτον ἔνοχος, ἔπεμψαν εἰς τινὰ ἀποσπασματάρχην. Εἰς μάτην ὁ δυστυχὴς ἀδυσρήμενος ἐφώνει, ὅτι εἶναι ἐντελῶς ἀθῶος. Τοσαύτας ὑπέστη βασάνους ὥστε μετὰ μίαν ἢ δύο ἡμέρας μετέβη εἰς τὴν αἰωνιότητα, ἐπειδὴ δὲν ἔστεργε νὰ φανερωθῆ ποῦ ἔχει κεκρυμμένην τὴν Παναγίαν. Μετὰ τινὰ χρόνον εὐρέθη καὶ ἡ Παναγία καὶ ὁ βεβηλὸς αὐτῆς κλέπτης. Δὲν γνωρίζομεν ἂν ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὑπῆρχεν ὁμοιότης τοῦ ἀθώου πρὸς τὸν ἔνοχον ἢ ἂν ἀπλῶς ἐκ συμπτώσεων ἄλλων ὁ ἀθῶος ἐξελήφθη ὡς ἔνοχος· ἀλλ' εἶναι βεβαίωτον, ὅτι ὁ ἀθῶος ἔσχε τὴν εὐτυχίαν νὰ ἴδῃ τὴν χλόην τοῦ τάφου πολὺ ἔνωρις φυτρώουσαν ἐπὶ τῶν ἐσβεσμένων ὀμμάτων του.

Ἐν τῶν θλιβερωτάτων παραδειγμάτων δικαστικῆς πλάνης ἐν Ἑλλάδι εἶναι καὶ ἡ καταδίκη εἰς θάνατον καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῆς ποινῆς ἐν Λαμίᾳ τοῦ Κουσταλεξιώτου καὶ τῶν υἱῶν του ἐπὶ τῷ φόνῳ τοῦ Κλάψα. Μετὰ τινὰ χρόνον ἐγνώσθη ὅτι ἄλλοι ἦσαν οἱ φονεῖς καὶ ὅτι οἱ σφαγέντες πατήρ καὶ τέκνα ἦσαν ἐντελῶς ἀθῶοι.

Λέγεται ὅτι οἱ Κινέζοι θέλοντες νὰ ἐκδικηθῶσιν ἐχθρούς των αὐτοκτονοῦσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῶν ἵνα θεωρηθῶσιν ὡς ἔνοχοι δολοφονίας οἱ ἐχθροὶ των. Δὲν πιστεύομεν νὰ ἐζήτησέ ποτε Ἑλλήν τοιαύτην κινεζικὴν κατ' ἐχθροῦ του ἐκδίκησιν, ἀπορραϊζῶν νὰ κλείσῃ αὐτὸς πρῶτος τὰ ὄμματα πρὶν ἰδεῖ τὸν ἐχθρὸν του νεκρόν. Ἄλλ' ὑπάρχουσι παραδείγματα καταθέσεων μαρτύρων, οἵτινες ὑπὸ πάθους τυφλοῦμενοι ἐθυσίασαν ἀθῶους. Ἀναφέρομεν ἐν μόνον παράδειγμα.

Κατὰ τὸ 1854 ἔζη ἐν Δομβραίνῃ τῶν Θεβῶν γρατὰ τις λυσσῶδῶς μισοῦσα τοὺς δύο καὶ μόνους ἀδελφοὺς τῆς νύμφης της. Ἡ γρατὰ ἐφημιζέτο μὲν ὡς ἰδιότροπος, ἀλλὰ καὶ ὡς θησαυρίσασα διὰ τῆς φυλαργυρίας της κεφάλαιον χρηματικὸν οὐκ ἀνάξιον λόγου. Ἡμέραν τινὰ ἡ γρατὰ εὐρίσκειται ἡμιθανὴς ἐκ πληγῶν καὶ βασάνων· σπεύσασα δὲ ἡ ἀνακριτικὴ ἀρχὴ ἔμαθε παρ' αὐτῆς πνεύσεως τὰ λοιπὰ ὅτι φονεῖς της ἐγένοντο οἱ ἀδελφοὶ τῆς νύμφης της. Οὗτοι κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἐκαλλιέργουν ἡσύχως τοὺς ἀγρούς των οὐδὲν ὑποπεύοντες. Κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν εἰς τούτων εἶχε σφάζει αἶγα, σταγόνες δ' αἵματος εἶχον βράψαι τὴν φουστανέλλαν του. Ἡ κατάθεσις τῆς γρατῆς καὶ αἱ

κηλίδες τοῦ αἵματος τῆς αἰγὸς ἤρκεσαν ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς ἀπόδειξις τῆς ἔνοχης τῶν κατηγορουμένων, οἵτινες καὶ καταδικάσθησαν εἰς θάνατον. Εἶχεν ἤδη ἐκτελεσθῆ ἡ θανατικὴ ποινὴ καθ' ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, ὅτε συλληφθέντες λησταὶ ἐκ τῆς συμμορίας τοῦ Νταβέλλη ὡμολόγησαν ὅτι οὐχὶ οἱ καταδικασθέντες ἀλλ' αὐτοὶ εἶχον ληστεύσει καὶ φονεύσει τὴν κακὴν γρατὰν τῆς Δομβραίνης.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ὀλίγα ἱκανὰ νομίζομεν ὅπως πείσωσι πάντας, ὅτι ὁ δικαστὴς, καὶ μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας αὐτοῦ πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας, ὑπόκειται εἰς πλάνης καὶ ἐκλαμβάνει ἐνίοτε τὸ ψευδὲς ὡς ἀλήθειαν. Ἀλλὰ πιστεύομεν ὅτι ἐν Ἑλλάδι σήμερον αἱ καθαρῶς ἐκ πλάνης προερχόμεναι καταδικαστικαὶ ἀποφάσεις δὲν εἶναι τοσοῦτον συχναὶ ὡς ἄλλοτε· οὐδεὶς ὅμως θέλει ἀρνηθῆ, ὅτι καὶ σήμερον πολλὰ ποινὰ εἶναι ἢ παραλόγως ἐλαφρὰ ἢ ἀδυσωπήτως σκληρὰ. Περὶ τῶν πρώτων καὶ περὶ τῶν λόγων τῆς ἐλαφρότητος οὐδὲν λέγομεν. Ἐχουσι μεγάλην σχέσιν πρὸς τοὺς λόγους, οἵτινες ἐσχαμῶσκον τὴν Ἑλλάδα μὲ σάγμα βαρὺ χρεῶν καὶ φόρων, δι' ὧν ἠδύνατο, χωρὶς νὰ τείνῃ ἐπαίτιδος χεῖρα, νὰ θάλπη ὑπὸ τὰς μητρικὰς αὐτῆς πτέρυγας τὰ ἐν τῷ χειμῶνι τῆς δουλείας χειμαζόμενα τέκνα της. Ἀλλὰ καὶ αἱ δευτέραι ποινὰ, αἱ ἀδυσωπήτως σκληραὶ, ἔχουσι λόγον τινὰ πρὸς τὴν προῦσαν ἡμῶν πολιτικὴν ἔκλυσιν. Νέος τις δεκαεξαετῆς ὑπηρετῆς καταδικάζεται ἐπὶ κλοπῇ εἰς δεκαετὴ εἰρκτὴν. Ἦτον ἡ πρώτη κλοπὴ ἦν ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ διέπραξεν· εἶχε τὴν ἀφέλειαν ν' ἀφήσῃ ἐν τῷ θυλακίῳ τοῦ ἐπενδύτου του τὰ κλαπέντα, ἄτινα εὐρεθέντα σῶα καὶ ἀνελλιπῆ παραδίδονται τὴν ἐπιούσαν τῷ κυρίῳ αὐτῶν. Ὁ ἀτυχὴς νέος κλείεται ἐντὸς τῶν ἀνηλιῶν ἐντετικῶν ὀπῶν καὶ ἐξέρχεται αὐτῶν μετὰ πέντε ὅλα ἔτη, διὰ τῆς παρακλήσεως τρίτων παρὰ τῆ ἑλληνικῆ δικαιοσύνης. Ἐτερος νέος, ἐστερημένος πάσης ἀγωγῆς καὶ ἀνατρεφείς τῇ ἐπιμελείᾳ τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας ἐν ταῖς ἀγυῖαις καὶ τῇ ἰλύϊ τῆς πρωτευούσης, δικάζεται ἐπὶ κλοπῇ καὶ καταδικάζεται εἰς πενταετὴ εἰρκτὴν. Ἐθαυμάζετο ἐπὶ τῇ ῥώμῃ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ὀμηλικῶν παιδῶν τῶν ἀγυῶν. Ἐρημος πάσης προστασίας ἐγκλείεται ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ Χαλκίδος καὶ διανύει ἐν αὐτῷ καὶ τὰ πέντε ἔτη τῆς ποινῆς ὑπὸ τὴν πυκνὴν σκιάν τῶν ὑγρῶν ἐκείνων καὶ ἀπαισίων θόλων. Ὅτε ἠνοίγησαν αὐτῷ αἱ πύλαι τοῦ ἐπιγείου Ἄδου ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς δικαιοσύνης, οἱ πόδες καὶ αἱ κνήμαί του παράλυτοι ἠρῶνουν αὐτῷ τὴν ἀρωγὴν των ἵνα δράμῃ ἐκτὸς τοῦ φοβεροῦ οὐδοῦ, ὁ δὲ σεσηπῶς πνεύμων του ἠρνεῖτο νὰ εἰσπνεύσῃ καθαροῦ ἀέρος νᾶμ. Τοιοῦτον ἐλεεινὸν φάσμα τὸν εἶδε κατὰ τύχην ὁ ἐν Χαλκίδι εὐγενὴς συντάκτης τῆς Εὐβοίας καὶ ἀπήγγειλεν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ζῶντος νεκροῦ ἐπικήδειον λαμπρὸν, φοβερὸν τοῖς ὄψα μὴ ἔχουσι συνταγματικοῖς πολίταις τῆς Ἑλλάδος!

Εἰς τοὺς πρώτον ὑποπίπτοντας εἰς ἐγκληματικὴν τινὰ πράξιν, μάλιστα εἰς τοὺς νέους τοὺς μὴ ὑπερβάντας τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας των, ὁ δικαστὴς ὀφείλει νὰ ἦναι ἐπιεικής· νὰ ἐπιείκῃ τὴν ποινὴν ἄνωθεν τῆς κεφα-

λης, ἀλλὰ νὰ μὴ ἐπιβῆλῃ κατὰ πρῶτον οὐδεμίαν, εἰ δυνατόν, ποινήν. Ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Περὶ ἀρχῶν τῆς ποινῆς» ὁ Ἄγγλος δικαστὴς Ἐδουάρδος Οὐ. Κὼξ λέγει, ὅτι ὡς δικαστὴς ἐπὶ πολλὰ ἔτη μέγαν ἀριθμὸν νέων ἐγκληματιῶν ἀπολύει ἐπὶ ἐγγυήσει δι' ἐγκλήματα κλοπῆς κτλ., τὰ ὁποῖα διέπραξαν κατὰ πρῶτην φοράν, χωρὶς νὰ ἐκδώσῃ καταδικαστικὴν τινα ἀπόφασιν. Εἰς δύο δὲ μόνον περιπτώσεις μετεμελήθη διὰ τὴν ἐπιείκειάν του. Ἡ ἐπιείκεια αὕτη, δι' ἧς ὁ νεαρὸς ἐγκληματίας στέλλεται εἰς τοὺς κόλπους τῆς κοινωνίας ὑπὸ μόνην τὴν ἀπειλὴν τοῦ νὰ δικασθῇ ἐν ὑποτροπῇ διὰ τὴν πράξιν ἧς ἐγένετο ἔνοχος, εἶναι ἀποτελεσματικωτέρα, κατὰ τὴν ἡμολογίαν τοῦ Ἄγγλου δικαστοῦ, πάσης ἄλλης ἐπαγορευτικῆς ποινῆς. Ὁ φόβος τῆς καταδικαστικῆς ἀποφάσεως εἶναι τόσον μέγας, ὥστε ἐν κατορθώσῃ τις, ἐν εὐνομούμενῃ πολιτείᾳ, ν' ἀπαλλαγῇ τῆς πρώτης ποινῆς, δύναται νὰ γίνῃ κατὰ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του πολίτης χρηστότατος. Τὴν πρῶτην παράβασιν τοῦ νόμου ὁ δικαστὴς ἐν πολλαῖς περιπτώσεσι δύναται νὰ θεωρήσῃ μᾶλλον ὡς ἀποτέλεσμα ἐπιπολαιότητος καὶ ἀσθενείας χαρακτῆρος ἢ διεφθαρμένης ψυχῆς, πρέπει δὲ νὰ παράσχῃ τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν ἐγκληματίαν ν' ἀποπλύνῃ οὐχὶ διὰ τῆς ποινῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς ἰδίᾳ ἀρετῆς τὸν βῆλον τοῦ ἀνομήματος. Μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν, λέγει ὁ Ἄγγλος δικαστὴς, ἐλάμβανεν ἐπιστολάς δι' ὧν οἱ παρανομήσαντες ἐξέφραζον τὴν εὐγνωμοσύνην των ὅτι τοὺς ἔσωσεν ἀπὸ τοῦ ὀλέθρου. Ἀλλὰ βεβαίως ἐν τῇ ἐλληνικῇ πολιτείᾳ τοιαύτην τύχην δὲν δύναται νὰ ἔχωσιν ἀτυχεῖς ἐρῆμοι νέοι ὡς ἐκεῖνος διὰ τὸν ὁποῖον ζῶντα ἔτι ἔγραψεν ἐπιεικῆδειον ὁ εὐγενὴς συντάκτης τῆς *Εὐβοίας*.

Πρὸ δεκαετίας περίπου ἐγνωρίσκαμεν νεώτατον ληστὴν καταδικασθέντα εἰς εἰκοσαετῆ εἰρκτὴν. Ἦτο τύπος καλλονῆς καὶ πλήρης ζωῆς. «Πῶς σὺ ἐγενεαις ληστής;» τὸν ἐρωτῶμεν — «Νὰ μοῦ φέρεσαν τῆς λινάτζες χωρὶς νὰ μοῦ πέσῃ ὁ κληρὸς διὰ νὰ μὴ πάῃ στρατιώτης ἄλλος, ποῦ εἶχε τὰ μέσα. Ἐπέταξα κ' ἐγὼ τῆς λινάτζες καὶ ἔτρεξα ἔς τὸ βουνό.» Μετὰ δέκα ἔτη τὸν εἶδομεν διὰ χάριτος (!) ἐξεληθόντα καὶ συρόμενον ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν Ἀθηνῶν. Τὰ ῥόδα τῶν παρεῖδων του εἶχον μακρῶν ὡς φύλλα ῥόδων ἐντὸς φαίλης ὄζους. Ἡ ζωὴ εἶχε σβῆσθαι ἀπὸ τῶν ὀμμάτων του καὶ τὸ μακρῶν ὀφθαλμῶν στήθός του ἐνέκλειε τὸν θάνατον. Τὰ θνήσκοντα μέλη του ἐκάλυπτον ῥάκη — ῥάκη ῥυπαρὰ, φθειρωτὰ. «Πῶς εἶσαι» τὸν ἐρωτῶμεν — «Ἐχω ῥίγος καὶ διαρκῆ πυρετὸν καὶ δὲν ἔχω τὰ μέσα νὰ ὑπάγω εἰς τὸν τόπον μου» ἀποκρίνεται. Ἄλλ' ἠγνόει τὸ ὄμμα τῆς ἐλληνικῆς διοικήσεως καὶ ἐλληνικῆς δικαιοσύνης ὅτι ὁ θάνατος εἶχε σκηνώσει ἐν αὐτῷ. ἠγνόει τὸ ἄφιλον τῆς Ἑλλάδος τέκνον ὅτι ἡ χάρις τῷ ἔλεγε ν' ἀποθάνῃ παρὰ τὴν ἀπαισίαν ὑλήν καὶ τὰ ἐνετικὰ τείχη, παρὰ τὸ κοιμητήριον τῶν ζώντων καὶ τὴν φωλεὰν τῆς ὀδύνης ὑπὸ τὴν παγερὰν χλεύην καὶ αὐτῶν τῶν ἀκτίνων τοῦ Φοίβου τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ ἀγνώστου πλέον μητρικῆς ἀγκάλης.

Οὕτω κατὰ τὴν ἐλληνικὴν δικαιοσύνην ὁ πέλεκυς αὐτῆς πρέπει νὰ ἦναι ἀμείλητος κατ' ἐκείνου τὸν ὁποῖον ἀκατονόμαστος διοικήσεις ὤθητεν εἰς τὸ ἐγκλημα καὶ κατ' ἐκείνου ὅστις μικρὸν διαπραξίας ἐγκλημα ἔτυχε νὰ ἦναι ἔρῆμος καὶ ἄφιλος ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἄλλ' ὅ,τι αὐξάνει τὴν δυστυχίαν τοῦ ἀφίλου καὶ ἐρήμου καταδίκου καὶ καθιστᾷ τὴν ποινήν του βαρυτάτην καὶ ἀφόρητον εἶναι ἡ προστασία ἧς τυγχάνει ὁ ἔχων χαμοθεοῦς ἔνοχος. Ἡ χάρις, ὁ ἀδάμας οὗτος τῆς δικαιοσύνης καὶ τὸ πολυτιμότερον κόσμημα τοῦ σκήπτρου τῶν λαῶν καὶ τοῦ στέμματος τῶν βασιλέων, ἐμπήγνυται πολλὰκις ὡς δίστομον φάτγανον εἰς τὰ στήθη τοῦ ἐρήμου καὶ ἀφίλου δεσμώτου. Ἐάν ἐκεῖνος ὅστις ἔπρεπε νὰ διέλθῃ ἐν τῇ φυλακῇ δέκα ἔτη ἐξέρχεται διὰ χάριτος ἐντὸς δύο ἐτῶν καὶ ἐκεῖνος ὅστις ἔπρεπε νὰ διέλθῃ δύο ἐξέρχεται μετὰ δέκα, δὲν μετατρέπεται ὁ ἀδάμας τοῦ σκήπτρου τῆς δικαιοσύνης εἰς σκληρὰ βασανιστήρια τοῦ ἐρήμου καὶ ἀφίλου;

Δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη ν' ἀποδείξωμεν ἡμεῖς διὰ πλειόνων ὅτι ἐν τῇ ἐλληνικῇ διοικήσει δὲν ὑπάρχει δικαιοσύνη καὶ ἐπομένως κατὰ φυσικὸν καὶ ἀναπόφευκτον λόγον οὔτε ἐν τῇ ἐλληνικῇ δικαιοσύνῃ ὑπάρχει διοίκησις. Πρὸ χρόνου οὐχὶ μακροῦ κατεδείχκαμεν τοῦτο καὶ τοῖς τυφλοῖς, συνηγοροῦντες ὑπὲρ ἀτυχοῦς καταδίκου, ὄλω; ἀθώου τῆς πράξεως δι' ἣν κατεδικάσθη καὶ ὑπὲρ οὗ ὑπῆρχε μεταγενεστέρᾳ ἀπόφασις, βούλευμα δικαστικόν, ἰσχυρὰ τῆ φωνῆ κηρύττον τὴν ἀθωότητα τοῦ ἀτυχοῦς ἐρήμου καταδίκου, ἀλλ' ἐπὶ δύο ὄλα ἔτη τετακμένον ἐντὸς κεκοινωνημένων εἰσαγγελικῶν ἀρχείων.

Καὶ τοιαύτην πολιτείαν, ἧς τὴν δικαιοσύνην καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς δεσποτηρίοις διέπουσι χαμοθεοὶ, ἐτόλμησέ ποτε ὑπουργὸς τῆς δικαιοσύνης ν' ἀποκαλέσῃ ἐπιεικῆ! Ἐπιεικῆ! Εἰς τὸν Γάρτακρον ἡ ἐπιείκειά τῆς ἢ ἀποστείλασα ἀτυχεῖς ληστὰς, τῶν ὀρέων ληστὰς, — γεννήματα τῶν σηπομένων σπλάγγων κκοδαμινοσύνης πατρίδος, — εἰς τὴν λαίμοστομον δεκάδα ἐτῶν ἀπὸ τῆς εἰς θάνατον καταδίκης των. Εἰς τὸ ἔρεβος ἡ ἐπιείκεια ὑπὲρ τῶν ἰσχυρῶν κκοούργων! Τοιαύτη ἐπιείκεια, ὑπουργοὶ τῆς ἐλληνικῆς δικαιοσύνης πρέπει νὰ κομῆσιν οὐχὶ πολιτεῖαν ἐλευθέρην, ἀλλὰ νὰ λάμπῃ μετὰ τῆς κολάσεως, τὸ πῦρ ἐπὶ τῆς φοβερᾶς ὄψεως καὶ τοῦ καταχθονίου στέμματος Μεγαίρας.

Ἐν τῷ περὶ Ἀρχῶν τῆς Ποινῆς συγγράμματι τοῦ ὁ ἀρχαῖος Ἄγγλος δικαστῆς Ἐδ. Κὼξ λέγει, ὅτι ἡ ἐλπίς τοῦ ν' ἀθωωθῇ ὁ κατηγορούμενος εἶναι ΠΕΝΤΑΚΙΣ μείζων ἐὰν ἡ δίκη ἦναι ἡ πρώτη καὶ ὄχι ἡ τελευταία τοῦ κκοουργιοδικείου.

Ὡστε ἀδικὸς ἀπόφασις δύναται νὰ ἐπιβληθῇ οὐ μόνον ἕνεκα πλάνης τοῦ δικαστοῦ, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῆς ἰδιοσυγκρασίας αὐτοῦ, ἕνεκα τῆς καταστάσεως τοῦ στομάχου του ἢ τῶν νεύρων του, ἕως καὶ ἕνεκα περιπετειῶν τοῦ οἴκου του καὶ λόγων ἄλλων ὄλω; ξένων τῆς ὑποθέσεως καὶ τῆς μοίρας τοῦ ἀτυχοῦς καταδίκου. Ἄλλ' ἐν πολιτείαις εὐνομούμεναις ἀδικήματα τοιαῦτα

κατὰ τῆς δικαιοσύνης θεραπεύονται, διότι οἱ ἀτυχεῖς δεσμῶται δὲν ἐγκλείον-
ται ἐντὸς εἰρκτῶν οἷαι αἱ ἡμέτεραι, οὔτε παραδίδονται τὰ ἀτυχή πλάσμα-
τα εἰς τοὺς ἀνοικτήμονας ὄνυχας φυλάκων οἷοι οἱ ἡμέτεροι, ὅργανα ἀληθῶς
ἄξια τῆς ἡμετέρας προτύπου πολιτείας, οἱ πλεῖστοι τῶν ὑποίων εἶναι διὰ τὰ
κάτεργα, πλουτοῦντες ἐκ τῆς δυστυχίας καὶ ποτίζοντες ἐκ τοῦ αἵματος τῶν
ἐν τοῖς δεσμοτηρίοις ἀτυχῶν ἀδελφῶν καὶ τοὺς ἐκτὸς αὐτῶν χαμοθεοῦς.

Ὡς ἐπιστάται τῶν εἰρκτῶν καὶ τῶν δεσμοτῶν φύλακες ἔπρεπε νὰ ἐκλέ-
γωνται οἱ ἀγιώτατοι, οἱ ὀσιώτατοι, οἱ χριστιανικώτατοι τῶν πολιτῶν. Ἡ
χριστιανικὴ ὄψις καὶ γλῶσσα τοῦ ἐπιστάτου δύναται νὰ ἐξημερώσῃ τὴν ψυ-
χὴν τοῦ θηρωδεστάτου τῶν καταδίκων καὶ πείσῃ αὐτὸν ὅτι δικαίαν ὑφί-
σταται ποινὴν, ἐνῶ ἡ ἀχρεία ὄψις καὶ ἡ δολερὰ χεὶρ ἀχρείου φύλακος δύνα-
ται νὰ συντρέψῃ πάντα δεσμὸν συνέχοντα τὴν καρδίαν τοῦ ἠπιωτάτου τῶν
δεσμοτῶν πρὸς τὴν γεννήσασαν αὐτὸν γῆν καὶ καταστήσῃ αὐτὸν τὸν θηρω-
δέστατον τῶν ἀνθρώπων. Ὁ δίκαιος δεσμοφύλαξ εἶναι ὁ κυρίως δικαστὴς
τοῦ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ καταδίκου· δύναται νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ ὑπὸ τοῦ
δικαστοῦ τελεσθὲν ἀδίκημα, συνιστῶν εἰς τοὺς λειτουργοὺς τῆς δικαιοσύνης ὡς
ἄξιον χάριτος τὸν ἀδίκως ἢ αὐστηρότερον τοῦ δέοντος τιμωρηθέντα καὶ ἐκεῖ-
νον ὅστις δι' ἀληθοῦς μετανοίας ἐξήγγισεν ἑαυτὸν καὶ ἀπέπλυσε τὸν βύβρον
τοῦ ἀνομήματος.

Δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν ὅτι ἡ διοίκησις ἐν τῇ ποινικῇ δικαιοσύνῃ
εἶναι ἄξια μείζονος λόγου καὶ προσοχῆς ἢ ὁ νόμος αὐτός, διότι οἱ κάλλιστοι
τῶν νόμων ἀνεπιεικῶς ἐφαρμοζόμενοι παράγουσι μείζον κακὸν ἢ ὁ χειρίστος
τῶν νόμων ἐπιεικῶς καὶ σωφρόνως ἐφαρμοζόμενος. Δὲν πρέπει νὰ λησμονή-
σωμεν καὶ τὸ τοῦ ποιητοῦ, ὅτι

None are all evil; lingering round the heart;
There are some virtues that will not depart.

Οὐδεὶς ἐστὶ καθ' ὅλοκληρίαν κακός· περὶ τὴν καρδίαν του σώζονται
ἀρεταὶ τινεσ, αἵτινες δὲν θέλουσι ν' ἀποχωρισθῶσιν ἀπ' αὐτῆς.

Δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ Mayhew περὶ τοῦ μι-
κροῦ κυανοῦ ἄνθους, τὸ ὅποιον, κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν ἐν τοῖς δεσμοτη-
ρίοις τῆς Ἀγγλίας, φέρεται ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ καταδίκου. Τὸ ὄραϊον κυανοῦ
ἄνθος, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἰδὸν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν τὴν ἀγωνίαν τοῦ ἀναμέ-
νοντος ἐπὶ τῆς ἔδρας τοῦ κατηγορουμένου τὴν ἀπόφασιν τοῦ ποινικοῦ δικα-
στηρίου, κατέπεσεν ἀπὸ τοῦ ἀπλήστου φωτός καὶ τοῦ δίου αἰθέρος ἐπὶ τῆς
σκοτεινοτάτης κηλίδος τῶν κόλπων τῆς γῆς — ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ καταδίκου.

Ἐπὶ τοῦ τάφου ἐκεῖνου κλίνωμεν καὶ ἡμεῖς ἀσκεπῆ τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ
γόναυ. Πολλοὶ λίθοι βαρεῖς κρέμανται περὶ τὸν τράχηλον τῆς μητρὸς Ἑλλάδος,
ἀλλὰ βαρύτερος πάντων εἶναι ὁ λίθος τοῦ τάφου τοῦ ἀφίλου καὶ ἐρήμου κα-
ταδίκου. Ἐκεῖνος μόνος, μόνος ἐκεῖνος ἤρκει νὰ τὴν καταποντίσῃ.

Φ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΙΔΗΣ.

ΠΕΡΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΧΗΜΕΙΑΣ *

Πρὸς τὸν Κύριον Πρύταιν τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Ἡ χημεία εἶναι ἐπιστήμη ἀπ' εὐθείας ἐπιδρῶσα ἐπὶ τὰς ἰατρικὰς καὶ
πάσας τὰς φυσικὰς μαθήσεις διὰ τε τῶν θεωριῶν αὐτῆς καὶ διὰ τῶν πρα-
κτικῶν ἐφαρμογῶν. Πρὸ πάντων δὲ εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς βιομηχα-
νίας ἐπιδρῶ εὐεργετικῶς καὶ δικαιοῦται τις εἰπεῖν ὅτι αἱ πλεῖστοι τοῦ αἰῶ-
νος ἡμῶν βιομηχανικαὶ ἰδρύθησαν, ἠρῦνθησαν καὶ ἐτελειοποιήθησαν διὰ τῆς
χημείας. Σὺν ταῖς βιομηχανικαῖς ταύταις καὶ δι' αὐτῶν ἐτροποποιήθησαν αἱ
ἀνάγκαι τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁ βίος αὐτῶν, νέοι πόροι ἐργασίας καὶ πλούτου ἐπε-
νοήθησαν καὶ αὐτὸς ὁ πολιτισμὸς εἰσῆλθεν εἰς νέον, τὴν τελειότεραν, φάσιν.
Αἱ νύξεις αὐταὶ δὲν χρῆζουσιν, ὡς πασιγνώστοι, ἐπεξηγήσεων δι' ἀπαριθ-
μήσεως γεγονότων. Μακρῦται δὲ τὴν σημασίαν τῆς χημείας ἢ ἐξαιρετικῆ
ὄλως προσοχῆ, ἣτις δίδεται σήμερον εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐπιστήμης
ταύτης.

Ὅτε περὶ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος κατὰ τὸν ἀποκλεισμόν
τῶν λιμένων τῆς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς ἀγωνιζομένης Γαλλίας δὲν
ἐξῆρκεν τὰ φυσικὰ καὶ ἐγχώρια προϊόντα εἰς τὰς ἀνάγκαις τοῦ τόπου καὶ
τὴν δικτήρησιν τοῦ πολέμου, τότε αἱ ἐν μικρῷ γενομένηαι θεωρητικαὶ ἐρευ-
ναὶ τῶν χημικῶν αὐτῆς, μεταφωτευθεῖσαι ἐκ τῶν σπουδαστηρίων αὐ-
τῶν εἰς τὸ εὐρὸν στάδιον τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς, ἐγένοντο αἱ πρῶται
ἀφορμαὶ τῶν σημερινῶν βιομηχανιῶν· τότε ἐδοκίμασε καὶ ἐπέτυχεν ὁ Le-
blanc τὴν κατὰ μέγαν ποσότητα παρασκευὴν τῆς σόδας ἐκ τοῦ θα-
λασίου ἄλατος κατὰ μέθοδον, ἣτις καὶ τὴν σήμερον ἔτι εἶναι ἡ πρωτεύου-
σα καὶ ἣτις ἐγένετο ἀκολούθως αἰτίαι ἰδρύσεως ἀπασῶν τῶν χημικῶν βιομη-
χανιῶν.

Ἡ πρώτη λοιπὸν ὄλησις πρὸς ἐπιπόνησιν τῆς μεταρρυθμιστικῆς τὸν βίον καὶ
τὰ ἔθνη τῆς ἀνθρωπότητος θεμελιώδους ταύτης βιομηχανίας, τῆς μητρὸς
ἀπασῶν, προέκυψεν ἐκ τῶν σπουδαστηρίων τοῦ χημικοῦ, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς
τῶν θεωριῶν. Δὲν ὑπάρχει δὲ ἕτερον παράδειγμα διδασκτικώτερον τῆς ἀμέ-
σου ἐπιδράσεως τῶν ἐπιστημῶν ἐπὶ τὴν ὕλικὴν εὐημερίαν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἄφ' ἑτέρου δὲ δὲν ὑπάρχει ἕτερον ἐπιστήμη, ἥς μίαν καὶ μόνην ἀνακάλυ-
ψις, οἷα ἡ τῆς ἀναλύσεως διὰ τοῦ φασματοσκοπίου, δι' ἧς μετὰ θετικότη-

* Τὸ παρὸν ὑπόμνημα τοῦ καθηγητοῦ τῆς χημείας κ. Ἄ. Χρηστομάνου ἀπευθύνεται πρὸς
τὴν ἀκαδημαϊκὴν Σύγκλητον, δὲν ἐδημοσιεύθη δὲ ἕνεκα τῆς ἐκτάσεως αὐτοῦ ἐν τῇ ἐφετεινῇ
λογοδοσίᾳ τοῦ Πρυτάνεως κ. Ἄ. Ἀναγνωστάκη. Σημ. Παρνασσός.

τος ορίζεται ἡ χημικὴ σύνθεσις τῶν ἀπωτέρων οὐράνιων σωμάτων, ἀνεστῆ-
τωσε τοσοῦτον τὰς ἀρχὰς τῶν φιλοσοφικῶν μαθήσεων καὶ αὐτῶν τῶν θεο-
λογικῶν δοξασιῶν, ὡσπερ ἡ χημεία.

Πολλῶ μᾶλλον οφείλομεν ἡμεῖς, οἱ ἐν Ἑλλάδι, νὰ μεριμνήσωμεν ὑπὲρ
ἀναπτύξεως τῆς χημείας, οἱ μῆτε κέντρα ἰδίως ἐρεύνης εἰσέτι ἐγκαταστή-
σαντες οἰκισθῆποτε μὲν ἄλλης ἐπιστήμης, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον τῶν ἐπὶ τὴν
χημείαν ὄλως ἐρειδομένων, μῆτε δὲ χημικὴν βιομηχανίαν ἀνεξάρτητον ἀπο-
κτήσαντες, μόνον καὶ μόνον διὰ τὴν παντελῆ ἀγνοίαν τῆς ἐπιστήμης ταύ-
της, καίτοι ἡ γεωγραφικὴ ἡμῶν θέσις καὶ τὰ ἐξόχως εὐνοϊκὰ προϊόντα τῆς
φύσεως πρὸ πολλοῦ ἔπρεπε νὰ ὀδηγήσωσιν ἡμᾶς εἰς τὴν ὁδόν, δι' ἧς ἤδη
διήλθον τὰ σήμερον ὡς ἐκ τῆς ἀνεπτυγμένης βιομηχανίας μεγάλα κατα-
στάνατα πλοῦσια καὶ πεπολιτισμένα ἔθνη.

Εἰς οἷον δὲ ὕψος σήμερον ἔφθασεν ἀλλαχοῦ ἡ ἱατρικὴ ἐπιστήμη δύναται
ποτε νὰ φθάσῃ καὶ παρ' ἡμῶν χωρὶς νὰ προσνοικειωθῶσιν ἐντελέστατα οἱ
μαθητευόμενοι αὐτῆς πρὸς τὰς διδασκαλίαις τῆς χημείας, θεωρητικῶς τε καὶ
ἐμπράκτως;

Δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν κἄν φαρμακοποιὸν ἐφ' ἑμῖλλον τῶν σημερινῶν
εὐρωπαϊκῶν καὶ ἀμερικανικῶν χωρὶς νὰ ἦναι καὶ τέλειος χημικός; Ἐὰν δὲ
διὰ τινος πρὸ τινος χρόνου κατὰ τοῦ ἡμετέρου Φαρμακευτικοῦ Σχολείου ἐκτο-
ξευθέντος ἐγγράφου, σωματεῖόν τι συμβουλευτικόν, σκοτεινῶς πως ὑποπτευό-
μενον τί ἐν αὐτῷ ἐσκόπει νὰ ἐκφράσῃ καὶ πρὸς πᾶν τὸ μὴ ἐξ αὐτοῦ ἀπορ-
ρέον μεμφίμοιρον τυγχάνον, δὲν ἐπεδίωξε πλαγίους καὶ προσωπικοὺς σκοποὺς,
δὲν πρέπει νὰ αἰσχνυώμεθα συναισθανόμενοι ὅτι ἡ μορφή αὐτῆ κατὰ τῆς
ἐκπαιδεύσεως τῶν φαρμακοποιῶν εἰς τὰ καθαρῶς φαρμακευτικὰ μαθήματα
ἔχει πᾶσαν τὴν ὑπόστασιν;

Τολμῶμεν προσέτι νὰ καυχήθωμεν ὅτι ἐκ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς ἡμῶν
ἐξέρχονται οὐχὶ τέλειοι φυσιοδίφαι, ἀλλ' ὅπως οὖν δυνάμενοι νὰ παραβληθῶ-
σι πρὸς τοὺς ἄλλων Πανεπιστημίων, ἢ κἄν σπουδασταὶ τῶν φυσικῶν ἐπι-
στημῶν, πολλοῦ γέ καὶ δεῖ διδάκτορες;

Ἐν τισὶν ἐπιστήμαις ἴσως ἐπιτρέπεται τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ κἄπως
νὰ χωλαίνῃ ἀνευ μεγάλης ζημίας· οὐδέποτε ὅμως ἐν τῇ χημείᾳ, τῇ δεσπο-
ζούσῃ τοσοῦτων ἐπιστημῶν.

Καὶ εἰλικρινῶς ὁμολογῶ ὑμῖν, ὅτι αὐστηρότατα εἰς ἑμαυτὸν ἐμβλέπων,
εὐρίσκω ὅτι δὲν πταίω τόσον ἐγὼ αὐτὸς, ἂν οἱ καρποὶ οὐς φέρει ἡ διδα-
σκαλίαι τῆς χημείας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἡμῶν δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς
τὰς θερμότητας μου προσδοκίας.

Διδάσκω ἀπὸ τῆς ἑδρας ἐπὶ δώδεκα ὥρας καθ' ἑβδομάδα, ἐν δὲ τῷ χη-
μείῳ εἰς τὰς ἀσκήσεις τοῦλάχιστον ἐπὶ τρίακοτα δι' ἰδίως μελέτης συνοι-
κειωθείς πρὸς τὰς νεωτάτας θεωρίας, μεταδίδω αὐτάς τοῖς ἀκροαταῖς μου
ἐκτενέστερον πολὺ τῶν τῆς Ἑσπερίας καθηγητῶν, τῶν πρὸς καλῶς προγεγυ-

μνασμένους καὶ ἀλλαχοῦ ἤδη διδασκθέντας ἢ διδασθησομένους φοιτητὰς πα-
ραδιδόντων· καθόλου δὲ φρονῶ ὅτι κατὰ τὴν διδασκαλίαν δὲν ὑστερῶ ἐκεί-
νων κατ' οὐδέν.

Πρέπει μᾶλλον νὰ αἰτιώμεθα τὴν πλημμελεῖα προπαιδεύσειν τῶν φοιτητῶν
καὶ τὸν ἀτελεῖ τῶν καθ' ἕνατα σπουδῶν διοργανισμῶν, πρὸς δὲ καὶ τὴν φυ-
σικὴν τῆς νεολαίας ἡμῶν κλίσιν πρὸς τὴν ἐπὶ τὸ ῥᾶδιον καὶ ἀμοχθότερον συμ-
πλήρωσιν οὐχὶ τῶν ἀνγκυαίων πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ διπλώματος γνώσεων,
ἀλλὰ τῶν πρὸς τοῦτο ἀνγκυαίων ἀποδείξεων ἀκροάσεως.

Οὐδεὶς ποτε ἐπειράθη νὰ βελτιώσῃ τὸ θεμελιῶδες τοῦτο κακόν, πολὺ δὲ
ὀλιγώτερον ἐσκέφη τις ποτέ, ὅτι τῆς χημείας ἡ διδασκαλίαι καὶ μεθόδου
δεῖται ἰδίως καὶ προπαρακτευῆς ἰδιαζούσης ἐκ μέρους τοῦ μαθητευομένου.

Προεξέρχει σήμερον τῶν λοιπῶν κρατῶν κατὰ τὴν μέσῃ ἐκπαιδεύσειν ἀνε-
τιρήτως ἡ Αὐστρία· ἀλλ' εἰ καὶ εἰσὶν ἀριστοὶ οἱ διοργανισμοὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἀ-
νωτέρως ἐκπαιδεύσεως, ὑπερέχει αὐτὴν ἡ Γερμανία καὶ μετ' αὐτὴν ἡ Ἀγ-
γλία ἐν τῷ κλάδῳ τούτῳ, ὡς συγκεντρωθέντων ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις αὐ-
τῶν τῶν ἐξοχωτέρων διδασκτικῶν δυνάμεων. Κατὰ τὸ παράδειγμα λοιπὸν
τῆς Αὐστρίας, ἧς τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα διὰ τῶν ὀργανικῶν νόμων τῆς 3
Μαΐου 1869 ἀνεδιεβίβη εἰς τὴν ὑψίστην περιωπὴν, πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐπιπρά-
τεισι εἰσήγαγον τὴν ὑποχρεωτικὴν σπουδὴν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ὡς κυ-
ρίων μαθημάτων εἰς τε τὰ σχολεῖα, τὰ γυμνάσια, τὰ βιοτεχνικὰ σχολεῖα
(Realschulen) καὶ τὰ βιοτεχνικὰ καλούμενα γυμνάσια (Realgymnasien), ἐγκυ-
τελείφη δὲ ἀπνταχοῦ τὸ σύστημα ἐκεῖνο τῆς ἐκπαιδεύσεως, καθ' ὃ καὶ ἐν
ταῖς γυμνασιακῆς σπουδαῖς διερχίετο ὁ πρωτεύων τῶν κλασικῶν σπουδῶν
χαρκτηρ, ὅπερ δυστυχῶς παρ' ἡμῶν φαίνεται ὄλως δυσκατάρθωτον, ἰδρυθέν-
τος ἐσχάτως μάλιστα καὶ τετάρτου γυμνασίου ἐν Ἀθήναις κατὰ τὸ ὑπόδειγμα
τῶν πρὸ τεσσαράκοντα πέντε ἐτῶν ὑπὸ τῆς βαυαρικῆς ἀντιβασιλείας ἰδρυ-
θέντων· τοῦτο δὲ, διότι ἀγνοεῖται παρ' ἡμῶν ὅτι ἡλλαξάν ἐν τῷ μεταξύ συμ-
φώνως πρὸς τὴν γενικὴν τῶν ἐπιστημῶν πρόοδον καὶ οἱ διοργανισμοὶ τῶν γυ-
μνασίων, ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Βυαρικῇ ἔκτοτε τρεῖς ἢ τετράκις ἐκ θεμελιῶν με-
τεμορφώθησαν.

Εἰς τὰ ἰσόδοθμικα τοῖς ἡμετέροις ἑλληνικοῖς σχολείοις κύρια, κατονικά ἢ
λαϊκὰ καλούμενα σχολεῖα τῆς Αὐστρίας διδάσκονται ἤδη ἐν μὲν τῇ δευτέρᾳ
τάξει σπουδαῖαι ἀρχαὶ φυσικῆς, ἐν δὲ τῇ τρίτῃ καὶ χημείας ἀρχαί, πολὺ
σπουδαιότερα ἢ αἰ ἐν τῇ τετάρτῃ τάξει τῶν ἡμετέρων γυμνασίων καὶ ἐν
αὐτῷ τῷ ἡμετέρῳ Πολυτεχνεῖῳ διδασκόμενα.

Ἐν δὲ τοῖς γυμνασίοις ἢ μὲν φυσικὴ διδάσκειται δις ἐξ ἀρχῆς· τὸ μὲν τρί-
τον καὶ τέταρτον ἔτος στοιχειωδῶς, κατὰ δὲ τὰ τρία τελευταῖα ἔτη (6ον,
7ον καὶ 8ον) ἐν ἐκτάσει καὶ ἐπὶ τῇ βίσει μαθηματικῶν ἀποδείξεων ἢ δὲ
χημεία τὸ μὲν τέταρτον καὶ πέμπτον ἔτος παραδίδεται στοιχειωδῶς, κατὰ δὲ

τὰ τελευταία τρία ἔτη λίαν ἐκτεταμένως (τὸ ἕν τὰ μεταλλοειδῆ, τὸ ἕν τὰ μέταλλα καὶ τὸ ἕν ἡ ὀργανικὴ χημεία).

Ἐν δὲ τοῖς βιοτεχνικοῖς σχολείοις (Realschulen) ἢ τε φυσικὴ καὶ ἢ χημεία διδάσκονται τρεῖς ἐν ἑξ ἔτεσι, κατὰ δὲ τὰ δύο τελευταία ἔτη, τὸ ἕν καὶ τὸ ἕν, οἱ μαθηταὶ ἐξασκούνται ἐν χημείαις εἰς τε συνθετικὰς ἐργασίας καὶ εἰς ἀναλύσεις κατὰ ποῖον, γνωρίζουσι δὲ τότε οἱ ἀπολυόμενοι μαθηταὶ πολλῶν περισσοτέρων χημείων ἢ ὅσων οὐδέποτε δύνανται νὰ ἐμάθωσιν οἱ φοιτηταὶ τοῦ ἡμετέρου ὑπὸ τοῦ νῦν ἰσχύοντος διοργανισμοῦ διεπομένου Πανεπιστημίου καὶ οἱ τῶν πλείστων ἐπαρχικῶν γαλλικῶν.

Τοιοῦτοι ὄντες οἱ ἀπόφοιτοι τῶν σχολείων ἐκείνων προτέρχονται εἰς τὰ Πανεπιστήμια. Καὶ ὅσοι μὲν ἐπιδίδονται ἐντελῶς εἰς τὴν σπουδὴν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς χημείας, ἐκπαιδεύονται ἐν αὐτοῖς ἐπὶ τριετίαν, πρὸ πάντων πρακτικῶς ἐργαζόμενοι, ἀλλὰ καὶ διαφόρων καθηγητῶν ἐν διαφόροις Πανεπιστημίοις ἀκροώμενοι καὶ ἐκ τῆς ἐιδικότητος αὐτῶν ὠφελοῦμενοι ὅσοι δὲ καταγίνονται εἰς ἄλλους κλάδους ἢ εἰς τὴν ἰατρικὴν ἢ φαρμακευτικὴν, ἀκροῶνται δις ἔτι ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις τῆς χημείας καὶ φοιτῶσιν ἐπὶ ἕν μὲν ἔτος εἰς τὰ χημεία τῆς γενικῆς χημείας, ἐπὶ ἕτερον δὲ εἰς τὰ τῆς ἐπὶ τὸν κλάδον αὐτῶν ἐφηρμοσμένης χημείας.

Καὶ μετ' αὐτὰς ἔτι τὰς διδακτορικὰς ἐξετάσεις οἱ ἐν χημείᾳ διδάκτορες ἐργάζονται ἐπὶ 3 ἢ 4 ἑξαμηνίας ἐν διαφόροις χημείοις πρὸς τελειοποίησιν τῶν.

Τοιοῦτος λοιπὸν καὶ τοσοῦτος εἶναι ὁ πρὸς ἐμάθησιν τῆς χημείας ἀπαιτούμενος χρόνος! Ὅ,τι δὲ ἡ πείρα ἀπέδειξεν ὡς ἀναγκαῖον, παραδεκτὸν δὲ ἐγένετο παρὰ τῶν μᾶλλον προοδουσάντων λαῶν, δὲν ἔπρεπε νὰ τολμήσωμεν ἡμεῖς ἀσυζητητῆ καὶ ἀτιμωρητῆ ν' ἀποσκορακίσωμεν, ἀφοῦ μάλιστα πρὸς μὲν τὰς συζητήσεις ἐλλείπει ἡμῖν ἡ γνώσις τοῦ συζητητέου, τιμωρία δὲ ἰκανὴ ὑπάρχει ἢ μέχρι τοῦδε ἀποτυχία τῆς ἐπιδόσεως τῆς χημικῆς διδασκαλίας.

Ἄλλ' οὐ μόνον ὁ χρόνος θεωρητέος ὡς εἰς τῶν κυριωδεστέρων παρκαγόντων πρὸς ἐμάθησιν τῆς χημείας.

Καὶ αὐτὸς ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας ὡς καὶ ὁ τῆς ἀκροάσεως μεθ' ἀπάντων τῶν κρεπομένων, ὅπως νῦν ἐν Γερμανίᾳ πρὸ πάντων καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐθίζεται, εἶναι ὄροι ἀναγκαιότατοι πρὸς ἐπίτευξιν ἐπιτυχῶς διδασκαλίας τῆς χημείας. Ἡ μὲν θεωρητικὴ διδασκαλία δεόν νὰ συνοδεύηται καὶ βοηθῆται ὑπὸ τῆς πρακτικῆς, ὁ δὲ μαθητὴς νὰ ὑποβάλληται καὶ διὰ θυσίας εἰς αὐτήν.

Ἡ διδασκαλία τῆς χημείας εἶναι δαπανηρὰ, μάλιστα δὲ ἡ πρακτικὴ. Ὑφ' ὄσης δὴποτε ὁμως ἀγαθῆς προαιρέσεως ὑπὲρ τῆς σπουδαζούσης νεολαίας καὶ ἂν ἐμφορῆται Κυβέρνησις τε καὶ Πανεπιστήμιον, οὔτε δύνανται, οὔτε πρέπει νὰ ὑποστῶσιν αἱ ἀρχαὶ αὗται πάσας τὰς δαπάνας τῆς ἐκπαιδεύσεως ταύτης. Οὐ μόνον αἱ δαπάναι εἰσὶν ὄντως ὑπερβάλλουσαι, ἢ δὲ ἄλλως οὐδαμῶς τῶν

Πανεπιστημίων γινομένη δωρεὰν παροχὴ τούτων ἤθελε σπουδαίως ζημιώσει τὸ Πανεπιστήμιον, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἢ πρὸς μόνους τοὺς μαθητὰς τῆς χημείας γενομένη τσοαύτη παροχὴ ἠδύνατο νὰ ἐκληρθῆ ὡς τις μονομερῆς ὑπὲρ αὐτῶν θυσία, ἀφοῦ ἀμέσως πως ἐκ τῆς διδασκαλίας ταύτης καὶ ὑλικῶς ὠφελοῦνται, ἀλλὰ καὶ ἄλογος ἤθελεν εἶσθαι καὶ βλαπτικὴ αὐτοῖς τοῖς μαθητευομένοις.

Δὲν ἐπιχειρῶ ἐνταῦθα νὰ θίξω τὸ ζήτημα τῶν διδάκτρων καὶ ἐξετάστρων, ὧν ἄνευ, καὶ ὁ τυφλότερος παρ' ἡμῖν σήμερον τὸ συναισθάνεται καθαρῶς, πᾶσα διδασκαλία χωλαίνει καὶ καθίσταται ματαία, ἀλλὰ μόνον τὸ ζήτημα, τίς πρέπει νὰ φέρῃ τὸ βῆρος τῶν ὅλων ἐξαιρετικῶν δαπανῶν, τῶν τῆς διδασκαλίας τῆς χημείας συνεπομένων ἂν δηλαδὴ τὸ Δημόσιον ἢ τὸ Πανεπιστήμιον, ἢ αὐτὸς ὁ μαθητευόμενος ὀφείλῃ νὰ δαπανᾷ πρὸς πορισμὸν τῶν βοηθημάτων τῆς διδασκαλίας.

Ἐκαστος ἡμῶν, τῶν διδασκάντων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τούτῳ, μετὰ λύπης συναισθάνεται ὅποια τις ζημίαν ἀνεπανόρθωτος προσγίγνεται τῇ σπουδαζούσῃ νεολαίᾳ ὡς ἐκ τῆς μὴ ἀποτίσεως διδάκτρων. Ἀντὶ νὰ ζημιωθῶσιν οἱ σπουδασταὶ 200—300 δραχμῶν διδάκτρα, ἅτινα ἂς λαμβάνῃ εἴτε τὸ Πανεπιστήμιον εἴτε ὁ δι' αὐτῶν ἐμψυχούμενος καθηγητὴς, ζημιοῦνται τὴν ἰσότητι ἀνάγκη καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἀγυρτείαν ὁμοίως δαπανῶντες αὐτοὶ διὰ τὸ μάθημα, ἀλλ' εἰς αὐτὸ ὡς εἰς τι δωρεὰν παρεχόμενον θέαμα φοιτῶντες, δὲν ἐκτιμῶσιν αὐτὸ δεόντως ἀπουσιάζοντες δ' ἐξ αὐτοῦ ἢ παραμελοῦντες αὐτὸ, φρονούσιν ὅτι οὐδὲν ὑλικῶς ζημιοῦνται, εἰμὴ μόνον τὸν χρόνον, ὃν εὐτυχῶς ὁ Θεὸς ἀπειρον παρέχει. Δωρεὰν δὲ λαμβάνοντες καὶ τὰ βοηθητικὰ μέσα τῆς διδασκαλίας, οὐδ' αὐτὰ θέλουσιν ἔχει διὰ τιμῆς, ἢ δ' ἐντεῦθεν προκλύπτουσα ἠθικὴ ζημίαν ἔσεται ἀνυπολόγιστος.

Πρὸς δὲ τούτοις δὲν εἶναι οὔτε λογικὸν οὔτε δίκαιον νὰ χορηγῶνται τοῖς σπουδασταῖς τῆς χημείας τὰ μέσα τῆς πρακτικῆς διδασκαλίας δωρεὰν. Ὅπως οὔτε χάρτην, ἢ μελάνην, ἢ βιβλία, ἢ ἰατρικὰ καὶ χειρουργικὰ ἐργαλεῖα οὐδέποτε χορηγοῦμεν αὐτοῖς εἰσερχομένοις εἰς τὰς σχετικὰς παραδόσεις, οὕτω καὶ κατὰ μείζονα λόγον διὰ τὸ βαρύτερον, δὲν πρέπει νὰ χορηγῶνται τοῖς μαθηταῖς τῆς χημείας τὰ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν πρακτικῶν ἀπήσεων ἀναγκαῖα καὶ ὑλικὰ. Τοῦτο δὲ τοσοῦτ' ἄλλο, ὅσοι οἱ ἀπειροὶ εἰσέτι μαθηταὶ οὗτοι σπαταλῶσι τὰς οὐσίας, πλειστάκις ἀποτυγχάνοντες τοῦ σκοποῦ τῶν πειραμάτων αὐτῶν, θραύουσι δὲ καὶ καταστρέφουσιν, ὡς πρωτόπειροι, τὰς συσκευάς ὅσοι ἄλυπτον δὲ, ὅσοι ὀλιγώτερον συναισθάνονται τὴν ὑλικὴν ζημίαν, μάλιστα δὲ, ὅποταν τοῖς παρκαχωρηθῶσι δωρεὰν, ἐνῶ ἂν αὐτοὶ ἐξ ἰδίων ἐπρημηθεύοντο ταῦτα πάντα, ἤθελον ποιήσει πολλῶν μᾶλλον ἐπισταμένην χρῆσιν αὐτῶν. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀδικαιολόγητος ἢ τοιαύτη δωρεὰν δύναται αὕτη νὰ ὀνομασθῇ εὐεργεσία τῆς νεολαίας, ἐὰν ἄγῃ αὐτὴν εἰς τὴν ἀσυνειδησίαν ὄντως δὲ δὲν εἶναι ἄλλο ἢ σπατάλη ἐν γνώσει, ζημίαν παράγουσα ἀντὶ ὠφελείας.

Ἄφ' ὅτου λ. χ. εἰσήγαγον ἐγὼ τὴν ἐκ μέρους τῶν ἀσκουμένων ἐν τῷ χημείῳ ἀπότισιν πρὸς τὸ Πανεπιστήμιον ἐλαχίστης τιμῆς εἰσφορᾶς λόγῳ ἀποζημιώσεως, οὐδεὶς, πληρώσας αὐτήν, δέχεται νὰ μὴ ἐργάζεται καθ' ἑκάστην μέχρη φορτικότητος μάλιστα ἐπιμένουσι νὰ ἐργασθῶσι πλέον ἢ ὅσον ἐν ὀρισμένῳ χρονικῷ διαστήματι ἐπιτρέπεται αὐτοῖς. Ἐὰν δὲ τὰ παρὰ τοῦ Πανεπιστημίου νῦν χορηγούμενα αὐτοῖς ὄργανα καὶ ὑλικά ἐξ ἰδίων ἐπρομηθεύοντο, δὲν ἤθελον βεβαίως καταγίνη τύσον συστηματικῶς εἰς τὴν θραῦσιν καὶ καταστροφὴν αὐτῶν, ὥσπερ νῦν.

Ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ βιοτεχνικοῖς σχολείοις τῆς Γερμανίας καὶ Αὐστρίας οἱ μαθηταὶ τῶν τάξεων, ἐν αἷς διδάσκεται ἡ χημεία, πληροῦσι διὰ τὰ πειράματα ἐκτὸς τῶν διδάκτρων 4 1/2—8 δρχ.μ. ἕκαστος καθ' ἑξαμηνίαν καὶ δρ. 8 80/100—11 κατὰ μῆνα διὰ τὰς πρακτικὰς ἀσκήσεις.

Εἰς δὲ τὰ χημεία τῶν Πανεπιστημίων αἱ δαπάναι εἰσὶν ἀσυγκρίτως μείζονες. Ἐν Βιέννῃ καθ' ἑξαμηνίαν πληροῦσι δρ. 250—355¹, ἐν Βερολίνῃ δὲ ἐν μὲν τῷ μεγάλῳ χημείῳ τοῦ Πανεπιστημίου (καθ. Hofmann) 72 τάλ. καθ' ἑξαμηνίαν, ἐν δὲ τῷ τῆς ἀκαδημίας τῶν βιολογικῶν τεχνῶν 65 τάλ., ἐν Ἐιδελβέργῃ φιορ. 144 κατὰ τὴν χειμερινὴν καὶ 85 κατὰ τὴν θερινὴν ἑξαμηνίαν.

Ἐντὶ τῶν εἰσφορῶν τούτων οἱ μαθηταὶ ἀποκτῶσι μίαν θέσιν, τουτέστι χημικὴν τράπεζαν, καὶ τὴν ἀδειαν νὰ ἐργάζωνται καθ' ἑκάστης τῆς ὥρας τῆς ἡμέρας ἐν τῷ χημείῳ, ἔνθα ἀπὸ τῆς 9—12 π. μ. καὶ ἀπὸ τῆς 2—5 π. μ. ἀδιαλείπτως παρευρίσκεται ὁ τε καθηγητὴς καὶ οἱ ἐπιμεληταί. Προσέτι δὲ χορηγοῦνται αὐτοῖς πάντα τὰ κοινότερα ἀντιδραστήρια ἐκτὸς τοῦ χλωρίου λευκοχρόσου, τοῦ χρυσοῦ, τοῦ νιτρικοῦ ἀργύρου καὶ τοῦ χημικῶς καθαροῦ καυστικοῦ κάλιο, τὸ πρὸς φωτισμὸν καὶ θερμανσιν φωταέριον, τὸ ἀπεσταγαμένον ὕδωρ καὶ οἱ ἀνθρακες· ἐπὶ ἐπιστροφῇ δὲ παρέχονται εἰς λύχνος, ἐν σιδηροῦν ὑποστήριγμα καὶ 30 φιάλαι μετὰ τῶν ἀντιδραστηρίων. Πάντα δὲ τὰ λοιπὰ σκεύη καὶ ὄργανα ἐν συνόλῳ ἀξίας 200 δρ. περίπου καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ἀντιδραστήρια ὀφείλουσιν οἱ μαθηταὶ δι' ἰδίαν δαπάνης νὰ προμηθεύωνται. Εἰς δὲ τὸ χημεῖον τοῦ Bunsen οἱ τελειότεροι τῶν μαθητῶν ἐκτὸς τῶν χημικῶν σταθμῶν, ὧν τινὼν ὀφείλει ἕκαστος τῶν ἀσκουμένων νὰ ἔχη μίαν πλήρη σειρὰν ἰδιόκτητον, πρέπει νὰ ἔχωσι καὶ χημικὸν ζυγὸν ἰδιαίτερον.

Κατὰ μέσον ὅρον οἱ σπουδασταὶ τῆς χημείας ἐν Ἐιδελβέργῃ ἐξοδεύουσι δρ. 1000 κατ' ἔτος εἰς τὸ χημεῖον, εἶναι δὲ πανθομολογούμενον ὅτι μόνον νέοι ἐκ τῆς εὐπορωτέρας τάξεως δύνανται νὰ σπουδάσωσι τὴν χημείαν.

Ἐν τῷ ἡμετέρῳ δὲ χημείῳ, ἔνθα ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ ἐφ' ὅσον δὲν κωνισθῆ ἡ πολυετής σπουδὴ τῆς χημείας δὲν θέλομεν ἐπιχειρήσει σπουδαιότερας χημικὰς ἐργασίας, ἀλλὰ μόνον συνθέσεις καὶ ἀναλύσεις κατὰ τε ποῖον

¹ Εἰς μὲν τὸ χημεῖον τοῦ Πολυτεχνείου φιορ. αὐστρ. 100, εἰς δὲ τὸ νέον τοῦ Πανεπιστημίου φιορ. 142 30/100.

καὶ κατὰ ποσὸν, οἱ ἀσκούμενοι πρέπει ἐξ ἄπαντος νὰ συνεισφέρωσιν, ἂν ὅχι χρηματικὸν ποσὸν ἀποζημιῶσιν καὶ τὸν καθηγητὴν, τοῦλάχιστον ποσὸν ἐπαρκοῦν εἰς ἱκανοποίησιν πασῶν τῶν ὑπὲρ αὐτῶν δαπανῶν. Οὕτω δὲ μόνον θέλομεν ἀποφύγει ἄδικον, ἀδικαιολόγητον καὶ μονομερῆ ὑπὲρ τῶν σπουδαστῶν τῆς χημείας δαπάνην, αὐτοῦς δὲ θέλομεν ἀναγκάσει νὰ μὴ ματαιοπονώσιν ἢ ὀλιγορῶσιν.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν διακρίθμισιν τῶν χημικῶν σπουδῶν, ἡμεῖς ἐνταῦθα ἀπαντῶμεν πολλῶ μείζονας δυσχερείας τῶν ἀπολαούτων τὰ πλεονεκτήματα τῶν μνησθέντων διοργανισμῶν τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως. Προπαιδευθέντες κελῶς εἰς πᾶσας τὰς φυσιογραφικὰς καὶ τὰς κυρίως φυσικὰς ἐπιστήμας οἱ ἐκ τῶν γυμνασίων τῶν μνησθεισῶν χωρῶν εἰς τὰ Πανεπιστήμια μεταβαίνοντες, εὐθὺς δύνανται ν' ἀκολουθήσωσι τὴν σειρὰν τῶν πανεπιστημιακῶν μαθημάτων καὶ τῶν σπουδαιότερων χημικῶν ἐργασιῶν, ἐνῶ παρ' ἡμῖν καὶ αὐτοὶ οἱ τοῦ τρίτου ἔτους φαρμακοποιοὶ οὔτε κἂν τὰς πρώτας χημικὰς ὕλης γνωρίζουσι καὶ μόνον μηχανικῶς πῶς ἐκτελοῦσι τὰς στοιχειωδέστερας πρακτικὰς ἐργασίας· δικνύσαντες δὲ μεταξὺ ἀπουσιῶν καὶ ἑορτῶν τὴν ἐν τῷ χημείῳ διετίαν, ἐξέρχονται πλέον συγκεχυμένοι τὸν νοῦν ἢ πρότερον.

Ἐνῶ εἰς τὰ γερμανικὰ Πανεπιστήμια οἱ ἐν τοῖς γυμνασίοις καλῶς τὰς ἰδιότητας καὶ τὴν χρῆσιν καὶ τὴν πρᾶσκειν τῶν χημικῶν οὐσιῶν, τὰς συνθετικὰς ἐργασίας καὶ τὴν κατὰ ποῖον ἀνάλυσιν ἐκμαθόντες καὶ τότε μόνον προβιβασθέντες, ἀκούονται κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς ποσοτικὰς ἀναλύσεις, εἶτα δὲ εἰς ὀργανικὰς, εἰς ὀγκομετρικὰς καὶ εἰς ἀναλύσεις ἀερίων καὶ ὑδάτων, καταγίνονται δὲ κατόπιν εἰς ἀνεξαρτήτους ἐρεῦνας καὶ εἰς ἀνακαλύψεις νέων οὐσιῶν καὶ μεθόδων, —οἱ ἡμέτεροι φοιτηταί, καίπερ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ἤδη χημεῖαν ἀκούσαντες, οὐ μόνον τὰς ἀπλουτέρας συνθέσεις δὲν γινώσκουσι νὰ ἐκτελέσωσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἀντιδραστήρια ἀγνωστοῦσι καὶ οὐδεμίαν θεωρίαν ἐνθυμοῦνται. Μετ' ἀηδίας λοιπὸν καταγίνομαι εἰς τὸ νὰ καταστήσω αὐτοῖς γνωστὸν τὸ ἀλφαβῆτα τῆς χημείας· ὡς θευμασίαν δὲ ἐπιτυχίαν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωμεν τὴν πρὸς αὐτῶν εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἔτους ἐκμάθησιν τοῦ στοιχειωδέστερου μέρους τῆς ποιοτικῆς ἀναλύσεως. Κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς φοιτήσεως διδάσκω αὐτοῖς τὴν ἐκτέλεσιν δυσκολωτέρων ποιοτικῶν καὶ τῶν ἀπλουστέρων ποσοτικῶν ἀναλύσεων. Ἐξερχόμενοι λοιπὸν ἐκ τοῦ χημείου μόλις γινώσκουσι ὅσα οἱ τελειόφοιτοι τῶν γυμνασίων τῆς Γερμανίας μὲ τὴν μόνην διαφορὰν ὅτι ἐκεῖνοι μὲν εἰσὶν ἐντριβέστατοι καὶ περὶ τὰς χημικὰς θεωρίας, οὗτοι δὲ καίπερ παρ' ἐμοῦ δις ὄλην τὴν χημεῖαν ἀκούσαντες, οὐδὲν ἐκράτησαν ἐξ αὐτῆς, ὡς μήτε μαθηματικὰ, μήτε φυσικὴν, μήτε φυσικὴν ἱστορίαν γνωρίζοντες καὶ ἐν πᾶσιν ἀμαθέστατοι ἐκ τῶν κατωτέρων ἐκπαιδευτηρίων προελθόντες.

Τὴν λυπηρὰν ταύτην κατάστασιν εἰς οὐδὲν ἄλλο ἢ εἰς τὴν βραθυμίαν τῶν μαθητῶν ἐν μέρει (διότι δὲν εἶναι ὅλως γενικὴ) καὶ εἰς τὸ πλημμελὲς τοῦ

διοργανισμοῦ τῶν γυμνασιακῶν καὶ πανεπιστημιακῶν σπουδῶν ἀποδοτέον, τὴν δὲ θεραπείαν μόνον εἰς τὴν εἰσαγωγὴν καταλλήλου διοργανισμοῦ καὶ ἀσθηρῶν ἐξετάσεων ζητητέον.

ὑπολείπεται ἡμῖν ἔτι νὰ ἐξετάσωμεν πῶς διεξάγεται ἐκ μέρους τῶν διδασκόντων καὶ πῶς κανονίζεται ἐν τοῖς διαφόροις ἐκπαιδευτηρίοις τῆς Γερμανίας, Αὐστρίας καὶ Ἀγγλίας ἡ χημικὴ διδασκαλία, πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν μέσων τῆς δυνατῆς ἀναπτύξεως τῆς διδασκαλίας ταύτης καὶ πρὸ ἡμῖν.

Περὶ μὲν τῆς διδασκαλίας τῆς χημείας ἐν τοῖς γυμνασίοις ἀνεφέραμεν ἤδη τὰ δέοντα· ἐν δὲ τοῖς Πανεπιστημίοις ἡ θεωρητικὴ διδασκαλία εἶναι ὄλως ἀνεξάρτητος τῆς πρακτικῆς, διανέμεται δὲ οὕτω πως, ὥστε, ἐὰν μὲν εἰς καθηγητῆς διδάσκη ἅπασαν τὴν γενικὴν χημείαν, ἡ μὲν ἀνόργανος χημεία νὰ διδάσκηται τὸν χειμῶνα, ἡ δὲ ὀργανικὴ κατὰ τὴν θερινὴν τετραμηνίαν, ἐὰν δὲ πλείονες, τότε ἀμφοτέρων τῶν κλάδων τῆς χημείας ἡ διδασκαλία νὰ περιλαμβάνη ἀμφοτέρως τὰς ἐξαμηνίας ἢ καὶ μόνον τὴν χειμερινὴν, ὅτε κατὰ τὴν θερινὴν διδάσκονται ἕτερα χημικὰ μαθήματα, ἢτοι ἱστορίαν τῆς χημείας, ἀναλυτικὴν χημείαν, θεωρητικὴν χημείαν, φιλοσοφίαν τῆς χημείας κτλ. Προϋποθέτων δὲ ὁ ἐν Πανεπιστημίοις τὴν χημείαν διδάσκων ὅτι παραδίδει πρὸς νέους ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ταύτῃ μεμυημένους, δὲν κατέχεται εἰς τὰ στοιχειωδέστερα, ἀλλὰ καταρτίζει ἕκαστος κατὰ τὴν εἰδικότητά του ἴδιον σύστημα χημικῶν γνώσεων, προσθέτων μείζονα βαρύτητα εἰς ἐκεῖνα τὰ γεγονότα, δι' ὧν εἴτε αὐτὸς ἐπλούτισε τὴν ἐπιστήμην, εἴτε χαρακτηρίζεται σαφέστερον τὸ εἰδικὸν ἐκεῖνο μέρος τῆς χημείας, ὅπερ ζητεῖ νὰ καλλιεργήσῃ καὶ δι' ὃ φημίζεται ἡ εἰδικότης αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ φοιτῶσιν οἱ σπουδασταὶ τῆς χημείας διδοχικῶς εἰς πλείοτερα Πανεπιστήμια, ἵνα συμπληρώσωσιν ἐν ἐκάστῳ εἰδικῶς τὰς σπουδὰς αὐτῶν.

Ἐν δὲ τῷ πρῶτῳ διευθυνομένῳ χημείῳ ὁ καθηγητῆς διαμένει μετὰ τὸ ἀπὸ τῆς ἑδρας θεωρητικὸν μάθημα διδάσκων καὶ ὀδηγῶν τὰς πρακτικὰς ἀσκήσεις τῶν μαθητῶν καθ' ἅπαν τὸ ἐπίλοιπον μέρος τῆς ἡμέρας, βοηθούμενος πρὸς ἐπιμελητῶν ἢ βοηθῶν (Assistenten). Συγχρόνως δὲ ἐργάζεται ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ αὐτοῦ χημείῳ εἰς ἰδιωτικὰς του ἐργασίας, ὅσον ἀναλύσεις, πραγματογνωμοσύνας καὶ ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας. Ἐπειδὴ δὲ κατενόηθη ὅτι ἡ παρουσία αὐτοῦ εἶναι ἀπαραίτητος εἰς τὴν πρακτικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν μαθητευομένων, ὄλως δὲ ἀδύνατος ἡ ἀπομάκρυνσις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ χημείου, ἐνίοτε καὶ ἐν κενῷ νυκτός, ἐὰν ἄλλως θέλῃ νὰ ἐργάζεται ἀποτελεσματικῶς εἰς τὰς ἰδίαις αὐτοῦ ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας, διὰ τοῦτο κατ' ἀνάγκην ὀφείλει νὰ κατοικήῃ ἐν αὐτῷ τῷ χημείῳ.

Καθὼς δὲ προνοεῖ ἡ Κυβέρνησις καὶ μισθοδοτεῖ τὸν μόνον εἰς τὴν ἐπιστήμην του δυνάμενον ν' ἀσχολῆται καθηγητὴν τῆς χημείας· ἀδρότερον καὶ γενικότερον πάντων τῶν λοιπῶν καθηγητῶν, οὕτω φιλοτιμεῖται καὶ τὸ Πα-

νεπιστήμιον νὰ καταστήσῃ τῷ ἀπάσας τὰς ἡμέρας καὶ ὥρας του ἐν τῷ χημείῳ κατατρίβοντι καθηγητῇ τὴν διαμονὴν εὐarestotέραν καὶ παρέχει αὐτῷ ὄραον μεγαλοπρεπῆ οἰκίαν, φωτισμὸν καὶ καύσιμον ὕλην. Ἴδούσαι δὲ αἱ Κυβερνήσεις ὅτι ὠφελούσιν ὕλικῶς ἐκ τῆς φοιτήσεως τῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς προσερχομένων μαθητῶν καὶ τὰς πόλεις καὶ τὰ Πανεπιστήμια καὶ ρυθμίσασαι τὰ δίδακτρα αὐτῶν καταλλήλως, ἀνήγειραν μεγαλοπρεπῆ χημεία ἐν εἰδει πικρατημάτων τῶν τε Πανεπιστημίων, τῶν Πολυτεχνείων, τῶν γυμνασίων καὶ τῶν βιομηχανικῶν σχολείων, ἀληθῆ τεμένη τῆς ἐπιστήμης, καὶ ἐνεπιστεύθησαν εἰς τὸν διευθύνοντα καθηγητὴν, μεθ' οὗ συμπράττουσιν ἐπιτροπεῖα οικονομικῆς τῆς ὑπάλληλος τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ὁ κοσμητὴρ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, τὴν ὅλην διαχείρισιν τοῦ καταστήματος.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ χρηματικὰ μέσα, ἀ διαθέτουσι τὰ χημεία, φοβοῦμαι ὅτι πρὸ ἡμῖν, πρὸ ὅς ἐλλείπει ὄλως ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ χημεία κατέχει σπουδαιότητά τινα καὶ ὅτι δὲν εἶναι μόνον τὸ μυστηριώδες βοήθημα τῶν ταχυδακτυλογράφων καὶ γελωτοποιῶν, δυσκόλως θέλομεν ἀπαντήσῃ φιλόφρονι ἐκτίμησιν τῶν ἀλλαχοῦ ὑπὲρ τῆς χημείας δαπανωμένων.

Ἐν πρώτοις παρέχεται ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ἢ τοῦ Πανεπιστημίου, ἐκτὸς τοῦ ὧς εἴρηται κτιρίου καὶ τῆς κατοικίας τοῦ καθηγητοῦ καὶ τῶν βοηθῶν, ἔτησίς τις πίστωσις ὑπὲρ τῆς συντηρήσεως τοῦ χημείου· σημειωτέον δὲ ὅτι ἰδιαιτέρως ὄλως πληρόνεται οἱ μισθοὶ τῶν βοηθῶν καὶ ὑπηρετῶν. Ἐκ τῆς χορηγήσεως ταύτης πληρόνεται τὸ κατ' ἔτος ἀναλισκόμενον φωταέριον καὶ τὰ πειράματα τοῦ καθηγητοῦ ἐν τῷ θεωρητικῷ μαθηματι.

Ὁ καθηγητῆς Bunsen ἐν Ἐιδελβέργῃ ἐξοδεύει κατ' ἔτος 2000 φιορ. εἰς πειράματα, ὁ δὲ Hofmann τοῦ Βερολίνου 3000 τάληρα, ἅτινα χορηγοῦνται αὐτοῖς ἄνευ ἀποδόσεως λογαριασμοῦ. Ὁ δὲ βαθύπλουτος Hofmann δαπανᾷ ἐνίοτε καὶ 5000 τάληρα, τὴν δὲ ὑπέρβασιν ταύτην ἐννοεῖται ἐξ ἰδίων. Ἐκτὸς τῶν πειραμάτων, εἴπομεν, πληρόνεται καὶ τὸ φωταέριον ἐκ τῆς χορηγήσεως ταύτης· εἰ καὶ εἶναι ἡ τιμὴ τοῦ κυβικοῦ μέτρου τοῦ φωταερίου καθ' $\frac{1}{4}$ μικροτέρα τῆς πρὸ ἡμῖν (ἢτοι 0,12 φράγκου) καὶ ἡ ποιότης αὐτοῦ τοῦλάχιστον δις ἀνωτέρω, ἐξωδεύθησαν τῷ 1875/6 ἐν τῷ χημείῳ τοῦ Hofmann 1500 τάληρα διὰ τὸ φωταέριον!

Εἰς ἄλλας δὲ δαπάνας ὑπὲρ τοῦ χημείου τὸ Δημοσίον ἢ καὶ τὸ δαπανῶν Πανεπιστήμιον δὲν ἐνέχονται. Πάντα τὰ ἐξόδα, τὰ ποικίλα καὶ πολλὰ, τοῦ χημείου ἀποτίνουσιν οἱ φοιτηταὶ, πληρόνοντες ἐν τῷ δίδακτρῳ σὺν αὐτοῖς καὶ γενναίαν ἀμοιβὴν ὑπὲρ τοῦ καθηγητοῦ.

Ἐν τῷ χημείῳ τοῦ Bunsen ὑπάρχουσι θέσεις δι' 90 ἀσκουμένους· ἕκαστος αὐτῶν πληρόνει 206 φιορ. κατ' ἔτος, ἐξ ὧν ἐκπίπτονται 20 φιορ. διὰ δικαίωμα τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐν συνόλῳ λοιπὸν εἰσπράττονται φιορ. 186 ὑπὸ τῆς διαχειριστικῆς τοῦ χημείου ἐπιτροπῆς, δαπανῶνται δὲ κατὰ μέσον ὄρον 80 φιορ. ὑπὲρ ἐκάστου φοιτητοῦ, ὅστις ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω ἐξ ἰδίων

προμηθεύεται τὰ πλείστα χρειώδη, ἤτοι ἐν ὄλοις 7200 ἢ τὸ πολὺ φιορ. 10000. Τὸ περίσσευμα ἀνήκει εἰς τὸν καθηγητὴν! Προσθέσατε δὲ εἰς ταῦτα μισθὸν 800 φιορ. κατὰ μῆνα τῷ Bunsen, 7500 δὲ τάληρα κατ' ἔτος τῷ Hofmann, προσθέσατε καὶ τὴν κατοικίαν, τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν θέρμανσιν καὶ θέλετε ἐννοήσῃτε ὅτι πραγματικῶς ἱκανοποιεῖται ἐκεῖ ὁ ἐπιστήμων καθηγητὴς ὑπὸ τοῦ ἔθνους του. Οὐ μόνον ἀνέτως καὶ ἀπηλλαγμένως βιοποριστικῶν μεριμνῶν δύναται οὕτω νὰ ἐπιτελέσῃ πλείονα τοῦ καθήκοντός του, ἀλλὰ καὶ τῇ οἰκογενείᾳ του παρέχει ἀξιοπρεπῆ ἀνατροφὴν καὶ περιουσίαν δύναται νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτῇ μετὰ θάνατον ἐκ τῶν ὡς ἐκ τῆς ὑπηρεσίας ἀπολαυῶν του.

Ἡμεῖς δὲ; . . .

Φρονῶ δτι καὶ τοῦτο τὸ κακῶς κείμενον πρέπει ν' ἀλλάξῃ παρ' ἡμῶν! Τόσῳ στενωῶς συνδέεται ἡ τοῦ εὐτυνεϊδῆτος καὶ ἐπιμελοῦς καὶ ἐπιστήμονος καθηγητοῦ εὐεξία καὶ ἀπὸ βιωτικῶν φροντίδων ἀπηλλαγμένη ἡρεμία τοῦ νοῦς πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς διδασκαλίας καὶ τὴν ἐπίδοσιν τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ ἐρευνῶν, ὥστε ὄρειεν ὑπὲρ αὐτοῦ πλείοτερον καὶ πατριώτερον νὰ μεριμνήσῃ τὸ ἔθνος. Ἰδίως δὲ ὁ καθηγητὴς τῆς χημείας, ὁ ὡς οὐδεὶς ἄλλος καὶ ἐφ' ὄλην τὴν ἡμέραν, ὁμολογούμενως δὲ πρὸς ζημίαν τῆς ἑαυτοῦ οἰκογενείας, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ καταγριδόμενος, ἔπρεπε νὰ τύχῃ ἀξιοπρεποῦς περιθάλψεως.

Ἡ φρονεῖτε ὅτε ἐπαρκοῦσιν αὐτῷ 400 δρ. κατὰ μῆνα εἰς ἐνοίκιον, τροφὴν καὶ ὑπηρεσίαν, ἐνδυμασίαν, ἐκπαίδευσιν καὶ περιποίησιν τῆς οἰκογενείας καὶ εἰς σχηματισμὸν περιουσίας διὰ τὰ τέκνα του; Ἐὰν δὲ συναισθάνησθε ὅτι πρέπει ἐπὶ τούτῳ νὰ τριπλασιασθῇ τοῦλάχιστον ὁ μισθὸς του, πῶς ἀνέχεσθε νὰ ἀναξιοπαθῇ ὁ λειτουργὸς τῆς ἐπιστήμης ἐν γνώσει ὑμῶν καὶ ἐν ἀγνοίᾳ ἴσως τοῦ Δημοσίου; Καὶ ἄλλοι καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου κακοπληρονοῦνται ὡς μηδερῖαν ἀπολαυὴν ἔχοντες ἐκτὸς τοῦ μισθοῦ των' ἀλλ' οὗτοι δύνανται τοῦλάχιστον νὰ ἐργασθῶσιν ἐν ταῖς ὥραις τῆς ἀνέσεώς των, νὰ ἀντιγράφωσι δικογραφεῖας ἐν τῇ χειρίστῃ περιπτώσει. Ὁ δὲ καθηγητὴς τῆς χημείας δὲν ἔχει ἀνεσιν.

Πολυετῆς λοιπὸν πεῖρα ἐν χημείᾳ τῆς Εὐρώπης καὶ ἐν ἐκπαιδευτηρίοις, ἔτι δὲ μᾶλλον ἐνταῦθα κατὰ τὸ διάστημα δεκαεπταετοῦς διδασκαλίας ἀποκτηθεῖσα, ἴσως με δικαιοῦ νὰ συστήσω τοῖς διέπουσι παρ' ἡμῶν τὰ τῆς Παιδείας ὅσα κατ' ἐμὴν γνώμην εἰσὶν ἀπαραίτητα καὶ λυσιτελέστατα πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς διδασκαλίας τῆς χημείας.

1. Τὰ ἡμέτερα Γυμνάσια κακῶς ἔχουσιν, ὡς οὐδόλως ἀνταποκρινόμενα οὐτε πρὸς τὴν σημερινὴν τῆς ἐκπαίδευσως ἐν γένει κατάστασιν, οὐτε πρὸς ὄλους τοὺς κλάδους τῆς ἐπιστήμης, οὐς ὁ ἀπόφοιτος τοῦ Γυμνασίου ἐδύνατο νὰ ἐκλέξῃ καὶ ν' ἀκολουθήσῃ. Ἐν ἐνὶ λόγῳ πρέπει τὰ ἑλληνικὰ Γυμνάσια ν'

ἀναδιοργανθῶσι διὰ τε τὴν γενικὴν πρόοδον τῆς καθόλου ἐκπαίδευσως καὶ ἵνα συγχρόνως χρησιμεύσωσιν ὡς προπαιδευτήρια τῶν ἐν βιομηχανικαῖς ἐπιστήμαις βουλομένων νὰ τελειοποιηθῶσι.

Πρὸς μὲν τὸν πρῶτον σκοπὸν πρέπει οἱ ἐκ τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ σχολείου (καὶ τούτου διορθωτέου) ἐξερχόμενοι νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὸ ἐκ δύο μόνον τάξεων συνιστάμενον Ἑλληνικόν. Ἐκμαθόντες δὲ τὰ ἑλληνικά, γραμματικὴν, σύνταξιν, ἀριθμητικὴν, γεωγραφίαν, ἱστορίαν, ἱερὰ, γαλλικὰ, φυσικὴν στοιχειωδεστάτην, ὅσα δηλαδὴ ἀρκοῦσι τοῖς ἐκ τῶν ἑλληνικῶν σχολείων ἀμέσως εἰς τὸν πρακτικὸν βίον μεταβαίνουσι, νὰ εἰσέλθωσιν οἱ πλείονες παιδεῖας δεόμενοι εἰς τὰ Γυμνάσια, ἔτινα νὰ περιέχωσιν ἐξ τοῦλάχιστον τὰς τῆς Ἑλλάδος τῶν ἑλληνικῶν εἰς τὰς πρῶτας 5 τάξεις, τῶν λατινικῶν εἰς ὀλιγωτέρας, τῆς λεπτομερεστάτης γεωγραφίας (ἣτις τὸ μὲν α' καὶ β' ἔτος νὰ παραδίδηται γενικώτερον, τὸ δὲ γ' δ' καὶ ε' ἐκτενέστερον), τῆς γενικῆς ἱστορίας κατὰ μὲν τὸ α' καὶ β' ἔτος περιληπτικῆς, κατὰ δὲ τὸ γ' δ' ε' καὶ σ' ἔτος λίαν ἐκτενοῦς, τῶν Μαθηματικῶν (α' ἔτος ἀριθμητικὴ καὶ στερεομετρία, β' καὶ γ' ἀλγεβρα καὶ γεωμετρικὰ, δ' τριγωνομετρία καὶ ἀναλυτικὴ γεωμετρία, ε' ἀνωτέρα Ἀλγεβρα καὶ ἀναλ. γεωμετρία τριτοβάθμια καὶ σ' ἀνάλυσις, ὀλοκληρωτικὸς καὶ διαφορικὸς ὑπολογισμὸς), τῆς γαλλικῆς καὶ γερμανικῆς εἰς πάσας τὰς ἐξ τάξεις, τῆς καλλιγραφίας εἰς τὰς τρεῖς πρῶτας τάξεις, τῆς ἰχθυογραφίας εἰς πάσας τὰς ἐξ τάξεις (διότι ἐκ τοῦ γυμνασίου τούτου θὰ ἐξέλθῃ καὶ ὁ ζωγράφος, ἐν γένει δὲ ὁ τεχνίτης, καὶ δὲν θὰ μεταβαίνει πλέον ἀμαθέστατος ὢν εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον), τῆς περιγραφικῆς Γεωμετρίας καὶ τῆς Μηχανικῆς εἰς τὰς δύο τελευταίας, πρέπει νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὰ ἑλλ. Γυμνάσια

α') Ἡ Φυσικὴ Ἱστορία, καὶ δὴ περιληπτικώτατα μὲν διδασκομένη κατὰ τὸ γ' ἔτος, ἐκτενέως δὲ καὶ λεπτομερέστερον κατὰ τὰ τρία τελευταῖα ὅσον τὸ μὲν δ' ἔτος διδασκῆται ἡ ζωολογία, τὸ δὲ ε' ἡ βοτανικὴ καὶ τὸ σ' ἡ ὀρνιθολογία καὶ ὀλίγα ἀρχαὶ τῆς γεωλογίας.

β') Ἡ Φυσικὴ. Περιληπτικῶς μὲν καὶ στοιχειωδῶς θέλει διδάσκεισθαι ὀλοκληρῶς ἡ φυσικὴ ἐν τῷ γ' ἔτει. Ἐν δὲ τῷ δ' διδασκῆσονται θεωρητικὴ (ὅσον ἀφορᾷ νόμους ἰσορροπίας καὶ κινήσεως) μηχανικὴ στοιχειώδης, ὑδροστατικὴ καὶ ἀεροστατικὴ, τὸ δὲ ε' περὶ θερμότητος, περὶ ἡχου καὶ ὀπτικῆς, τὸ δὲ σ' μαγνητισμοῦ καὶ ἠλεκτρισμοῦ καὶ αἱ ἐφαρμογαὶ τῆς Φυσικῆς.

γ') Ἡ Χημεία. Διδασκῆσεται δὲ αὕτη περιληπτικῶς μὲν καὶ ἐπὶ τῇ β' εἰς ἐγγειοῦς στοιχειώδους, ὅσον εἶναι τὸ κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς μικρῆς χημείας τοῦ ἀγγλοῦ καθηγητοῦ Roscoe ἐσχάτως παρ' ἐμοῦ ἐκδοθέν, κατὰ τὸ γ' ἔτος καὶ συγχρόνως μετὰ τῆς στοιχειώδους Φυσικῆς, καὶ ἀφοῦ κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη τοῦ Γυμνασίου προσηγῆθῇ νέον τι δίωρον καθ' ἑβδομάδα μάθημα στοιχειωδῶν περὶ φύσεως γνώσεων, δυνάμενον καταλλήλως νὰ συνδυασθῇ μετὰ τῆς ἐκθέσεως ἰδεῶν. Λεπτομερέστερον δὲ διδασκῆσεται ἡ χη-

μεία κατὰ τὸ δ' καὶ ε' καὶ ς' ἔτος, καὶ δὲ ἔτος δ' τὰ μεταλλοειδῆ, ἔτος ε' τὰ μέταλλα, ἔτος ς' ἡ ὄργανικὴ χημεία.

Ἀναπόσπαστος ἀπὸ τῆς θεωρητικῆς διδασκαλίας θεωρητικὴ ἢ πρακτικὴ. Θέλουσι λοιπὸν ἐργάζεσθαι κατὰ τὸ ἕκτον ἔτος οἱ μαθηταὶ εἰς τὸ Χημεῖον τοῦ Γυμνασίου, παρασκευάζοντες ἀπλᾶς συνθέσεις καὶ ἐκτελοῦντες ἀπλᾶς ποιοτικὰς ἀναλύσεις καὶ δοκιμασίας βιομηχανικὰς.

Ἐὰν εἰσαχθῶσι τοιαῦτα Γυμνάσια παρ' ἡμῖν δὲν ἔχομεν ἀνάγκη τῶν βιοτεχνικῶν Σχολείων (Realschulen). Ἐκτὸς δὲ τοῦ ἀνεκτιμητοῦ πλεονεκτήματος ὅτι θὰ ἔχωμεν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ φοιτητὰς πεπαιδευμένους καὶ μεμορφωμένους, εἴ ἀνεκτιμητότερον, εἰ δυνατόν, εἶναι, ὅτι ἐκ τοῦ γυμνασίου τούτου ἐξερχόμενός τις εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, ἦτοι εἰς τὸ ἐμπόριον, εἰς τὰς τέχνας, εἰς ἐπιτηδεύματα ἢ εἰς εἰδικὰ σχολεῖα, δὲν εἶναι ἀκαθῆς, ἀλλὰ κατέχει πάσας τὰς ἀναγκαίας αὐτῷ γνώσεις, τέλος δὲ ὅτι τοιοῦτοτρόπως τὸ Γυμνάσιον καθίσταται καὶ προπαιδευτήριον τῶν εἰς τὸ Πολυτεχνεῖον μεταβαίνοντων μηχανικῶν (Ingénieurs), μηχανουργῶν, γεωμετρῶν, τηλεγραφητῶν, δασονόμων καὶ ποικίλων ὑπαλλήλων, γλυπτῶν καὶ ζωγράφων, οἵτινες πάντες δὲν βλέπω τὸν λόγον δι' ὃν μέχρι τοῦδε κατεδικάζοντο εἰς ἀμάθειαν.

Ἐκτὸς δὲ τῶν ἀνωτέρω πλεονεκτημάτων μόνον μετὰ τὴν ἴδρυσιν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ τοποθέτησιν καλλίστων καὶ ἰκανωτάτων διδασκάλων, μόνον μετ' αὐστηρὰς ἐξετάσεις τῶν ἀπολυομένων, — τότε ὅμως ἀποκλῶς καὶ ἀναντιρρήτως —, θὰ ἔχωμεν ἀξίους τῶν μόνων ἡμῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καρπὸς καὶ θὰ δυνηθῶμεν νὰ καυχώμεθα ὅτι προῶγοντες τὴν ἐπιστήμην.

2. Ἡ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδασκαλία τῆς Χημείας πρέπει καὶ αὕτη ν' ἀκολουθῆ δύο σαφῶς διακεκομμένους σκοποῦς, ἦτοι τὴν τε ὅσον ἔνεστι πληρεστέραν διδασκαλίαν τῆς ἐπιστήμης ταύτης καὶ τῶν ἐφαρμογῶν αὐτῆς, ἵνα ὠφελῶνται οἱ τε φυσικοὶ, οἱ ἰατροὶ καὶ οἱ φαρμακοποιοὶ, καὶ τὴν εἰδικὴν διδασκαλίαν αὐτῆς διὰ μέλλοντας διδάκτορας ἢ διδασκάλους ἐν χημείᾳ καὶ φυσιογνωσίᾳ.

Πάντες μὲν οὗτοι ὀφείλουσι ν' ἀκροῶνται τῆς παραδόσεως τῆς Χημείας ἐπὶ διετίαν καὶ ν' ἀσκῶνται ἐν τῷ Χημείῳ· οἱ δὲ ἐν φυσιογνωσίᾳ ἢ χημείᾳ ὑποψήφιοι θέλουσιν ἐκπαιδευθῆ ἰδικιτέρως ἐν τῷ Χημείῳ.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Χημεία δὲν ἐκμανθάνεται δι' ἀναγνώσεως μόνον, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἀπαιτεῖ τὴν πρακτικὴν ἐξάσκησιν καὶ τὴν διὰ πειραμάτων ἀντίληψιν τῶν γεγονότων, ἠθέλομεν προτείνει τὴν αὐστηροτέραν ἐξέλεξιν τῆς εἰς τὸ μάθημα φοιτήσεως καὶ τὴν ὑποχρεωτικὴν ἐξάσκησιν πάντων τῶν μαθητῶν τῆς Χημείας (φαρμακοποιῶν, φυσικῶν καὶ ἰατρῶν) ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ προσέτι εἶναι εὐνόητον καὶ ἀπεδείχθη διὰ τῆς πείρας ὅτι μόνον οἱ ἀποτίνοντες εἰσφορὰν τινα εἶναι ἐπιμελεῖς, πρέπει νὰ ρυθμίσωμεν ταύτην εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἰκανοποιῆ τὰς ὑπὲρ αὐτῶν γινομένης

δαπάνας, ἦτοι ἐν ἄλλαις λέξεσι ν' αὐξήσωμεν αὐτὴν δεόντως, ἵνα οἱ πλείοτερον δαπανῶντες διὰ τὴν ἐξάσκησιν τῶν συνκισθάνωνται τὴν ἀπώλειαν τῶν χρημάτων τῶν, ἐκν ἀμελῶς ἢ οὐδόλως φοιτήσωσιν εἰς τὰς ἀσκήσεις.

Τὸ δὲ σπουδαιότατον πάντων μέσον πρὸς ἐξανγκασμὸν τῶν μαθητῶν μας ἀναντιρρήτως εἶναι αἱ αὐστηραὶ ἐξετάσεις.

Ἡ διαίρεσις τῶν μαθημάτων κατὰ τὰς διδακτορικὰς ἐξετάσεις εἰς κύρια καὶ δευτερεύοντα, οἷα νῦν συνειθίζεται εἰς τὴν ἰατρικὴν σχολὴν, εἰς τὸ φαρμακωτικὸν σχολεῖον καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν φιλοσοφικὴν, εἶναι ὄλως ἄτοπος. Διότι εἴτε δὲν ἔχουσι τὰ διήκοντα μαθήματα τὴν αὐτὴν σπουδαιότητα, θεωρουμένων τῶν ἐξετάσεων ὡς εἰδικῶν, ὅτε τινὰ τῶν μαθημάτων εἰσὶ βοηθητικὰ μᾶλλον, ὅτε ὅμως ἔπρεπεν ὁ ὑποψήφιος διδάκτωρ, ὑποστὰς πρότερον προκαταρκτικὴν τινα ἐξέτασιν ἐν τοῖς βοηθητικοῖς μαθήμασι καὶ ὄριμος κριθεὶς, νὰ ἐξετάζηται μόνον εἰς τὰ κύρια μαθήματα, εἴτε ἔχουσι πάντα ταῦτα τὴν αὐτὴν σπουδαιότητα, τὴν αὐτὴν ἰσχύϊν, καθ' ὃ ἐν τῇ αὐτῇ ἐξετάσει ἐξεταζόμενα· τότε ὅμως πρέπει νὰ ἔχη τὴν αὐτὴν ὡσαύτως ἰσχύϊν ὁ βαθμὸς ἐκάστου τῶν μαθημάτων.

Ἄν λ. χ. οἱ φοιτηταὶ τῆς ἰατρικῆς ἐγνώριζαν ὅτι ἀπορρίπτονται ὁσάκις δίδονται αὐτοῖς ὁ βαθμὸς κακῶς ἐν τῇ χημείᾳ ἤθελον βεβαίως μελετήσαι αὐτὴν. Τὸ δὲ λυπηρὸν σκάνδαλον, ὅπερ σήμερον τελεῖται ἐν ταῖς ἰατρικαῖς ἐξετάσεσι, τὸ πᾶσαν ἐπιτήμηϊν διακωμωδοῦν, εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς σιωπηλῆς ἀποφάσεως τῶν ἐξεταστῶν νὰ μὴ λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψιν τὸν βαθμὸν τῆς χημείας καὶ τῆς βοτανικῆς, νὰ τυγχάνωσι δὲ πτυχίου μὲ τὸν βαθμὸν λίαν καλῶς ἢ ἀριστα (sic) οἱ κακῶς λαβόντες εἰς τὰ μαθήματα ταῦτα, καλῶς δὲ (Θεὸς οἶδε πῶς) εἰς τὰ εἰδικὰ ἀποκριθέντες, ὡς ἂν μάλιστα μὴ θεωρεῖτο ἡ χημεία τὴν σήμερον τὸ εἰδικώτερον τῶν εἰδικῶν μαθημάτων τῆς ἰατρικῆς.

Προτείνω λοιπὸν ὅπως τοῦ λοιποῦ αἱ ἐξετάσεις τῆς Χημείας γίνωνται ὡς ἑξῆς:

Α' Ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ σχολῇ.

α' Τμῆμα μαθηματικόν.

Ἡ χημεία συμπεριληρῆται ἐνταῦθα μεταξὺ τῶν βοηθητικῶν μαθημάτων καὶ ἐξετασθήτῃ ἐν τῇ προκαταρκτικῇ ἐξετάσει, περιορίζεσθαι δὲ εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἀρχῶν τῆς πειραματικῆς γενικῆς χημείας.

β' Τμῆμα φυσικόν.

Ἐν αὐτῇ ἡ χημεία θέλει ἐξετάζεσθαι ὡς κύριον μάθημα ἐν τῇ διδακτορικῇ ἐξετάσει· ἀπαιτεῖται δὲ λεπτομερὴς γνῶσις τῆς γενικῆς χημείας, τῶν θεωριῶν, τῆς ἀναλύσεως καὶ τῶν πρακτικῶν ἐργασιῶν.

Β' Ἐν τῇ ἰατρικῇ σχολῇ.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος, διότι ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ καὶ ἡ διδασκαλία εἶναι στοιχειώδης καὶ θεωρητικῆ, ἡ χημεία συμπεριληφθήσεται μεταξὺ τῶν ἐν προκαταρκτικῇ ἐξετάσει ἐξεταστέων μαθημάτων. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ὑποχρεωθήσονται οἱ τὸ δεύτερον ἔτος διανύσαντες φοιτηταὶ τῆς ἰατρικῆς, οἵτινες διήκουσαν πᾶσαν τὴν σειράν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἐξησκήθησαν ἐν τῷ χημείῳ, νὰ ὑποβληθῶσι μετὰ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ τρίτου ἔτους εἰς τὰς λεγομένας προκαταρκτικὰς ἐξετάσεις (Tentamen physicum). Μαθήματα ἐξεταστέα ἐν αὐταῖς ἔστωσαν τὰ στοιχειώδη μαθηματικά, ἡ ζωολογία, ἡ βοτανικὴ, ἡ ὀρυκτολογία, ἡ φυσικὴ, ἡ χημεία, ἡ ἀνατομικὴ καὶ ἡ φυσιολογία. Γενήσονται δὲ αἱ ἐξετάσεις αὗται δημοσίαι, μόνον προφορικαὶ καὶ ὑπὸ τῶν οἰκείων καθηγητῶν, προεδρευομένων ὑπὸ τοῦ κοσμητόρου τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς, παρακαθημένου καὶ τοῦ τῆς Ἰατρικῆς. Οἱ ἐξεταζόμενοι θέλουσι καταβάλλει λόγῳ ἐξετάστρων τῶν καθηγητῶν καὶ πανεπιστημιακῶν δικαιωμάτων χρηματικόν τι ποσὸν ὀρισθησόμενον. Μόνον οἱ κατὰ τὰς ἐξετάσεις ταύτας τυχόντες τῶν βαθμῶν καλῶς ἢ λίαν καλῶς ἢ ἄριστα γίνονται δεκτοὶ εἰς τοὺς τριετείς φοιτητὰς τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς, οἱ δὲ ἀποτυχόντες δύνανται ἀπαξ ἔτι νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὰς προκαταρκτικὰς ταύτας ἐξετάσεις. Ὡς βαθμὸς δὲ λαμβάνεται ὁ μέσος ὅρος τῶν βαθμῶν τῶν διαφόρων μαθημάτων ἐκφορζομένων δι' ἀριθμῶν εἰς βαθμὸς κακῶς ἢ τρία μετρίως ἀπορρίπτουσι. Μόνον δὲ οἱ, ὡς εἴρηται, εἰς τὰς ἐξετάσεις ταύτας ἐπιτυχόντες καὶ κατόπιν τριετίαν διανύσαντες ἐν τῇ ἀκροάζει τῶν ἐιδικῶν τῆς ἰατρικῆς μαθημάτων γίνονται δεκτοὶ εἰς τὰς διδακτορικὰς ἐξετάσεις, ἐν αἷς ἐξετασθήσονται μόνον ἐιδικὰ μαθήματα.

Γ' Ἐν τῷ φαρμακευτικῷ σχολείῳ.

Ὡς ἐν τῷ φυσικῷ τμήματι τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς.

4. Ἐπειδὴ τούντεθεν ἡ χημεία πρόκειται νὰ διδάσκηται καὶ ἐν Γυμνασίοις, μάλιστα δὲ ἐκτενέστερον ἐν τούτοις ἢ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἀπαιτοῦνται ΙΚΑΝΟΙ διδάσκαλοι καὶ καθηγηταὶ τῆς χημείας δι' ἕκαστον γυμνάσιον.

Ν' ἀποσταλῶσι λοιπὸν πολλοὶ ὑπότροφοι εἰς Γερμανίαν πρὸς ἐκμάθησιν τῆς χημείας θεωρητικῶς καὶ πρακτικῶς· νὰ μὴ ἀποσταλῶσι δὲ διδάκτορες, ἀλλὰ φοιτηταὶ ἀριστεύσαντες, διότι οἱ διδάκτορες ἐν φυσιολογίᾳ ἢ χημείᾳ τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου δὲν δύνανται νὰ ἐξισωθῶσι πρὸς τοὺς φοιτητὰς ἢ τελειοφοίτους τῶν τῆς Γερμανίας· ὅθεν εἶναι συμφερότερον ν' ἀποπέλλωνται μαθηταί, πλείοτερα ἐκμανθάνοντες ἐν τῇ διὰ τὰς ἐκεῖ διδακτορικὰς ἐξετάσεις προπαρασκευῇ.

Οἱ ὑπότροφοι οὗτοι ἐκλεχθήτωσαν ἐκ τῶν φοιτητῶν τοῦ φυσικοῦ τμήματος ἢ τῶν πτυχιούχων φαρμακοποιῶν, ὑποβληθήτωσαν εἰς συναγωνισμόν γραπτὸν καὶ προφορικόν, ἀποσταλήτωσαν δὲ μόνον οἱ ἀριστεύσαντες καὶ μενέτωσαν εἰς διάφορα χημεία τῆς Γερμανίας ἐπὶ τέσσαρα συνεχῆ ἔτη. Περὶ τῆς προόδου καὶ ἐπιδόσεως αὐτῶν ὑποχρεωθήσονται οἱ ἐιδικοί καθηγηταὶ αὐτῶν νὰ ἐπιστέλλωσι κατ' ἔτος τῇ Κυβερνήσει ἢ τῷ Πανεπιστημίῳ, συμβουλεύόμενοι τὸν ἢ τοὺς ἐνταῦθα καθηγητὰς τῆς χημείας.

Ἐπανελθόντες ὡς διδάκτορες μὲ διπλωμα τοῦλάχιστον τοῦ β' βαθμοῦ, οἱ ὑπότροφοι οὗτοι θέλουσιν ὑπόστῃ ἐνώπιον τῶν καθηγητῶν τοῦ φυσικοῦ τμήματος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς μικρὰν τινα δοκιμασίαν, διορισθῆ δὲ κατόπιν εἰς τὰ γυμνάσια ἢ εἰς τὸ χημεῖον ὡς ἐπιμεληταὶ τῶν ἐν αὐτῷ πρακτικῶν ἀσκήσεων.

Ἐκάστῳ αὐτῶν ἐπιτρέπεται νὰ γείνη καὶ ὑφηγητῆς τῆς Χημείας ἢ ἄλλων φυσικῶν ἐπιστημῶν, οἷον τῆς Φυσικῆς, ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

4. Νὰ διορισθῇ καὶ ἕτερος καθηγητῆς τῆς χημείας.

Ὁ διορισθησόμενος ὀφείλει νὰ ἦναι διδάκτωρ τῆς Χημείας, νὰ ἐξέπαιδεύθῃ ἐπὶ 7—8 ἔτη ἐν τοῖς Χημείοις τῆς Γερμανίας, νὰ συνέγραψε δὲ καὶ πραγματείαν ἢ διατριβὴν περὶ καθαρῶς χημικοῦ θέματος. Δὲν δύναται δὲ νὰ ἦναι μῆτε διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς, μῆτε φαρμακοποιὸς οὐτινος τὸ διπλωμα κατ' οὐδένα λόγον δικαιοῖ εἰς κατάληψιν ἑδρας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ.

Ἐκ τῶν δύο καθηγητῶν τῆς Χημείας ὁ μὲν θέλει διδάσκει τὴν ἀνόργανον χημείαν, τὴν ἀνκλυτικὴν καὶ τὰς πρακτικὰς ἀσκήσεις, ὁ δὲ τὴν ὀργανικὴν.

5. Ἐκαστος καθηγητῆς ὀφείλει νὰ ἔχη ἰδιαιτέρον χημεῖον ὑπὸ τὴν ὑπεύθυνον διεύθυνσίν του, ἵνα ἀνεξαρτήτως τοῦ ἑτέρου παρασκευάζῃ τὰ πειράματα τῆς παραδόσεώς του καὶ ἐργάζηται εἰς τὰς ἰδικιτέρας αὐτοῦ ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας.

6. Οἱ μισθοὶ τῶν καθηγητῶν τῆς χημείας ἔστωσαν ἀνώτεροι τῶν τῶν λοιπῶν. Ὁ μὲν ἕκτατος λαμβανέτω 450 δρ. κατὰ μῆνα, ὁ δὲ τακτικὸς 600 δρ. ἐκτὸς τῶν διδάκτρων, ἀσκήτρων καὶ ἐξετάστρων. Αἱ δ' ἐξετάσεις ὑπάρχοντα εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ τακτικοῦ καθηγητοῦ.

7. Νὰ οἰκοδομηθῇ νέον καὶ κατάλληλον Χημεῖον. Ἐστὼ δὲ τοῦτο κτίριον ὅλως πλινθόκτιστον περιέχον ἐν μὲν τῷ ὑπογείῳ κατοικίαν τοῦ θυρωροῦ, τοῦ καὶ ὑπρέτου, εὐρύχωρον ἀποθήκην διὰ τὰ ὄξέα, ἑτέραν δι' εὐφλέκτους οὐσίας, ἑτέραν διὰ ζύλια καὶ ἄνθρακας καὶ τέλος ἑτέραν τοιαύτην πρὸς φύλαξιν τῶν ὑαλίνων σκευῶν καὶ τῶν διπλῶν ὀργάνων κοινῆς χρήσεως, πρὸς δὲ καὶ χῶρον διὰ μικρὸν ἀπομολέθητα καὶ δι' ἐν ἀεριοφυλάκιον τοῦ ὑδροθεικοῦ ὄξεως· ἐν δὲ τὸ ἰσογείῳ, ὅπερ πρέπει νὰ ὑπερέχῃ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀχίστου κατὰ 1μ.90 ἢ 2μ.50, τέσσαρες μεγάλας κίθους διὰ τὰς ἀσκήσεις

τῶν φαρμακοποιῶν, τῶν φυσικῶν καὶ τῶν ἰατρῶν, δύο διὰ τὸν καθηγητὴν, ἓν γραφεῖον, ἓν προπαρασκευαστήριον, ἓν ἀποστακτήριον καὶ ξηραντήριον, ἓν δωμάτιον διὰ τὰς ζυγούς, ἓν ἕτερον δι' ἐκλύσεις ἀερίων, ἕτερον διὰ τὰς κκαμίνους καὶ μίαν μεγάλην αἴθουσαν διὰ τὰς παραδόσεις τῆς χημείας. Ἐκτὸς τούτων ὀφείλει νὰ περιέχῃ ἓνα μικρὸν θάλαμον διὰ φωτομετρικὰς καὶ ὁμοίας φύσεως ἐργασίας, ἕτερον διὰ τὰς ἀναλύσεις τῶν ἀερίων καὶ δύο θαλάμους πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν συλλογῶν. Ἐν δὲ τῷ ἀνωγείῳ πρέπει ἐξάκταντος νὰ οἰκοδομηθῇ κατ'ἀλληλοσ οἰκία διὰ τὸν καθηγητὴν καὶ τὸν ἐπιμελητὴν. Ὅτι ὁ καθηγητὴς ὀφείλει νὰ διακμήνῃ καθ' ἅπασαν τὴν ἡμέραν εἰς τὸ Χημεῖον περὶ τοῦτου οὐδεμίαν ἐγερθῆσεται ἀντίρρησης· ἀλλὰ τὰ καθήκοντα τοῦ καθηγητοῦ δὲν περιορίζονται μόνον εἰς τὴν διδασκαλίαν του καὶ τὴν ποδηγέτησιν τῶν μαθητῶν· πολὺ ὑψηλότερον δὲ εἶναι τὸ νὰ ἐργάζεται εἰς ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας καὶ ἀνακαλύψεις, ὑψῶν τοιοιτοτρόπως καὶ ἑαυτὸν καὶ τὸ Πανεπιστημιόν του εἰς περιωπὴν ἀξίαν τῆς ἐπιστήμης. Ἄλλ' ἵνα πάντοτε καὶ ἐν πάσῃ ὥρᾳ ἐπιστατῆ εἰς τὰς ἐργασίας αὐτοῦ ἐν τῷ χημείῳ, πρέπει νὰ κατοικῆ ἐν αὐτῷ καὶ νὰ μὴ περισπᾶται ὑπὸ βιωτικῶν μεριμνῶν, ἐν αἷς συγκατάλεγω καὶ τὸ καθῆκον νὰ βλέπῃ τοῦλάχιστον ἅπαξ ἢ δις τῆς ἡμέρας τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ καὶ νὰ συντρώγῃ μετ' αὐτῆς.—Ἐν συνόλῳ δὲ πρέπει νὰ περιέχῃ τὸ χημεῖον 120 θέσεις διὰ τοὺς φοιτητὰς μ.κς.

Δὲν ἀμφισβᾶλλω ὅτι αἱ ἀπαιτήσεις αὗται θέλουσι φανῆ εἰς τοὺς μὴ εἰδότας τὰς ἀνάγκας τῆς Χημείας καὶ τῆς λυσιτελοῦς διδασκαλίας αὐτῆς καὶ τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς ὅλως ὑπερβολικαί. Οὐχ ἤττον εἰσὶν ἀπαραίτητοι καὶ θᾶπτον ἢ βρᾶδιον θὰ ἱκανοποιηθῶσιν ἄνευ τῆς ἐλάχιστης ἀμφιβολίας· τοῦτο μόνον εἶναι ἀμφίβολον, ἂν ἡμεῖς αὐτοὶ ἢ μεταγενέστεροι γενεαὶ, μᾶλλον ἀπηλλαγμένοι προλήψεων, μέλλουσι νὰ ἰδρῶσιν τῇ ἐπιστήμῃ τὸ ἐνδιαίτημα τοῦτο.

Τὸ μέγα δουκᾶτον τῆς Βᾶδης ἔχει πληθυσμὸν 1,435,000 ἐπὶ ἐκτάσεως 119 τετρ. γεωγραφικῶν μιλίων, ἢ δὲ Ἑλλάς ἔχει 1,700,000 κατοίκους ἐπὶ 910 τετρ. γεωγρ. μιλίων. Ἐν τούτοις ἢ μὲν Βᾶδη κέκτηται ἐν Ἐιδελβέργῃ, Μαγχείμῃ, Καρλσρούῃ καὶ Φρεϊβούργῃ τέσσαρα μεγάλα πρότυπα χημείων, ἐν αὐτοῖς δὲ τοὺς σπουδαιότερους τῶν νῦν ἀκμαζόντων καθηγητῶν τῆς χημείας, ἐλκύει ἐξ ὅλου τοῦ κόσμου φοιτητὰς καὶ παρέχει εἰς τοὺς ἀναδεικνύοντας τὴν ἐγχώριον ἐπιστήμην καθηγητὰς ὡς ἐνδιαίτηματτα ἀληθῆ μέγαρα, οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἄνεσιν καὶ εὐχαρίστησιν αὐτῶν συντελοῦντα· ἢ δὲ Ἑλλάς, τὸ πρότυπον ἐν τῇ Ἀνατολῇ βασιλείῳ, ἐν καὶ μόνον παράπηγμα ἔχει, χημεῖον καλούμενον καὶ μετριώτατα προικοδοτούμενον, συνάμα δὲ τυγχάνον τὸ μόνον ἐν συμπᾶσῃ τῇ Ἀνατολῇ, παρὰ τοῦ ὁποίου προσδοκᾷ μεμψιμοιροῦσα τοὺς ἐξαισιωτέρους καρπούς.

8. Νὰ νομοθετηθῇ πρόγραμμα τῶν πρακτικῶν ἐργασιῶν ἐν τῷ Χημείῳ διὰ τοὺς φοιτητὰς ἅπασῶν τῶν σχολῶν, ἵνα οὗτοι ἐκμανθάνωσι τὴν ἐκτέ-

λεσιν τῶν συνήθων συνθέσεων καὶ ἀναλύσεων, τῶν ἱατροχημικῶν παρασκευασμάτων καὶ ἀναλύσεων καὶ τῶν ἀνεξαρτήτων ἐρευνῶν.

9. Νὰ οἰκοδομηθῇ τὸ Χημεῖον διὰ δανείου ἢ προκαταβολῆς τοῦ Δημοσίου· ν' ἀγορασθῶσι δὲ τ' ἀναγκαῖα ὄργανα καὶ ὕλικά παρὰ τοῦ Πανεπιστημίου. Ν' ἀνατεθῇ ἢ διεύθυνσις τοῦ καταστήματος τούτου τῷ ὑπευθύνῳ καθηγητῇ, ἢ δὲ διαχειρίσις τῶν εἰσπράξεων καὶ ἐξόδων εἰς ἐπιτροπὴν προεδρευομένην παρὰ τοῦ ἰδίου καὶ συνισταμένην ἐκ τοῦ κοσμητόρου τῆς ἱατρικῆς, τοῦ τῆς φιλοσοφ. σχολῆς (ἢ τινος καθηγητοῦ τοῦ φυσικοῦ τμήματος), ἐξ ἑτέρου καθηγητοῦ εἰδικοῦ καὶ ἐκ τοῦ ταμίου τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ καὶ ταμίου τοῦ Χημείου.

Πᾶσα δαπάνη καὶ πᾶν ἔσοδον θέλει γίνεσθαι διὰ τῆς διαχειριστικῆς ταύτης ἐπιτροπῆς, ὑποχρεουμένης εἰς λογοδοσίαν πρὸς τὸν Πρύτανιν κατὰ τὴν λῆξιν ἐκάστου ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους.

10. Τὸ Πανεπιστήμιον, δι' οὗς ἐξετέθη λόγους, δὲν πρέπει νὰ συντηρῆ καθ' ὁλοκληρίαν τὰς ὑπὲρ τοῦ χημείου καὶ τῶν ἀσκήσεων δαπάνας. Ὅφείλει δὲ τοῦτο νὰ ἔχῃ ἰδίως τρεῖς πόρους, τοὺς ἐξῆς: α') χορηγήσιν ἐτησίαν ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου, β') τοιαύτην ἐκ μέρους τοῦ Πανεπιστημίου καὶ γ') εἰσφοράς τῶν φοιτητῶν.

11. Τὸ Δημοσίον χορηγεῖ τῷ χημείῳ δι' εἰδικοῦ ἄρθρου τοῦ προϋπολογισμοῦ δρ. 4000 κατ' ἔτος διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν πειραμάτων καὶ διὰ τὰς ἀσκήσεις.

12. Τὸ Πανεπιστήμιον χορηγεῖ τῷ χημείῳ κατ' ἔτος δρ. 4000 πρὸς πλουτισμὸν τῶν συλλογῶν αὐτοῦ (τῶν τε ὀργάνων καὶ τῶν σκευασιῶν κτλ.)

13. Ἐκαστος φοιτητὴς ὑποχρεοῦται εἰς εἰσφορὰν τινα ἀντὶ τῶν παρ' αὐτοῦ δαπανωμένων οὐσιῶν, φωταερίου καὶ ἀντιδραστηρίων. Ἐκ τῆς εἰσφορᾶς ταύτης διατίθεται μέρος τι ὑπὲρ τοῦ καθηγητοῦ ὡς ἀμοιβὴ ἢ ἀντιμισθία.

Ἡ εἰσφορὰ αὕτη θεωρητέα ὡς βοηθητικὸν μέσον διδασκαλίας ὑποχρεωτικῆς, εἰσπρακτέα δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους καὶ κατὰ τὴν ἐγγραφήν.

Ἐκαστος φοιτητὴς τοῦ Β' καὶ Γ' ἔτους τοῦ Φαρμακευτικοῦ Σχολείου θέλει πληρῶναι δρ. 100 κατ' ἔτος.

Ἐκαστος φοιτητὴς τοῦ Β' ἢ Γ' ἔτους τῆς Ἱατρικῆς Σχολῆς θέλει πληρῶναι ἐφ' ἅπαξ δρ. 80.

Ἐκαστος φοιτητὴς τοῦ φυσικοῦ τμήματος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς θέλει πληρῶναι κατὰ τὸ Α', τὸ Β' καὶ τὸ Γ' ἔτος ἀνὰ δρ. 125.

14. Αἱ ἀσκήσεις ἐν τῷ χημείῳ εἰσὶν ὑποχρεωτικαὶ εἰς τοὺς ἀνωτέρω φοιτητὰς. Ἄνευ δὲ τῆς ἀποδείξεως τῆς ἀποτίσεως τῆς εἰσφορᾶς αὐτοῦ οὐδεὶς γίνετα δεκτὸς εἰς τὸ χημεῖον, ἄνευ δὲ τῆς ἀποδείξεως τῶν ἀσκήσεων οὐδεὶς γίνετα δεκτὸς εἰς ἐξετάσεις διδακτορικὰς ἢ φαρμακευτικὰς ἢ προκαταρκτικὰς.

15. Ἀντὶ τῆς εἰσφορᾶς ταύτης χορηγεῖται τοῖς φοιτηταῖς ἡ ἄδεια τῆς

χρήτως τοῦ χημείου, τοῦ φωταερίου, τοῦ ἀπεσταγμένου ὕδατος, τῶν ἀντιδραστηρίων, τῶν ζυγῶν καὶ τῶν δυσπορίστων συσκευῶν. Πάσας δὲ τὰς σκευασίας, ἐφ' ὧν ἤθελον ἐργασθῆ συνθετικῶς, καὶ πάσας τὰς συσκευάς, τὰ ὄργανα καὶ σκεύη ὀφείλουσι νὰ προμηθεύωνται ἐξ ἰδίων καὶ συμφῶνως πρὸς τὸν ἐπὶ τούτῳ κατ' ἄλλογον. Δύνανται δὲ μετὰ τὸ τέλος τῶν ἀσκήσεων νὰ μεταφέρωσιν ὅπου ἂν θέλωσι τὴν ἰδιοκτησίαν των ταύτην· καθ' ὃν χρόνον ὁμῶς ἀσκοῦνται καὶ μάλιστα ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐνάρξεως τῶν ἀσκήσεων ὀφείλουσι νὰ ἀποταμιεύωσι τὰ ὄργανά των εἰς τὴν δοθεῖσαν αὐτοῖς ἡριθμημένην ἐν τῷ χημείῳ θέσιν, κλείοντες αὐτὴν ἀσφαλῶς.

16. Συνιστᾶται ταμεῖον τοῦ χημείου. Τὴν περιουσίαν αὐτοῦ διαχειρίζεται ἡ διαχειριστικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ χημείου (§ 9), τὰ δὲ ἐτήσια περισεύματα ἐξ οἰασδῆποτε τῶν ὡς ἀνωτέρω εἰσπράξεων φυλάττονται πρὸς κατάρτισμόν ἰδιαιτέρου κεφαλαίου τοῦ χημείου, χρησιμεύοντος εἰς τε ἀνέγερσιν τοῦ νέου καὶ μεγάλου χημείου καὶ εἰς ἐντελῆ αὐτοσυντήρησιν αὐτοῦ.

Ταῦτα, κύριε Πρύταμι, εἰσὶν ὅσα ὄφειλον νὰ προτείνω ὑμῖν ὅπως ἢ τε διδασκαλία τῆς χημείας ἐκ θεμελιῶν ἀναδιοργανωθῆ καὶ ἀναπτυχθῆ, τό τε χημεῖον καταστῆ αὐτοσυντήρητον καὶ ὀλιγώτερον δαπανηρὸν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ ἡ χημεία ἐξαπλωθῆ μᾶλλον ἢ μέχρι νῦν ἐν ταῖς τέχναις καὶ ταῖς ἐπιστήμασι ταῖς παρ' ἡμῖν.

Ἴσως ἐμακρηγόρησα πλέον ἢ ὅσον καὶ ἦτο ἐπιθυμητόν· ἀλλὰ μόνον ἡτιολογημένη ἐκθεσις ἠδύνατο νὰ ἐπιδοθῆ εἰς σοφὸν καὶ πεφωτισμένον σωματεῖον.

Ἐὰν ἀναγνώσαντες ὅσα μακρὰ πεῖρα μοι ὑπηγόρευσε καὶ ὅσα δὲν δύνανται ν' ἀναιρεθῶσιν, ἐγκρίνητε τὴν ἐφαρμογὴν τῶν προτάσεών μου, ὑπολείπεται ἔτι ἢ ἐκ μέρους ὑμῶν δραστηρία καὶ σύντονος ἐνέργεια παρὰ τῷ ὑπουργείῳ καὶ τῇ Βουλῇ ὅπως ὄντως ἐπιτευχθῆ ἡ βελτίωσις τῆς χημείας κατὰ πάσας αὐτῆς τὰς διευθύνσεις.

Εὐπειθέστατος

Ὁ καθηγητὴς τῆς χημείας
Α. Κ. ΧΡΗΣΤΟΜΑΝΟΣ.

Η ΠΑΡ' ΗΜΙΝ ΚΟΣΜΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΑ

Τίς ἐν τῇ κλίνῃ, εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἀνοίγων πάλιν τὰ βλέφαρα, ἢ τίς κατακείμενος πρὸς ἀνάπαυσιν ἀπλῶς ἢ ἀπόλαυσιν ὕπνου· τίς, ἐνὶ λόγῳ, φεύγων ἢ ἀπεκδεχόμενος ὑπὸ στέγῃ τὴν νήδυμον ταύτην ἀνάπαυσιν, δὲν περιβραχίσθη ἐπὶ τινὰς στιγμὰς καὶ τὰς ἐλαχίστας τῆς ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς του ὀροφῆς βωγμὰς ἢ τρύμας, τὰς κηλίδας, τὸν ἰστὸν ἀραχνιδίου τινός, ἢ τὰς

οἰασδῆποτε κοσμηματογραφίας, ἐὰν τοιαῦτα ὑπάρχωσιν; Ἐξυπνοῦμεν, καὶ πρῶτον ἀντικείμενον τῶν ὀμμάτων ἀνανηρόντων παρίσταται ἡ ὀροφή· νυστάζομεν, καὶ εἰς τὴν ὀροφὴν ἀτενίζομεν, ἕως οὗ ἐπιπροσθήσῃ ἡ πτέρυξ τοῦ ὕπνου· ἀσθενοῦμεν, καὶ ὅλας ὥρας μακρὰς πρὸς τὴν ὀροφὴν ἀναπέμπομεν στενάζοντες τὴν φλεγμονὴν τοῦ πυρετοῦ, τὰς ἀγωνίας τῆς στενοχωρίας, τὰς οἰμωγὰς τῶν ἀλγηδόνων, καὶ αὐτὰ τὰ τῶν ἀναστροφῶν τῆς ἀναρρώσεως ἡδιστα ἐκφωνήματα· ἀποδίδομεν, τέλος, τὴν ἐσχάτην ἀναπνοὴν, καὶ εἰς τὴν ὀροφὴν προσηλοῦμεν τὸ ἡμαυρωμένον ὄμμα, ὡς ἂν ὁ ἄγγελος τοῦ θανάτου ἐκεῖ ἤρχετο καὶ ἐνεφανίζετο, καὶ οὕτω πως ἀγγελολογοῦμεν, κατὰ τὸ ποιητικὸν ὄντως ῥῆμα τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ. Οἱ συγγενεῖς προσαυδῶσι τότε μετὰ φωνῆς ἐκτενοῦς. Μάταιον! ἡ ὀροφή προτιμᾶται καὶ τῶν παμφιλτάτων αὐτῶν ὀμμάτων, θερμότατα δακρυροούντων ὅπως ἀποσπᾶσιν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὄψεως τῆς ὀροφῆς.

Ἦθέλησα αὐτῷ νὰ εἶπω ὅτι, ἐν γένει, πρὸς ἡμᾶς κατακεκλιμένους ἡ ὀροφή λαμβάνει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὅλον τόπον τὸ ἔδαφος πρὸς ἡμᾶς ὀρθίους· καὶ ὡς λοιπὸν τερπόμεθα περιπατοῦντες ἐπὶ καλῶς ἐστρωμένου ἐδάφους, ὁμοίως καὶ θεώμενοι ἄνωθεν ἡμῶν καλῶς διακεκοσμημένον ὀροφον. Ἐκτός ἂν τὸ κέντρον ἐπιειγούσης ἐργασίας ἢ ἀνυπερθέτου χρέους σὲ τινὰξ ἄπο τῆς στρωμνῆς ἅμα ἀφυπνήσαντα, ὁμολόγησον ὅτι, ἀναχασμώμενος καὶ τὰ νεωθρευμένα ἔτι μέλη τανύων, καὶ νωχελῶς τοὺς βραχίονας συσπῶν, ἀγαπᾶς νὰ μείνης ὡς εὐρίσκεσαι, εἰς τὴν εὐεστῶ ἐκείνην, τῆς ὀροφῆς ἐπὶ τινὰς ἔτι στιγμὰς θεατῆς, στιγμὰς ὧν ἡ διάρκεια ἐξαρτᾶται εἴτε ἐκ τῆς διαθέσεως τῆς ψυχῆς, εἴτε καὶ ἐκ τῆς θερμοκρασίας τοῦ κοιτῶνος. Καὶ τότε δὲ πάλιν, μετὰ τῶν παντοίων στοχασμῶν, σχεδίων ἢ μεληδόνων, ἄτινα ἐπανερχονται καὶ σοῦ ἀπασχολοῦσιν ἄλλεπαλλήλως τὴν διάνοιαν, οἱ ὀφθαλμοί, ὅπου ἂν ἀραιωθῆ ἡ νεφέλη τῶν διαλογισμῶν, διαβλέπουσι καὶ ἄκοντες τὰ τῆς ὀροφῆς ἄτεχνα, ἔντεχνα ἢ κακότεχνα.

Ὅχι δὲ μόνον διὰ τοῦτο ἔχει λοιπὸν χρεῖαν ἐπιμελείας τινός ἡ διακόσμησις τῆς ὀροφῆς, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ συντείνῃ κατὰ τι καὶ εἰς τὴν διάπλασιν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν ἀπαλὴν ἡλικίαν. Τὸ βρέφος, μέχρι οὗ μᾶθῃ νὰ ἴσταται ἐπὶ τῶν ποδῶν, πολλὰς τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός ὥρας τὴν ὀροφὴν ἔχει συνηθέστερον παντός ἄλλου τῶν ὀφθαλμῶν ἀντικείμενον. Μήπως τὰ πρῶτα τοῦ νηπίου γράμματα εἶναι, ὡς νομίζομεν, τὸ ἄλφα, τὸ βῆτα; Ἦδη ἀπὸ τοῦ γάλακτος τῆς μητρὸς ἔχει ἐκμάθει ἄλλα, ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἡμῶν καὶ αὐτοῦ. Ἐὖ βλέπετε ἐνῶ θηλάζει, ἐνῶ ῥέει ἀπὸ τῆς ἀρκῆς τῶν χειλέων ἢ σταγῶν τοῦ ἀφθόνου γάλακτος, πῶς περιφέρει συγχρόνως πρὸς τὴν ὀροφὴν τὸ χαροπὸν ὄμμα; Σπουδάζει ἐν πάσῃ ἀνέσει· καὶ ἔχει ἐκμάθει τὰς εὐθείας καὶ τὰς καμπύλας, τοὺς κύκλους καὶ τὰ τόξα, τὰς γωνίας, — ὀρθὰς, ὀξείας ἢ ἀμβλείας, — τὰ τρίγωνα, τοὺς ῥόμβους, τὰ τραπέζια. Τούτων ὅλων ἀπρὸς ἰδέαν σαφῆ, διότι ὁ νοῦς τοῦ νη-

πίου, ὡς χάρτης ἄγραφος ἔτι και καθαρός, τηρεῖ ἀνεξαλείπτους τὰς πρώτας ἐντυπώσεις. Μόνα τὰ ὀνόματα τῶν σχημάτων ἐκείνων ἄγνωστ' ἀλλὰ τὰ ὀνόματα δὲν χρησιμεύουσιν ἢ πρὸς μετάδοσιν τῶν ιδεῶν, εἰς δὲ τὸ βρέφος ἄρκει μόνη ἡ ἀντίληψις· ἔπειτα θὰ ἔλθῃ ἡ γλῶσσα. Φυσικῶ τῷ λόγῳ, τὰ ὀρθὰ καταλείπουσιν ἐντυπώσεις ὀρθὰς και τὰ σκολιὰ σκολιάς· ἐξ οὗ ἀρχεται ἐν τῇ διανοίᾳ ἡ κρίσις. Οὐδ' ἡ ἁρμονία τῶν χρωμάτων μένει ἀπαρτήρητος ἀπὸ τῆς βροφικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἡλικίας. Διδάσκει λοιπὸν και αὐτή. Ὡστε, ἂν μὲν ὁ κοσμηματογράφος τῆς ὀροφῆς ἦ και τῶν πέριξ τοίχων, ἦναι ἀνεπιτήδειος, πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἀνεπιτήδεια ἀντιλαμβάνεται ὁ ἔτι ἀπειρος ναός· και ἰδοὺ πρώτη ἐπήγεια εἰς τὴν ἀνατροφήν· και ἰδοὺ ἀφετηρῖα μορφώσεως χυδαίας· ἂν δὲ τούναντιον, τίς οἶδε; τίς δύναται νὰ διυσηρίσθῃ ὅτι καλή τις θέα, συνεχῶς μάλιστα παρισταμένη, οὐδὸλως συντελεῖ πρὸς ἐξευγενισμόν τῆς ἔτι τρυφερᾶς ψυχῆς;

Πρὸ τῆς ἡμετέρας παλιγενεσίας, τῆς θεοπνεύστου, στέγας μὲν εἶχομεν πάντες, ὀροφὰς δὲ ὀλίγιστοι. Αἱ ὀροφαὶ ἦσαν ἀγνωστοὶ σχεδὸν ἐν παντὶ τόπῳ ὅπου ἐδουλεύομεν ἢ ἐθηρεύομεν τῶν βουνῶν τὸν ἀδούλωτον βίον· διὸ και Χρῆς τις, μεταβάς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους εἰς Βενετίαν, και θεώμενος τὴν ἀρχιτεκτονικὴν χάριν τῶν ἐκεῖ παλατιῶν και τὴν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν αὐτῶν, ἐπεφάνει ἐν ἐκστάσει «Σπήτια εἶν' τοῦτα!; γαρδαρῖμπαις (garderobes) εἶν' τοῦτα!» Τοὺς πολλοὺς ἡμῶν ἐπτέγαζον οἱ κάλαμοι, τινὰς δὲ πέταυρα, ἢ τὸ πολὺ (τοῦτο δὲ μάλιστα ἐν Βυζαντίῳ, ἐν Σμύρῃ, ἐν Χίῳ και τισιν ἄλλαις τῶν νήσῳ) σανίδες λεπταί, ὧν τὴν μεταξὺ διάκτασιν ἀμφεκάλυπτον πῆχεις μετρίως ἐξεσμένοι, ποὺ μὲν πλατεῖς, ποὺ δὲ στενότεροι και ἔστιν ὅπου ἡμιστρογγυλοὶ. Ἐκ παραδόσεως βυζαντινῆς ἴσως, οἱ καθ' ἡμᾶς ξυλουργοὶ μετεχειρίζοντο τοὺς ἡμιστρογγύλους τούτους πῆχεις διαθέτοντες αὐτοὺς κατὰ τετράγωνον, ἀντιφατνωμάτων·— τοῦτο ὅμως εἰς τὰς πολυτελεστεράς τῶν ὀροφῶν, μάλιστα δὲ τὰ τῶν ἐν τέλει Ὁθωμανῶν μέλαθρα. Ἐβήφετο δὲ ἔπειτα ἡ ὀροφή και οἱ πῆχεις διὰ ποικίλων χρωμάτων, πολλαῖς ἀσυμβιβάζων, και εἰς τὸ κέντρον καθηλοῦτο ὀμφαλὸς ἐπὶ ξύλου τεχνουργημένος. Συνήθως παρίσταν ὁ ὀμφαλὸς ὀπώρας και ἄνθη ἐντὸς ταλαρίσκου· και ἐθαυμάζοντο μὲν οἱ Ἕλληνας ξυλογλύφοι ὡς τεχνίται τέλειοι, ἀπασαν αὐτῶν τὴν ἐπιτηδεϊότητα καταβίλλοντες εἰς τὰ τεμένη μάλιστα τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ἐθαυμάζοντο ὑπὸ δημοσίου παντᾶσιν ἄδακος περὶ τὰς καλὰς τέχνας. Ὁπως δὴ ποτε, τινὲς αὐτῶν ἦσαν ἀληθῶς ἄξιοι θαυμασμοῦ, ἂν ὄχι διὰ τὴν γνώσιν τοῦ καλοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐν ἀγνοίᾳ τῶν κανόνων τοῦ καλοῦ ἐξίκετον εἰς τὸ ἐπάγγελμα ἐπίδοσιν. Ἐνευ σχολῆς και ἐκεῖνοι, ὡς μεταξὺ τῶν ἡμετέρων σκηνηκῶν τῆς σήμερον οἱ δύο ἀδελφοὶ Ταβουλάραι, ἀφικνούντο εἰς τὸ μὴ περικιτέρω τῆς τῶν ὄλων ἀδιδάκτων ἐπίδοσεως ἐκείνης, ἥτις ἀνγκυκίζει τὸν εἰδήμονα θεατὴν νὰ λέγῃ μετὰ λύπης, ἀπόσον θὰ

ἀριστούργει οὗτος, ὑπὸ τοιαύτης πεπροικισμένος φύσεως, ἐὰν ἠμπούρει και διδασκαλίαν τῆς τέχνης!»

Ὡ τῆς τῶν δούλων ἡμερῶν τοῦ ἔθνους σήψεως και ἀποσυνθέσεως! Ἀπήλθομεν εἰς χοῦν, εἰς ἀνήλιον και ἀνάρδευτον χοῦν, και ἀπὸ τοῦ χοῦς ἀνακτήσαντος τὸ φῶς και τὸ θάλπος, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἐλευθερία εἰς τὸν ἀνθρώπον, μὴ οἷς σήμερον βλαστάνει τι ἀκαλλιέργητον ἔτι και ἀνανθές, ἀμφίβολον ἔτι και ἄσπομον. Ἀπωλέσαμεν τὴν παράδοσιν, ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας διακόψαντες πάσης τέχνης τὴν καλλιέργειαν! . . . Και, ἵνα εἴπωμεν τὴν ἀλήθειαν, τῆς συμφορᾶς ταύτης παραίτιοι δὲν εἶναι μόνον οἱ Τοῦρκοι. Ἀφότου κατισχύσας τῆς πολυθείας ὁ χριστιανισμὸς ἠρωτηρίασεν ἐμπαθῶς και κατέβαλε και τὸ τελευταῖον εἶδωλον, τῆς τέχνης ἢ παραδόσεως εἶχε διακοπῇ. Ἐκτοτε ἐπὶ τῆς ἀμυροσῖας ἐπετρώθη τὸ μᾶνα, ἐπὶ τοῦ ἄκρου ἱεροῦ τῆς Παλλάδος ἔστη ὁ Γολγοθᾶς, τῆς γλυφίδος εἶχε πύσει τὸ παράπαν ὁ φαθμὸς κτύπος. Ὅτε δὲ ἐπανελήθη, ἡ γλυφίς εἶχεν ἐκπέσει εἰς σμίλην, και μόνον σταυροὶ ἐχαράσσοντο ἐπὶ τῶν μαρμάρων, ἀποξεομένων τῶν ἐπ' αὐτῶν λαμπρῶν ἀναγλύφων· σταυροὶ και περὶ αὐτοὺς ἀνθῆμια ἢ κοσμήματα ὡς ὑπὸ παιδαρίων ἐσχεδιασμένα. Οὕτω καταρρέει ὁπότεν στερηθῇ τι τῆς συνοχῆς. Τί ἂν ἐσώζετο ἔτι εἰς τὰς ἄλλοκας τῶν ἀγρῶν λέων τις κεκολοβωμένος, ἄγαλμά τι ἄνευ ρίνος, ῥαπτιζόμενον ὑπὸ τῶν ἀνέμων, προπηλακιζόμενον ὑπὸ τῶν ὄμβρων και τῶν χωμάτων, πνιγόμενον ὑπὸ τῶν σταχύων, οἵτινες κινούντες πρὸς αὐτὸ τὰς κεφαλάς, ὑπὸ τὸν φλογερὸν τοῦ θέρους ἥλιον ἢ ὑπὸ τὴν δροσῶδη τῆς σελήνης αἰγλήν οἰνοῖ ἠπέιλουν τὸν τέλειον αὐτοῦ ἀφανισμόν; Ἡ παράδοσις τῆς τέχνης εἶχε λείπει· ἄνευ διδασκάλων δὲ ἡ τέχνη ἐπιστρέφει εἰς τὸ ἄλφα, και τοῦτο κακογραφημένον, προβαίνει ἐξ ἀβελτέρου ἔτι διδασκαλίας εἰς τὸ βῆτα, και αἰῶνων πάλιν ἔχει χρεῖαν, ὅπως μὴ εἰς τὸ τοῦ Πανσελήνου ἀφίχθῃ ὠμέγα,— τοῦ βυζαντινοῦ Πανσελήνου, ὅστις, καθ' ἃ δίδεται νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τε τῶν συγγραφέων και ἐκ τῶν ἐν τῷ μουσεῖῳ τῆς Νεαπόλεως περισωθέντων ἐκ τῆς Πομπηίας ἑλληνικῶν ζωγραφημάτων, πόρρω ἀπέτρεχεν ἀπὸ τῆς θαυμασίας ἐκείνης τέχνης τοῦ Ζεύξιδος και Ἀπελλοῦ.

Ὁμοίως και ὡς πρὸς τὴν μουσικὴν· οἱ τρόποι εἶχον ἐκπέσει εἰς τροπάρια, οἱ παιᾶνες εἰς μεγαλυνάριε, οἱ θούριοι εἰς ἀπολυτικά, τοσοῦτον ξένα πρὸς τὰ ἀρχαῖα ἐκεῖνα, ὅσον και αἱ λέξεις αὐταί· διότι πλέον δὲν ἦδεν, ἀλλ' ἐψαλλε μόνον ὁ ἑλληνικὸς κόσμος. Ἐψαλλε δαδτικῶς, οὐκέτι ἔμελεπεν ὀρφικῶς. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ποίησιν, βλέπομεν μέχρι σήμερον ὁποῖα διεδέχθη τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὕμνοις. «Ἡ ὠραία ἀρχαία προσφῶδιξ, ὡς κάλλιστα ἔγραψεν ἐσχάτως εὐδόκιμος φοιτητὴς τῆς φιλοσοφικῆς τοῦ καθ' ἡμᾶς Πανεπιστημίου Σχολῆς¹, και ἡ λοιπὴ περικαλλὴς προφορὰ, ἡ τοσαύτην ἐμμέλειαν, τοσαύτην καλλονὴν, τοσαύτην εὐρυθμίαν περιέχουσα . . .

¹ Ὁ κ. Χρυσοσθένης Βαλασσίδης ἐν τῷ Ἀ θ η ν α ἰ ω τῶν παρελθόντων μηνῶν Μαρτίου και Ἀπριλίου.

ὑπέκυψεν εἰς βεδικομένην προφορὰν καὶ σκαῖον καὶ βαρὺν τονισμόν, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον στοιχεῖον ἔχοντα τῆς μούσης καὶ τοῦ ῥυθμοῦ τῆς ἀρχαίας προσφώδιαις.»

Ἴνα δ' ἐπανεέλθωμεν εἰς τὰς εἰκαστικὰς τέχνας, ὁ χριστιανισμὸς καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν ἑλληνικῶν ναῶν, ὡς εἶναι φανερόν, κατέλιπε, πᾶσαν ἄλλην, ῥωμαϊκὴν ἢ ἑβραϊκὴν ἀσπασάμενος ὡς πρόσφορον εἰς τὴν αὐτοῦ λατρείαν, καὶ τῆς ζωγραφικῆς βραδύτερον ἐποίησεν ἁπλοῦς, παραδεχθεὶς μὲν τὰ διαβερῶν ἐπὶ πίνακος ἱερά ὁμοιώματα, ἀποδιοπομπούμενος δὲ πάντοτε τὰ γλυπτὰ ὡς εἰδωλικώτερα.

Ἐσαύτως παρεμείληται καὶ ἡ ἑλληνικὴ κοσμηματογραφία, διότι κατὰ μὲν τοὺς πρώτους ἀπὸ Χριστοῦ αἰῶνας ἡ ἐκκλησία νηφάλιον εἶχε τὴν περιβολήν· ὅτε δὲ κραταιωθεῖσα ἠβουλῆθη καὶ νὰ λαμπρυνθῇ, ἀπέφυγε τὴν τῶν κοσμημάτων τῶν εἰδωλικῶν ναῶν ἀπομίμησιν, ὡς ὑπομνήσκουσιν τὰ τῆς πολυθεΐας, οἱ δὲ τεχνῖται τῶν χριστιανισάντων Ἑλλήνων ἐνησχολήθησαν εἰς ἰδία σχεδιάσματα, εἰς ἀνθέμια ἀπειροκάλα μὲν καὶ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ, ἀτεχνῶς δὲ καὶ ἐξεσμένα. Αἱ γραμμαῖ δὲν εἶχον πλέον νοῦν, οὐδὲ ἐκείνην τὴν τῶν ἀρχαίων γλυκύτητα, ἣτις σοῦ πρακαλεῖ πόθον καὶ φιλῆμα. Ἡ σμίλη ἐστραγγάλιζεν ὡς τυφλὴ ὑπὸ τὸν κτύπον τοῦ σφυρίου, καταφερομένου ὡς ὑπὸ παραπαιούσης χειρὸς ἀνθρώπου μεθύσου· ἡ εὐθεῖα ἀνεύθυνος, ἡ καμπύλη ἀγκύλη, τὸ ὄλον πρωτόπειρον καὶ σκαῖον. Ἐν τῇ αὐτῇ τῆς μητροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν σώζεται ἀκέραιαν ἐκκλησιδίον, οὐτίναν οἱ τοῖχοι ἐκτίσθησαν ἐκ τεμαχίων τοιούτων ἔργων ἀνέργων, μουσεῖον τοῦτο πολῦτιμον καθότι ἐπ' αὐτοῦ δυνάμεθα ἐν συνόψει νὰ μελετῶμεν τὴν παραφθορὰν καὶ πτώσιν τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Ἐκεῖ βλέπει τις ἀληθῶς ὅποια ἀτεχνία, τερατώδης μὲν εἰς τέρατα, τερατώδης δὲ καὶ εἰς ἐξαπτέρυγα Σεραφείμ εἶχε διχδεχθῆ τὴν καλλιτεχνίαν, ἀφότου ὁ χριστιανισμὸς ἐκήρυξεν ὅτι ματαιότης ματαιότητων, πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα, καὶ τέρατα, καὶ κόνις καὶ σκιά, — ὡσανεὶ, παρερρομένων ἐμοῦ καὶ σοῦ, παρήρχετο ὁ ἀνθρώπος, ἢ ὡσανεὶ ἐξανθησάντων, Ξηρανθέντων καὶ καταπατηθέντων τῶν ῥόδων ἄτινα εἶδομεν καὶ ὡσφρανθημεν ἐν ἔτει 1879, τὰ ῥόδα ἀπέθανον διὰ παντός!

Ὅντως γελοῖος εἶναι ἐν τῷ ἔγω αὐτοῦ ὁ ἀνθρώπος.

Ἀγαθὴ τύχη αἰ ἑλληνικαὶ παραδόσεις μετηνάστευον ἐν παντὶ καιρῷ πρὸς δυσμὰς, πρὸς τὴν Ἑσπερίαν, ὅπου παρήκμασαν μὲν ὡσαύτως αἰ καλαὶ τέχναι, ἀλλ' ὡς οὐδέποτε ὑποσῆσαι δουλεῖν τουρκικὴν, ὡς ἐν Ἑλλάδι, δὲν ἐξέλιπον τέλεον. Ἀλλως τε, ἡ δυτικὴ ἐκκλησία ἠνοιξε τὰς πύλας αὐτῆς οὐ μόνον πρὸς τὰς εἰκόνας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἀγάλματα τῶν ἀγίων, ἐνῷ πρὸς ταῦτα διετήρησεν αὐτὰς κεκλεισμένας ἢ ἀνατολικῇ· τὸ δὲ περιεργότατον, ἡ φραγκικὴ δύσις δὲν ὠνείδιζε τὰ ἑλληνικὰ πράγματα ὅσον ἡ ἑλληνικὴ ἀνατολή. Καὶ ἐκείνη μὲν ἔθνικους γενικῶς (gentili) ὠνόμαζε τοὺς εἰδωλολάτραις, αὕτη δὲ ἰδίως Ἑλληνας ἤθελε νὰ τοὺς λέγη. Ἐφόντι, ἐνῷ οἱ Φράγκαὶ Ἑλ-

ληνας ἀπεκάλουν ἡμεῖς καὶ ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων, ἡμεῖς, ἀφότου ἔχριστιανίσταμεν καὶ ἕως χθὲς, Ῥωμαίους ἠθέλομεν ν' ἀποκαλῶμεν ἐκυτοὺς οὕτως ἢ ἄλλως. Περιέβαλλον λοιπὸν ἐκεῖνοι καὶ ἐξετίμων σπουδαίως καὶ ἐκαλλιέργουν τὰς ἑλληνικὰς τέχνας, ὅτε ἡμεῖς οὔτε τὰς ἠγαπῶμεν πλέον, οὔτε ἠθέλομεν νὰ τὰς ἐξεύρωμεν. Ἐξ οὗ ἡ Ἑσπερία ἀφῆκε τοσοῦτον ὀπίσω τὴν Ἑῶ.

Ἄμα νοήσαντες ὅτι αἱ Ἑλληνες εἶμεθα ἡμεῖς, οἱ τὴν γλῶσσαν ἐκείνων λαλοῦντες καὶ τὰς χώρας ἐκείνων οἰκοῦντες, τὰ νέφη τῆς ἀνατολῆς ἠραιώθησαν· ἠλλαξεν ὄψιν ἡ Ἑῶς. Διότι ἀληθῶς ἀνενήψαμεν ἔκτοτε, καὶ ἀληθῆς νεκρανάστασις ἐγένετο ἐν ἡμῖν· ὡς δὲ ὑπὸ τὴν αἰώνιον λάβαν τοῦ Βεσσοῦβιου τεθαμμένη ἐπανῆλθεν εἰς τὸ φῶς ἡ Πομπητῆα καὶ τὸ Ἡράκλειον, οὕτως ὑπὸ τὴν τέφραν ἣτις εἶχεν ἐπικαθῆσει εἰς τὸν νοῦν ἡμῶν ὄλους αἰῶνας ἀνεκαλύφθη ὡς σπινθὴρ ἢ προγονικὴ ἐκείνη πρὸς πᾶν ὅ,τι καλὸν εὐγενὲς ῥοπή καὶ ἔφεσις. Τόσον, ὥστε ἐνομίσσαμεν ὅτι καὶ ἀδίδακτοι ἔτι καὶ ἀμέθοδοι ἠδυνάμεθα νὰ ἐπιχειρῶμεν τὰ σοφὰ καὶ ὠραῖα ἐκ μόνης ὄψεως καὶ ἀντιλήψεως. Ἐκ τούτου πολλάκις ἀπεδείχθησαν αἱ ἐπιχειρήσεις ἡμῶν μωραὶ, καὶ πολλάκις κατεγελάσθησαν τὰ ἔργα ἡμῶν ὡς τολμητικῶν ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων ἐν ταῖς τέχναις καὶ ἐπιστήμαις. Βεβαίως, ἐὰν ἐν αὐταῖς ὑπάρχη ἐμπνευσις Μουσῶν, τὴν ἔχει ὁ Ἕλληνας ἐκ φύσεως· ἀλλὰ τί νὰ σὲ κάμη, ἀφοῦ δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐμπνευσις, εἶναι δὲ χρεῖα καὶ διδασκαλίαις, καιρὸν δὲ πρὸς διδασκαλίαν εἰσέτι δὲν ἔλαβεν ἐπαρκῆ;

Ὅπως δῆποτε, τοῦτο ζημιῶν τὰ μέγιστα τὴν πολιτείαν. Ἐμπηδῶμεν εἰς τὰ πολιτικὰ οἰόμενοι ἐκυτοὺς πολιτικούς ἄνδρας ἐντελῶς κατηρτισμένους, ἐνῷ οὔτε τὴν δέουσαν ἐπιμέλειαν καὶ ὑπομονὴν κατεβάλομεν ἐν τοῖς σχολείοις πρὸς τὴν αὐτὴν ὡριμότητα, οὔτε εἶχομεν πρὸ ἡμῶν ἐν ταῖς πολιτικαῖς θέσεσι διδασκάλους ἀξιίους τοῦ ὀνόματος. Καὶ ἰδοῦ, ἀντὶ Ἑλλήνων, φωρῶμεθα Ῥωμαῖοι εἰσέτι (καθὼς καὶ τὸ λέγομεν). Τὸν ἴδιον οἶκον εἰσέτι δὲν ἐμάθομεν νὰ κυβερνῶμεν καλῶς, καὶ ἀξιῶμεν ὄχι μόνον ὅτι τὸ παρὸν πολίτευμα, τὸ ὑπερπερισσὸν ἐν ἐλευθερίαις, εἶναι ἀνεπαρκές, καίτοι δημοκρατικὸν φύσει, ἀλλὰ ζητοῦμεν ἱταμῶς καὶ τὸ θέσει τοιοῦτο. Μόλις πορισθέντες ὀλίγας βαφὰς καὶ μίαν γραφίδα, ἐπαγγελλόμεθα τὸν τοιογράφον, τοῦλάχιστον, ἢ τὸν ἀγιογράφον· μάρτυρες δὲ τούτου αἱ ἱεραὶ εἰκόνας, ἃς βλέπομεν ἐκθεμιμένας ἐν ταῖς ἀγυαῖς πρὸς πώλησιν. Ἔτι *σουμπέτσι* ὀνομάζομεν τὸ ψιμμύθιον καὶ *σουλιγιέτι* τὸ κιννάβαρι, ἐξ οὗ δηλαδὴ ἀποδεικνύμεθα διακείμενοι ἔτι ὑπὸ τὴν ἀχλὺν τῶν καιρῶν τῆς τουρκικῆς δουλείας, ἀτεχνίας τε καὶ ἀμαθείας, καὶ ἄνευ τύψεως συνειδότης παρουσιαζόμεθα ὡς ἐγκρατεῖς τῆς τέχνης.

Ἐκ τῶν ἀδιδάκτων καὶ ἀμεθόδων ἐν ταῖς εἰκαστικαῖς τέχναις μόνοι οἱ κοσμηματογράφοι φαίνονται ἐπιτίδοντες ἀξιολόγως ἐν τῇ ἀκριβείᾳ τῶν γραμμῶν καὶ ἁρμονίᾳ τῶν χρωμάτων· ἀλλὰ καὶ οὗτοι μόνον ὄσακις, γραμμικᾶ ἀντιγράφοντες κοσμήματα, ἀνθέμια καὶ μαιάνδρους καὶ ἀστραγάλους, ἔχουσι ὑπ' ὄψιν πρότυπα τέλει. Ἐργάζονται οὕτω, καθὼς αἱ κόραι εἰς τὰ λεγόμε-

να κεντήματα ἐπὶ κανναδά· ἐξ αἰκίας ὅπως αὐτῶν ἐπινοίας καὶ πείρας, ὅχι ζῶον, ὅχι πτηνόν, ὅχι ἄνθος, ἀλλ' οὐδὲ πράσινον φύλλον θὰ ἀφίνα νὰ σχεδιασθῆ ἢ ζωγραφηθῆ ἐπὶ τῆς ὀροφῆς μου. Οὐχ ἦτρον, ἢ πρόδος ἐν τῇ κοσμηματογραφίᾳ παρίσταται προφανῆς καὶ ἀναντίρρητος εἰς τὸν βουλούμενον νὰ συγκρίνῃ τὰς πρὸ εἰκοσιν ἐτῶν δυνάμεις τῶν ἐπαγγελλομένων τὴν τέχνην ταύτην πρὸς τὰς νῦν· ταῦτο δὲ χάρις εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Πολυτεχνεῖον. Ὁ κτίτωρ τῆς λεγομένης οἰκίας Σίνα (τῆς νῦν ἐπισκευαζομένης ὑπ' ἄλλων ἰδιοκτητῆν) εἶχε βεβαίως καὶ τὸν πόθον καὶ τὰ μέσα ὅπως διακοσμήσῃ τὰς ὀροφὰς αὐτῆς διὰ τῶν ἀρίστων κοσμηματογράφων τοῦ τότε καιροῦ· αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ κτίτωρ τῆς αἰκίας ὅπου τανῦν τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν. Περιεργασθητε ὅλην ἐκείνην τὴν ἀπειροκαλίαν καὶ ἀνεπιτηδεϊότητα, ἔπειτα δὲ μετὰβητε εἰς τὴν ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Συντάγματος νεόδμητον οἰκίαν Β. Μελά, καὶ τὴν νεωτέραν τῶν ἐν τῇ λεωφόρῳ Πατησίων, καὶ θὰ ἴδῃτε ὅτι μέγα ἄλλα ἔγινεν εἰς τὴν τέχνην. Οἱ σχετικῶς ἀριστοὶ τῶν κοσμηματογράφων ὅσων τὰ ἔργα ἔτυχε νὰ ἴδω εἶναι σήμερον ὁ Γρ. Οἰκονόμου, ὁ Χρ. Μόσχος, ὁ Πρινόπουλος, ὁ Βασίλ. Γεωργίου, ὁ Ι. Σπανόπουλος, ὁ Π. Φαρμακίδης (ἐπιτήθειος οὗτος καὶ ἐν ἐλαιοθαφαῖς, καθὼ ζωγράφος) ¹. Οὗτοι πάντες, καλῶς ποιῶντες, ἐργάζονται κατὰ πρότυπα καὶ ὑποδείγματα, ἀλλὰ καὶ τῶν προτύπων καὶ ὑποδειγμάτων ἢ ἐκλογῆ, ἢ συναρμογῆ καὶ ὁ χρωματισμὸς ἀπαιτοῦσιν οὐ τὴν κοινήν φιλοκαλίαν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ διὰ τὴν δεξιάν φύσιν ἢς εὐμοιροῦσιν, ὡς φαίνεται, οὗτοι εἶναι ἄξιοι μνησίας. Εἶναι δὲ καὶ τινεὶ νέας, Νικόλαος Χριστόπουλος Ναυπλιεύς, ἰδίως ἐπιδίδων εἰς τὴν ἀπομίμησιν τῶν φλεβῶν τοῦ μαρμαῖρου καὶ ξύλου, εἰς ἧ καὶ μόνον περιορίζεται. Ὁμολογεῖ ὅτι εἰς τοῦτα καὶ μόνον ἔγκειται ἡ δυνάμις του, καὶ ἐπαινετῆ εἶναι ἡ μετριοφροσύνη αὐτῆ ἀπέναντι τῶν ἐπιχειρούντων ἀνεπιτηδείως πᾶν εἶδος κοσμηματογραφίας. Τίς τῶν περιεργαζομένων τὰ ἔργα ταῦτα δὲν ὠκτερε τὴν σκιαιότητα τῶν ὅσοι ἀπομιμοῦνται τὰς τῶν μαρμαῖρων φλέβας ἐπὶ τῶν τοίχων πάσης νεοδμήτου οἰκίας! Νομίζουσιν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ φύσις εἶναι πάντη ἐλευθέρως εἰς ταῦτα, πάντη ἐλεύθεροι εἶναι καὶ αὐτὰ νὰ καταφέρωσι τὸν χρωστῆρα ὅπως τύχη. Ἄλλ' οὕτως, οὐδὲν ἄλλο ἢ ρυπαίνουσι τὴν καθαρότητα τῶν τοίχων. Ἡ φύσις εἶναι ἐλευθέρως ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν σχημάτων καὶ τῶν χρωμάτων, ἀλλ' ἡ τέχνη, ἂν θέλῃ νὰ ἐκτιμηθῇ, πρέπει ν' ἀπομιμηθῆται ὅχι τὰ τερατωδέστερα, ἀλλὰ τὰ ἀληθοφανέστερα τῆς φύσεως. Ἡ οἰκία τοῦ Ἀημνίου (τανῦν Ξενοδοχεῖον τῆς Μ. Βρετανίας), ἐπιχρωσθεῖσα κατ' αὐτὰς, ἤλλαξεν ὅψιν ἐπὶ τὸ σκαιότερον· εἶχεν ἀπλῆν ἐπιχρωσιν πυρρὰν, ἀρμόζουσιν πρὸς τὰ ἐπ' αὐτῆς ἀρχαῖα σχεδιογραφήματα, καὶ τηρηθέντων εὐλαδῶς τῶν σχεδιογραφημάτων, κατὰ τὰ λοιπὰ ἀπέκτησεν ὅψιν φαιοῦ μαρμαῖρου, τὸ δὲ χεῖριστον, μαρμαῖρου μετὰ φλεβῶν, δῆθεν, ἕς ἀδαεστᾶτη ἀπε-

¹ Ἐν τῇ κλειάδι ταύτῃ δίκαιον εἶναι νὰ μνημονεῦσιν καὶ οἱ οὐχ ἦτρον ἀξιόλογοι Ν. Σαραντίδης καὶ Π. Χατζηαδάμ. Σημ. Παρνασσού.

μιμήθη χεῖρ ὅτι προχειρότατα. Εὐτυχῶς, τὴν σώζει ὁ ἀρχαῖος αὐτῆς ρυθμὸς καὶ ἡ ἐνιαχοῦ ἐπιχρῶσσις τῶν σιδηρῶν δρυφακτωμάτων. Ἡ μᾶλλον ἀξιοθέατος τῶν ἀθηναϊκῶν οἰκοδομῶν, διὰ τε τὴν ἀρχιτεκτονικὴν εὐπρέπειαν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν μαρμαῖρων, εἶναι βεβαίως ἡ ἀδρότάταις δαπάναις τοῦ Σίμωνος Σίνα κτισθεῖσα εἰς Ἀκαδημαῖαν. Ὑπερόγκος κοσμηματογραφία καὶ ταύτης τὸ εὐγενὲς κάλλος ἠμαύρωσεν, ἀντὶ ν' ἀναδείξῃ αὐτό. Διὰ ποίαν μανίαν παρενετέθησαν μετὰ τῶν ἐπιχρῶσων κιονοκράνων ὅφ' ἀπασαν τὴν ζωοφόρον αἰ διὰ βαφῶν γλαυκῆς ἐκείναι καὶ ἔστιν ὅπου οἱ γρῦπες; Ἄπεσβέστη οὕτως ἡ εὐγένεια ἢν παρεῖχεν ἡ ἐπιχρῶσσις εἰς τὰ κιονόκρανα ταῦτα, διότι ἐνῶ πρὶν ἀνεδίδοντο ἐπὶ τῆς λευκῆς ταινίας ὡς προσέχοντα, συνεχύθησαν μετὰ τῆς νῦν διαποικιλθείσης ταινίας ταύτης καὶ ἀπεπνίγησαν. Πολὺ δὲ ῥοδοῦμι μῆποτε, ἂν εὐρωπαϊκὸς τις καλλιτέχνης ὑπηγόρευσε τὴν τοιαύτην βρεῖαν διακόσμησιν, ἢ βουλήθη νὰ μὴς ἐμπαίξῃ ὡς ἀρεσκομένους εἰς τοιοῦτους φόρους ἀσιατικούς. Διότι ὁμολογουμένως ἐπικρατεῖ ἐν Ἀθήναις μανία ὑπερόγκου διακοσμήσεως τῶν νέων οἰκοδομῶν. Τὴν οἰκίαν Κούπα ὑπερέφόρτωσεν ἡ περι τὴν στέγην αὐτῆς ἀτελεύτητος σειρά Ἐρώτων, φερόντων ἐν ταῖς χερσὶν ἔγκαρπα (festons), δι' ὧν καὶ συνδέονται. Καὶ ἡ ἐν τῷ τελειοῦσθαι οἰκία Σχλιομάννου μέλλει ἕως τ' αὐτὰ νὰ πάθῃ ἐκ τοῦ φόρτου τῶν κοσμημάτων. Ἦδη οἱ ἰωνικοὶ στηλίσκαι ἐκεῖνοι τῆς προσόψεως, σπιθαμῆς χρεῖαν ἔχοντες κατὰ τὸ ὕψος, ἀσχημονοῦσι πρὸς τὰς ἐπ' αὐτῶν στηριζομένας ὑπερτελείους ῥωμαϊκὰς ἀψίδας.

Καὶ διὰ ταῦτα μὲν δύναται ἡ νεωτέρα τῆς Παλλάδος πόλις νὰ δικαιολογηθῇ ἀποκρινομένη, ὅτι ἕνοι ἠρχιτεκτόνησαν, ἕνοι διεκόσμησαν· ἀλλὰ ποῦ θὰ μὴς σώσῃ ἀπὸ τοῦ γέλωτος τῶν ξένων αὐτῶν, ὅσοι ἔρχονται εἰς τὸ θέατρον τοῦ Φαλήρου, καὶ ὄραν ὅλην ἐκεῖ καθήμενοι, ἐκόντες ἄκοντες καθίστανται θεαταὶ τοῦ καταπετάσματος τῆς σκηνῆς, τῶν τριῶν δηλαδή κυπαρίσσω τῶν ἐπ' αὐτῆς ζωγραφημένων καὶ τῆς ἀπωτέρω θαλάσσης, δῆθεν, καὶ τῶν πέραν ὁρέων ἢ νήτων; Δι' ἀγάπην τοῦ θεάτρου τοῦ Φαλήρου, μετὰ τεσσάρων ἢ πέντε ἐτῶν εὐσεβῆ διατήρησιν, δὲν εἶναι τρόπος νὰ μεταποιηθῶσι τὰ φαῦλα ἐκεῖνα ζωγραφήματα εἰς κενὴ ἐπιφάνειαν μετὰ περιθωρίου ἐξ ἀπλῶν, ἔστω, γραμμῶν; Δὲν προσκαλεῖται ὁ ἔσχατος τῶν παρ' ἡμῖν κοσμηματογράφων νὰ ἄξῃ τοιαύτας; Ἢ ἦσαν εὐπρόσωποι παραβαλλόμενοι πρὸς τὰ νῦν χεῖρον ἢ παιδαριώδη.

Τῶν τεχνιτῶν ὅσοι εὐδοκίμοι δὲν ἀποκάμνουσιν ἐπιζητοῦντες τὴν τελειότητα τῆς τέχνης, θηρεύοντες νέα μαθήματα, περιεργαζόμενοι ὅτι ἂν πίπτῃ ὑπὸ τοῦ αὐτῶν ὀφθαλμοῦς προσοχῆς ἄξιον. Ἄν οἱ μυκηναῖοι ἡμῶν θησαυροὶ εὗρισκοντο ἐκτεθειμένοι εἰς ἀἵθουσαν τινὰ τῶν Μουσειῶν τῆς Ἐσπερίας, καθ' ἑκάστην θὰ ἐπεσκέπτοντο αὐτοὺς οὐ μόνον ἀρχαιολόγοι καὶ ὀστεολόγοι καὶ χρυσοῦχοι καὶ ὀπλοποιοὶ, ἀλλὰ καὶ κοσμηματογράφοι, φέροντες ἂνὰ χεῖρας τὴν μολυβδίδα καὶ ἀντιγράφοντες τὰ παντοῖα ἐκεῖνα ποικίλματα.

Πρὸ ἡμῶν κείνται ἐκτεθειμένα ἐν τῷ Πολυτεχνείῳ, καὶ δι' ὅλης ἡμέρας μένουσιν ἔρημα· τοῦλάχιστον οὐδεὶς ἐκεῖ ὁ μελετῶν χάριν τῆς τέχνης. Καὶ ὅμως ὑπάρχουσιν αὐτόθι κύπελλα καὶ πόρπαι καὶ ψέλλια καὶ ἐνώτια καὶ περιθεράϊων κόκκοι, κομβία δὲ μάλιστα ὑποτυποῦντα ἀξιομίμητα εἶδη, ἅτινα ἀντιγράφοντες σήμερον οἱ καθ' ἡμᾶς τοιχογράφοι θὰ διεκρίνοντο ὡς παρνεύσαντες νέον τι ἐν τῇ δικαιοσμήσει τῶν ὀροφῶν, καὶ τὸ νέον τοῦτο θὰ καθίστατο ἴτως τὸ δὴ λεγόμενον συρμός ἐν Εὐρώπῃ· ἀλλὰ περιμένομεν οἱ Εὐρωπαϊοὶ νὰ τὰ ἀναδείξωσι, καὶ ἡμεῖς νὰ τὰ ἀντιγράψωμεν ἐξ ἐκείνων τίς οἶδε πότε. Καὶ τοῦτο διὰ τὴν ἐπάρατον μακρὰν δουλείαν τοῦ ἔθνους, καὶ τὴν νῦν ὀλιγότητα αὐτοῦ καὶ σμικρότητα, ἣν θέλει καὶ ἐπιμένει θέλων ὁ Βηκουσφίλδ.

Ὅτε ἀνέγνων τὸ σατυρικὸν ἐκεῖνο τοῦ γάλλου Ἀβούτου ἔργον (Grèce contemporaine) τὸ τοσοῦτον διεγείραν καθ' ἅπασαν τὴν Ἑσπερίαν πρὸς ἡμᾶς γέλωτα, τὴν πικρίαν ἣν ἠπόνηθην γευθεὶς μέχρι τρυγῆς τὸ δριμύ ποτήριον τοῦτο ἄλλως δὲν ἠδυνήθηεν νὰ μετριάσω, εἰμὴ ἐπειπῶν μετὰ τὴν μακρὰν σκέψιν ἥτις διεδέχθη τὴν ἀνάγκωσίν μου· — Οἱ Ἕλληνες δὲν εἴμεθα ἐνεστώς· εὐρισκόμενοι εἰς μεταβατικὴν κατάστασιν, τὴν χειρίστην πασῶν ἐν παντὶ, εἴμεθα παρελθὸν καὶ μέλλον. Ἡ χιὼν ἢ τηλαυγὴς καὶ ἄσπιλος ἀναλυθεῖσα κτεπατήθη εἰς βόρβορον, ὅστις δὲν ἔλαβε καιρὸν νὰ κατασταλάξῃ εἰς διαυγέστατον, ὡς θέλουσιν, ὕδωρ.

Διὰ τοῦ αὐτοῦ τούτου λόγου παρηγοροῦμαι ὀσάκις, εἴτε ἐν τῇ πολιτείᾳ, εἴτε ἐν τοῖς ἡθελσιν, εἴτε ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει, εἴτε ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ, εἴτε τέλος ἐν ταῖς τέχναις καθορῶ ἀθλημονῶν ἀνάξιόν τι, φαῦλον ἢ ἄπειρον. — Οἱ Ἕλληνες δὲν εἴμεθα ἐνεστώς· εἴμεθα παρελθὸν καὶ μέλλον.

Καὶ τοῦτο φρονῶ μετὰ πεποιθήσεως.

I. ΙΣΤΙΩΡΙΑΣ ΣΚΥΛΙΣΣΕΩΣ.

Η ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ ΕΚ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ἰπὸ ΕΡΜΑΝΝΟΥ ΛΙΓΓ

Μεταφρασθὲν ἐκ τοῦ γερμανικοῦ*

Ἐορτάσιμα ἐνδεδυμένοι ἐπορεύοντο ὡς ἐν προσκυνήσει τὴν καθωρισμένην ἡμέραν οἱ ἄνδρες τῆς συνόδου εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἀγίων Ἀποστόλων, ὁ δὲ λαός, ὅστις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐφρόνει τὰ τῶν εἰκονοφίλων, ἐξῆλθεν εἰς

* Συνέχεια καὶ τέλος. Ἰδ. «Παρνασσός» τόμ. Γ', σελ. 486 καὶ 599.

συνάντησιν τῶν ἐπισκόπων, μοναχῶν καὶ ἐρημίτων, φέρον βίβλα φοινίκων καὶ ψάλλων τὸ ὠσιανὰ, καὶ ἔρριπτεν ἄνηθι εἰς τὸν δρόμον αὐτῶν. Ἐν μεγαλοπρεπέσι φορεῖσι ἤχθησαν ὁ αυτοκράτωρ καὶ ἡ βασιλομήτωρ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Σκιᾶδες, σημαῖαι, ἰππεῖς ἐν λαμπροῖς ὀπλισμοῖς καὶ πληθὺς λαμπροστολίστων ἀρχιεπισκόπων καὶ ἱερέων ἠῤῥξανον τὸ μεγαλεῖον τῆς τελετῆς τῆς ἐνάρξεως. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δὲ αὐτῇ ἡ Εἰρήνη καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς ἐκαθέσθησαν ἐπὶ τῶν ἐδωλίων τῶν Κατηγουμένων καὶ μετὰ τοὺς συνήθεις τύπους ἤρξαντο αἱ συζητήσεις. Ἦδη ἐγείρεται ὁ ἀρχιμανδρίτης Πλάτων καὶ λαλεῖ ὑπὲρ τῶν εἰκόνων, σχετίζων τὰς ιδέας τοῦ μεγάλου φιλοσόφου οὗ φέρεται τὸ ὄνομα πρὸς τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων· ἦδη ἀκούονται φωναὶ συμφωνίας καὶ ἀντιρρήσεως, ὅτε αἰφνης ἐξεγείρεται φοβερός θόρυβος, τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς ἐξωτῶν πυλῶν τῆς ἐκκλησίας, ἔπειτα δὲ περὶ τὴν εἴσοδον καὶ ἐντὸς αὐτῆς. Στίφη λαοῦ ἐφορμῶσιν, ἀκολουθοῦμενα ὑπὸ μαινομένων λόχων στρατιωτικοῦ ὄχλου, ἀγομένω ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου καὶ Βασιλείου. Ἀμφότεροι εἶχον ἀποφασίσει, ἠγούμενοι τῶν στρατευμάτων αὐτῶν, νὰ διαλύσωσι τὴν σύνοδον καὶ νὰ ἐλευθερώσωσι τὸν ἄρχοντα ἀπὸ τῆς ἐπιδροσεως τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν μοναχῶν. «Διώξατε τοὺς ἐργάτας κακῶν, ἠκούοντο φωνοῦντες· ἀκάτω οἱ ἔχθροι τῶν καθεστώτων» τοιοῦτον ἦτο τὸ σύνθημα τῶν ὀργίλων πολεμιστῶν. Ἡ δειλιώσα σύνοδος καὶ τὸ ἀκρατήριον αὐτῆς συνωστίζονται καὶ ζητοῦσι διέξοδον πρὸς φυγὴν. Ἡ Εἰρήνη ῥίπτουσα βλέμμα ὀργῆς καὶ περιφρονήσεως ἐπὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς, ὃν θεωρεῖ ὡς τὸν αἴτιον τῆς ἐπιδρομῆς, ἐπειδὴ βλέπει τοὺς φίλους αὐτοῦ ἠγούμενους τῶν στρατιωτῶν, προσφωνεῖ αὐτὸν οὕτως.

— Αὐτὴ λοιπὸν ἦτο ἡ συνδιαλλαγὴ σου, αὐτὴ ἡ μετάνοιά σου, ἀπεχθὲς προδότα; Εὐθὺς δὲ καταλείπει τὸ ἐδώλιον καὶ σπεύδει πρὸς τὴν ὀμάδα τῶν τρεμόντων ἐπισκόπων, οὓς ἐνηκρύνει νὰ καρτερήσωσιν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι, βλέποντες τὴν δέσποιναν ἐν τῷ μέσῳ τῶν, σπεύδουσι νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς ἐκκλησίας μετ' αὐτῆς καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς. Ὁ Κωνσταντῖνος, ὅστις εἶνε τεταραγμένος ἐπὶ τῷ ἀνεπίστῳ συμβάντι καὶ τῇ ἀδίκῃ μομφῇ τῆς μητρὸς του, σπεύδει πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῆς σωματοφυλακῆς του καὶ διατάσσει αὐτοὺς νὰ πομακρόνωσιν αὐθαρῆ τοὺς στρατιώτας ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. Ὁ Ἡράκλειος ἀπαντᾷ αὐτῷ διὰ μειδιάματος, σημαίνοντος «Μὴ δίδε δὲ διαταγὰς ἐναντίας πρὸς τὸ συμφέρον σου». Ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος ὅστις ἐκλαμβάνει τὸ μειδιάμα τοῦτο ἀντὶ περιφρονήσεως, σπᾶται κατ' αὐτοῦ τὸ ξίφος ἐν μεγίστῃ ἀγανακτήσει. «Τί θὰ πράξῃς; ἀναφωνεῖ ὁ Ἡράκλειος, χάριν σοῦ ἐνίκησαμεν.» — «Κατ' ἐμοῦ καὶ κατὰ τοῦ νόμου, ὅστις ἐπιβάλλει ὑμῖν ὑποταγὴν, εἶπεν αὐτῷ ἐπιτιμητικῶς ὁ Κωνσταντῖνος. Περὶ ἐκκλησιαστικῶν διχογνωμιῶν δὲν πρέπει σεῖς νὰ μεριμνάτε, τὴν δὲ βίαν θέλω τιμωρήσει.» Ἐτι ἀπαξ ὑψώνει τὴν χεῖρα δίκην κελύσεματος καὶ ὑπομορμυρίζοντες ὑπακούουσιν αὐτῷ οἱ στασιασταί. Ἄλλ' ἡ σύνοδος εἶχε διαλυθῆ, πάντες εἶχον διασκορπισθῆ, ὁ δὲ βασιλεὺς ἔβλεπεν ἐκυτὸν μόνον, ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν φατριῶν

θεωρούμενον μετὰ δυσπιστίας. Μόνος ἐπέστρεψεν ἔφιππος, ὑπὸ μόνῃς τῆς πλησιεστάτης συνοδίας του περιστοιχιζόμενος, εἰς τὸ παλάτιόν του. Ἡ πρώτη του δὲ φροντίς ὑπῆρξε νὰ ἐξηγηθῆ εἰς τὴν Εἰρήνην τὴν συμβάσαν παρεξήγησιν καὶ νὰ ἐξευμενίσῃ αὐτήν. Πρὸς ἀποδειξίν δὲ τῶν εἰλικρινῶν του διαθέσεων διέταξε τὴν παραυτίκα σύλληψιν τῶν δύο ἀξιωματικῶν, οἵτινες εἶχον ἔλθει ἵνα δικαιωθῶσι, καὶ τὴν εἰς στρατοδικεῖον παραπομπὴν αὐτῶν. Εἰς δὲ τὰς στρατιὰς ἀνηγγέλη, ὅτι ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἐμελλε νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὰς εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ἀράβων, οἵτινες εἶχον ἐπιδράμει εἰς τὰς νοτίους τοῦ κράτους χώρας. Ἀλλὰ πρῶτον θὰ καταστρατοπεδεύσωσιν ἐν τῇ Ἀσιατικῇ ἀκτῇ, ἐνθα ἐπιτρέπεται αὐτοῖς νὰ φέρωσι καὶ τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας. Ὅτε δὲ εἶχον παραταχθῆ καὶ ἐφθασαν τὰ πλοῖα τὰ μέλλοντα νὰ μετακομίσωσιν αὐτούς, ἦλθεν ἡ διαταγὴ νὰ καταθέσωσι τὰ ὄπλα, ἅτινα ἐμελλον νὰ κομισθῶσιν αὐτοῖς κατόπιν ἐπὶ ἰδιαιτέρου πλοίου. Ἀλλὰ μόλις ἐφθασαν εἰς τὴν ἀπέναντι παραλίαν, καὶ εὐθὺς περιστοιχίσθησαν, διελύθησαν, ἀπεπέμφθησαν καὶ ἕκαστος ἐστάλη εἰς τὴν πατρίδα του. Διὰ τοιούτου δόλου πρὸς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ στρατιάν ὁ Κωνσταντῖνος ἀπώλεσε τὴν γενικὴν συμπάθειαν καὶ ἡλάττωσε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δύναμιν.

Παρὰ δὲ τοῦ Νικηφόρου ἦλθεν ἡ εἰδησις, ὅτι ἐφθασεν, ἡγούμενος νέων καὶ πιστῶν στρατιωτῶν, ἡ δὲ Εἰρήνη ἀπεξεδέχετο ἀνυπομόνως τὴν ἡμέραν τῆς εἰσόδου αὐτοῦ. Καθ' ὁδὸν δὲ ἀπήντησεν ὁ στρατηγὸς τὴν φραγκικὴν πρεσβείαν καὶ οἱ ἰσχυροὶ γίγαντες τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Δύσεως ἠώθησαν μετ' αὐτοῦ. Ταῦτα πάντα παρώτρυνον τὸν Ταράσιον νὰ ἐπωφεληθῆ τῆς περιστάσεως καὶ νὰ προλάβῃ τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον. Ὑπῆρξαν στιγμαὶ καθ' αἷς εἶχε κολακευθῆ ἐλπίσας ἐπὶ τὴν χεῖρα τῆς Εἰρήνης καὶ ἐπὶ τὴν ἀνάστασιν εἰς τὸν θρόνον· ἀλλὰ νῦν καθίστατο αὐτῷ ὁσημέραι φανερώτερον, ὅτι ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ οἱ ὑπολογισμοὶ του θὰ ἦσαν σφαλεροί. Τοῦτο δ' ἐννοήσας ἐσφιγξέ τὴν χεῖρα, ὡς νὰ εἶχέ τις δωρήσει τι αὐτῷ καὶ ἀπεφάτισε στερεῶς νὰ κολουθῆσῃ μόνος καὶ ἀπαρσίτητος τὴν ὁδὸν ἣν ἐπέβαλλεν αὐτῷ ἡ φιλοδοξία του. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν ἀλήθειαν εἶχεν ἀποδεχθῆ τὰς προτάσεις τῆς φατρίας τῆς μητρὸς του καὶ συνήνεσεν εἰς τὴν συγκάλεισιν τῆς συνόδου, ἀλλ' ἡ πράξις αὕτη ἐξηγήθη ὡς προσωπικὴ προσχώρησις πρὸς τοὺς μιτητοὺς ὀπαδοὺς τῆς Εἰρήνης, τοῦλάχιστον δὲ ὡς ἀδυναμία, καὶ εὐκόλως ἐξηγεῖται ἡ περιφρόνησις ἣν προὐκάλεσε καθ' ἑαυτοῦ, ὅτε ἐφάνη προδίδων τὰς ἀρχὰς τοῦ πατρὸς του. Οὐδὲν εἶνε κινδυνώδεστερον διὰ ψυχὴν ὑπερήφανον ἢ τὸ ὑποφέρειν τὴν ἄδικον κατὰκρίσιν τοῦ κόσμου καὶ μόλις ποῦ ἔχειν κατ' αὐτῆς ἀτελεῖ τινα ὑπεράσπισιν. Ὅτε εἶδεν, οἷα ψευδεῖς ἀφορμὰς ἀπέδιδον αὐτῷ δολίως, ἠσθάνθη βαθυτάτην δυσαρέσκειαν τὸ μὲν πρῶτον καθ' ἑαυτὸν, εἶτα δὲ κατὰ πάντων τῶν περὶ αὐτὸν, πρὸ παντὸς δὲ κατὰ τοῦ κόσμου τοῦ καταδικάζοντος αὐτὸν οὕτως ἐπιπολαιῶς. Ἐν τοιαύταις ψυχικαῖς διαθέσεσι πᾶς πειρασμὸς ἔχει εὐκολον τὴν πρόσοδον, οὐδέπο-

τε δὲ φαίνεται ἐπαγωγότερά ἡ ἀγριότης καὶ ἡ κραυπάλῃ τῶν διὰ τοῦ σώματος ἡδονῶν. Εἰς ταῦτα δὲ προστίθετο ὅτι ἡ συνένωσις αὐτοῦ μετὰ τῆς Θεοδοσίας ὑπῆρχεν ἀτυχῆς ἐπειδὴ αὕτη ὁμοιάζεν ἀληθῶς μόνον πρὸς ἓν εἶδωλον, ὠραῖον, ἀψυχον εἶδωλον, ἀλλ' ὅμως ὁμοιότατον πρὸς ἐκείνην, ἣν δὲν ἡδύνατο νὰ λησμονήσῃ, ἣν ἐνθύμιζε πᾶν χαρακτηριστικὸν τῆς συζύγου, ἵνα καθίσταται αὐτῷ διπλάσιαν τὴν αἴσθησιν τῆς ἀνομοιότητος. Καὶ ὅμως ἠναγκάζετο νὰ σκέπτηται, ὅτι παρὰ πάντα τὸ ἐν αὐτῷ βαθὺ καὶ ὀλέθριον ἐκεῖνο πάθος εἶχεν ἀνάψει μίαν τις ἀπάτη, μόνον μίαν παιδιὰ. Πῶς νὰ παλλαγῆ, πῶς νὰ σωθῆ; Μετὰ χρόνον βραχὺν ἤρξατο ἀμφιβάλλων περὶ πάσης ἀληθείας, περὶ πάσης ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας, κατελήφθη δὲ ὑπὸ πυρρῶνισμοῦ σκυθρωποτάτου. «Οὐδὲν ὑπάρχει, ἔλεγεν, οὐδὲν τὸ μὴ ὂν πλάνη!» Ἐπιθυμητὴ καὶ ἐφικτὴ εἶνε μόνον ἡ ἀπτοτάτη, στιγμιαία ἀπόλαυσις. Δι' αὐτὴν αἰσζήσωμεν.» Διὰ τοιούτων λόγων προσεφώνει τοὺς φίλους του, φερόμενος μεθ' ὀρμῆς εἰς τὰς μεθυστικωτάτας τῶν ἡδονῶν.

Ὁ Ἡράκλειος, ὅστις εἶχεν ἀποτίσει τὴν ποιήν του, ἦτοι εἶχε τύχει τῆς χάριτος, συνέτεινε πάτη δυνάμει, ἵνα κρατῆ τὸν δεσπότην του ἐν τοιαύταις διαθέσεσι καὶ ἵνα μὴ ἀφήσῃ πλέον αὐτὸν νὰ ἀνανήψῃ ἐκ τοῦ στρεβίλου ἡδονῶν παρὰφόρων. Ἐνέκρουπεν ἐν ἐχυτῷ μῖσος ἀδιάλλακτον καὶ κατὰ μυστικὰς τοῦ Ταρασίου εἰσηγήσεις παρεπλάνα τὸν Κωνσταντῖνον εἰς ὄργια, ἐν οἷς ἐφρόντιζε νὰ ἐξεγείρῃ καὶ νὰ παρορμᾷ πάντα τὰ κακὰ πάθη τοῦ θύματος του. Προὐκάλει τὴν συγκρότησιν συμποσίων, ἅτινα δὲν ὁμοιάζον πρὸς τὰς φαεινὰς θαλάσας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, ἀλλ' ἦταν κῶμοι κατὰ τὸν ὦμον τρόπον τῶν Οὐννων, ἀρτυόμενοι οὐχὶ ὑπὸ φημάτων καὶ παιδιῶν, ἀλλ' ὑπὸ ἐρίδων περὶ θεολογικῶν θεμάτων καὶ περιπλόκων νομικῶν ζητημάτων. Ἐγίνοντο παροίνιοι συζητήσεις ἀπολήγουσαι εἰς θερμότητους ἀγῶνας, τὸ δὲ πέρας αὐτῶν ἦτο πολλὰκις γύμνωσις ξιφῶν καὶ μνησίκαια ἔχθη. Πολλὰς ἐσπέρας ἐπήρχοντο καὶ πολυδάπανα τυχερὰ παιγνίδια. Καθ' ἐκάστην δὲ περίστασιν κατῴρθον ὁ Ἡράκλειος δι' ἐπιμονῆς ἡ χλευαστικῶν λόγων νὰ ἐξερεθίσῃ πρὸς ὄργην τὸν ἄλλοτε φίλον του, οὗτος δὲ ἐξέθετεν αὐτὸν εἰς ταπεινώσεις αἵτινες ἀπεδεικνύοντο ὡς συνέπειαι τῶν προσβολῶν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς συνόδου. Ὁ Ἡράκλειος ἀπεδέχετο πάντα μετὰ πνεύματος ὑποταγῆς ἐξεγείροντος ἔτι μάλλον τὴν ἀλαζονίαν τοῦ προσβεβλημένου, καὶ πάντοτε κατῴρθον νὰ συμβιβάζῃ οὕτω τὰ πράγματα ὥστε νὰ παρίστανται μάρτυρες οἵτινες νὰ ἐξεικονίζωσι τὰς ταπεινωτικὰς σκηνὰς καὶ νὰ διαδίδωσιν αὐτὰς εἰς τὸ κοινόν. Εἰς τὸν νεαρὸν αὐτοκράτορα ἀνηγγέλλοντο ἐκ δικλειμμάτων τοιαῦται διαδόσεις, ἐξ ὧν ἠϋζάνεν ἡ ἐχθρική αὐτοῦ διάθεσις καὶ ἐξαγκοῦτο μέχρι πράξεων σκληρᾶς τραχύτητος καὶ αὐθαίρεσις. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἀγιώτατος καὶ ὑψηλὸς του ἕως ἔλαβε κατ' ὀλίγον τὴν χροιάν τοιαύτης μετατροπῆς καὶ δὴ τοσοῦτον ἀπεμακρύνθη τῆς τοιαύτης ἀγιότητος, ὥστε κατελήφθη ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ὑποστῆ τὴν ὄλην

διδάσκαι τῆς ψυχῆς του μέχρι τῶν ὀξυτάτων ἀντιθέσεων, καὶ ἐφαντάζετο, ὅτι ἐνέκλειε τὸν πόθον νὰ ἴδῃ ἐκείνην, ἥτις ἄλλοτε ποτε ἐδυνήθη νὰ δαμάσῃ τὴν ψυχὴν του ὡς ἁγία, ἥδη ἐλευθέραν τῶν δεσμῶν καὶ ἐν μέθῃ ἔρωτος πίπτουσαν εἰς τοὺς κόλπους του. Τὸν καιρὸν τοῦτον εἶχε περιμείνει ὁ Ταράσιος. Πρὸς ἐλθὼν δὲ πρὸς τὴν Ἰμάγιαν, ἣν ἐκράτει πάντοτε δίκην αἰχμαλώτου ἐν τῷ παλατίῳ του, εἶπε πρὸς αὐτὴν «Συγχώρησον, ὅτι σε ἐφύλαξα οὕτως αὐστηρῶς· ἐπρόκειτο περὶ τῆς ἀσφαλείας σου, ἐπειδὴ ὁ λαὸς σὲ θεωρεῖ αἰτίαν τῆς μετατροπῆς τῶν ἰδεῶν τοῦ κυριάρχου. Κατηγορεῖσαι ὡς ἐξασκήτασα ἐπ' αὐτὸν γοητευτικὴν ἐπίδρασιν καὶ σε ἀπειλεῖ διὰ θανάτου.

— Καὶ ὁ Κωνσταντῖνος; πιστεύει εἰς ταῦτα;

— Ἐκεῖνος εἶνε ἐμπεπλεγμένος εἰς γοητείαν ὠθοῦσαν αὐτὸν εἰς τὸν ὄλεθρον· δαίμων, περιβληθεὶς τὴν μορφήν σου, συνεζεύχθη αὐτῷ.

— Διὰ τῆς εὐλογίας τῆς ἐκκλησίας;

— Ναί.

Ἄθαρσῆς ἀφῆκεν ἡ κόρη τὰς χεῖρας νὰ καταπέσωσιν ἐπὶ τὸν κόλπον, μόνον δὲ ἀνέπεμψεν ἐλαφρόν, μολὶς ἀκουστὸν στεναγμόν.

— Τὸν ἀγαπᾷ; ἐξηκολούθησεν ἐρωτῶν ὁ Ταράσιος. Ἐλθέ μετ' ἐμοῦ, ἐλευθέρωσον τὴν ψυχὴν σου ἀπὸ τῆς πλάνης· καὶ σὺ ἀγαπᾷσαι ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου.

Αἱ λέξεις αὗται ἤναψαν πυρκαϊάν· ἡ κόρη ἀνωρθώθη. «Ναί, τὸν ἀγαπῶ καὶ οὐδεμία γοητεία τοῦ Ἄδου δύναται νὰ τον καταστρέψῃ. Ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας ἦν ὑπηρετῶ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ, ἔσο μοι ἀρωγός. Ἄς ὑπάγωμεν».

Διήρουν ἔτι ἐν τῷ παλατίῳ ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ γάμου αἱ ἑορταί, ὅτε μὲν πρὸς τιμὴν νεωστὶ ἀφικομένων ξένων, ὅτε δὲ εἰς ἀνάμνησιν ὀνομαστοῦ προκατόχου. Ἐβδομάδας ἦδη ὄλας αἱ ἡγεμονικαὶ στοαὶ ἀντήχουν ἡμέρας καὶ νυκτὸς ὑπὸ μουσικῆς καὶ συμποσίων. Ἀπὸ τινος ἐξέδρας ἐθεάτο ἡ νεαρὰ βασίλισσα τὰς διασκευάσεις, τὰς παραστάσεις τῶν χορῶν, τὰ σκιρτήματα τῶν γοητῶν καὶ νάνων. Καθ' ὧραν προσεφέροντο αὐτῇ δροσεροὶ στέφανοι ἀνθέων καὶ προσεφωνοῦντο αὐτῇ προσόσεις, ὑψομένων τῶν κυπέλλων. Αἶφνης συνέβη αὐτῇ ποτε νὰ παντήσῃ, πορευομένη ἀπὸ τῶν αἰθουσῶν εἰς τὸν κοιτῶνά της, μορφήν ἐν τῇ ὄψει τῆς ὁποίας ἀνεγνώρισε μετὰ φοίικης ὡς ἐν κατόπτρῳ τὰ ἴδια ἐαυτῆς χαρακτηριστικά. Ὑψωσε δὲ ἡ μορφή αὐτὴ τὰς χεῖρας κατ' αὐτῆς καὶ παρεκάλεσεν αὐτὴν θερμότερα, ἐπικαλουμένη τοὺς ἁγίους, νὰ ὑποχωρήσῃ ἀπὸ τῆς ἀδίκου κτήσεως καρδίας, ἥς ἐκείνη ἦτο μὲν κυρία, ἀλλὰ βοηθεῖα τοῦ Σατανᾶ. Ἀγρίαν ἐκβάλλουσα φωνὴν ἀγωνίας ἐξέφυγεν ἡ νεαρὰ ἡγεμονίς μακρὰν τοῦ φοβεροῦ φαντάσματος, ἠκολούθησαν δ' αὐτὴν αἱ συνοδεύουσαι αὐτὴν γυναῖκες, καταληφθεῖσαι ὑπὸ ὁμοίου φόβου. Τὰ φῶτα, μὲ τὰ ὁποῖα εἶχον προηγηθῆ φωτίζουσαι τὸν δρόμον τῆς δεσποίνης των, ἐξέπεσον ἐκ τῶν χειρῶν των καὶ ὄλας ἐπίστευον ὅτι εἶδον νῦν ἀληθῶς τὴν γόησσαν περὶ ἧς εἶχον ἀκούσει. Ὁ Κωνσταντῖνος, ἐκπληγθεὶς ὑπὸ τῆς κραυγῆς, κατέλιπε

τὸν κύκλον τῶν συμποτῶν του. Ἀπηγόρευσε δὲ νὰ τον ἀκολουθήσῃ ὅστις δῆποτε. Ἔτι δὲ ἐσπινθήριζόν τινες τῶν ἀπερριμμένων λαμπάδων κατὰ γῆς, ὅτε εἰσῆλθεν εἰς τὸν πρόδρομον, ἐν ᾧ κατὰ τὴν ἀνατολὴν προηγέλετο ἡ πρῶα καὶ ἔρριπτε τὰς πρώτας αὐτῆς ἀκτῖνας εἰς τὰς ἀνοικτάς στοάς. Ἐκεῖ εἶδεν αἶφνης τὴν Ἰμάγιαν. Εἶδεν αὐτὴν νῦν τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἀληθεῖ αὐτῆς μορφῇ· ἡ καλλονὴ αὐτῆς ἦτο πολλῶ μείζων καὶ συγκινητικωτέρα ἢ τότε, ἡ δὲ περὶ αὐτοῦ ἀγωνία της, ἡ χαρὰ τῆς ἐνταμώσεως, ἡ ταραχὴ ἠϋζανον τὴν φυσικὴν χάριν καὶ καθίστων αὐτὴν ἀληθῶς μάρτυρα, ἀλλὰ περιβαλλομένην ὑπ' ὄλων τῶν θελγήτρων τῆς νεότητος. Ἐσπευσε πρὸς αὐτὴν καὶ ὕψωσεν αὐτὴν εἰς τὸ στῆθός του, περιέβαλεν αὐτὴν δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν καὶ ἔσφιγγεν αὐτὴν ἐφ' ἐαυτοῦ, ὡς εἰ αἰσθανόμενος, ὅτι ἐκείνη μόνη ἡ στιγμὴ παρεχωρεῖτο αὐτοῖς, ἔπειτα δ' ἐπέκειτο αἰώνιος χωρισμός. Τὰ χεῖλη της, ἀδυνατοῦντα νὰ προφέρωσι λέξιν μίαν, ἦσαν χλωμὰ ὑπὸ τὰ φιλήματά του καὶ ἡ πρώτη ὠχρὰ ἀψιγὴ τῆς ἡμέρας ἔρριπτεν αἶγλην ἀσθενῆ περὶ τὸ πρόσωπόν της, περιβαλλόμενον μετὰ τὰς πρώτας χαροπὰς ἀκτῖνας τῆς νίκης τὴν νεκρικὴν ὠχρότητα τοῦ φόβου. Δύστηνε, ἀνεφώνησεν ὁ βασιλεὺς, πολὺ ἀργὰ ἐμφανίζεσαι· φύγε, φύγε με, πάντα παρῆλθον. Μακρὰν τῶν βραχιόνων μου! θά σοι ἐπιφέρωσι τὸν θάνατον! Ἄν σε εὕρωσιν ἐδῶ, ἐφρονεύθης!»

— Κύριε, δὲν εἶμαι σὴ; ἠρώτησεν ἡ Ἰμάγινα.

— Ὅχι, ὄχι, ἀνέκραξε στεναζῶν ὁ ἀτυχῆς, καὶ τὴν ἀπόβησε πρῶτος μακρὰν αὐτοῦ, σὲ δ' ἁγία, ἦν ἐλάτρευσα, οὐδέποτε ἔπρεπε νὰ σε ἴδω ἄλλως ἢ ὡς ἐκεῖ σε εἶδα.

— Δέν σε ἀπήλλαξα ἐγὼ ἀπὸ τῶν ἐπωδῶν τῆς μαγίσσης; ἠρώτησεν ἀγέρωχος καὶ ἐπιτιμητικῆ.

— Σὺ; ὄχι. Σὺ εἶσαι ἡ ἔνοχος, φύγε πρὶν σε ἀφήσῃ πᾶσα χάρις.» Ἡ κόρη ἔδесе τὰς χεῖρας ἐν ἀπελπισίᾳ πρὸ τοῦ προσώπου. — Οἷμοι μοι τῇ ἀθλίᾳ, ἀνεφώνησε καὶ ἔφυγε δρομαία. Ἐκεῖνος δὲ μετὰ πόνου ἠκολούθησεν αὐτὴν ἀναχωροῦσαν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἐπάλαισεν ἀκόμη μεθ' ἐαυτοῦ, σκεπτόμενος ἂν δὲν ἔπρεπε νὰναρρίψῃ τὸν κύβον καὶ νὰ τὴν ἀκολουθήσῃ, ὅτε ἀνηγγέλιθ αὐτῷ ὅτι ἡ σύζυγός του ἐκ τῆς φοίικης κατέπεσεν ἀπόπληκτος καὶ ἡμιθανής. Ἐσπευσε πρὸς αὐτὴν. Ἡ δὲ Ἰμάγινα, χωρὶς νὰ ἐξεύρῃ τί νὰ πράξῃ, κλονιζομένη ἐξῆλθεν εἰς τοὺς δρόμους. Ὁ φόβος, μὴ κυνηγηθῇ καὶ κακωθῇ, ἐδίωξεν αὐτὴν πέραν καὶ πέραν· δειλὴ στρέφουσα περὶ ἐαυτὴν τὸ βλέμμα, ἐξηκολούθει ἐν μανίᾳ τὸν δρόμον της. Ποῦ νὰ στραφῇ; Ὁ Ταράσιος τὴν εἶχεν ἀπατήσει, τὸ ἔβλεπεν, ὁ ἔρωτος της, ὡς ἐνόει, εἶχε χρησιμεύσει ὡς μέσον σκοποῦ τινος. Ἀλλὰ τίνος σκοποῦ; Προφανῶς τοιούτου, ὅστις ἀπέβλεπεν εἰς καταστροφὴν ἐκείνου δν ἀγάπα. Προηγούμεναι ἐκφράσεις τοῦ Ταράσιου, ὑπαινισσόμεναι τοιούτῳ τι, ἐπανῆλθον νῦν εἰς τὴν μνήμην της. Ἐν τούτοις εἶχε πλησιάζει εἰς ὀλιγώτερον κατωφημῆνα μέρη τῆς πόλεως, ὁ ἥλιος ὑψοῦτο καὶ κατέπεμπε φλογερὰς ἀκτῖνας. Ἐξηγντλημένη κατέπεσεν εἰς τὰς

βαθμίδας φρέατός τινος. Ἐκεῖ εἶδε πρὸ αὐτῆς κτίριον ὁμοιάζον πρὸς μοναστήριον, οὐτινος ἡ θύρα ἦτο ἀνοικτή. Συγκεντρώσασα δὲ τὰς τελευταίας αὐτῆς δυνάμεις ἐπορεύθη ἐκεῖσε, ἀλλὰ κατέπεσε λιπόθυμος μόλις παρελθούσα τὴν φλιάν. Ὅτε δὲ μετὰ τινα ὥραν ἀνέωξε πάλιν τοὺς ὀφθαλμούς, ἡ πρώτη αὐτῆς κίνησις ὑπῆρξε νὰ τείνη ἀκουσίως τὴν χεῖρα πρὸς κύπελλον πλήρες ὕδατος, ὅπερ προσέφερεν αὐτῇ ἀνὴρ, ὃν ἐνόμισε μοναχόν. Ἡ ὑψηλὴ αὐτοῦ καὶ πωρ κελυμμένη μορφή ἦτο περιενδεδυμένη φόρεμα ὁμοίον πρὸς τὰ τῶν μοναχῶν, περὶ τὴν ὠχρὰν καὶ ὑπὸ τῶν θλίψεων ἐρρυτιδωμένην ὄψιν ἐκυμάτιζεν ἐν μακροῖς βοστρύχοις ἡ κόμη, ἐκ δὲ τῶν ὀμμάτων ἐξεπέμπετο φλόξ μεστή μελαγχολίας. Ἀνεγείρας δὲ αὐτὴν τὴν ἔφερον εἰς βαθύτερον χῶρον τοῦ οἰκήματος, εἰς στρογγύλον δῶμα, ἐνθα τὸ φῶς κατήρχετο ἀνωθεν διὰ τοῦ θόλου τῆς στέγης. Μετὰ ταῦτα δ' ἀπεχώρησε καὶ ἐπανῆλθε μεθ' ὥρας πολλὰς, αἵτινες ἦσαν ἀναγκαῖαι εἰς ἀνάπαυσιν αὐτῆς καὶ ἀναψυχὴν. Ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ στρογγύλου δώματος ἀπέλαμπον ἐπὶ χρυσοῦ ἐδάφους εἰκόνες τῶν χριστιανικῶν συναξαρίων. Ἀπέναντι τῆς κλίνης τῆς εἶδε τὴν ἁγίαν ἐκείνην, ἧς τὸ μαρτύριον εἶχε ποτε διδάξει ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Ἐρωτῶσα ἔστρεψε τὸ βλέμμα τῆς πρὸς τὸν ἄνδρα.

— Ὅποιον ὃν εἶνε αὐτὸ ἐκεῖ; ἠρώτησεν· εἶνε ὠραιότερον παντὸς ὃ τι μέχρι τοῦδε εἶδον, ἀλλὰ διὰ τί δὲν κινεῖται; Καὶ ὁμοῦ φαίνεται οὕτω ζωντανόν.

— Εἶνε εἰκὼν, εἶπεν ὁ καλλιτέχνης· δὲν εἶδές ποτε εἰκόνα;

— Οὐδέποτε. Αὐτὸ λοιπὸν μὰς ἐμπόδισαν οὕτως αὐστηρῶς νὰ βλέπωμεν καὶ νὰ προσκυνῶμεν;

— Ναί, εἶνε τεχνουργημα.

— Καὶ σὺ εἶσαι ὁ πλάσας αὐτό; Ἀλλὰ πόθεν καὶ πῶς;

— Ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς εἰκόνας ἧτις ζῆ ἐν ἐμοί.

— Ἐκ τῆς ψυχῆς σου τὸ ἔπλασες. Ἄ! καὶ ἐγὼ ἠδυνάμην νὰ παράσχω μόνην τὴν ἐξωτερικὴν μου, τὴν σωματικὴν μου ὑπαρξιν καὶ μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον, διὰ βραχὺν χρόνον· ἀλλὰ τοῦτο φαίνεται διαρκοῦν καὶ μὴ ἀλλοιούμενον. Ἡ τέχνη αὕτη πρέπει νὰ ἦνέ τι ἀνώτερον. Παρακαλῶ διδάξόν με αὕτην.» Καὶ ταῦτα εἰποῦσα ἐσιώπησε.

— Τίς εἶσαι, ἠρώτησεν αἰφνης ἐν σπουδῇ.

— Δέν με ἀναγνωρίζεις; Χαρὰ εἰς σέ! Περὶ τὰ χεῖλη του διέδραμε μείδιμα πικρὸν, ὅτε ἡ κόρη ἀνέκραξεν.

— Ἐξηγήθητι, δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ μάθω, τίς ὁ ξενίσας με, ὁ δούς μοι ἀναψυχὴν καὶ παραμυθίαν;

— Θὰ το γνωρίσης. Μάθε ὅτι ἐγὼ ἤδη πρότερον ἤμην γνωστὸς ἐν τῇ τέχνῃ ταύτῃ, καὶ δὲν ὑπέκυψα εἰς τὰς ἀπαγορεύσεις τῆς εἰκονολατρίας, ἀλλ' ἐξηκολούθησα πλάσσειν τὰς προσφιλεῖς μορφάς. Διὰ τοῦτο ἐρρίφθη εἰς τὰ δεσμὰ, ἀλλὰ τότε δὴ τότε παρέστησαν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου ζωηρόταται

ἐν νυκτεριναῖς ἐμφανίσεσιν. Ναί, τὰς ἔβλεπον, ἤρχοντο πρὸς με κατὰ νύκτας ἀπύνοους, παρεκάθητο εἰς τὴν κλίνην μου, ὠμίλου μετ' ἐμοῦ, εἰς τὴν ἐμαραινόμενὴν ψυχὴν μου ἔδιδον τὴν θεῖαν κοινωνίαν. Ὅτε δὲ ἡ Εἰρήνη, ἡ νικηφόρος, ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἠλευθερώθη καὶ ἐγὼ καὶ ἐζωγράφισον τὸ ἐξῆς μετ' εὐγνωμοσύνης τὰς ἐμφανίσεις ἐκείνας διὰ τοὺς ὀφθαλμούς πάντων, διὰ τὴν εὐλαβῆ λατρείαν ἐν νάοις καὶ προσευχητηρίοις. Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν μετεῖχε τῆς πίστεως τῆς μητρὸς του καὶ εἶχε πολλὰς ἐμπνεύσει χλεύην διὰ τὰ ἔργα μου, ἀλλ' ὅτε διεδόθη, ὅτι χάριν αὐτῆς μετετρέπη ἡ γνώμη του, τότε με κατέλαβε δὲν ἐξεύρω τίς δαίμων καὶ ἐζωγράφισα εἰκόνα τῆς Ἀποκαθλώσεως, ἐν ᾗ ἔδωκα εἰς τὴν νεκρὰν κεφαλὴν τοῦ υἱοῦ ἐν τοῖς κόλποις τῆς μητρὸς παραδοξοτάτην ὁμοιότητα πρὸς τὴν ὄψιν τοῦ νεκροῦ ἡγεμόνος. Ὅτε δὲ το ἔμαθε, κατελήφθη ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ βιαίας ἀργῆς, διέταξε τὴν καταστροφὴν τῆς εἰκόνας καὶ τὴν σύλληψιν καὶ μαστίγωσιν μου. Ἐνώπιόν του ἐδάκρην ἀνηλεῶς, ἕως ἀπέσταξεν ἀπ' ἐμοῦ αἷμα, ἐν ᾗ περὶ αὐτὸν ἀντήχει θορυβώδης μουσικὴ συμποσίου, ἔπειτα δ' ἐξεβλήθη εἰς τὰς ὁδοὺς, καὶ ἔκτοτε ζῶ ἐνταῦθα, φεύγων τοὺς ἀνθρώπους καὶ κρυπτόμενος ἀπὸ τῶν βλεμμάτων του.» Ταῦτα εἶπε καὶ ἐσιώπησεν.

Ἡ Ἰμάγινα προσέβλεψε τὸν ταῦτα διηγούμενον μὲ ὀφθαλμοὺς δακρυβρέκτους, ὅτε δ' ἐτελειώσε τὴν διήγησιν, ἀνέκραξε μετὰ πόνου «Ὁ Κωνσταντῖνος ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοιαῦτα; Ἄ! εἶνε φρικτόν.» Καὶ ἐξερράγη εἰς δακρύων ῥοήν.

Ὁ Ἀθανάσιος ἐπλησίασε πρὸς αὐτὴν καὶ τὴν ἀπαρκαμύθησεν· «Ἡσύχασον. Ἡ ἱερὰ τέχνη, εἰς ἣν θέλεις νὰ ἐπιδοθῆς, θὰ καταστήσῃ καὶ σὲ ὑπερτέρα παντὸς πόνου, ὡς ἀνύψωσε καὶ ἐμέ· οὐδαμῖαν σὺ πλέον τῆς ζωῆς σου ἡμέραν θάπολέσῃς, ἀλλ' ἐκείνον θὰ πλήξῃ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἀσφαλῶς καὶ ταχέως.

— Ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ; Τίνα; ἐκείνον; τὸν Κωνσταντῖνον;

— Ἐκείνον, καὶ διὰ χειρὸς τοῦ μισροῦ Ἰαρασίου, ἐπειδὴ πλάσκαλος πιασάλῳ ἐκκρούεται.

— Τοῦ Ἰαρασίου; Καὶ τί ἐξεύρεις περὶ αὐτοῦ;

— Ὅτι ὀργανίζει στάσιν κατὰ τοῦ κυριάρχου, ὅτι ἐν ἡμέραις ὀλίγαις θὰ ἐκραγῇ ἡ ἐπανástτας καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, ἐγκαταλειμμένος ὑπὸ πάντων, προδομένος ὑπὸ μητρὸς καὶ συζύγου, θάναγκασθῇ νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἀδιάπτωτον μοῖραν.

— Ἄν δὲν δυνηθῇ νὰ τον σώσῃ ἡ βοήθεια ἀσθενοῦς βραχίονος, εἶπεν ἡ Ἰμάγινα ὑψοῦσα τὴν φωνήν. Ἐρρίψε δ' ἐν βλέμμα πρὸς τὰ ἄνω καὶ εἶδεν ὅτι τὸ φῶς ἐξέλιπεν ἐκ τοῦ τρούλλου καὶ ἡ ἡμέρα εἶχε δύσει. «Εὐχαριστῶ εἶπε· τώρα πρέπει νὰναχωρήσω. Θὰ μ' ἐπανίδῃς· εἰ δὲ μὴ, δέομαί σου ἐν τι καὶ μόνον, γράψον ὑπ' ἐκείνην τὴν εἰκόνα, ὅτι ἡ Ἰμάγινα ἐθουσιάσθη ὑπὲρ τῆς ἁγίας.

Ὁ Ἀθανάσιος δὲν ἐτόλμησε νὰντιστῇ εἰς τὴν θέλησίν τῆς· τολμηρῶ δέ,

ἀποφασιστικῶ βήματι ἢ κόρη προσέθη πρὸς τὴν πύλιν τοῦ οἴκου καὶ ἐξηφάνισθη. Εἶχε δὲ ἀποφασίσει νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ πάλιν μετὰ σπουδῆς, ἵνα εἰδοποιήσῃ τὸν κινδυνεύοντα, ἀποκαλύψῃ αὐτῷ τὰ τεκταινόμενα καὶ ἀποπειραθῇ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ, ἔστω καὶ ἐπὶ κινδύνῳ τῆς ἰδίας αὐτῆς ζωῆς. Δὲν εἶχε δ' ἔτι φθάσει μέχρι τῶν πυλώνων τοῦ παλατίου, ὅτε συμπαρεσύρθη ὑπὸ τῶν κυμάτων πλήθους λαοῦ ὅστις εἶχεν ὀρμήσει ἐκεῖτε καὶ εἶχεν ἐκδιωχθῆ ὑπὸ τῶν φρουρῶν. Τότε δ' ἔσπευσε πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ταρᾶσιου, ἐπινοήσασα αἴφνης σύννοον τινὰ δόλον δι' οὗ τέλος νὰ κατορθώσῃ τὸν σκοπὸν αὐτῆς καὶ νὰ εἰσχωρήσῃ μέχρι τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐπειδὴ ἀληθῶς ὁ κίνδυνος περιεσπειροῦτο περὶ αὐτὸν ἀπειλητικώτερος ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν.

Ἡ Θεοδοσία ἀπέθανε συνεπίᾳ τοῦ αἰφνιδίου τρόμου κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην νύκτα καὶ ἡ αἰτία τοῦ θανάτου ἀπεδόθη εἰς αὐτὸν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἐτήρει ἀγέρωχον σιγὴν καὶ οὐδὲ τὸ παράπαν ἠγωνίζετο νὰπαλλάξῃ ἑαυτὸν τῆς ὑπονοίας. Σύνοφρος ἔστη πρὸ τοῦ πτώματός της, ἐν δὲ περιφρονητικὸν βλέμμα ἐπὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐδήλου ἱκανῶς ὑπ' ὁποίων φρονημάτων κατείχετο. Καὶ ἀληθῶς αἱ σκέψεις αὐτοῦ ἦσαν μακρὰν τοῦ νεκρικοῦ φερέτρου, περὶ τὴν Ἰμάγιναν, εἰς ἐκείνην δὲ μόνην ἀνῆκεν ἡ καρδία του. Τοῦτο ἠιθάνετο νῦν εἴπερ ποτὲ καὶ ἐκείνη. . . Δὲν ἠπειλεῖτο ἄρα; Ἀπεράσισε νάναζητήσῃ αὐτὴν καὶ νὰ λάβῃ αὐτὴν ὑπὸ τὴν προστασίαν του. Μόλις δ' ἐπερατώθη ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία, καὶ κατέλιπε τὸν τάφον, ἐν ᾧ εἶχε τελευταίως ἀπομείνει μόνος. Ἐνεθυμήθη τὸν πύργον ἐν ᾧ πάλιν ὁ Βασίλειος διέμενεν ὡς φρουράρχος καὶ ὃν ἐφκντάζετο μέλλοντα νὰ βοηθήσῃ αὐτόν. Εἰς ἐκείνον μόνον ἠλπίζεν ὅτι ἠδύνατο ἀκόμη νὰ ἐμπιστευθῇ, μετ' ἐκείνου, ἠγουμένου τῆς ἐνόπλου δυνάμεως, ἤθελε νὰ δώσῃ αἱματηρὸν παράδειγμα ἐκδικήσεως.

Ἄλλ' ὅπως ἠπατήθη! Ἦτο ἤδη μεσονύκτιον, ὅτε ἀφίκετο πρὸ τῶν τειχῶν τοῦ φρουρίου. Ἡ φωνὴ αὐτοῦ ἀντήχει ἄνευ ἀπαντήσεως, οὐδεὶς ἀνέφξε τὴν θύραν ἵνα εἰσαγάγῃ αὐτόν. Ἦναγκάσθη νὰ ἐνοήσῃ ὅτι ἡ κατ' αὐτοῦ συνωμοσία εἶχε σχεδισθῆ μετὰ προνοίας καὶ ὅτι εἶχε μεγίστην ἐπέκτασιν καὶ διάδοσιν. Τότε λοιπὸν ἐπῆλθεν αὐτῷ ἡ ἀπόφασις νὰ φύγῃ πρὸς τὴν ἄσιατικὴν ἀκτὴν ὅπου ἔτι θὰ εὕρισκε βεβαίως ἀνδρας πιστοὺς εἰς αὐτόν. Ἦτο δὲ νῦξ ἀγρία καὶ τρικυμιώδης, ὅτε ἐπέβη πλοίου τινὸς ἵνα διαπερασθῇ εἰς τὴν παραλίαν. Νέφη αἰωρούμενα χαμηλὰ ἐπεκάλθητο ἐπάνω τῶν ὑδάτων καὶ ὑψηλὰ, ὑψηλὰ ἐκυλινδοῦντο τὰ κύματα, μαστιγούμενα ὑπὸ τοῦ βοροῦ. Μόλις δ' εἶχεν ἐκπλεύσει τὸ πλοῖον δρόμον βραχὺν καὶ ἠνάγκασεν ἡ αὐξάνουσα θύελλα αὐτόν τε καὶ τοὺς ναυτίλους νὰ ἐπιστρέψωσιν. Ἄλλ' ἐν τούτοις εἶχε διαδοθῆ ἐν τῇ πόλει ἡ εἰδησις περὶ τῆς φυγῆς του ὡς φήμη ὑπόκωφος, καὶ ὁ Ταρᾶσιος ἀνεκοίωσεν αὐτὴν εἰς τὴν βασιλομήτορα ὡς βέβαιον γεγονός. Συγχρόνως δὲ παρέστησε τὰ τελευταῖα συμβάντα διὰ τῶν ἀπεχθεστάτων χρωμάτων, καὶ δὴ εἶπε καὶ περὶ ἀπειλῶν, ἃς δῆθεν ἐξετόξευσεν ὁ υἱὸς κατὰ τῆς μητρὸς. «Ἐφόνευσε τὴν γυναῖκά του, τὴν ἰσάγγελον Θεοδοσίαν, πρὸ μι-

πρὸ μύλις, καὶ ἤδη ἀποπειράται καὶ τῆς σῆς ἱεῖρας ζωῆς! — «Ἐργάτα κακῶν, διέκοψεν αὐτὸν ἡ Εἰρήνη, φύγε μακρὰν μου, πειρασμέ!» Ὁ Ταρᾶσιος ὑπήκουσεν, ἀλλ' ἐκείνη ἀνεκάλεσεν αὐτόν. Τὸ παλαιὸν αὐτῆς μῖσος κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου ἀνεγεννήθη ἐκ νέου καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ οὐδέποτε ἐντελῶς καταδαμασθεῖσα φιλαρχία. Οὐδέποτε ὑπῆρχε στιγμή ἀρμοδιωτέρα δι' αὐτὴν, ἵνα ἀρπάξῃ πάλιν τὴν ἀρχήν. Ἡ ἐνοχὴ τοῦ υἱοῦ ἦτο φανερά, ἡ παρὰ τῷ λαῷ ἀγάπη του εἶχεν ἐξελειφθῆ, οἱ περὶ αὐτὸν εἶχον ἀποστατήσαι· ἐν μόνον νεῦμα αὐτῆς ἤρκει καὶ ἡ τύχη τοῦ Κωνσταντίνου εἶχε κριθῆ.

Ὁ Ταρᾶσιος ἐπλησίασε.

— Κκλῶς, ἤρχιζε λέγουσα σοδάρως καὶ μετὰ τινος προσπεποιημένης κατηρησίας. «Τὸ βλέπω, εἶνε ἀνίκανος πρὸς τὸ κυβερνᾶν, ἐπαπειλεῖται στάσις, πρέπει νὰ τον προστατεύσωμεν ἀπὸ τῆς μανίας τοῦ λαοῦ. Φρόντισον νὰ χθῆ καλῶς πεφυλαγμένους εἰς τινὰ μονὴν, ἐκεῖ δὲ ἄς μάθῃ πάλιν τὴν εὐσέβειαν ἐκείνην ἣτις προσήκει εἰς τὸν κυρίαρχον κράτους οὕτω μεγάλου καὶ ἱεροῦ. Ἄν ἀντισταθῇ, τότε συλλάβετέ τον, ἀλλὰ προσέξατε νὰ μὴ ἐπενεχθῇ αὐτῷ καμμία βλάβη.» Ἡ αὐλικὴ ἐπανάστασις ἦτο οὕτω κεκρηγυμένη καὶ ἐπεσφραγισμένη. Ὁ Ταρᾶσιος ἔσπευσε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν διαταγὴν, θεράποντες δὲ τῆς βασιλίσσης ἔλαβον τὴν ἐντολὴν νὰ συλλάβωσι τὸν υἱὸν αὐτῆς, ἐν ἀνάγκῃ δὲ νὰ μὴ ὑποχωρήσωσι καὶ πρὸ τῶν ἐσχάτων.

Παρὰ τὸν ἔρημον αἰγιαλὸν, καθ' οὗ μωκώμενα ἐξεβράζοντο τὰ κύματα, ἐκάλθητο ὁ δύστηνος κυρίαρχος τῆς Ἀνατολῆς, στηριζόμενος ἐπὶ σωρῶν νεοτμήτων λίθων καὶ μαρμαρίνων κίωνων, οἵτινες ἔμελλον νὰ μετακομισθῶσιν εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ τὰς ἐπαύλους τοῦ Ταρᾶσιου. Ἐκ νέου ἐπανάτειλε τῆς Ἰμάγινας ἡ εἰκὼν πρὸ τῆς ψυχῆς του. Ἐφαίνετο προσενέουσα αὐτῷ, ἵνα ἐν ἐσχάτῃ ταλαιπωρίᾳ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀρωγὴν αὐτοῦ. Μετενόησε διὰ τὸ ἄφρον σχέδιον τῆς φυγῆς του καὶ ἀνεσηκώθη. Ἐν ταῖς ὁδοῖς εἶδε μετ' ἐκπλήξεως κίνησιν ἔκτακτον, ὡς εἰ ἐγίνοντο παρασκευαί πρὸς μεγάλην ἐορτήν. Αἴφνης δὲ βλέπει αὐτὸν περιστοιχιζόμενον ὑπὸ προσωπειοφῶρων καὶ συλλαμβάνεται, πρὶν ἢ δυνηθῆ ἀκόμη νάντιστῆ. Οἱ συλλαβόντες αὐτὸν εἶνε οἱ θεράποντες τῆς βασιλίσσης, οἵτινες καὶ σπεύδουσι, φέροντες αὐτόν πρὸς τὸ παλάτιον εἰς τὴν παρφυρῶν αἴθουσαν, ἕως παρασκευασθῆ τὸ φορεῖον, ἐν ᾧ μέλλουσι νὰπαγάγωσιν αὐτόν εἰς τὴν μονὴν. Εἰς τῶν θεράπωντων, αἰσθανθεὶς οἶκτον πρὸς αὐτόν, λύει τὰ δεσμά του, κατὰπονος δὲ καὶ ἐξηντλημένος πίπτει ὁ Κωνσταντῖνος ἐπὶ τὴν κλίνην. Αἴφνης ἀκούει προφερόμενον τὸ ὄνομά του. Εἶνε ἡ φωνὴ της, εἶνε ἡ Ἰμάγινα καλοῦσα αὐτόν. Ἀναγνωρίζει πάλιν τὴν φωνὴν τὴν ἄλλοτὲ πως ἠδύτατα ἐνηγήσασαν αὐτῷ, καὶ ταύτην ἀκολουθεῖ κραυγὴ ἀγωνίας, βοὴ ἐκπηγάζουσα ἐκ τοῦ βάλους τῆς ψυχῆς. Ταχύς ἐξεγείρεται ἐκ τῆς κλίνης του, ἀπώθει τοὺς περὶ αὐτὸν φύλακας, ἀνοίγει βιαίως τὴν θύραν καὶ σπεύδει πρὸς τὴν κλίμακα. Ἐκεῖ παρουσιάζεται πρὸ αὐτοῦ θέαμα, οἷον εἶχεν ἤδη ἰδεῖ

καὶ ἄλλοτέ ποτε. Κατὰ τὰς πρώτας τῆς ἀνόδου βαθμίδας κεῖται γονυκλι-
νῆς ἢ μάρτυς, ἐμποδιζομένη ὑπὸ τῆς παλάμης τῶν ἀνδρῶν, καὶ βλέπει αὐ-
τὴν τεινοῦσαν ἐν ἀγωνίᾳ τὰς χεῖρας πρὸς αὐτόν. Ἀποφασίσασα νὰ εἰδο-
ποίησιν αὐτὸν περὶ τοῦ κινδύνου, εἶχεν ἐνδυθῆ καὶ πάλιν ὡς τότε ὅτε παρέ-
στησε τὸ μαρτύριον τῆς ἀγίας, κοσμήσασα δὲ τὴν κόμην διὰ στεφάνου βό-
δων λευκῶν ἐπλησίαζε πρὸς τὰ βασίλεια. Οἱ παριστάμενοι καὶ αὐτοὶ οἱ φρου-
ροὶ, καταπτοηθέντες ὑπὸ τοῦ παραδόξου, φασματώδους θεάματος, ἀφῆκαν
αὐτὴν νὰ διέλθῃ ἀνενόχλητος. Οὕτω δὴ ἔφθασε μέχρι τῆς κλίμακος, ἀλλ'
ἐκεῖ ἀντετάχθησαν αὐτῇ οἱ θεράποντες τοῦ Ταρσίου. Καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ
στιγμῇ θεωρεῖ αὐτὴν ὁ Κωνσταντῖνος. Ἀλλὰ δὲν εἶνε μόνον εἰδῶλον πλα-
νῶν αὐτόν, φάσμα, φαντασμαγορία, οἷα πολλάκις ἐπλανήθη πρὸ τῆς φαν-
τασίας του ; — Ὡ, σῶσον σεαυτὸν, φωνεῖ πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον. Τότε δὲ
πίπτει κατὰ γῆς· ἐκεῖνος δὲ το βλέπει, θέλει νὰ σπεύσῃ πρὸς αὐτὴν, φεῦ,
καὶ νομίζει αἰφνης ὅτι βλέπει, ὡς τότε, τὸ ἀστράπτον ξίφος διατρυπῶν τὸ
στῆθος τῆς. Τὸ αἷμα σταματᾷ εἰς τὰς φλέβας του, αἰσθάνεται ὅτι ἡ καρ-
διά του ἔπαυσε νὰ πάλλῃ καὶ ἀνίκανος πρὸς πᾶσαν κίνησιν, πρὸς πᾶσαν λα-
λιάν, ἵσταται ἐννεός, προσηλόνει βλέμματα ἀκίνητα εἰς τὸ κενόν. Μόλις δὲ
ἔτε εἶδεν ὅτι ἐφορμῶσι καὶ κατ' αὐτοῦ, ἐπανέρχεται ἐν ἑαυτῷ ἡ ζωὴ, ἀλλ'
ἡ ἰσχὺς ἐξέλιπεν ἐκ τῆς θέας του, καὶ αὐτὸς εὐρίσκεται περιεστοιχισμέ-
νος. Ὅτε δὲ ἀναγνώριζεν τοὺς καταδιώκοντας αὐτόν καὶ τὴν πρόθεσιν των
νὰ τον δεσμεύσωσιν, ἀναπηδᾷ πρὸς τὰ ὀπισθεν καὶ φθάνει πάλιν εἰς τὴν
πορφυρᾶν αἰθουσαν. Ἐνταῦθα δὲ ἀνακαλύπτει ἀντὶ ὄπλων σταυρὸν καὶ ἀμύ-
νεται μὲ θάρος λέοντος. Ἀλλὰ διαρκῶς ἀπωθούμενος ὑπὸ τοῦ ὑπερτέρου ἀ-
ριθμοῦ, περιπλέκεται εἰς τι κάλυμμα ὑπερ ἠθέλησε νὰ περιβάλῃ περὶ τὸν
βραχίονά του ὡς ἀσπίδα καὶ καταπίπτει εἰς τὴν πορφυρᾶν κλίνην, ἐν ᾧ τὰ
ξίφη τῶν ἐμμανῶν ἐπιδρομῶν πληγόνουσιν αὐτόν κατὰ τοὺς ὤμους καὶ τὴν
κεφαλήν. Ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ, ἐν ᾗ προσέβλεψε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἐστε-
ρήθη τοῦ φωτὸς τῶν ἀφθαλμῶν καὶ ἐκεῖ ἐνθα ἐγέννησεν αὐτόν ἡ μήτηρ,
ἀπώλεσεν αὐτόν διὰ παντός.

Μόλις εἶχε συμβῆ ἡ φοβερὰ αὕτη σκηνὴ καὶ εὐθὺς ἐφωτίσθη ὡσεὶ κατό-
πιν δοθέντος σημείου ἡ ὅλη πόλις· ἐκ πάντων τῶν λόφων ἤρχισαν νὰ λάμ-
πωσι φῶτα, εἶτα δὲ διεδόθη λαμπρὸν ρεῦμα φωτὸς κινούμενον ἐν τοῖς πέριξ
χωρίοις, τέλος δ' ἐπληρώθη ἡ πόλις τῶν ἀκτίων μεγάλης ἐορτῆς. Παντα-
χοῦ, ὡς ἐκ συνθήματός τινος συνωμοσίας, ἀνεφάνησαν αἱ εἰκόνες τῶν ἁγίων
ἐν ταῖς γωνίαις τῶν ὁδῶν, ἀνω τῶν πυλῶν τῶν ἐκκλησιῶν, ἐν ταῖς ἐπιφα-
νεστάταις τῶν οἰκιῶν, πανταχοῦ ἐγένοντο ὄραται καὶ πρὸ τῶν εἰκονοστασιῶν
αὐτῶν ἐκαίοντο χιλιάδες λαμπάδων καὶ φανῶν πολυχρόμων. Στίφη εὐλα-
βῶν συνηθίζοντο ὑπ' αὐτάς, γονυπετοῦντα χάριν προσευχῆς καὶ ψάλλοντα
ὑμνους. Τὴν θύελλαν καὶ τὴν τρικυμίαν εἶχε διαδεχθῆ ὡραία θερινὴ νύξ κα-
ταυγαζομένη ὑπὸ λαμπρῶν ἀστέρων καὶ διαπνεομένη ὑπὸ τῶν πραοτάτων

ζεφύρων τῆς Ἀνατολῆς. Ἐν ᾧ δὲ διὰ μέσου τοῦ πανηγυρίζοντος καὶ ἀγαλ-
λουμένου πλήθους ἐφέρετο ὁ τετυφλωμένος καὶ δέσμιος αὐτοκράτωρ ἐν με-
λανενδύτῳ, κεκλεισμένῳ φορεῖῳ πρὸς τὴν μονὴν, ὡχεῖτο ἡ Εἰρήνη, ἡ νέα
μονάρχης, διὰ τῶν ὁδῶν τῆς πρωτεύουσας τῆς. Τέσσαρες ἵπποι κατὰλευκοὶ
ἔστυρον τὴν χρυσοκόμητον καὶ πλουσίαν ἀμαζαν, παρ' ἣν ἔβαδιζον τῶν συγ-
κλητικῶν οἱ ἐπιρκενέστατοι, κρατοῦντες τὰ ἤνικα. Περὶ τῆς ἀκρωτηριάσεως
τοῦ υἱοῦ τῆς, ἧτις ἐντὸς βραχέος μετετρέπη εἰς τύφλωσιν τελείαν, οὐδὲν εἶ-
χε μάθει. Μόνον δὲ ὁ Ταρσίσιος εἶχεν ἀγγεῖλαι εἰς αὐτὴν, ὅτι ὁ Κωνσταντῖ-
νος, κατανοῶν, ὅτι ἦτο μάταιον νάντιστῆ καὶ καταβεβλημένος ὑπὸ μετα-
νοίας ἐπὶ τῇ διαγωγῇ του, εἶχε συνκινέσει ἐκουσίως νὰ ποσυρῆ εἰς τι μονα-
στήριον. Ἡ χαρὰ αὐτῆς ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τοιαύτης νίκης ὑπῆρξέ τις λίαν τε-
ταπεινωμένη καὶ πεπληρωμένη θλίψεως ἀτελευτήτου, ἀλλ' ὅμως κατέσχεν
ἑαυτὴν καὶ ὑπερένικησεν ἡ ἀλαζονεία αὐτῆς. Ὁ ἀσηκρῆτις ἐθεράπευε καὶ
διεσκεδάζεν αὐτὴν διὰ κολακειῶν περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ λαοῦ πρὸς αὐτὴν καὶ
ἐπειράτο νὰ ποπλανᾷ τὴν λύπην τῆς δι' ἀσχολιῶν βασιλικῶν. Πρὸς δὲ τὸν Νι-
κηφόρον ἔγραψεν ὁ Ταρσίσιος ἐπιστολὰς ἀμφιβόλους, αἵτινες ἀφ' ἐνὸς μὲν ἔμελ-
λον νὰ διαθέσωσιν αὐτόν κατὰ τῆς βασιλείσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐμπνεύσω-
σιν αὐτῷ σχέδια ὑψηπέτη. Ἀλλ' ὁ Νικηφόρος ὀλίγον ἐφρόντιζε περὶ τῶν τοιού-
των, προῦχώρει δὲ ἀπαρεγκλίτως εἰς τὴν ὁδὸν του, οὐδὲ περὶ τῶν ἄλλων δ'
ἐφρόντιζεν ὅσα ἐλέγοντο αὐτῷ, ὅτι ἡ βασίλισσα ἔμαθεν ὅποσον ὀλίγα διε-
πράξατο ἐν Ἑλλάδι καὶ ὅτι εἶνε ὠργισμένη κατ' αὐτοῦ. Ἀληθῶς δὲ ἦτο
ὠργισμένη κατὰ τοῦ στρατηγοῦ τῆς· ἐκεῖνος εἶχε φροντίσει ἐλάχιστον περὶ
τῆς ἐκπληρώσεως τῆς ἀγαπητῆς τῆς ιδέας, ἡ δ' ἐκστρατεία, ἐφ' ἧς πλει-
στας ἐστήριζεν ἐλπίδας, εἶχεν ἀποβῆ μόνον ἀρπακτικὴ καὶ ληστρικὴ ἐκδρο-
μῆ. Ὁ Νικηφόρος εἶχεν ἀπατήσει αὐτὴν. Ὁργίζετο, ἀλλ' ἠγάπα ἄμα, τὰ δὲ
τρυφερὰ αὐτῆς αἰσθήματα διὰ τῆς θλίψεως, ἣν εἶχε παρασκευάσει αὐτῇ,
μᾶλλον ἠϋζανον ἢ ἐζῆσθένουν. «Θὰ δυνηθῆ νὰ δικαιωγηθῆ, ἔλεγε καθ' ἑαυ-
τὴν. Καὶ πῶς θὰ δυνηθῶ νὰ κρύψω τὰ αἰσθήματά μου ὑπὸ προσωπικὴν ἀγε-
ρωχίαν ;

Οὕτως ἔφθασεν ἡ ἡμέρα τῆς πανηγυρικῆς ἐφοδοῦ. Ἐτι πρὸ τῶν πυλῶν
τῆς πόλεως ἤκουσεν ὁ Νικηφόρος τὰ τῆς τυφλώσεως τοῦ ἐκθρονισθέντος βα-
σιλέως καὶ ἀνευ ἀναβολῆς διέταξε τὴν ἀπελευθερωσίν του. Μέρους τῶν στρα-
τευμάτων του ἐξετέλεσε τὴν παραγγελίαν ταύτην, ἐνῶ αὐτὸς μετὰ τῶν λοι-
πῶν καὶ τῆς φραγκικῆς πρεσβείας εἰσῆλθεν εἰς τὰ βασίλεια. Ἡ Εἰρήνη τὸν
ἐδέχθη ἐν μεγίστῃ λαμπρότητι, μὲ λέξεις ἐπιτιμητικὰς ἐπὶ τῶν χειλέων, ἐν
ᾧ ἡ καρδιά τῆς ἔκειτο δούλη πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ κομψοῦ στρατηλάτου, εἰς
ὃν θὰ προετίμα μᾶλλον νὰ δώσῃ ἀμέσως τὸν ἀσπασμὸν τῆς συμφιλιώσεως
πρὶν ἢ καταδείξῃ αὐτῷ φανερὰ τὴν δυσαρέσκειάν της, ὡς ἤρμοζεν εἰς τὴν
δέσποιναν. Ἐποδεχθεῖσα πρῶτον τοὺς πρέσβεις Καρόλου τοῦ Μεγάλου καὶ
διακηρύξασα δημοσίᾳ, ὅτι ὁ κραταῖος αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως ζητεῖ τὴν

χειρά αὐτῆς, ἤλπιζε ναυζήτη ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ Νικηφόρου τὴν ἀξίαν τῆς ἀνυψώσεώς του καὶ διὰ τούτου νὰ παραστήσῃ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του ἀληθῶς ἀξιοπόθητον τὴν ἀπόκτησίν της. Ἄλλ' οὗτος δὲν προσέσχευεν εἰς ταῦτα. Ἐχαιρέτισε μετὰ φαινομένου σεβασμοῦ, ἀλλὰ μετ' αὐστηρότητος καὶ εἶπε· «Τιμὴ εἰς πάντας οἷς προσήκει τιμὴ.»—Τί σημαίνει τοῦτο; ἠρώτησεν ἐκείνη ἐκυτὴν. Πολλὰ πλοῦς δὲ, τρικυμιώδης χαιρετισμὸς, ἀναμειγμένους μετ' ἐκφράσεων ὀργῆς καὶ μεγαλοφώνων ἄρῶν, ἠκούετο ὀλονέν πλησιέστερον εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς καὶ ἐνέπνεεν αὐτῇ τρόμον.—Τίνα περιμένομεν ἀκόμη; ἀνεφώνησεν ὁ δὲ Νικηφόρος εἶπε «Θὰ ἔλθῃ τις, εἰς ἃν καὶ μόνον ἀνήκει ὁ στέφανος τῆς νίκης». Ἐπὶ ἐνὶ νεύματί του, ἀνεφύθη ὁ στοίχος τῶν πολεμιστῶν του, καὶ πρὸ τῆς Εἰρήνης ἀνηγέρθη ἕκ τινος φορείου κάτωχρος καὶ φθίνων, ἰσχνῶς περιβαλλόμενος ὑπὸ τοῦ λευκοῦ χιτωνίου, μὲ δεδεμένους ὀφθαλμοὺς ὁ υἱὸς της. Ἐξέβαλε κραυγὴν φρίκης καὶ ὠπισθοχώρησεν. Ἄλλ' ὁ Νικηφόρος ἐστράφη πρὸς τοὺς Φράγκους, θεωμένους μετ' ἐκπλήξεως τὸ ἀνῆκουστον τοῦτο θέαμα, καὶ εἶπεν· ἰδέτε τὴν ἔνοχον ἥτις διέταξε τὴν ταιαύτην κἀκώσιν τοῦ υἱοῦ της! Ἐπιστρέψατε πρὸς τὸν κύριόν σας καὶ ἀνγγείλατε αὐτῷ, ὅτι εἶδετε τὸ μέγιστον τέρας ὅπερ ἔφραε ποτε τὸ ὄνομα μητρὸς, καὶ εἰπέτε νῦν, οἷα ποινὴ νομίζετε κατὰ τοὺς νόμους τῆς χώρας ὑμῶν ὅτι εἶνε ἀνταξία τοιαύτης γυναικός.

— Ἡμεῖς οὐδὲν ὅμοιον γνωρίζομεν εἶπον οἱ Φράγκοι, ἀλλ' ὁ ἴδιος υἱὸς αὐτῆς πρέπει νὰ τὴν δικάσῃ.

Τότε ἀνέλαβε πάλιν τὸ θάρρος της ἡ Εἰρήνη, προύχωρησεν ἐν βῆμα, ἔκαμε τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ καὶ εἶπεν· «εἶμαι ἀθῶα ἀπὸ τούτων τῶν πληγῶν. Δίκασόν με λοιπὸν, υἱέ μου, ἐν ὀνόματι τοῦ δικαίου θεοῦ». Ἐπλησίασεν ἐγγύτερον καὶ ἀνεσήκωσε τὸ κάλυμμα, τὸ κρύπτον τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ υἱοῦ, πρὸς τὸ μέτωπόν του. — ὦ θεέ, εἶνε τυφλός» ἀνεκράυγασεν οἰμώζουσα. — Ναι, εἶνε τυφλός, εἶπεν ὁ Κωνσταντῖνος, καὶ ψηλαφῶν ἐζήτησε τὴν χεῖρά της· τυφλός ὡς πάντα· τυφλὴ εἶνε ἡ τύχη, τυφλὴ ἡ δικαιοσύνη, ἀλλὰ τυφλός εἶνε καὶ ὁ ἔρω. Αὐτός σε ἀθῶναι· πτωχὴ, πεπλανημένη μητέρα, σὲ συγχωρῶ». Ταῦτα δὲ εἰπὼν ἔπεσεν ἄψυχος πρὸ τῶν ποδῶν της. Ἦτο νεκρός. Ὁ Νικηφόρος ἔλαβε τὸν λόγον καὶ εἶπεν· «Ἡ ζωὴ σοὶ ἐδωρήθη· ἀλλ' ἐγὼ σε ἐξορίζω διὰ παντός ἀπὸ τῶν τοίχων τούτων πτωχὴν καὶ ἀθλίαν». Εἶτα δὲ ἐξήλθον. Οἱ δὲ Φράγκοι διὰ τοῦ παραθύρου ἐβλεπον τί γίνονται οἱ ἴπποι των, ἂν τὰ πάντα ἦσαν ἐν τάξει. Ἐπειδὴ ἐσκέπτοντο νὰ ναχωρήσωσιν ἀνευ ἀναβολῆς, ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν πατρίδα των. — Ὁ Νικηφόρος μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐστέφετο πανηγυρικῶς. Ὁ δὲ Ταράσιος, ὃν παρὰ τὴν θέλησιν καὶ εὐχὴν του ἔκαμε κληρικόν καὶ πατριάρχην καὶ ὅστις ἔπρεπε νὰ εἶνε εὐχαριστημένος ὅτι ἐσώθη οὕτως, ἐμύρονε καὶ ἔστρεφε διὰ τοῦ διαδήματος ἐκεῖνον, εἰς ἃν εὐχαριστότερον θὰ εἶδε δραστηκωτάτην δόσιν δηλητηρίου.

Ἡ Εἰρήνη ἔζησεν ἔτη πολλὰ ἐν τῇ νήσῳ Λέσβῳ ὡς ἐξόριστος, κερδαίνουσα τὰ ὀλίγα πρὸς τὸν βίον χρειώδη διὰ τῆς ἰστουργίας· ἀλλ' ἐπέζησε τὴν ἱκανοποίησιν νὰ ἴδῃ τὴν εἰκονολατρείαν ἐπιτρεπομένην πάλιν καὶ διαδιδόμενην ἐν τῷ βυζαντιακῷ κράτει. Ἡμέραν δὲ τινὰ ἀφίκετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὠραία, ἀλλὰ κάτωχρος γυνή, ἥς ἡ ἐμπειροτέχνης χεῖρ πρῶτον μὲν ἐκόσμησε τὰς ἐκκλησίας τῆς νήσου, εἶτα δὲ καὶ τοὺς οἴκους τῶν εὐλαβῶν. Ἐπῆλθε δὲ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Εἰρήνης ἀναγνώρισις πλήρης μετανοίας, μεθ' ἣν ἡ Ἰμάχινα ἀπεφάσισε νὰ μοιράσῃ μετὰ τῆς μητρὸς τοῦ ἀνδρὸς ἃν ἠγάπησε τὸν ἅρον καὶ τὴν πτωχικὴν καλύβην, ἣν τέως οὐδεὶς εἶχεν ἐπισκεφθῆ πλὴν τῶν πικρῶν καὶ θλιβερῶν ἀναμνήσεων λαμπρᾶς καὶ ἀτυχοῦς βασιλείας*.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΤΕΓΕΑΙ.— Ἡ Παλιγγενεσία ἐδημοσίευσεν περὶ τῶν ἐν Τεγέαι ἀνασκαφῶν τὰ ἐξῆς· «Οἱ ἐπιμένοντες ἰδιοκτηταὶ ἐπέτρεψαν τελευταῖον νὰ γείνωσιν ἀνασκαφαὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς των, καὶ οὕτως ἀνεκαλύφθησαν ἐν συνόλῳ αἱ τρεῖς γωνίαι τοῦ ναοῦ, ἡ νοτιοανατολικὴ ἐν τῷ κήπῳ τοῦ κ. Γκανᾶ, ἡ βορειοανατολικὴ ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ κ. Βενικοπούλου, τοῦ μόνου ἐκ τῶν ἰδιοκτητῶν ὅστις ἐπέτρεψεν ἀνασκαφὰς ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀποζημιώσεως, καὶ ἡ νοτιοδυτικὴ ἐν τῷ κήπῳ τοῦ κ. Β. Τσακκανάκη. Ἔχει δὲ ὁ ναὸς μῆκος 47 μ. καὶ πλάτος 21 μ., καὶ εἶναι ἐξάστυλος περίπτερος, καθὰ καταφαίνεται ἐκ πλακῶς ἐκ τοῦ γείσου, εὐρεθείσης ἐν τῷ κήπῳ τοῦ κ. Γκανᾶ. Ἡ ἐργασία δὲ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοῦ ναοῦ εἶναι δωρικὴ. Τὰ γενόμενα δὲ εὐρήματα εἶναι ἀρχιτεκτονικὰ μέλη καὶ κοσμήματα, οἷον σπόνδυλος κίονων, τεμάχια κιονοκράνου, πλάξ ἐκ τοῦ γείσου μετὰ σταγόνων, ἀστράγαλοι, κυμάτια, ἀνθήμια κτλ. Εἶναι δὲ πολλὰ τούτων, ἰδίως τὰ κοσμήματα, τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Εὐρέθησαν δὲ καὶ χαλκᾶ εὐρήματα, οἷον πόρπαι, ἐνώτια καὶ διάφορα ἐλάσματα, παρεμφερῆ τοῖς ἐν Ὀλυμπίᾳ ὑπὸ τὸ ἀρχαῖον ἔδαφος εὐρισκομένοις. Ἀπαντα δὲ τὰ εὐρήματα ταῦτα θέλουσιν ἐκτεθῆ ἐν τῷ μουσεῖῳ Τεγέας, περὶ τὴν ἴδρυσιν τοῦ ὁποῖου ἀσχολεῖται ὁ κ. Καβαδαίας.

Αἱ ἀνασκαφαὶ ἔμελλον νὰ λήξωσι τὸ Σάββατον, 11 ἰσταμένου».

— Ἡ Τρίπολις, ἐφημερὶς τῆς ὁμωνύμου πόλεως, γράφει ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 25 Αὐγούστου τὰ ἐξῆς· «Ἐν Πιαιλίῳ, πρωτεύουσῃ τοῦ δήμου Τεγέας,

* Σημ. Παρνασσῶ. Τὸ διήγημα μετεφράσαμεν ὡς ἔχει ἐν τῷ γερμανικῷ πρωτοτύπῳ χωρὶς νὰ θελήσωμεν οὕτε τὰς ἐνυπαρχούσας ἱστορικὰς ἀνακριθείας οὕτε τοὺς ἀναχρονισμοὺς νὰ ἐπανορθώσωμεν.

ἔνθα ἀρτίως ἐγένοντο αἱ πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηναῖς ἀνασκαφαὶ ἰδρῦθη ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον, ἐν ᾧ ὁ ἔφορος τῶν ἀρχαιοτήτων κ. Καθβαδίας περιπυργαγῶν ἐντολῇ τῆς κυβερνήσεως ἐναπέθετο 22 πλυστικά ἔργα, ἦτοι ἀνδριάντας καὶ ἀνάγλυφα, 24 ἀρχιτεκτονικὰ καὶ πλείονα τῶν 300 χαλκίνων ἀντικειμένων ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων κατὰ τὰς τελευταίας ἀνασκαφάς. Εἶναι ὅμως λυπηρὸν ὅτι οἱ κάτοικοι Ἀχουρίων κατακρατοῦσιν εἰσέτι ἀγάλματά τινα, ὧν προστιθεμένων, τὸ μουσεῖον τοῦτο τῆς Τεγέας θέλει ἀποβῆ ἐν τῶν σπουδαιοτέρων ἐπαρχιακῶν μουσείων τῆς Ἑλλάδος. Ἐλπίζομεν ὅτι οἱ κάτοχοι ἀρχαιοτήτων δὲν θέλουσιν ἐμμείνει εἰς τὴν ἀδικαιολόγητον αὐτῶν ἄρνησιν, ἀλλ' ὅτι θέλουσι παραδώσει ταύτας τοῖς ἀρμοδίοις. Προτρέπομεν δὲ καὶ πάντα ἄλλον κατέχοντα ἢ ἀνευρίσκοντα κειμήλιόν τι τῆς ἀρχαιότητος νὰ τὸ προσφέρῃ πρὸς πλουτισμὸν τοῦ νεοσυστάτου τούτου μουσείου, ὅπερ ἄλλως περιποιεῖ μεγίστην τιμὴν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπαρχίᾳ. Κατάλογος τῶν ἀρχαιοτήτων εὐρίσκεται ἐν τῷ Μουσείῳ, οὔτινος ἢ κλεις παρεδόθη τῷ κ. δημάρχῳ Τεγέας πρὸς ἣν οἱ φίλοι τῶν ἀρχαιοτήτων δύνανται ν' ἀπευθύνωνται».

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΔΗΛΟΥ. — Αἱ ἐν Δήλῳ ὑπὸ τῆς γαλλικῆς σχολῆς ἐπιχειρηθεῖσαι ἀπὸ τινων ἐτῶν ἀνασκαφαὶ ἐπερατώθησαν καὶ διὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ὃ δὲ διευθύνας αὐτάς κ. Homolle, πρῶτον ἐταῖρος τῆς γαλλικῆς σχολῆς, ἀπῆλθεν ἤδη εἰς Γαλλίαν. Τὰ εὐρεθέντα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὡς καὶ τὰ εὐρήματα τῶν περελθόντων ἐτῶν μετεκομίσθησαν εἰς Μύκονον. Ἡ δὲ γνωστὴ δίγλωσσος, ἑλληνικὴ καὶ φοινικικὴ, ἐπιγραφὴ μετεκομίσθη ἐνταῦθα εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βαρθολαίου.

ΟΝΟΜΑΤΑ ΥΕΛΟΨΩΝ. — Ὁ ἐν Παρισίοις ἀρχαιολόγος κ. Fröhner, γνωστὸς καὶ ἐξ ἄλλων αὐτοῦ ἔργων, ἐν οἷς καὶ ὁ κατάλογος τῶν ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Λούβρου ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, ἐξέδωκεν ἐπ' ἐσχάτων φυλλάδιον ἐπιγραφόμενον *Nomenclature des verriers grecs et romains*. Εἶνε δὲ ἡ πραγματεία αὕτη ἀπόσπασμα τῆς *περὶ τῆς ἀρχαίας ὑελουργικῆς* συγγραφῆς τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, ἐν ἣ περιγράφεται ἡ πλουσιωτάτη συλλογὴ ὑελουργῶν ἀγγείων τοῦ ἐν Παρισίοις κ. Charvet. Ὁ συγγραφεὺς ἀναγνωρίζει τὰς δυσχερεῖας τοῦ ἔργου οὗ ἐπελήφθη, θεωρῶν αὐτὸ ἀτελὲς ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει περατωθῆ ἢ ἐκδοσις τοῦ *Corpus Inscriptionum Latinarum* ὑπὸ τῆς ἐν Βερολίῳ Ἀκαδημείας. Ἐπ' ἴσης δὲ ἀναπόφευκτον θεωρεῖ καὶ τὴν ἰχνογράφειαν τῶν διαφόρων συνδυασμῶν καὶ σχημάτων, ἅτινα συνοδεύουσι συνήθως τὰ ὀνόματα τῶν ὑελοτεχνῶν. Ἄλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ τῆς ιδέας τοῦ νὰ παράσχῃ ἔργον πλήρες καὶ ἀμειπτον, περιοριζόμενος εἰς τὸ νὰ παράσχῃ ἔργον ὠφέλιμον.

Τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἐπὶ τοιούτων βάσεων στηριζόμενον, περιέχει 116 ὀνό-

ματα κατασκευαστῶν ὑελίνων ἀγγείων καὶ σκευῶν. Τούτων γὰ πλεῖστα εἶνε ῥωμαϊκά, ἐλάχιστα δὲ, μόνον δώδεκα, ἑλληνικά. Τὰ ὀνόματα δὲ ταῦτα εἶνε τὰ ἐξῆς: Ἀλέξανδρος, Ἀρίστων Σιδώνιος, Ἀρτᾶς Σειδώ(νιος), Εἰρηναῖος, ὅστις ἐπ' ἴσης ἦτο Σιδώνιος, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ὑπ' ἀρ. 5 ἐπιγραφῆς, Ἐννίων, ὁ αὐτὸς ἴσως καὶ ὁ Αἰνίων ὁ ἐπιγεγραμμένος, ὡς λέγεται, ἐν τισὶ κυπριακοῖς ὑελουργήμασι, Εὐγένης; Ζῆθος, Μέγης, Μέντωρ, Νικοκλῆς, Νίκων Σειδώνιος. Ἐκ τούτων τὸν Νικοκλῆ γινώσκωμεν ὡς *υελινοποιὸν* ἔκ τινος ἐπιγραφῆς ἐκ Σπάρτης δημοσιευθείσης ὑπὸ τοῦ Welcker ἐν τῷ *Bullettino dell' Instituto* τῷ 1844 (σελ. 146). Τοῦ δὲ Μέντορος τὸ ὄνομα λαμβάνει ἐν τῷ *Λεξιφάνει* τοῦ Λουκιανοῦ (κεφ. 7), ἐν ταῖς λέξεσι *τρονήλις μεττορουρηγῆς*, ὅπερ ἐξηγεῖ ὁ σχολιαστὴς διὰ τῶν ἐξῆς «ἀπὸ Μέντορος τινος *υαλόφου* τούτου καταχρησαμένου τῷ εἶδει τῶν ποτηρίων. Τὸ *υαλόφου*, ἐγκαιρῶς παραγνωρισθείσης τῆς παραφθορᾶς αὐτοῦ, διωρθώθη ὑπὸ τοῦ Raoul Rochette εἰς *υαλογλόφου*, ὑπ' ἄλλων δὲ εἰς *υαλεψοῦ*, ὃ δὲ κ. Fröhner θεωρεῖ προτιμητέον τὸ *υαλοψοῦ*. Ἄλλὰ σημειώτεον ὅτι ἀμφότεροι οἱ τόποι ἀπαντῶνται, πλὴν δὲ τούτων ἀναφέρονται ἐν τοῖς λεξικοῖς καὶ οἱ ἐξῆς, *υαλέψης*, *υελέψης*, *υελεψός*, *υελεψός*. Ἄξιον σημειώσεως εἶνε ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν γνωστῶν ὑελινοποιῶν εἶνε Σιδώνιοι, διότι αὐτόθι διεσώθη ἀπὸ παλαιῶν ἢ παράδοσις τῆς κατ' ἐξοχὴν φοινικικῆς ταύτης τέχνης. Ἐν τῷ ἀρ. 7 ἐκτὸς τῶν γραμμάτων **ΕΥΓΕΝ**, ἅτινα ὁ ἐκδότης συμπληρῶντων οὐκ ἄνευ δισταγμῶν δέχεται ὡς σημαίνοντα τὸ ὄνομα τοῦ ὑελοψοῦ *Εὐγένης*, ὑπάρχει καὶ ἡ ἐπιγραφὴ **ΜΕΛΑΝΘΕΥΤΥΧΙ**, περὶ ἧς δὲν ἐκφράζεται ὁ συγγραφεὺς, ἀλλὰ μόνον λέγει ὅτι δὲν εἶνε λίαν πεπεισμένος ὅτι ἐνέχει ὄνομα ὑελοψοῦ. Ἄλλ' ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη, ἣτις πρέπει προφανῶς νὰ ἀναλυθῆ εἰς τὸ *Mélarth' εὐτύχει*, εἶνε σημεῖον ὅτι τὸ ἀγγεῖον ἐφ' οὗ ἐπεγράφησαν ταῦτα εἶνε δῶρον, βεβαίως δὲ δὲν δηλοῖ τὸ ὄνομα τοῦ τεχνησαμένου, ἀλλὰ τοῦ λαβόντος τὸ τεχνούργημα ὡς δῶρεόν.

Σ. Π. Α.

ΕΙΔΗΞΕΙΣ

— Ὁ περιηγητὴς *Χορμοῦσδ* *Ῥάσσαμ* ἐκόμισεν ἐκ τοῦ τελευταίου αὐτοῦ ταξιδίου εἰς Ἀσίαν, τοῦ ἐπιχειρηθέντος χάριν ἐρευνῶν, πλὴν ἄλλων ἀξιοθεάτων καὶ τὸ πρῶτον ἐξ ὀπτῆς γῆς εἰδῶλιον τὸ μέχρι ταῦδε ἀνευρεθὲν ἐν Ἀσσυρίᾳ. Παριστάνει δὲ τοῦτο ἄνδρα παλαιόντα κατὰ λέοντος.

— Ὁ *Ἐρμῆς* τῆς Θεσσαλονίκης ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ φύλλῳ τῆς 21 Αὐγούστου 1879 τὰ ἐξῆς: «Ἐν τῇ θέσει Ντεμιρ-Καπού (Σιδηρᾷ Πύλαι) τῆς βορείου Μακεδονίας ἀνευρεθὲν ἐπιτάφιος πλάξ φέρουσα τὴν κάτωθι ἐπιγραφὴν, ἣν ἔσχε τὴν καλωσύνην εἰς τῶν φίλων καὶ συνδρομητῶν τοῦ Ἐρμοῦ νὰ ἐπιστείλῃ ἡμῖν, καὶ τὴν ὁποίαν δημοσιεύομεν ἀπαρραλλάκτως τῷ πρωτοτύπῳ,

ἐπαφίνοντες τὴν περὶ αὐτῆς κρίσιν εἰς τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα εἰδικούς καὶ ἐν-
τρίβοντας ἀρχαιολόγους.

ΕΝΘΑ ΚΑΛΟΝ ΚΕΙΤΑΙ ΒΡΕΦΟΣ ΕΘΡΙΟΣ ΕΡΜΑΓΟΡΑΣ
ΝΗΠΙΟΝ ΔΙΑΜΙΑΣ ΤΟΝ ΒΙΟΝ ΑΠΗΣΠΑΣΑΤΟ ΑΝΑ-
ΦΟΥΣ ΟΡΧΗΣΕ ΤΑΣ ΝΕΜΕΣΕΙΣ ΥΠΙΖ
ΤΡΙΤΗ ΟΥ ΠΕΙΡΑΝ ΜΗ ΛΑΒΗΣ.»

Τὸ ἐπιτάφιον τοῦτο ἐπίγραμμα ἀντεγράφη κακῶς, ἢ δὲ ἀποκατάστασις
τοῦ ὀρθοῦ, ὡς ἔχει νῦν τὸ ἀντίγραφον, δὲν εἶνε ἐν πᾶσιν εὐχερῆς. Καλὸν θὰ
ἦτο ἂν κατεβάλλετο φροντίς περὶ τῆς εἰς Ἀθήνας ἀποστολῆς καλοῦ χαρτο-
τύπου ἐκμαγείου.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

Διὰ Β. Δικτάγματος ἐνεκρίθη ἡ αἴτησις τῆς Ἐφορίας τοῦ Συλλόγου ὅπως
ἢ παρὰ τὴν θέσιν Ταβέρνα τῆς Ἠλείας ἐγκατασταθεῖσα ἀποικία τῶν ἐξ Ἴτα-
λίας Ἑλληνοαλβανῶν ὀνομασθῆ *Νέα Πικέρη*, καθ' ἃ εἶπομεν ἐν τῷ προλα-
βόντι τεύχει. Οὕτω τοῦ λοιποῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο ἔσται γνωστὸν τὸ χωρίον
τῶν νέων ἀποίκων.

Ὁ γνωστὸς Ἴταλὸς λόγιος καὶ γερουσιαστὴς κ. Τερέντιος Μαμιάνης ἀπέ-
στειλε πρὸς τὸν Σύλλογον λίαν κολακευτικὸν ἔγγραφον ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀπο-
δοχῆς τοῦ τίτλου τοῦ ἐπιτίμου μέλους.

Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τοῦ δήμου Μυρτουντίων Βράτι, Τραχανοῦ καὶ
Μαρκοπούλου δι' ἀναφορᾶς πρὸς τὴν Ἐφορίαν τοῦ Συλλόγου ἐξαιτοῦνται τὴν
παρ' αὐτοῖς σύστασιν σχολῆς ἀπόρων παιδῶν. Ἡ Ἐφορία θέλει ὑποβάλλει τὴν
αἴτησιν ταύτην ἐν ταῖς πρώταις μετὰ τὰς διακοπὰς συνεδριάσεσι τοῦ Συλ-
λόγου.

Τῆ 13/25 Σεπτεμβρίου ἐν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας γενήσανται ἑορταὶ ἐπὶ
τῆ ἀναμνήσει τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος τῆς καταστροφῆς τῆς
Πομπηίας. Ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τῶν ἀνασκαφῶν κ. M. Ruggiero προσεκλήθη
λίαν εὐγενῶς καὶ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος ὅπως ἀποστείλῃ ἀντιπροσώπους. Ἡ
Ἐφορία συνελθοῦσα ὤρισεν ἀντιπροσώπους τοῦ Συλλόγου τὸν ἐν Νεαπόλει
διατρίβοντα κ. Κ. Καραπάνον, ἐπίτιμον μέλος, καὶ τοὺς κκ. Α. Κορδέλλαν,
Σπυρ. Π. Λάμπρον καὶ Α. Φραβασίλην, τακτικὰ μέλη, οἵτινες ἐσκόπουν νὰ
πέλθωσι κατ' αὐτὰς εἰς Ἰταλίαν.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ. — Ἡ πλουσία βιβλιοθήκη τῆς Βιρμιγγάμης
ἐγένετο ἐπ' ἐσχάτων παρανάλωμα τοῦ πυρός. Ἡ καταστροφή ἔπεισε τὴν διευ-
θυνσιν τῆς ἐν Βοστῶνι τῆς Ἀμερικῆς βιβλιοθήκης νὰ εἰσαγάγῃ μέτρον ἀξιό-

ζηλον. Ἐγκατέστησε δηλαδὴ νυκτοφύλακα οὗ ἢ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ περι-
πολίξ εἶνε ὀρισμένη οὕτως, ὥστε νὰ διέρχηται ἐκ τῶν αὐτῶν μερῶν ἀνά
ἡμίσειαν ὥραν. Δι' εὐφυοῦς δὲ τινος μηχανισμοῦ, σημειοῦντος τὴν ἐκάστοτε
διάβασιν αὐτοῦ, καθίσταται τὴν ὑστεραίαν εὐχερῆς ἢ ἐξέλεγχξις τῆς περὶ τὴν
ὑπηρεσίαν ἀκριβείας τοῦ νυκτερινοῦ φρουροῦ.

— Εὐχάριστος εἰδήσις ἀγγέλλεται ἐκ Ῥώμης. Γνωστὸν εἶνε ὅτι τὰ πλου-
σιώτατα ἀρχεῖα τοῦ Βατικανοῦ, ὧν ἡ ἐξέτασις θάποθῃ ἀξία πλείστου λόγου
εἰς τὴν ἱστορίαν, ὡς ἔχει τανῦν ὁ ὀργανισμὸς αὐτῶν, εἶνε σχεδὸν ἀπρόσιτα
εἰς τοὺς ἱστοριοδίφας. Ἄλλ' ὁ νῦν πάπας ἐντείλατο ἐπ' ἐσχάτων τῷ γερμανῶ
καρδιναλίῳ Hergenröther, γνωστῷ ἐξ ἄλλων τε αὐτοῦ μελετῶν καὶ δὴ καὶ τῆς
περὶ Φωτίου ἀξιοσπουδάστου συγγραφῆς, νὰ σχοληθῆ εἰς σχέδιον ἀναδιοργα-
νώσεως τῶν ἀρχείων. Αἱ ἐπενεχθησόμεναι τροποποιήσεις σκοπὸν ἔχουσι νὰ
καταστήσωσι τὰρχεῖα ταῦτα προσιτότερα εἰς τοὺς λογίους. Ἐπ' ἴσης ἐδόθη
αὐτῷ ἡ ἀδεια τῆς ἐκδόσεως διαφόρων ἐγγράφων.

— *Ἀνέκδοτα ἀποσπάσματα Εὐριπίδου καὶ ἐπιγράμματα ἐπὶ παπύ-
ρου.* Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημείας τῶν Ἐπιγραφῶν καὶ Γραμ-
μάτων, τῇ γενομένῃ τὴν 1/13 τοῦ λήξαντος Αὐγούστου, ὁ κ. Ἐρρίκος Weil,
μέλος τῆς Ἀκαδημείας ἀντεπιστέλλον, ἐποίησατο ἀνακοίνωσιν σπουδαίαν
ἀναφερομένην εἰς τὴν ἑλληνικὴν φιλολογίαν τῶν κλασικῶν χρόνων.

Πρόκειται περὶ παπύρου, γεγραμμένου πιθανῶς κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισίον τοῦ
δευτέρου π. χ. αἰῶνος καὶ περιέχοντος ἀνέκδοτα ἀποσπάσματα Ἑλλήνων
ποιητῶν. Τεσσαράκοντα καὶ τέσσαρες στίχοι, ἀποτελοῦντες συνεχῆ καὶ πλη-
ρες ἀπόσπασμα καὶ ὧν ὁ πάπυρος παρέχει ἀντίγραφον διπλοῦν, εἶνε τοῦ Εὐ-
ριπίδου. Περιλαμβάνουσι δὲ τὸν λόγον γυναικὸς δεομένης θερμῶς τοῦ πατρὸς
αὐτῆς νὰ μὴ τὴν χωρίσῃ συζύγου δι' ἀγαπᾶ καὶ ἦτις ἀποποιεῖται μετ' ἀγα-
νακτῆτεως τὴν προτεινομένην αὐτῇ ἔνωσιν μετ' ἄλλου ἀνδρὸς πλουσιωτέ-
ρου καὶ ἰσχυροτέρου. Ἐν τῷ ἀποσπασματι τούτῳ ἀξίον θαυμασμοῦ εἶνε τὸ
ὑψος τῶν αἰσθημάτων, συνδεόμενον μετ' εὐγενεστάτης ἀπλότητος τῆς γλώσσης.

Ὁ πάπυρος δὲ οὗτος περιέχει καὶ ἄλλα ἀποσπάσματα βραχύτερα καὶ οἰ-
κτρῶς παρεφθαρμένα ὑπὸ τῆς ἀμελείας καὶ ἀμαθίας τῶν βιβλιογράφων, ἀλλ'
ἄτινα εἶνε οὐχ ἥττον σπουδαῖα. Δύο τούτων δύνανται νὰ ποδοθεῖσιν εἰς τὸν
Αἰσχύλον. Ὁ κ. Βεῖλ ἐφιστᾶ τὴν προσοχὴν ἐπ' ἴσης ἐπὶ χαριεστάτου τινὸς
ἀποσπάσματος κωμῶδης καὶ δύο βραχέων ἐπιγραμμάτων. Τὰ ἐπιγράμματα
ταῦτα εἶνε ἄληθῆ κειμήλια ἐξεληθόντα τῆς χειρὸς καλλιτέχνου ποιητοῦ τῶν
μετ' Ἀλέξανδρον χρόνων. Πρὸς ὀρισμὸν τῆς ἐποχῆς αὐτῶν καὶ τοῦ τόπου τῆς
προελεύσεως χρησιμεύει ἀπολογισμὸς τις, εὐρισκόμενος ἐν τῷ αὐτῷ παπύρῳ.

Ὁ σπουδαῖος οὗτος πάπυρος, ἀποτελῶν ἄλλοτε μέρος τῆς σπουδαίας βι-
βλιοθήκης τοῦ Φερμίνου Διδότου, ἀνήκει νῦν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θανόντος κ.
Ἀλφρέδου Διδότου, ὅστις ἐπέτρεψεν εἰς τὸν κ. Βεῖλ τὴν δημοσίευσιν αὐ-
τοῦ, ἦτις καὶ γενήσεται ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τοῦ ἐν Παρισίοις Συλλόγου πρὸς

διάδοσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμῶν διὰ τὸ προσεχές ἔτος. Ἄλλ' ἐν τούτοις ἡ-διατριβὴ τοῦ κ. Βέλιν εἶνε ἤδη ἐκτετυπωμένη καὶ δὲν θάρρησιν νὰ δημοσιευθῇ ἐν ἰδίῳ φυλλαδίῳ.

— Ἡ ἐν Νεαπόλει Ἀκαδημία τῶν φιλοσοφικῶν καὶ πολιτικῶν ἐπιστημῶν προεκήρυξεν ἐπ' ἐσχάτων διαγωνισμὸν, οὗτινος θέμα ἔσται τὸ ἐξῆς· «Τίς εἶνε ὁ τρόπος καὶ ὁ βαθμὸς τῆς εἰς τὰς οἰκονομικὰς τῆς κοινωνίας λειτουργίας ἀναμίξεως τοῦ κράτους, ἣν προκαλοῦσι τὰ κυριώτατα οἰκονομικὰ φαινόμενα τῆς νεωτέρας κοινωνίας, καὶ τίνες εἶνε αἱ μέχρι τοῦδε περὶ τούτου τοῦ ζητήματος ἀναπτυχθεῖσαι θεωρίαι καὶ αἱ γινόμεναι πρὸς ὀρισμὸν αὐτοῦ ἀπόπειραι;» Τὸ ἄθλον ἔσται 8000 ἰταλικῶν λιρῶν.

— *Ξένη καταγωγή τῶν Ῥώσων συγγραφέων.* Κατὰ τινὰ ἀνώνυμον κριτικὸν, ἀναφερόμενον ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς Ἀκαδημίας, οἱ πλεῖστοι τῶν ἀξίων λόγου Ῥώσων συγγραφέων δὲν εἶνε Ῥῶσοι τὸ γένος. Ὁ κυριώτατος ἀντιπρόσωπος τῆς φιλολογικῆς κινήσεως ἐν Ῥωσίᾳ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 17 αἰῶνος, ὁ Συμεὼν Πολότσκις, ἦτο Πολωνός. Μετ' αὐτὸν ὁ πρίγκιψ Ἀντίοχος Καντεμὶρ ἦτο ταταρικῆς καταγωγῆς. Εἶνε ἀληθές ὅτι ὁ Λομονοσὼφ ἦτο Ῥῶσος, ἀλλ' ὁ Καραμζίνος ἦτο Τάταρος, ὁ δὲ Ὄζερὼφ Γερμανός· Ὁ ποιητῆς Γριβοεδὼφ κατήγετο ἐξ οἰκογενείας πολωνικῆς, ὁ δὲ κόμης Χβοστώφ ἐκ γερμανικῆς. Ὁ Τσλμόσκι ἦτο Τοῦρκος ἐκ μητρὸς. Ὁ Βουνικέσκις, ὁ Νελεδίνσκις, ὁ Μελέτσκις καὶ Βρακτίνσκις ἦσαν Πολωνοί. Ὁ πατὴρ τοῦ ποιητοῦ Λερμοντώφ ἦτο Σκώττος καὶ εἶχε νυμφευθῆ Ταταρίδα. Ὁ Γογὸλ κατήγετο ἐκ Πολωνοῦ μεταβαλόντος ὄνομα. Τέλος ὁ Ποῦσκιν ἦτο Γερμανός ἐκ πατρὸς καὶ Μαῦρος ἐκ μητρὸς.

— Ἐν τῇ τελευταίᾳ συνεδρίᾳ τῆς ἐν Λονδίῳ Ἑταιρείας τῶν βιβλιοφίλων εἰς τῶν ἐταίρων, ὁ κ. Ἀξων, ἀνέγνω πραγματεῖαν περὶ τῶν βιβλιοθηκῶν παρὰ τοῖς Σίναις, ἐξ ἧς ἐξάγεται ὅτι παρ' οὐδενὶ λαῷ ἢ ἀγάπῃ τοῦ συγγράφειν ἔφθασε περαιτέρω ἢ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Σίναις. Ἡ χώρα αὐτῶν ὑπέκειτο εἰς συμφορὰς φρικτάς. Οἱ ἡγεμόνες τῶν μὴ ἀγαπῶντες τὰ γράμματα διέτασσον τὸν θάνατον ἢ τὸν ἀκρωτηριασμὸν τῶν συγγραφέων, αἱ δὲ βιβλιοθηκαὶ αὐτῶν κατεστρέφοντο ὑπὸ τῶν ἀρχῶν. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲν ἀπεθάρρυνεν αὐτοὺς, οὐδὲν ἔπειθεν αὐτοὺς νὰ ποστῶσι τῆς μελανώσεως τοῦ χαρτοῦ. Τὸ γράφειν ἦτο παρ' αὐτοῖς μακρὰ ἀληθές.

* *

ΤΕΧΝΑΙ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ. — Γενικὴ ἔκθεσις τῆς ἀγγλικῆς, γαλλικῆς καὶ ὀλλανδικῆς Γουιάνης ἐνεκαινίσθη πρὸ μικροῦ ἐν Georgetown (Γεωργιουπόλει), πρωτεύουσῃ τῆς ἀγγλικῆς Γουιάνης. Ἡ ἔκθεσις αὕτη ἐξέχει πρὸ πάντων ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς φυσικῆς ἱστορίας καὶ εἶνε πλουσία εἰς ἀντικείμενα διευκρινίζοντα τὰς λεπτομερείας τοῦ βίου τῶν Ἰνδῶν.

— *Ἡλεκτρικαὶ ναυτικαὶ πυξίδες.* Ἐγένετο ἐπ' ἐσχάτων εὐφρεστάτη ἐφαρμογὴ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ ἐν τῇ θαλασσοπορίᾳ. Ὁ Ἄγγλος Ἐρρίκος Severn

κατέρωσε νὰ κατασκευάσῃ μαγνητικὴν πυξίδα διὰ τῆς ὁποίας ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου εἰδοποιεῖται ἅμα τὸ πλοῖον παύσῃ νὰ κολουθῇ τὴν διαγεγραμμένην ὁδὸν, διὰ τοῦ ἤχου κωδωνίσκου. Ἡ συσκευή περιέχεται ἐν μικρῷ κιβωτίῳ εὐμετακομίστῳ, τὸ ὅποσον κατὰ γενικὸν κανόνα τίθεται ἐντὸς τοῦ δωματίου τοῦ πλοίαρχου. Πᾶσα παρέκκλισις πρὸς τὰ δεξιὰ ἢ πρὸς τὰριστερὰ θέτει τὸν κωδωνίσκον εἰς κίνησιν.

ὑποθετόν ὅτι ὁ πλοίαρχος καταλείπων τὴν γέφυραν τοῦ πλοίου ἔδωκε τὴν διαταγὴν νὰ κολουθῆσιν διαύθυνσιν τινα, θέτει δὲ τὸν δείκτην τοῦ ὄργανου ὑπὸ τινὰ γωνίαν καὶ ἀντι, ὡς νῦν συμβαίνει, νὰ εἶνε ἡναγκασμένος νὰ προσέχῃ εἰς τὴν πυξίδα διὰ νὰ βεβαιούται ὅτι ἡ διαταγὴ αὐτοῦ ἐκτελεῖται, ἀναθέτει τὴν φροντίδα ταύτην εἰς τὸ νέον ὄργανον, ὅπερ ἡμεμεῖ ἐνόσῃ τὸ πλοῖον ἀκολουθεῖ τὴν παρ' αὐτοῦ ὑποδειχθεῖσαν διαύθυνσιν, ἂν ὅμως τὸ πλοῖον παρεκκλινῇ ταύτης, ὁ κωδωνίσκος τοῦ ὄργανου ἀρχεται ἠχῶν καὶ δὲν παύει μέχρις ὅτου τὸ πλοῖον ἀναλάβῃ τὴν προτέραν αὐτοῦ διαύθυνσιν.

Ὁ πλοίαρχος διὰ τοῦ ὄργανου τούτου ἀπαλλάσσεται πολλῶν φροντίδων καὶ περιπλοκῶν καὶ ἀποφεύγει τοὺς σκοπέλους μετὰ μεγαλητέρας τῆς τέως ἀσφαλείας, οἱ δὲ κίνδυνοι ἐν γένει τῆς θαλασσοπορίας ἐλαττοῦνται σπουδαίως.

— Κατὰ τὰς ἐπισήμους στατιστικὰς, γράφει ἡ γαλλικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἀνθρωπολογίας, τῷ 1877 ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων 22,851 ἀγρίων θηρίων καὶ 127,295 ὄφεις, ἀλλὰ 16,777 ἀνθρώπων ἀπέθανον διχθέντες ὑπ' ὄφρων καὶ 2918 ἐφονεύθησαν ὑπὸ τίγρων, λεοπαρδάλεων, λύκων καὶ ἄλλων ἀγρίων ζώων. Ἄρα ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ὑπερνικᾷ ὁ ἀνθρώπος.

* *

ΧΟΡΟΣ ΚΑΙ ΕΟΙΜΑ. — Ὁ χορὸς τοῦ ἡλίου παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς Σιοῦ. Πρὸ τριῶν περίπου μηνῶν ὁ ἰατρός Woodbridge παρέστη εἰς τινὰ Χορὸν τοῦ Ἡλίου τελεσθέντα παρὰ τὸ Poplar-River ἐν Μοντάνᾳ ὑπὸ πολεμιστῶν Σιοῦ. Κατὰ τὸν ἰατρὸν τοῦτον ἰδοῦ ἡ περιγραφή καὶ οἱ λόγοι τῆς τελέσεως τοῦ ἀγρίου τούτου χοροῦ.

«Ὁ χορὸς τοῦ Ἡλίου τελεῖται εἰς τιμὴν τοῦ Μεγάλου Πνεύματος ἵνα ἀποκτήσῃ τὴν εὐνοίαν του καὶ ἰδίως ἵνα δεηθῶσιν αὐτοῦ νὰ καταστήσῃ ἐπιτυχεῖς τὰς θήρας.

«Μεγάλαι παρασκευαὶ εἶχον γίνεσθαι ὑπὸ τῶν Σιοῦ διὰ τὸν χορὸν τοῦ Ἡλίου. Ἐν μέσῳ πεδιάδος ἐχούσης μέγεθος ἀρκετὸν διὰ γυμνάσια χιλιάδων ἵππέων ὑψόστο σκιὰς κατεσκευασμένη ἐκ πασσάλων ἀπὸ λεύκας καὶ περιβαλλομένη ὑπὸ δροῶν βουφάλων. Οἱ ἄνδρες ἐγένοντο δεκτοὶ εἰς τὸ κέντρον, καθ' ὀλοκληρίαν ἐκτεθειμένον εἰς τὸν ἥλιον.

«Κατὰ τὰς εἰκοσι καὶ ὀκτὼ ὥρας καθ' ἃς διήρκεσεν ὁ χορὸς, οἱ Ἰνδοὶ ἐθύσασαν καὶ ἔφαγον περὶ τοὺς τεσσαράκοντα κύνας, κρέας βονάσου, γογγύλια ἄγρια καὶ παντοειδῆ τρόφιμα βρασθέντα ἐντὸς λεβήτων. Οἱ παρόντες ἦσαν περὶ τοὺς πεντακισχιλίους, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τῷ περιβόλῳ ἦσαν μόνον οἱ

ἄνδρες, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά ἔμενον ὀπίσθεν τῶν πασσάλων τῶν περι-
κλειόντων τὸν χώρον. Πάντες ἐφόρουσαν τὰς ἐορτασίμους αὐτῶν ἐσθῆτας· αἱ
ἐνδυμασίαι τῶν ἱερέων καὶ τινῶν ἀρχηγῶν ἦσαν ἀληθῶς πολυτελεῖς.

»Σημείου τινὸς δοθέντος, πολεμισταὶ ὑπὲρ τοὺς πεντήκοντα εἰς ἦλθον ὑπὸ
τοὺς ἤχους τῆς μουσικῆς καὶ ἐπευφημοῦμενοι ὑπὸ τοῦ πλήθους. Διεστιγμέ-
νοι τὸ σῶμα διὰ ζωγραφικῶν καὶ γυμνοί, ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κοσμήματα
πτερῶν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἐν τῇ χειρὶ σφυρίκτραν ἐξ ὀστοῦ ἀετοῦ, δι' ἧς ἐξέ-
βαλλον ἤχους ὀξεῖς.

Ἄῃ περιφρόνησις τῶν πόνων ἢ ἀναπτυχθεῖσα κατὰ τὸ πρῶτον ἀπόγευμα
τοῦ χοροῦ δύναται· νὰ θεωρηθῆ ἑθαυμαστή. Πολλοὶ Σιοῦ ἔκοψαν πεντήκοντα
μέχρι διακοσίων τεμαχίων σαρκὸς ἐκ τῶν βραχιόνων καὶ τῆς ῥάχεώς των.
Ὁ χορὸς διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν νύκτα μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου. Τὴν δὲ
πρωίαν αἱ ὀδύνας καὶ τὸ ἄλγος ἐπεκράτουσαν γενικῶς. Οἱ Σιοῦ ἐχώρευον φέ-
ροντες δύο, τρεῖς ἢ τέσσαρας κεφαλὰς βονάσου ἐξηρητημένας ἐξ ὅπων ἄς εἴ-
χον διατρήσει ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν σαρκί.

Ἄῃς τῶν Ἰνδῶν τούτων ἔστυρε κατόπιν τοῦ ὀκτώ κεφαλὰς βονάσου προσηρ-
τημένας εἰς τὰς σάρκας τῆς ῥάχεώς του. Ἄλλοι ἐχώρευον προσδεδεμένοι εἰς
πασσάλους διὰ τεσσάρων σχοινίων ὧν δύο ἦσαν διαπερασμένοι διὰ τοῦ στή-
θους των καὶ δύο διὰ τῆς ῥάχεώς των. Τινὲς, προσδεδεμένοι, ὡς εἴπομεν, εἴ-
χον πλὴν τούτου κεφαλὰς βονάσου κρεμαμένας ἀπὸ τῆς ῥάχεως, ὧν τὰ κέ-
ρατα διεπέρων αὐτοὺς, ἐπάγοντα καὶ κίνδυνον κατὰ τῆς ζωῆς αὐτῶν. Πολ-
λοὶ ἔπιπτον λιπέθυμοι ἢ ἐξηντλημένοι· ἀλλ' ὁμως ὁ χορὸς, ἢ μουσικὴ καὶ αἱ
κραυγαὶ δὲν ἔπαυον.

«Καὶ χοροὶ καὶ δεήσεις καὶ ἐπικλήσεις διεκρίνοντο διὰ τὴν ἔκτακτον αὐ-
τῶν ζωηρότητα. Οἱ Σιοῦ ἔθετον τὸ πρόσωπον ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν βονάσων
δεόμενοι ὑπὲρ ἐπιτυχίας τῆς θήρας, ἐν ᾧ ὁ ἱερεὺς ἐζήτει μεγάλη τῇ φωνῇ
παρὰ τοῦ Μεγάλου Πνεύματος νὰ παράσχη αὐτοῖς θήραν ἄφθονον, ἵνα δυνη-
θῶσι νὰ θρέψωσι τὰς γυναῖκας αὐτῶν καὶ τὰ τέκνα. Τέλος δὲ καθαρισθέντος,
διὰ τῆς ἐκφυτρώσεως τῶν χόρτων καὶ τῆς πόας, χώρου τεσσάρων τετραγω-
νικῶν ποδῶν, ἐγένετο ἡ διανομὴ τῶν προσφορῶν, συνισταμένη κυρίως ἐξ
ὄπλων καὶ ἵππων, δι' ἧς ἐπερατώθη ἡ περίεργος ἐορτὴ τοῦ Χοροῦ τοῦ Ἡλίου.»

ΠΑΡΟΡΑΜΑ

Εἰς τὴν ἐν τῷ παρόντι τεύχει δημοσιευομένην διατριβὴν τοῦ κ. Σπυρ. Π. Λάμπρου
ἢ ὕστερα αἶα τῆς ἐν Πλαταιαῖς νίκης παρσιέφερσε παρόραμα σπουδαῖον. Τὸ
ἐν σελ. 656 ἐν στίχῳ 3 κάτωθεν πανελληνιον θεὸν διορθωθήτω εἰς πανελλ-
λήνιον θυσίαν.